

T. C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASR-I SAÂDET'TE SUFFE; DOĞUŞU, ÖNEMİ VE İŞLEVİ

Basri ÇETİN

2501121327

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YILDIRIM**

İstanbul 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BASRİ ÇETİN Numarası : 2501121327
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ YAVUZ YILDIRIM
Tez Savunma Tarihi : 19.04.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "ASR-I SAADETTE SUFFE DOĞUŞU ÖNEMİ VE İŞLEVİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ YAVUZ YILDIRIM		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT KAYA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ÖMER ÇELİK		
2- DR. ÖĞR. HALİL İBRAHİM HANÇABAY		

ÖZ
ASR-I SAÂDET’TE SUFFE; DOĞUŞU, ÖNEMİ VE İŞLEVİ
BASRİ ÇETİN

“İslam tarihinin ilk dönemini oluşturan asr-ı saâdet çağının en önemli hadiselelerinden birisi hiç şüphesiz Mekke’den Medine’ye hicretten hemen sonra inşâ edilen Mescid-i Nebvî ve onun bünyesindeki Suffe’dir. “Asr-ı Saâdet’te Suffe; Doğuşu, Önemi ve İşlevi” konulu bu tez çalışmasında Suffe ve ashâbı derinlemesine incelenmiştir. Mescid-i Nebî’nin bölümlerinden olan Suffe’nin doğuşu, mîmari yapısı, sakinleri, işlevi, asr-ı saâdet ile birlikte İslam tarihindeki yeri ve önemi araştırılmıştır. Böylece Suffe’nin İslam’ın Hz. Peygamber dönemindeki sosyal ve kültürel konumunun açıklığa kavuşturulması hedeflenmiştir. Çalışmada ilk dönem İslam kaynakları başta olmak üzere konuyla ilgili günümüze kadar gelen eserler taranıp gözden geçirilmiş, tezimizle ilgili bilgiler toplanıp tahlil edilmiş ve elde edilen sonuçlar belli bir usul dairesinde tasnif edilmiştir.

Anahtar kavramlar: Asr-ı Saadet, Mescid-i Nebî, Suffe, Ashâb-ı Suffe, Sahabe

ABSTRACT

ASHAB AL-SUFFAH IN ASR AL-SAADAH; ITS FORMATION, IMPORTANCE and FUNCTION

BASRİ ÇETİN

In this thesis, I analyze Suffah's formation, importance and role in the first years of Islam ('Asr as-Saadah). I argue that the constitution of the Suffah platform in a part of the Prophet's mosque (masjid an-Nabi) in Medina - after the migration from Mecca - represents one of the most important events in the first age of Islam. Therefore, I discuss to what extent Suffah's architecture, function and social life took a significant place in Islamic history. My goal is to understand the impact of Suffah platform on social, cultural and economic features of Islamic civilization. In this search for Suffah's impacts I look at Islamic history through a global approach that starts from the 7th century until today.

Key words: Mosque of the Prophet (masjid an-Nabi), Suffah, People of the Bench (Ashab as-Suffah)

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c.) hamd eder, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.), onun âline ve ashâbına salat ve selam ederim.

Mekke'den Medine'ye hicret ile birlikte kurulan Peygamber Mescidi'nin, İslam medeniyetindeki merkezî konumunu düşündüğümüzde, Mescid'in bünyesinde yer alan Suffe'nin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Bu sebeple doğuşu, önemi ve işlevi açısından Suffe'nin, asr-ı saâdetteki en önemli kurumlardan biri olarak derinlemesine incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Suffe, Mescid-i Nebî'nin arka tarafına kurulmuştu. İnşasından sonra, Mekke'li muhâcirler başta olmak üzere, gerek Medine'li gerekse dışarıdan gelen Müslümanların birçok temel ihtiyaçlarının giderilmesinde, pek mühim vazifeler üslendi. Bunların ikisi diğerlerine göre daha önemlidir: Birincisi, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretiyle birlikte, muhacirlerden veya civar beldelerin Müslümanlarından Medine'de evi-barkı, malı-mülkü ve yanlarında sığınacak kimsesi olmayanların temel ihtiyaçlarının giderildiği mekân olmuştur. İkincisi ise Hz. Peygamber'den İslam'ı öğrenmek maksadıyla ister geçici bir süreliğine isterse kalıcı olarak Medine'ye gelenlerin İslam hakkındaki gerekli bilgileri elde ettikleri mektep olmuştur.

Asr-ı saâdetteki bu konumuyla birlikte Suffe, daha sonraları İslam'ın ortaya koyduğu medeniyetin, mescit merkezli olarak icra ettiği pekçok vazifelerin de ilham kaynağı olmuştur. Şöyle ki zamanla Suffe, Müslümanların ilim, edep ve meslek alanlarında talim-terbiye görerek bu hususlarda kendilerini yetiştirebilecekleri bir müessesese olarak temayüz etmiştir. Bu yönüyle de İslam tarihinde karşımıza çıkan hemen her mescitte Suffe'nin yerine getirdiği görevlerden birine rastlamak mümkündür.

İşte bütün bu ifade edilen sebeplerden ötürü çalışmamızda; Suffe'nin doğuşunu ortaya çıkaran nedenlerle beraber mimârî yapısını, daha sonra geçirdiği değişiklikleri, sakinlerini, bunların ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların nasıl giderildiğini açıklığa kavuşturmaya çalıştık. Bunun yanı sıra, orada ikâmet edenlerin ikâmet sürelerini, sayılarını, Suffe'de bulundukları vakitlerde yaşadıkları iyi veya sıkıntılı durumları aktarmaya gayret ettik. Diğer taraftan icra ettiği işlev bakımından Suffe'nin hem

saâdet asrından hem de daha sonraki zamanlarda Müslüman toplumların sosyal, kültürel ve mesleki alanlar üzerindeki önemini ve etkilerini analiz etmeye gayret ettik.

Çalışma bu noktaya gelinceye kadar her aşamada, işlerinin yoğunluğuna rağmen büyük fedakârlıklar göstererek kıymetli vakitlerini, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, pek değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YILDIRIM'a teşekkürü bir vefa borcu bilir, hürmetlerimi arz ederim. Ayrıca Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ ve Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ başta olmak üzere üzerimde emeği geçen ve beni yetiştiren bütün hocalarıma ve Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA kardeşime de şükranlarımı arz ederim.

Son olarak araştırmam süresince beni yalnız bırakmayan gözümün nuru olan eşime ve çocuklarıma en derin muhabbetlerimi sunarım.

Basri ÇETİN
İSTANBUL 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ	- 1 -

BİRİNCİ BÖLÜM

ASR-I SAÂDETTE MESCİD-İ NEBÎ VE SUFFE

1. Hz. Peygamber Döneminde Mescid-i Nebî	- 5 -
2. Asr-ı Saâdette Suffe	- 8 -
2.1. Suffe'nin Tarifi	- 8 -
2.2. Suffe'nin Doğuşu ve İnşâsı.....	- 10 -
2.2.1. İnşasını Gerektiren Sebepler	- 10 -
2.2.1.1. Muhacirlerin ve Misafirlerin Barınma İhtiyacı	- 10 -
2.2.1.2. Eğitim ve Öğretim Mekânı İhtiyacı	- 12 -
2.2.2. Suffe'nin İnşâsı	- 13 -
2.3. Suffe'nin Mimari yapısı.....	- 14 -
2.3.1. Suffe'nin Mimarisi	- 15 -
2.3.2. Suffe'nin Mimarisindeki Değişim Süreci	- 17 -
2.4. Suffe'nin Bölümleri	- 18 -
2.4.1. Erkekler Bölümü.....	- 18 -
2.4.1.1. Muhacirler.....	- 18 -
2.4.1.2. Ensar	- 19 -
2.4.1.3. Dışardan Gelen Ziyaretçi, Heyet ve Elçiler	- 20 -
2.4.2. Hanımlar Bölümü	- 21 -
2.4.2.1. Suffe kurumu çerçevesinde ismi geçen Hanımlar.....	- 22 -
2.5. Suffe Ehlinin İhtiyaçlarının Karşıllanması	- 23 -
2.5.1. Allah Rasûlü'nün Şahsî Yardımları.....	- 23 -
2.5.2. Ehl-i Beyt'in Yardımları.....	- 28 -
2.5.3. Ashâb'ın Yardımları	- 29 -

2.5.4. Suffe Ashâbının Çalışmaları.....	- 30 -
2.5.5. Beytülmal ve Ganimetler	- 31 -
2.6. Suffe ve Ehlinin Denetim ve Takibi	- 33 -
2.6.1. Allah Rasûlü Tarafından Denetim ve Takibi	- 33 -
2.6.1.1. Maddi İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi	- 34 -
2.6.1.1.1. Yeme-içme İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi	- 35 -
2.6.1.1.2. Giyim İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi	- 36 -
2.6.1.1.3. Suffe'deki Tertip ve Düzenin Denetim ve Takibi	- 37 -
2.6.1.2. Manevi İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi	- 37 -
2.6.1.2.1. İlim ve İbadetlerin Denetim ve Takibi	- 38 -
2.6.1.2.2. Ahlâkî Durumun Denetim ve Takibi	- 39 -

İKİNCİ BÖLÜM

SUFFE ASHÂBI

1. Suffe Ashâbının Sayısı.....	- 44 -
2. Suffe Ashâbının İsimleri ve Kısaca Hayatları.....	- 46 -
2.1. Abdullah b. Mes'ud	- 46 -
2.2. Ebû Hureyre	- 49 -
2.3. Abdullah b. Ömer	- 52 -
2.4. Selman-ı Farisî.....	- 53 -
2.5. Ebû Zer el-Gıfarî.....	- 56 -
2.6. Mus'ab b. Umeyr	- 58 -
2.7. Ammâr b. Yasir.....	- 60 -
2.8. Bilal-i Habeşî	- 62 -
2.9. Sa'd b. Ebi Vakkas.....	- 64 -
2.10. Habbâb b. Eret	- 67 -
2.11. Süheyb-i Rûmî	- 69 -
2.12. Ebû Ubeyde b. Cerrah.....	- 71 -
2.13. Osman b. Maz'un.....	- 72 -
2.14. Huzeyfe b. Yeman	- 73 -
2.15. Ebû Eyyûb el-Ensârî	- 75 -

2.16. Ebud-Derdâ.....	- 75 -
2.17. Abdullah b. Ümmü Mektûm.....	- 77 -
2.18. Abdullah b. Amr b. Haram	- 78 -
2.19. Sâlim b. Ma'kil	- 79 -
2.20. Ebû Sâid el-Hudrî	- 80 -
2.21. Ukkâşe b. Mihsan	- 81 -
2.22. Vâsile b. el-Eska'	- 82 -
2.23. Ebû Lübâbe	- 83 -
2.24. Sevbân b. Bücdüd	- 83 -
2.25. Mes'ud b. Rebî'	- 84 -
2.26. Cu'ayl b. Suraka ed-Damrî	- 84 -
2.27. Harise b. Nu'mân	- 85 -
2.28. Hanzale b. Ebû Âmir	- 86 -
2.29. Abdullah Zül-Bîcâdeyn.....	- 86 -
2.30. Utbe b. Gazvân	- 87 -
2.31. Amr b. Abese	- 88 -
2.32. Ukbe b. Âmir	- 88 -
2.33. Ebû Abdîrrahmân (Ebû'l-Bahterî) Sefîne.....	- 89 -
2.34. Tihfe b. Kays.....	- 90 -
2.35. Zeyd b. Hattab.....	- 90 -
2.36. Ebû Seleme	- 90 -
2.37. İrbâd b. Sâriye.....	- 91 -
2.38. Ebû Fukeyhe Yesâr	- 91 -
2.39. Abdullah b. Üneys el-Cühenî.....	- 92 -
2.40. Ebû Rezin.....	- 92 -
2.41. Esmâ b. Hârise	- 93 -
2.42. Şukrân Sâlih b. Adî.....	- 93 -
2.43. Bera'e b. Mâlik	- 94 -
2.44. Abdurrahman b. Cebr	- 94 -

2.45. Habîb b. Zeyd b. Asım.....	- 95 -
2.46. Said b. Âmir.....	- 95 -
2.47. Cerhed b. Huveylid.....	- 95 -
2.48. Talha b. Amr.....	- 96 -
2.49. Furât b. Hayyân.....	- 96 -
2.50. Mistah b. Üsâse.....	- 96 -
2.51. Uveyym b. Sâide.....	- 97 -
2.52. Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî.....	- 97 -
2.53. Huneys b. Huzâfe.....	- 98 -
2.54. Ka'b b. Amr.....	- 98 -
2.55. Habbab b. İrs.....	- 98 -
2.56. Huzeyfe b. Esîd.....	- 99 -
2.57. Cârîye b. Humeyl.....	- 99 -
2.58. Sakf b. Amr.....	- 99 -
2.59. Ebû Firâs Rebîa b. Ka'b el-Eslemi.....	- 99 -
2.60. Hureym b. Fâtek.....	- 100 -
2.61. Ebû Müveyhibe.....	- 100 -
2.62. Künnaz b. Huseyn.....	- 100 -
2.63. Mikdad b. Esved.....	- 101 -
2.64. Abdurrahman b. Kurt es-Sumâlî.....	- 101 -
2.65. Ebû Kebşe.....	- 101 -
2.66. Muâz b. Hâris.....	- 102 -
2.67. Eġar b. Yesâr el-Müzenî.....	- 102 -
2.68. Hureym b. Evs.....	- 102 -
2.69. Abdullah b. el-Hârîs.....	- 102 -
2.70. Hâzim b. Harmele.....	- 103 -
2.71. Hakem b. Umeyr.....	- 103 -
2.72. Ebû Berze el-Eslemî.....	- 103 -
2.73. Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî.....	- 104 -

2.74. Utbe b. Abd es-Sülemî.....	- 104 -
2.75. Ebû Asîb	- 105 -
2.76. Amr b. Avf el-Müzenî	- 105 -
2.77. Hubeyb b. İsâf.....	- 105 -
2.78. Harmele b. İyâs	- 106 -
2.79. Beşîr b. el Hasâsiye.....	- 106 -
2.80. Salim b. Umeyr	- 106 -
2.81. Abdullah b. Zeyd el-Cühenî.....	- 106 -
2.82. Utbe b. Nüdder.....	- 107 -
2.83. Amr b. Tağleb en-Nemrî.....	- 107 -
2.84. Safvân b. Beydâ	- 107 -
2.85. Tafavî ed-Devsî.....	- 107 -
2.86. Kurre b. İyas	- 108 -
2.87. Ebû Reyhâne	- 108 -
2.88. Salim b. Ubeyd el-Eşca'î	- 108 -
2.89. Abdullah b. Havâle	- 109 -
2.90. Sâib b. Hallad.....	- 109 -
2.91. Abdullah b. Hubşî.....	- 109 -
2.92. Şeddâd b. Esîd.....	- 109 -
2.93. Abdâd b. Hâlid.....	- 109 -
2.94. Ubeyd.....	- 110 -
2.95. Hilâl	- 110 -
2.96. Ubâde b. Kurs (Kurt) el-Leysî	- 110 -
2.97. İyâd b. Himâr el-Mucâşî et-Temimî (r.a.)	- 110 -
2.98. Vâbise b. Ma'bed el-Esedî.....	- 111 -
2.99. Muaviye b. Hakem es-Sülemî.....	- 111 -
2.100. Ebû Halîme Muâz el-Kârî.....	- 111 -
2.101. Haccac b. Amr el-Eslemî	- 111 -
2.102. Hind b. Hârise el-Eslemî.....	- 112 -

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASR-I SAÂDETTE SUFFE’NİN ÖNEMİ ve İŞLEVİ

1. Asr-ı Saâdette Suffe ve Ashâbının Önemi	- 114 -
1.1. Suffe’nin Önemi	- 114 -
1.1.1. Barınak Olması	- 114 -
1.1.2. Mescitlerin Mimarisine İlham Kaynağı Olması.....	- 114 -
1.1.3. Meslek ve Zanaat İşlevi	- 115 -
1.2. Suffe Ashâbının Önemi	- 115 -
1.2.1. Kur’an-ı Kerim’de Suffe Ehli	- 116 -
1.2.2. Hadislerde Suffe Ehli	- 125 -
1.2.3. Ehl-i Beyt Nazarında Suffe Ehli	- 138 -
1.2.4. Ashâb-ı Kiram Nazarında Suffe Ehli.....	- 139 -
2. Asr-ı Saâdette Suffe ve Ashâbının İşlevi	- 140 -
2.1. Asr-ı Saâdette Suffe’nin İşlevi.....	- 141 -
2.1.1. Yatılı Mektep Olarak Kullanılması	- 141 -
2.1.2. Eğitim ve Öğretim Mekânı Olarak Kullanılması.....	- 141 -
2.1.2.1. Öğretmenler	- 147 -
2.1.2.2. Dersler.....	- 148 -
2.1.2.2.1. Günlük Dersler	- 149 -
2.1.2.2.1.1. İslam İlimlerinin Temelini Oluşturan Dersler	- 150 -
2.1.2.2.1.2. Okuma ve Yazma	- 156 -
2.1.2.2.2. Haftalık Dersler	- 156 -
2.1.2.2.2.1. Hanımların Dersleri	- 157 -
2.1.3. Misafirhane Olarak Kullanılması	- 158 -
2.1.4. Tekke ve Zaviyelere Temel Teşkil Etmesi	- 158 -
2.2. Suffe Ashâbının İşlevi ve İcra Ettiği Vazifeler.....	- 161 -
2.2.1. Muallimlik.....	- 161 -
2.2.2. İmam ve Müezzinlik	- 164 -
2.2.3. İdarecilik ve Hâkimlik	- 165 -
2.2.4. Rasûlullah’a Hizmet.....	- 167 -

2.2.5. Komutanlık ve Askerlik.....	- 168 -
2.2.6. Allah Rasûlü'ne Vekillik ve Elçilik.....	- 171 -
2.3. Asr-ı Saâdette Suffe'nin İşlevinin Sona Ermesi	- 172 -
3. İcra Ettiği Hizmetler Bakımından Suffe Ashâbı	- 173 -
SONUÇ.....	- 175 -
KAYNAKÇA.....	- 177 -
EKLER.....	- 193 -

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e:** Adı geçen eser
a.s.: Aleyhi's-selam
bkz.: Bakınız
c.c: Celle Celâluhu
c.: Cilt
dğr.: Diğerleri
h.: Hicri
m.: Miladi
nşr.: Neşriyat
ö.: Ölümü
r.a.: Radıyallahu Anh
s.a.v.: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.: Sayı
TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı
ter.: Tercüme
thk.: Tahkik
tsz.; Tarihsiz.
vb.: Ve benzeri
v.: Vefatı

GİRİŞ

Yesrib'e hicretinin akabinde Allah Rasûlü ile beraberindeki Müslümanların temelini attığı İslam medeniyetinin doğru bir şekilde anlaşılması için, Hz. Peygamber ve onun ashâbının yaşadığı dönemin, o çağda meydana gelen hadiselerin ve kurulan müesseselerin mutlaka iyi incelenip anlaşılması gerekir. O asra damgasını vuran en mühim müesseselerden biri de hiç şüphesiz Suffe'dir. Suffe, Peygamber mescidinin içinde olması sebebiyle devamlı onunla birlikte anılmış ve isminden çokça bahsedilen önemli kurumlardan biri haline gelmiştir. Bu itibarla kısa bir zamanda mimarisi, sakinleri, ihtiyaçları, Hz. Peygamber ve onun ashâbının nazarındaki önemi, icra ettiği işlevi, sakinlerinin sayısı gibi birçok yönden, ilk dönem İslam tarihini araştıran ilim adamlarının da dikkatini çekmiştir. Pekçok araştırmacı, az veya çok, bir şekilde Suffe'den bahsetmiş, eserinde onunla ilgili rivayetlere yer vermiştir. Ancak Suffe ile ilgili rivayetler muhtelif şekillerde ve dağınık olarak kaynaklarda yer almıştır. Bu durum bizi, konuyla ilgili bilgilerin düzenli bir şekilde toplanıp değerlendirilmesi ve daha sıhhatli neticelere varılması gerektiği kanaatine sevk etmiştir. İşte bu maksatla "Asr-ı Saâdet'te Suffe; doğuşu, önemi ve işlevi" başlıklı tez çalışmasını yapmaya karar verdik.

Birinci Bölüm'de Mescid-i Nebvî hakkında kısa ve öz olarak bilgi verildikten sonra, onun bünyesinde yer alan Suffe ve ashâbıyla ilgili konular ele alındı. Suffe'nin tanımı yapılarak başlanan bu bölümde, doğuşu, buna sebep olan faktörler, mimari yapısı, daha sonra bu yapıda meydana gelen değişiklikler ve bunu gerektiren âmiller üzerinde duruldu. Ayrıca Suffe'nin bölümleri, Suffe ashâbının ihtiyaçlarının karşılanması, denetim ve takipleri ele alındı.

İkinci kısımda Suffe sakinlerinin sayısı, zamanla bunda meydana gelen değişiklikler ve sebepleri incelendi. Suffe ehlinin isimleri tespit edildikten sonra hayatları ve yaptıkları hizmetler araştırıldı.

Araştırmanın son kısmında Suffe'nin önemi ve işlevi ile Sufe ashâbının değeri ve üstlendiği vazifeler tespit edilmeye çalışıldı. Hem müessese hem de sakinleri

bağlamında İslam medeniyetinin daha sonraki çağlarına ışık tutan yönleri ve sağladığı katkılar araştırıldı.

Araştırma esnasında İslam Tarihi'nin önde gelen simalarından Zührî (ö. 124), İbn-i İshak (ö. 151), Vâkıdî (ö. 207), İbn-i Hişam (ö. 218) ve İbn Hibbân (ö. 354) temel kaynaklarımız oldu. Bunların yanında Belazuri (ö. 279), Ya'kubî (ö. 294), Taberî (ö. 310), İbn Hazm (ö. 456), Kâdı İyâd (ö. 544), İbn-i Cevzi (ö. 597), İbnü'l Kayyim el-Cevziyye (ö. 751), İbn-i Kesîr (ö. 774) ve İbn-i Haldûn (ö. 808) gibi müelliflerin konuyla ilgili eserlerinden de istifade edildi.

En çok müracaat edilen tabakât kitapları arasında İbn Sa'd'ın (ö. 230) *Tabakat*'ını, Ebû Nuaym'ın (ö. 403) *Hilye*'sini, Halife b. Hayyat'ın (ö. 240/854) *Tabakat*'ını, İbn Abdülber'in (ö. 463) *el İstîâb*'ını, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630) *Üsdü'l-Ğâbe*'sini ve İbn Hacer'in (ö. 852) *el-İsâbe*'sini zikredebiliriz.

Çalışmada hadis kaynaklarına da başvuruldu. Ahmeb ibn-i Hanbel (ö. 241), Buharî (ö. 256), Muslim (ö.261), Ebû Dâvûd (ö. 275), Tirmizî (ö. 279), Nesaî (ö. 303), Dârimî (ö. 385), Beyhakî (ö. 458) ve Heysemî'nin (ö. 807) eserlerinden faydalanıldı.

Çağdaş araştırmacılardan Muhammed Abdulhayy Kettânî (ö. 1962), Muhammed Yusuf Kandehlevî (ö. 1965), Muhammed Hamîdullah (ö. 2002) gibi âlimlerin eserlerine de bakıldı. Aynı zamanda günümüz akademisyenlerinden hocalarım Salih Tuğ, Halis Ayhan, Adnan Demircan, Akif Köten, Mustafa Baktır gibi hocaların çalışmalarından da yararlanıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASR-I SAÂDETTE MESCİD-İ NEBÎ VE SUFFE

1. Hz. Peygamber Döneminde Mescid-i Nebî

Allah Rasûlü (s.a.v.), hicret esnasında Medine yakınlarındaki Kuba'da ikâmet eden Amr b. Avf oğulları yanında bir müddet kaldıktan ve orada mescit inşa ettirdikten sonra,¹ Medine'ye doğru yola çıktı. Benî Sâlim yurdunda cuma namazını kılmasının ardından yoluna devam eden Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye ulaştı.² Güzergâhı üzerinde bulunan mahallelere uğradıkça, buralarda meskûn olanlar Hz. Peygamber'i kendi yanlarına yerleşmeye ve birlikte kalıp yaşamaya davet ediyorlardı.³ Tekliflerin her birisini memnuniyetle karşılamakla birlikte Hz. Peygamber, devesinin dizginini tamamen bırakmış vaziyette kendisini davet edenlere; "onu salıverin, o memurdur" şeklinde mukabele ediyordu.⁴ Bu şekilde Benî Sâlim, Benî Bayazâ, Benî Sâide, Benî Hâris b. el-Hazrec, Benî Adî b. en-Neccâr'ların bulunduğu yerlerden birer birer geçti. Nihayet Mescid-i Nebevî'nin yapılacağı mekân olan Mâlik b. Neccâr oğullarının mahallesine varınca,⁵ devesinin oraya çökmesinin ardından, Hz. Peygamber de yere indi.⁶ Bunun üzerine devesinin çöktüğü yere evi en yakın olan Ebû Eyyub Hâlid b. Zeyd el-Ensârî, derhal Hz. Peygamber'in eşyalarını alarak evine götürdü. Ebû Eyyub, Mescid-i Nebî ile birlikte yapılan Allah Rasûlü'nün kalacağı odaların inşası tamamlanıncaya kadar onu evinde misafir etti.⁷

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut, Dâru Sâdır, 1960, I, 235; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-sahîh*, I-VIII, İstanbul, 1979, Salât, 48; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmi'u's-sahîh-i Müslim*, thk. M. Fuat Abdülbaki, Beyrut, 1375-1957, I, 373.

² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, İbn Hişâm (ö. 218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., Beyrut, 1936, II, 139.

³ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 139-140; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî (ö. 279/892), *Ensâbu'l-eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, Mısır 1959, 266; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Tarîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I-XI, Beyrut 1380/1960, II, 396.

⁴ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 139-140; Belâzuri, *Ensâb*, s. 266; Taberî, *Tarih*, II, 396.

⁵ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 139-40.

⁶ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 140; el-Belâzuri, *Ensâb*, s. 266; Taberî, *Tarih*, II, 396; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), *el-Vefâ bi ahvâli'l-Mustafa*, I-II, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr, Kahire, 1400/1980, I, 400; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdü'l-maâd*, I-X, thk. Şuayb el-Arnaud, Abdulkâdir el-Arnaud, Beyrut, 1401/1981, III, 62.

⁷ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237; Taberî, *Tarih*, II, 396.

Devenin çöktüğü bu mekân, o esnada hurma kurutmaya mahsus bir alan olarak kullanılan,⁸ Muâz b. Afra⁹ veya Es'ad b. Zûrâre'nin¹⁰ himayesindeki Neccâroğulları'ndan Sehl ve Süheyl adlarında iki yetim çocuğa aitti. Hz. Peygamber'in Medine-i Münevvere'ye hicretinden önce hurma ağaçları, oyuk ve tümsek yerlerle müşrik kabirlerinin¹¹ bulunduğu bu sahanın bir köşesini, sahâbîden Es'ad b. Zûrâre etrafını duvarla çevirmek suretiyle zaten, mescit haline getirmişti.¹²

Devesinin buraya çökmesiyle birlikte o mekânda bir mescit inşa etmeye karar verildiği zaman, Hz. Peygamber bu yerin bedelini ödeyerek satın almak istedi. Fakat Neccâroğulları, mescit inşa edilecek olan arsa karşılığında bir meblâğ almayı kabul etmediler ve bu yeri hibe etmeyi istediler.¹³ Ancak Hz. Peygamber, onların bu isteğini kabul etmeyerek¹⁴ on dinar mukabilinde bu arsayı satın almıştır.¹⁵

Arsanın bedeli ödendikten sonra Hz. Peygamber'in emri gereği, evvela bu mekânda bulunan hurma ağaçları kesildi. İnşaata mani olan engellerin bertaraf edilmesi maksadıyla, arsa üzerinde bulunan kabirler açılıp kemikler başka bir yere nakledildi. Girintili ve çıkıntılı zeminlerden dolayı arsanın harabeye dönmüş kısımları ve tümsek zeminleri tesviye edilerek,¹⁶ bu mekân mescit inşasına uygun hale getirildi.¹⁷

⁸ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Belâzurî, *Ensâb*, s. 266; Taberî, *Târih*, II, 396; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 400.

⁹ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141; Taberî, *Târih*, II, 396.

¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Buhârî, *Salât*, 48; Müslim, I, 373; Taberî, *Târih*, II, 393; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 400.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Buhârî, *Salât*, 48; Müslim, I, 373; Taberî, *Târih*, II, 393; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 400.

¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Belâzurî, *Ensâb*, 266; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî (ö. 279/892), *Fütûhu'l-büldan*, nşr. Muhammed Rıdvân, Matbaatü'r-Rahmâniyye, Kahire 1350/1932, 20.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 141; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Buhârî, *Salât*, 48; et-Taberî, *Târih*, II, 397; İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 400.

¹⁴ Abdullah Abdulazîz b. İdris, *Muctamau'l-Medîne fî Ahdi'r-Rasûl*, Riyad 1402/1982, s. 130.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Belâzurî, *Futûh*, s. 20; Hamidullah, Muhammed, (2002) *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, I-II, İstanbul 1980, I, 193.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-40; Buhârî, *Salât*, 48; Müslim, I, 373; Taberî, *Târih*, II, 397.

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-40; Taberî, *Târih*, II, 397; Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî el-Mâlekî (ö. 581/1185), *er-Ravdu'l-Unf fî Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye li'bni Hişam*, thk. Abdurrahman el-Vekil, I- VII, Kahire 1389/1969, IV, 263.

Mescid-i Nebevî'nin temellerinde taş, duvarlarında ise kerpiçten malzeme kullanılarak yapımına başlandı.¹⁸ Mescidin temelleri üç buçuk zira*, duvarların yüksekliği beş veya yedi ziraya kadar yükseltildi.¹⁹

Rivayetlerde farklılık olmasına rağmen Mescid-i Nebevî'nin her duvarının uzunluğu yaklaşık yüz zira (arşın) ölçülerinde kare şeklinde inşa edilmiştir.²⁰ Bu işten anlayanların yanında, mescidin inşasının her aşamasında muhacirler ve ensârla birlikte bizzat Hz. Peygamber de aktif olarak çalışıyordu.²¹ İnşaatta çalışan Müslümanlar hem sevinçlerini göstermek hem de yorgunluklarını unutmak için şiirler söylerken, Hz. Peygamber de onların bu sevinçlerine iştirak etmekten geri durmuyordu.²²

Kıblesi, Medine'ye hicretin ilk yıllarında Müslümanların yöneldiği istikâmet olan Beytu'l-Makdis'e doğru belirlenen²³ mescide girebilmek için, çerçeveleri taştan yapılan²⁴ üç ayrı yerden kapı açılmıştı. Bu kapıların birincisi, bugünkü kible duvarının bulunduğu güney kısmında, ikincisi Hz. Peygamber'in de giriş ve çıkışlarında kullandığı Bab-ı Âl-i Osman adıyla bilinen, şark yönündeki hane-i saâdetinin tarafında bulunuyordu. Üçüncüsü ise batı yönünde yer alan, Bab-ı Âtike ve Babu'r-Rahme adlarıyla anılan kapı idi.²⁵ Ancak güney yönünde bulunan kapı; kıblenin Beytu'l-Makdis'ten Kâbe'ye çevrilmesiyle birlikte kapatılarak, kuzey tarafında yeni bir kapı açılmıştır.²⁶

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Belâzurî, *Futûh*, s. 20; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Âlî b. Abdillâh b. Ahmed b. Âlî el-Hasenî es-Semhûdî (ö. 911/1506), *Vefâu'l- Vefâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, Beyrut 1374/1955, I, 335.

* Zira', Arşın: 46,2 cm uzunluk birimi. (Mehmet Erkal, "Arşın", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c.3, s. 411).

¹⁹ Semhûdî, *Vefâ*, I, 336.

²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-240; Semhudî, *Vefâ*, I, 340.

²¹ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141.

²² İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 142; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240.

²³ İbn Kayyim, *Zâdü'l-maâd*, III, 63; Semhûdî, *Vefâ*, I, 336-37.

²⁴ Buhârî, *Salât*, 48; Müslim, I, 373.

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240; İbn Kayyim, *Zâdü'l-maâd*, III, 63; Semhûdî, *Vefâ*, I, 336-337; Abdullah Abdülazîz b. İdrîs, *Muctamau'l-Medîne*, s. 132.

²⁶ Semhûdî, *Vefâ*, I, 336-37.

Mescid-i Nebevî'nin arsasının üzerinde bulunan hurma ağaçları kesildikten sonra, sütun olacak hale getirilip mescidin kıblesine dizilmiş,²⁷ bu ağaçların dal ve yaprakları da çatı yapımında kullanılmıştı.²⁸ Ancak çatının, Mescid-i Nebevî'nin kurulduğu alanın bütününe kaplayıp kaplamadığı kaynaklarda açık olarak belirtilmemiştir. Buhârî'deki "Hurma kütüklerini Kible istikametine dizdiler"²⁹ ifadesinden, muhtemelen mescidin sadece kible cihetindeki bir kısmın üst tarafının çatıyla örtüldüğü diğer kısımların ise açık olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ İbn Hişâm'ın kaydettiğine göre Mescid-i Nebevî'nin inşası hicretin ikinci senesinde tamamlanmıştır.³¹ İnşası tamamlanan Mescid-i Nebî; Namaz kılınan yer ile birlikte ehl-i beyt odaları ve Suffe olmak üzere üç kısımdan oluşmaktaydı.³²

2. Asr-ı Saâdette Suffe

Suffe; Hz. Rasûlullah'ın Medine-i Münevvere'ye hicretinden sonra inşa edilen ve Mescid-i Nebî merkezli meydana gelen bir kurumdur.

2.1. Suffe'nin Tarifi

Sözlük anlamı çardak, gölgelik anlamlarına gelen³³ suffe kelimesi; evin önünde veya etrafında bulunan avlu, gölgelik ve benzeri mekânlar için kullanılır.³⁴ İlmi bir terim olarak; Medine'ye muhacir veya misafir olarak gelen fakir, kimsesiz ve barına-

²⁷ Buhârî, Salât, 48; Müslîm, I, 373.

²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240; Belâzurî, *Futûh*, s. 20.

²⁹ Buhârî, Salât, 48.

³⁰ L. Caetani, *İslâm Tarihi*, Çev. Hüseyin Cahid, İstanbul, 1924-27, 111, 88.

³¹ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 146.

³² Hamidullah, Muhammed (2002), *İslâm Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, I-II, İstanbul 1980, II, 780.

³³ Mustafa Baktır, "Suffe", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 37, s. 469, 470.

³⁴ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, İbn Manzûr, (ö. 711/1311) *Lisânu'l-Arab*, I-XX, Beyrut 1963, IX, 195; Cevherî, İsmail b. Hammâd, (ö. 400/1009), *es-Sihâh, Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, Beyrut 1399/1979, IV, 1378.

ğı olmayanlar için Mescid-i Nebevî'nin dâhilinde yapılan gölgeliğe "Suffe" denilmektedir.³⁵

Diğer bir yönüyle Suffe'nin; Hz. Peygamber'in talimatıyla, yoksullukları sebebiyle sahâbeden malı ve ailesi olmayanların sığınabilmeleri için, mescidinin arka kısmının bir bölümünde yapılan gölgelik şeklindeki barınak olduğu³⁶ ifade edilmiştir. Yukarıda bildirilen ve meşhur olan tariften hareketle de orada ikamet eden Suffe ehlinin, adını bu gölgeliğe nisbetle aldığı dolayısıyla "Ehl-i Suffe" ya da "Ashâb-ı Suffe" diye tanındıkları nakledilmiştir.³⁷

Bu gölgelik altında yetişen ve daha sonraları hadis ilmindeki başarısıyla tanınan simalardan birisi olan Ebû Hüreyre (r.a.),³⁸ Suffe sakinlerinin özelliklerini bize hatırlatarak ehl-i Suffe'yi, "İslam'ın misafirleri (edyâfü'l-İslam)" olarak tavsif etmiştir.³⁹ Yine başka bir tanımda "ashâb-ı Suffe; Peygamber dershanesinde, kendilerini ilme ve Allah yoluna adanmış öğrenci kimselerdi" denilmiştir.⁴⁰

Hulasa Mescid-i Nebevî'deki üç bölümden birisini oluşturan ve ashâb-ı suffe'nin bulunduğu yer olarak anılan "Suffe",⁴¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v) emriyle, mescidin hane-i saâdetten sonra gelen güney tarafındaki arka kısmına inşa edilmiştir. Bazen misafirhane, bazen mektep vazifesini icra etmesi sebebiyle de "Suffe", üzeri hurma dalları ile örtülmek suretiyle gölgelik haline getirilmiştir.⁴²

³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; el-Belâzurî, *Ensâb*, s. 272; el-Kettânî, Muhammed Abdulhayy, (1962), *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I-II, Beyrut Tarihsiz, I, 474.

³⁶ Kettânî, *Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 55

³⁷ Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442), *el-Hitât*, I-II, Kahire 1270, II, 427.

³⁸ Buhârî, *Büyük*, 1.

³⁹ Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, İbnü'l-Cevzî (ö. 1044/1635) *İnsânu'l- Uyûn fî Sireti'l-Emînil- Me'mûn*, I-III, Mısır 1384/1964, II, 277; Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 990/1582), *Târihu'l- Hamîs fî Ahvali Enfesi Nefis*, I-III, Dâru Sâdır, Beyrut 1966, I, 347.

⁴⁰ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştiren: İsmail Karacam vd., I-X, Azim Dağıtım, İstanbul, tsz. II, 227.

⁴¹ Hamidullah, *el-Vesâik es-Siyasiyye*, Beyrut, 1983, 265.

⁴² Baktır, Mustafa, *Ashab-ı Suffa, İslamda İlk Eğitim müessesesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1990, s.21.

2.2. Suffe'nin Doğuşu ve İnşası

2.2.1. İnşasını Gerektiren Sebepler

Suffe'nin yapılış sebeplerinin başında hiç şüphesiz Mekke'den Medine'ye hicret edenlerden, barınacak yer ve imkânı bulunmayanların ihtiyaçlarının giderilmesi gelmektedir.⁴³ Bu ana sebebe ek olarak yine İslam dinini öğrenmek maksadıyla Hz. Rasûlullah'ı ziyaret eden kabile, elçi veya şahısların, bu süre zarfında Medine'de rahatça barınabilme durumu da, Suffe'nin inşa nedenleri arasında zikredebileceğimiz diğer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴

2.2.1.1. Muhacirlerin ve Misafirlerin Barınma İhtiyacı

Hiz. Rasûlullah (s.a.v.) ve sahâbîler hakkında yazılan ilk eserler arasında yer alan *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'nın müellifi İbn Sa'd ashâb-ı Suffe hakkında şöyle diyor:

“Ehl-i Suffe, Hiz. Rasûlullah'ın ashâbından bir cemaat idi ki, onların Medine'de kalabilecek bir yerleri yoktu. Hiz. Peygamber zamanında mescitte yatıp kalkarlar ve orada gölgelenirlerdi. Akşam olduğunda Rasûlullah (s.a.v) onları yemeğe davet eder, kendisi gibi ashâbının da, onlardan ağırlayabilecekleri kadarını evlerine götürerek misafir etmelerini teşvik ederdi. Bundan sonraya kalanları da yine kendisi evine götürürdü.”⁴⁵

Nitekim sahâbeden Talha b. Amr, tanıdığı kimsesi olmadığı için Medine'ye geldiğinde bir arkadaşıyla birlikte Suffe'ye misafir olduğunu söylemiştir. Onun naklettiğine göre; Mescid-i Nebî'de kıldıkları namazın ardından Ashâb-ı Suffe'den birisinin, “hurma yemekten karınlarımız yanıyor ibadet bile edemiyoruz” şeklinde şikâyetle bulunması üzerine Allah Rasûlü (s.a.v) yüksek bir yere çıkarak “Allah'a

⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; Buhârî, Rikâk, 17; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi'l-Buhârî*, nşr. Taha Abdurrauf Sa'd ve dğr., I- XXVIII, Kahire 1398/1978, VII, 407; Makrîzî, *el-Hitat*, II, 427; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, I-X, Beyrut 1967, VIII,307.

⁴⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855) *el-Müsned*, Beyrut 1389/1969, I-V, III,487; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, I-IV, Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1411/1990, III, 18; Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Gezerî, İbnü'l-Esîr (630/1232), *Üsdü'l-Gâbe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Mısır, 1970, III, 529.

⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 255.

yemin olsun ki, eğer ekmek veya et bulabilsem onları mutlaka size yedirirdim”⁴⁶ buyurmuştur.

Dolayısıyla fakirlikleri ve kimsesiz olmaları sebebiyle ihtiyaçları Hz. Peygamber ve diğer ashâb-ı kiram tarafından karşılandığı için, “ashâb-ı Suffe ya da ehl-i Suffe” denilen kimselere; “Edyâfu’l-İslâm, Edyâfu’l-müslimîn” (İslâm’ın, Müslümanların misafirleri) de denilmiştir.”⁴⁷ Bu hususta Hz. Ali’den rivayet edilen bir hadisten öğrendiğimize göre, ehl-i Suffe’den bazı kişiler vefatlarından sonra, miras olarak geriye sadece birkaç dinar veya dirhem bırakmışlardır.⁴⁸

Diğer taraftan Mescid-i Nebî’nin inşasıyla birlikte Medine’ye gelen misafir ve kimsesizlerin büyük bir kısmının yine burada kalmaları dolayısıyla Suffe; Hz. Peygamber tarafından kendilerine tahsis edilen bir mekân haline gelmiştir.⁴⁹ Şöyle ki; Hz. Peygamber Medine’ye hicretinin ardından, Mescid-i Nebvî’yi inşa ettirirken ailesine ait odaların yanı sıra, mescidin güney tarafına düşen giriş kısmına kimsesiz fakir sahâbîlerin barınabilmesi için bir gölgelik yaptırdı.⁵⁰

Netice itibarıyla Mescid-i Nebî’nin arka kısmının üstü kapatılarak meydana getirildikten sonra Suffe olarak adlandırılan mekânın oluşmasının en mühim saiki; Medine’i Münevvere’de evleri, yanlarında kalacak ailesi, akrabası olmayan kimsesiz, fakir muhacirlerin veya mü’minlerin misafirlerinin barındırılma,⁵¹ yedirilip içirilme gibi ihtiyaçlarının derhal ve en uygun bir şekilde karşılanma zaruretidir.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Kandehlevî Muhammed Yusuf (1965), *Hayatü’s-Sahâbe*, I-IV, Muhammed Seyyid, Kahire 1999, II, 384.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 515; Buharî, *Sahih*, Rikâk, 17; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *el-Camiu’s-Sahih*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Kahire 1356, I-V, Kıyâme, 36.

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 101, 137, 421, 457.

⁴⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Teksir halindeki ders notları, s. 40, 41.

⁵⁰ Mustafa Baktır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 37, s. 469, 470.

⁵¹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *Müstedrek Ale’s-Sahihayn*, III, 18; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIV, 66, VII, 407; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, VIII, 307; Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I-IV nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire, 1387/1967, III, 1329.

2.2.1.2. Eğitim ve Öğretim Mekânı İhtiyacı

Allah Rasûlü'nü bizzat görerek ve tanıyarak, İslâm'ı öğrenmek maksadıyla Medine'ye gelenlerin de, Suffe ehlinin bulunduğu mekânda kaldıklarını müşahade etmekteyiz. Dolayısıyla İslâm dinini tanıma ve öğrenme sebebi ile Medine'ye gelen şahıs veya toplulukların da, Allah Rasûlü ya da onun yanbaşıda bulunan ashâbından, talep ettikleri görüşme ya da ilim öğrenmeleri süresince barındıkları mekânın, genellikle Mescid-i Nebevî dâhilindeki Suffe ashâbının bulunduğu bölüm olduğunu söyleyebiliriz.⁵² Şöyle ki bir defasında bu gaye ile Medine'ye gelen Temim kabilesine mensub seksen kişi Suffe'de kalmıştı.⁵³

Diğer taraftan İslâm'ı öğrenmek veya tetkik etmek için gelen heyetlerin yanında bazı topluluklardan Medine'de tanıdıkları bulunmayanlar dahi, çoğunlukla Suffe'de ağırlanıyordu.⁵⁴ Meselâ, İslâm dinini öğrenmek amacıyla Medine'ye gelen Sakîf heyeti, Mescid-i Nebevî'deki Suffe kısmında ağırlanmıştı.⁵⁵ Bu vesileyle de onların, Kur'ân dinlemeleri ve cemaatle kılınan namazı görmeleri sağlanmış oldu.⁵⁶

Rivayetlerden anladığımız kadarıyla Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra bina edilen Mescid-i Nebevî'nin, beş vakit namaz ve diğer ibadetlerin icra edildiği yer olmasının yanında, ibadetlerin yerine getirilebilmesi için gereken eğitim-öğretime, Rasûlullah'ın ve Müslümanların ihtiyaç hissettikleri hususlardan önemli bir kısmına da ev sahipliği yaptığını söyleyebiliriz. Nitekim yukarıda sayılan birtakım faaliyetleri üslenmesi bakımından, Mescid-i Nebevî'nin bir parçası olan Suffe'nin özellikle öne çıktığını görmekteyiz. Şöyle ki, “evleri olmayanlar ve kabilelerinden islamiyeti öğrenmek için gelenlere tahsis edilmek üzere, Mescid-i Nebevî'ye bitişen bir sofa ilave edilmişti.”⁵⁷

⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 529.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 371.

⁵⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, 18.

⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, nşr. Abbas el-Şibînî, I-III, Kahire 1948, III, 965; bkz. İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 184; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 313; Taberî, *Tarih*, III, 98, 99.

⁵⁶ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Aşfiyâ*, I-XII, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1418/1997, I, 347-11, 33.

⁵⁷ Canan Mehmet Zeki, İslâm'da Din Eğitimi ve Öğretimi, *İslam Medeniyeti Dergisi*, 1968, cilt: I, sayı: 11, s. 6-7.

Hülâsa Mescid-i Nebevî bünyesindeki Suffe'nin; Müslümanların ibadetlerini yerine getirdikleri mekânın hususi bir bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla Medine'deki Müslümanlar veya İslam dinini talim etmek arzusuyla buraya gelen misafirlerin, ihtiyaç duyduğu bilgileri aldıkları ilk akla gelebilecek şahsın Hz. Rasûlullah olduğu gibi; bu süre zarfında konakladıkları ve barındıkları kurumun da Mescid-i Nebevî'deki Suffe olduğunu ifade edebiliriz.

2.2.2. Suffe'nin İnşâsı

İslam tarihi kaynakları “Suffe”nin; Mescid-i Nebevî'nin güney tarafındaki arka kısmında hane-i saâdetten sonra gelen, üstü kapalı çardak şeklindeki bir gölgelik olduğunu bize açık olarak söylemektedir. Ancak Suffe'nin; Mescid-i Nebevî'nin inşası ile birlikte mi, yoksa daha sonra ihtiyaç hâsıl olunca mı yapıldığı hususunu kesin olarak bildirmemektedir. Bununla birlikte Suffe'nin doğuşu hakkında fikir sahibi olabilmemiz açısından, Mekke'den Medine'ye hicret eden müslümanlardan malı-mülkü, yanında barınabileceği ailesi ya da tanıdığı bulunmayanların, Suffe'ye yerleştirildikleri⁵⁸ yönündeki rivayetlerin çok önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu tesbitlerin ardından Suffe'nin doğuşu bölümüyle alakalı ulaşabildiğimiz diğer rivayetleri aktarmaya gayret edeceğiz:

Medine'ye ilk hicret edenlerden ve yanlarında kalabilecek kimsesi olmayan sahâbîlerden Abdullah b. Mes'ud, Bilal-i Habeşî, Mus'ab b. Umeyr, Habbâb b. Eret ve Süheyb b. Sinan (r.a.) Hz. Peygamber tarafından Suffe'ye yerleştirilmişlerdir.⁵⁹

Bu itibarla Talha b. Amr; Medine'ye geldikleri ilk günlerde tanıdığı kimseleri olmadığı için arkadaşıyla birlikte, Allah Rasûlü'nün kendilerini Suffe'ye misafir olarak yerleştirdiğini ve elinde bulundurduğu hurmalardan her gün iki müdd verdiğini nakletmiştir.⁶⁰

Diğer taraftan kible Kudüs istikametindeyken güney tarafındaki arka kısımda yer alan Suffe'nin, kıblenin Mekke'ye tahvilinden sonra mescidin kuzey kısmına

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; Buhârî, *Rikâk*, 17; Makrîzî, *el-Hitât*, II, 427.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 152. Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 349-373, II, 8; Hücvârî, *Keşfu'l-Mahcûb*, 286.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *müsned*, (241/855) *Müsned*, Beyrut 1389/1969, I-V, III, 487; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 255, VII, 51; Semhûdî, *Vefa*, I, 323; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I, 339.

taşındığı bilgisine yer verilmektedir. Kiblenin değişmesiyle daha önce kuzey tarafta yapılmış olan yüksek kible duvarının olduğu taraf Suffe haline getirilmiştir.⁶¹ Bu rivayetler Suffe'nin inşâsının erken bir döneme hatta ilk günlere kadar uzandığını göstermektedir.⁶² Ancak Semhudî; Zehebî'den nakille Suffe'nin, kiblenin tahvili ile ortaya çıktığı şeklinde farklı bir rivayete de yer vermektedir.⁶³

Hamidullah, Mescid-i Nebevî'nin planında, kiblenin değişmesiyle ortaya çıkan yeni duruma uygun olarak birinci ve ikinci diye iki Suffe olduğu açıklamasında bulunmuştur.⁶⁴

Netice olarak kaynaklardan buraya kadar aktardığımız rivayetler; Suffe'nin, inşâ tarihi hakkında bize kesin bir bilgi vermemekle birlikte, konu hakkında birtakım kanaatlerin oluşmasına rehberlik eder niteliktedir. Yukarıda rivayetlerine yer verilen eserlerin büyük bir kısmı Suffe bölümünün, Mescid-i Nebî'nin inşâsı sırasında Hz. Peygamber ve ehl-i beyt'i için yapılan odalarla birlikte kiblenin tahvilinden evvel, diğer bir kısmı ise kiblenin tahviliyle birlikte yapıldığı bilgisini aktarmaktadır.

2.3. Suffe'nin Mimari yapısı

Mekke'den Medine'ye hicretini müteakip Hz. Peygamber (s.a.v), beş vakit namaz başta olmak üzere diğer ibadetlerle birlikte dini ve içtimai eğitim-öğretimin de icrâ edilebilmesi amacıyla bir mescit yapmaya karar vermesiyle birlikte Mescid-i Nebî'nin yapılacağı mekânı tespit ederek işe koyuldu. Bundan sonra da binanın yapılacağı zeminin inşaata uygun hale getirilmesi çalışmalarına başlandı. Bu şekilde imarına devam edilen inşaat kısa sürede bitirildi.⁶⁵

⁶¹ Buharî, Salât, 48; Halebi, *a.g.e.*, II, 277; Diyârbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I, 347.

⁶² Hâkim, *Müstedrek*, III, 18; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Aşfiyâ*, I, 2-33; Ebû Bekr Muhammed b. el-Meâfirî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, III, 1329.

⁶³ Semhudî, *Vefâ*, II, 453.

⁶⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1122.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-40; Buharî, Salât, 48; Müslim, I, 373; Taberî, *Târîh*, II, 397.

Ne var ki Hz. Peygamber ve ashâbının yoğun gayretleriyle inşa edilen bu mes-cit⁶⁶ kıblenin tahvili⁶⁷ ve cemaatin artması gibi bir takım zaruretler sebebiyle bazı değişimlere maruz kaldı.⁶⁸

2.3.1. Suffe'nin Mimarisi

Mescid-i Nebî'nin, yapılacağı mekânın tesbit edilmesinden sonra inşaatı başla-yıncaya kadar yapılan bütün işler Rasûlullah'ın (s.a.v) arzusu istikametinde devam ettiği gibi, mescidin mimarisi de yine onun rehberliğinde teşekkül etmiştir. Bu çerçe-vede Hz. Peygamber evvela mescidin altyapı çalışmalarının yapılmasını arzu ederek işe başlamıştır.⁶⁹ Bundan dolayı arsanın zeminini tesviye ettirdikten sonra yapıyı, taş temellerin üzerine kerpiçten oluşan duvarları eklemek suretiyle inşa ettirmiştir.⁷⁰ Mescidin inşasında ilk kerpiçleri koyan Hz. Peygamber ve kendisinden sonra gelen halifeleri başta olmak üzere,⁷¹ muhacirler ve ensâr aktif olarak hem çalışıyor hem de sevinçlerinden şiirler söylüyorlardı.⁷² Bununla beraber Allah'ın Rasûlü bu inşaatla bir işçi gibi çalışmakla kalmayıp, bilgi ve tecrübelerini ortaya koymak suretiyle de binanın her aşamasındaki mimari sürecin takibini yapmıştır.⁷³

Dolayısıyla mâbed olarak Mescid-i Nebevî'nin mimarisinin ortaya çıkmasında yaşanan bu süreç, Medine'de Hz. Peygamber'in attığı ilk adım olan tümsek, çukur ve

⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240.

⁶⁷ Halebî, *İnsânu'l- Uyûn*, II, 277; Diyârbekrî, *Târihu'l- Hamîs*, I, 347.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 70; Tirmizî, "Menâkıb", 19; Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995) *es-Sünen*, I- IV, Kahire, 1386-1966; IV, 195; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X İbnü't-Türkmânî, Haydarâbâd 1344, VI, 167; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, Bağdat 1404-/1984, I, 196.

⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239-40; Buhârî, I, 111; Müslim, I, 373; Taberî, *Tarih*, II, 397; Süheylî, *Ravdu'l-Unf*, III 263.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; Semhûdî, *Vefâ*, I, 335.

⁷¹ Hâkim, III, 13/4284; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi's-Serîa*, I-VII, Abdülmü'tî Kal'acî, Beyrut 1405/1985, II, 553; Semhûdî, *Vefâ*, I, 332; Diyârbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I, 344.

⁷² İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 141; Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'anî, el-Himyerî, (ö. 211/ 826-27) *el-Musannef*, Beyrut 1970-1972, V, 396-397; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 185-186.

⁷³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 767.

çalılardan oluşan boş bir alanın tesviyesiyle başlamıştır.⁷⁴ Nitekim “Bu mâbedi ilk olarak Hz. Peygamber Medine’de kendi eliyle çizip bina etmiştir. Bu nedenle Hz. Muhammed’in, İslâm’ın ilk mimarı olduğu şeklindeki bir yorumun doğruluğundan da bahsedilebilir.”⁷⁵

Mescid-i Nebî olarak adlandırılan bu câmi, “Namaz kılınması için geniş bir boşluk, Suffe yahut zulla (üstü örtülü yer, gölgelik) denen, okul ihtiyaçları için kullanılan mahal ve Rasûlullah’ın zevcelerine tahsis olunmuş birkaç odadan ibâret üç ayrı kısım şeklinde imar edilmiştir. İşte Mescid-i Nebî’nin birbirinden ayrı üç mekân olarak tasarlanması, Hz. Peygamber’in mimarlığının diğer bir tezahürüdür.”⁷⁶

Dolayısıyla “Mescid-i Nebî geniş bir avlunun kible tarafındaki harim ile kuzey tarafta medrese vazifesi gören Suffe ve doğuda yer alıp kapıları doğrudan doğruya avluya açılan saâdethaneden (Peygamber’e ve ailesine ait odalardan) meydana gelmesiyle oluşan mimari yapı Allah Rasûlü’nün talimatıyla gerçekleşmiştir.”⁷⁷ Bu ilk mescit çok sayıda hurma kütüğü üzerine oturan toprak örtülü düz damlı kapalı bir mekândan ibaretti ve bu sütunlar kibleye paralel iki sıra halinde dizilmişti.”⁷⁸

Mescid-i Nebî’yi üç kısma ayıranlardan biri olan Hamidullah, Suffe’nin namaz kılınan mescit kısmından daha geniş olduğunu ileri sürmekte ve sebebini; “Suffe’de okuyan talebeler, geceleri de aynı yerde yatıyorlardı. Dolayısıyla yatakhane olarak kullanılan yerin oturulan yerden daha geniş olması gerekir. Bu hususun diğer bir sebebini de Medine’ye gelen misafirlerin büyük bir kısmı yine suffe’de kalıyorlardı”⁷⁹ şeklinde izah etmektedir.

⁷⁴ Taberî, *Tarih*, II, 396-397.

⁷⁵ K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture*, Oxford 1952-1940, c. I-II, s. 249; J. Pedersen (1989) “Mescid” *İ.A.*, İstanbul, 1979; Ayrıca bkz. Çam, Nusret, “Habbeden Kubbeye, Kesretten Vahdete, Medine’den Sultan Ahmed’e Cami Mimarisi”, *TDV - İstanbul Müftülüğü Dergisi*, yıl: 2013, Sayı: 20, s. 6-12.

⁷⁶ A.g.e. *İslam Peygamberi*, 773, 774, 775

⁷⁷ Çam, “Habbeden Kubbeye”, s. 7.

⁷⁸ Buhârî, *Salât*, 62.

⁷⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Teksir halindeki ders notları, s. 40, 41.

2.3.2. Suffe'nin Mimarisindeki Değişim Süreci

İnşaat başladığında kible Mescid-i Aksa yönünde olduğundan, Mescid-i Nebî'nin güney tarafındaki duvarının bulunduğu mekânda⁸⁰ hurma dallarıyla yapılan bir gölgelik⁸¹ konumunda olan Suffe; Mescid-i Nebî'nin inşasından sonra bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Bu değişikliği gerektiren en mühim sebep ise hiç şüphesiz kıblenin tahvilidir.⁸²

Nitekim “Kıblenin değişmesiyle, daha önce kuzey tarafta yapılmış olan yüksek kible duvarının olduğu kısım Suffe haline getirildi.”⁸³ Böylece Suffe, başlangıçta mescidin güneyindeki avluda iken, kıblenin değişmesiyle kuzey tarafa geçmiş oldu.⁸⁴ Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinin ardından Mescid-i Nebvî'yi inşa ettirirken, ailesine ait odaların yanı sıra mescidin güney tarafına düşen giriş kısmında, kimsesiz ve fakir sahâbîlerin barınması için bir gölgelik yaptırdı. Kâbe'nin kible olmasıyla birlikte bu gölgelik mescidin kuzeyine alınmış, daha sonra genişletilen Mescid-i Nebî'ye dâhil edilmiş⁸⁵ hatta Suffe, Mescidin genişletilmesinden sonra da varlığını sürdürmüştür.⁸⁶

Şöyle ki; “Müslümanlar ilk zamanlarda Kudüs'e yönelerek namaz kılıyorlardı. Bu sebeple namazın kılınacağı yer, mescidin kuzey tarafına inşa edilerek üstü, -o sıralarda eldeki imkânlar çerçevesinde- hurma dallarıyla örtülmüştü. Kible, hicretin ikinci yılı Recep ayında Mescid-i Haram'a çevrilince, mescidin güneyine benzer şekilde üstü kapalı bir bölüm yapıldı. Kuzeyde kalan kısım ise maddî durumu iyi olmayan ve Medine'de evi bulunmayanların konaklamaları için tahsis edildi.”⁸⁷

Özet olarak Suffe; mescidin inşası ile birlikte (yani kible Kudüs'e doğru iken) Mescidin arkasında (güneyinde) üstü kapalı bir alan meydana getirilerek fakir ve

⁸⁰ Buharî, Salât, 48.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; Semhudî, *Vefa*, I, 321; Diyârbekrî, *Tarihu'l Hamis*, I, 391.

⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 241-242; Belâzuri, I, *Futuh*, 246.

⁸³ Halebî, *İnsânu'l- Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, II, 277; Diyârbekrî, *Târihu'l- Hamîs*, I, 347.

⁸⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, IV, 249; Köten, Akif, “Suffa Ashâbî”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetle İslam Tarihi*, editör: Vecdi Akyüz, İstanbul 2007, III, 266; geniş bilgi için ayrıca bkz. Mustafa Sabri Küçükbaşcı, Nebi Bozkurt, “Mescid-i Nebvî”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, XXIX, 281-290.

⁸⁵ Mustafa Baktır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVII, 469, 470.

⁸⁶ Bkz. Mustafa Baktır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c.37, s.469, 470.

⁸⁷ Demircan, Adnan, “Suffe Bağlamında Nebvi Eğitim”, *Bilge Adamlar Dergisi*, 2012, sayı: 28.

kimsesizlere tahsis edilmiş ise, Suffe ashâbının kıblenin Mekke'ye tevcihi ile birlikte mescidin arkası olan, kuzeyindeki namaz kılınan üstü kapalı alana taşınmış olması lazımdır. Bu duru kıblenin Kâbe istikametine çevrilmesiyle birlikte, Suffe'nin mimarisinde yeniden birtakım değişikliklerin yapılmasının zorunlu hâle gelmesine sebep olmuştur.

2.4. Suffe'nin Bölümleri

Suffe'de kalan sahâbîlerin erkeklerden teşekkül ettiğini bilmekteyiz. Bununla beraber bazı kaynaklar bize Suffe müessesesi çerçevesinde hanımlara ait farklı bir bölümden de bahsetmektedir. İşte bu hususa açıklık getirebilmek için Suffe müessesesi çerçevesinde, burada hanımların kalmaları ile alakalı günümüze kadar ulaşan rivayetleri de göz önüne alarak, bu konu başlığımızı erkekler ve hanımlar bölümü olarak incelemeyi uygun gördük.

2.4.1. Erkekler Bölümü

Ebû Nuaym Suffe'de kalan erkek sahâbîlerin 100⁸⁸, Hâkim en-Nîsâbûrî⁸⁹ ise 40 kadarını zikretmiştir. Bu sebeple Suffe ashâbının büyük çoğunluğun erkeklerden meydana geldiği, kadınların ise istisna teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

2.4.1.1. Muhacirler

Suffe'de ikamet edenlerin çoğunluğunu “Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ümmü Mektûm, Bilâl, Ammâr, Selmân-ı Fârisî, Suheyb-i Rûmî”⁹⁰ gibi Mekke'den Medine'ye hicret eden sahâbîler oluşturuyordu. Bununla beraber “Mekke haricinden hicret edip, Suffe'ye yerleşen muhacirler de vardı. Yemen'in Devs kabilesi'nden Medine'ye hicret eden Ebû Hureyre'yi bu duruma misal olarak zikredebiliriz.”⁹¹

⁸⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 340.

⁸⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 18.

⁹⁰ İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), *es- Sîre*, Tahk: Muhammed Hamidullah, Terc: Sezai Özel, İstanbul, I, 1988, 340, 342; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 340.

⁹¹ İbn İshak, *es- Sîre*, 342.

Yine Medine’de evi olan muhacirlerden de Suffe’de kalmak isteyenler vardı. Bu duruma misal olarak; Abdullah b. Ömer ve Ammâr b. Yasir ile birlikte Medine’de evleri olan muhacirlerden bazılarının da Suffe ehline imrenip onlardan sayılmayı arzu ederek, Suffe ashâbıyla birlikte kaldıkları bilinmektedir.⁹²

Netice itibariyle “Gerek Mekke muhacirlerinden gerekse civar beldelerden Medine’ye gelen yoksul, bekâr ve yakını bulunmayan sahâbîler burada misafir ediliyordu.”⁹³

2.4.1.2. Ensar

Suffe ashâbının büyük çoğunluğu muhacirlerden olmakla⁹⁴ birlikte ensar arasından zaman zaman orada bulunmayı arzu eden sahâbîlere de rastlamak mümkündür. Medine’de evleri olduğu halde Hz. Peygamber’in terbiyesinde yetişip hem yakınında bulunarak onunla daha fazla görüşmek hem de ilim, irfan ve ahlakından ziyadesiyle istifade etmek maksadıyla ensardan bir kısmı, bazı vakitler Suffe’de ikâmet ederler,⁹⁵ bir kısmı da orada gecelerdi.⁹⁶ Medine’de meskûn Abdullah İbn-i Amr İbn-i Haram, Abdurrahman İbn-i Cebr, Uveyym İbn-i Sâide (r.a.) gibi ensarîler bunlardan-
dır.⁹⁷

Diğer taraftan Rasûlullah’ın (s.a.v.) hane-i saâdetinin yakınında bulunarak ilim ve irfan talebesi olmayı, dünyalık elde etmek için çalışmaya ve ticaretle uğraşmaya tercih edenler de mevcuttu. Bu şekilde hem Allah Teâla’ya daha fazla ibadet etmek

⁹² Buhârî, Salât, 58.

⁹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 255; Buhârî, Rikâk, 17;.

⁹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 255; Buhârî, Rikâk, 17; Halebî, Ali b. Burhaneddin, *İnsânu’l- Uyûn fî Sireti’l- Emînîl- Me’mûn*, II, 277; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII, 407; Makrîzî, *el-Hutat*, II, 427; Heysemî; *Mecma’u’z-zevâ’id*, VIII,307; Diyârbekrî, *Târihu’l- Hamîs fî Ahvali Enfesi Nefis*, I, 347; Ayrıca bkz. Mustafa Baktır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c.37, s.469, 470. Makrîzî, *el-Hutat*, II, 427.

⁹⁵ Buhârî, Salât, 58; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *es-Sünen*, I-V, thk. İzzet Ubeyd, Adil es-Seyyid, Hums, 1394/1974, Salât, 319; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta’*, nşr. Muhammed Fuâd Abdûlbâki, I-II, Kahire 1370-1371/1951, İ’tikâf, 12; Müslim, Sıyam, 218; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 369, 370.

⁹⁶ Buhârî, Salât, 58.

⁹⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 369, 370.

hem de Suffe ehlinen sayılma arzusunda olmak, ensardan bazı sahâbîleri orada ikâmet etmeye teşvik etmiştir.

Öyle ki Suffe ehline benzeme arzusu ile bazı vakitlerini onlarla birlikte geçirip ilim talebeleri arasına katılan Ebû Saîd el-Hudrî ve Sa'd b. Mâlik de (r.a.) Suffe ehlinen sayılmıştır. Nitekim Ebû Said el-Hudrî; ahiret zenginliğini dünyadaki zenginliğe tercih ederek, ensardan olmasına rağmen Suffe ehlinin yanında bulunmuş ve onlardan olmayı dilediğini ifade etmiştir.”⁹⁸

Yine Medine’ye uzak bir yerde kalan Abdullah b. Üneys (r.a.), Ramazan geldiğinde gündüzleri Mescid-i Nebvî’de, geceleri ise Suffe’de kalırdı. Hatta bir gün Hz. Peygamber’e (s.a.v), “Ey Allah’ın Rasûlü ben Medine’ye uzak bir yerde kalmaktayım. Bana Kadir gecesinin zamanını söyle ki o vakit mescide geleyim deyince Rasûlullah; “*Ramazan’ın yirmi üçünde gel*” buyurmuştur.⁹⁹

Rivayetlerden anladığımız kadarıyla, Suffe ehlinin gerek Kur’an-ı Kerim’deki, gerekse Hz. Rasûlullah nezdindeki itibarları sebebiyle, Medine’de evleri ve aileleri bulunan ensardan olduğu halde, Hz. Peygamber’e yakın olarak, bu zümreden sayılmaya özenen bir kısım sahâbî de orada bulunmak suretiyle, Suffe ashâbından kabul edilmiştir.

2.4.1.3. Dışardan Gelen Ziyaretçi, Heyet ve Elçiler

Hiç şüphesiz Mescid-i Nebî, Allah Rasûlü’nün Medine’ye hicretinden sonra temelleri atılan İslam medeniyetinin merkezi konumunda idi. Zîra Hz. Rasûlullah (s.a.v.) Mescid-i Nebî’yi; ibadetler başta olmak üzere, İslam ümmetinin maslahatına olan her türlü ictimai faaliyetlerin icrası için kullanmıştır. Dolayısıyla İslâm’ı öğrenmek, araştırmak için Hz. Rasûlullah ile görüşmek maksadıyla Medine’ye dışarıdan gelen elçi heyet veya ziyaretçiler de Suffe’de ağırlanırdı.¹⁰⁰

⁹⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 63.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 319; Mâlik b. Enes, *Muvatta’*, İ’tikâf, 12; Müslim, *Sıyam*, 218.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 15.

İslâm'ı öğrenmek için gelen çeşitli heyetler, Medine'de tanıdıkları yoksa Suffe'de ağırlanıyordu.¹⁰¹ Bu çerçevede, "İslâm'ı anlamak için Sakîf kabilesinden gelen heyet; Kur'ân-ı Kerim dinlemeleri ve cemaatle kılınan namazı görerek öğrenmeleri için Mescid-i Nebî'deki Suffe'de kurulan bir çadırdaki ağırlanmıştır."¹⁰²

Diğer taraftan Hz. Peygamber, müşrik kabileler arasında Müslüman olan kimselerin Medine'ye gelip yerleşmesini tavsiye ediyordu. Medine'de tanıdığı olmayan bu muhacirler Suffe'ye yerleşiyorlar, bu arada İslâm'ı daha güzel bir şekilde öğrenme şansına sahip oluyorlardı. Yeni Müslüman olanların Medine'ye hicret etmelerini tavsiye etmekle Hz. Peygamber onların müşrik akrabaları tarafından ezilmemesini, İslâm'ı öğrenip daha sonra kabilesine giderek tebliğ etmesini de sağlamış oluyordu.¹⁰³

Hülasa asr-ı Saâdet'te mescit; müslümanların sadece ibadetlerinin icra edildiği bir müessese olarak kalmamış, onların hayatının birçok alanlarında etkin olarak ve doğrudan yürütme faaliyetlerinde bulunmuştur.¹⁰⁴

2.4.2. Hanımlar Bölümü

Allah Rasülü'nün (s.a.v.) isteği üzerine Mescid-i Nebevî'nin kapılarından birisinin kadınlar için tahsis edildiği bilinmektedir.¹⁰⁵ Bununla beraber bazı kadınların Mescid-i Nebevî'nin içerisinde kaldıklarıyla ilgili rivayetlerin varlığının yanında,¹⁰⁶ Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir hadis-i şerifte Suffetü'n-Nisâ'dan¹⁰⁷ üç dirhem değerinde bir kalkan çalan hırsızın elinin Hz. Peygamber tarafından kestirildiğinden

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487.

¹⁰² Kettânî, *et-Terâtib*, I, 448.

¹⁰³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 80.

¹⁰⁴ Önkâl, Ahmet, "Asr-ı Saâdet'te Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler" *Diyanet Dergisi*, Yıl:1983, sayı: 3, 49-55.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Salât*, 54.

¹⁰⁶ Buhârî, *Salât*, 57, *Menâkıbu'l-Ensar*, 26.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 145, VI, 379; Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 11; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834), I-VIII, *Neylû'l-evtâr şerhu Mün-teka'l-ahbâr*, Dâru'l-Hadis, Mısır 1413/1993, VII, 154; Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî (1857-1911), *Avnu'l-Ma'bûd*, I-IV, nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine 1388/1968, XII, 35.

bahsedilmiştir.¹⁰⁸ Ne var ki bahsi geçen rivayette açık bir şekilde “Suffetü’n-Nisa’nın” ismi zikredilmesine karşılık “Hanım sahâbîlere mahsus olduğu anlaşılan bu Suffe’nin yeri ve burada kalanlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.”¹⁰⁹

Bununla beraber konuyla ilgili rivayetler, bahsi geçen “Suffetü’n-Nisa’nın” mescidin arkasında hanımların beş vakit, Cuma ve bayram namazlarını kılmaları için yapılan bir gölgelik olduğu kanaatini oluşturmaktadır.

2.4.2.1. Suffe kurumu çerçevesinde ismi geçen Hanımlar

Mescid-i Nebî bünyesindeki Suffe müessesesinin icra ettiği vazifelerin başında sayılan, barınmaya muhtaç olanların sığındığı bir mekân olmasıyla beraber ilim ve irfan mektebi vasfını taşıdığını görmekteyiz. Dolayısıyla Suffe’nin bu gibi hizmetlerinden istifade etmek isteyen bazı hanım sahâbîlerin ricasının, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından kabul görmesi neticesinde,¹¹⁰ bir kısım rivayetlerin Suffe kurumu çerçevesinde ismi geçen hanım sahâbîlerden haber verdiğini öğrenmekteyiz.

Nitekim inşa edilmesinden sonraki eğitim ve öğretim süresince Suffe mektebinden dört yüzden fazla sahâbînin¹¹¹ faydalandığını müşahade etmekteyiz. Bu mektebin talebeleri arasında İbn Mes’ud, Abdullah ibn Ömer, Bilal, Hanzele, Ebû Zerr, Suheyb, Selman-ı Farisi, Ebû Hureyre, Sa’d ibn-i Ebi Vakkas ve hanımlardan Hz. Aişe’nin kendilerini İslam ilimleri alanında bilhassa yetiştirdiklerini söyleyebiliriz.¹¹²

Dolayısıyla Suffetü’n-Nisâ’dan üç dirhem değerinde bir kalkan çalan hırsızın elinin Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kestirildiği¹¹³ ve Mescid-i Nebevî’de yetişen 20

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 145, IV, 379; Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 11; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915), *es-Sünen*, I-VIII, İstanbul 1401/1981, Katu’s-sârik, 8; Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, VII, 154; Azîmâbâdî, *Avnu’l-Ma’bûd*, XII, 35; Bkz. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul, 1986, I, 126.

¹⁰⁹ Mustafa Baktır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c.37, s.469, 470.

¹¹⁰ Buhârî, *İlim*, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 147, 158; V, 180; Dârimî, *Fedâilü’l-Kur’an*.

¹¹¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIV, 66; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, VIII, 307; Ebû Bekr Muhammed b. el-Meâfirî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 1329.

¹¹² Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 778-81; Tuğ, Salih, *İslâm’da İlk Maarif Müesseseleri ve Bunların Gelişmesi, İslam Düşüncesi*, 1969, cilt: II, sayı: 7, s. 425-432; Köten, Akif, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet’te İslam Tarihi*, III, 268.

¹¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 145; Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 11; Nesâî, Katu’s-sârik, 8.

civarındaki hukukçu hanım sahâbîlerin¹¹⁴ olduğuna dair rivayetinden hareketle bu husus analiz edilmeye çalışılacaktır.

Erkeklerle birlikte beş vakit namaz için Mescid-i Nebevî'ye devam eden hanım sahâbîlerin isteği üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), haftanın belirli günlerinde bazı günleri sadece onlara vaaz etmek için ayırmıştır.¹¹⁵ Ayrıca bazı kadınların gündüzleri Mescid-i Nebevî'de bulunduğu¹¹⁶ ve bir hanım sahâbî'nin de Mescid-i Nebevî'nin içerisindeki kıldan yapılan bir çadır veya odada yatıp kalktığı hatta zaman zaman Hz. Âişe'nin yanına gelerek onunla sohbet ettiğinden bahsedilmektedir.¹¹⁷ Yine rivayetler Mihcene (Ümmü Mihcen) isminde mescidi süpürüp temizleyen ve bazı geceler Mescid-i Nebevî'de kalan zenci (cariye) bir kadından bahsetmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, bahsi bu geçen hanım sahâbî'yi Mescid-i Nebevî'de göremeyince soruşturmuştur. Vefat ettiği ve akabinde defnedildiğinin haber verilmesi üzerine ne zaman defnedildiğini öğrenmek istemiş hatta oradakilere, kendisine bildirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁸

Netice olarak kendisine gönderilen dinin tebliği gayretiyle Allah Rasûlü (s.a.v.), ister kadın¹¹⁹ ister erkek olsun bütün ashâbının bilhassa İslamın ilk eğitim ve öğretim mektebi olan Mescid-i Nebevî'den istifade etmelerine imkân tanımıştır.

2.5. Suffe Ehlinin İhtiyaçlarının Karşlanması

2.5.1. Allah Rasûlü'nün Şahsî Yardımları

Mekke'de ikâmet ederken mal-mülk ve akrabaları olan muhacirlerin büyük bir kısmı, sahip oldukları her şeylerini Mekke'de bırakıp sadece canlarını kurtarmak suretiyle Medine-i Münevvere'ye hicret etmiştir. Bilindiği üzere bu muhacirler içerisindeki özellikle Suffe ehli; barınma, karınlarını doyurma ve giyinme başta olmak

¹¹⁴ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, İbn Hazm (ö. 456/1064), *Cevâmi'us-Sîre*, Kahire 1956, s.323.

¹¹⁵ Buhârî, İlim, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 147, 158; V, 180; Dârimî Fedâilü'l-Kur'an.

¹¹⁶ Buhârî, Salât, 72, 74.

¹¹⁷ Buhârî, Salât, 57, Menâkıbu'l-Ensar, 26.

¹¹⁸ Buhârî, Salât, 72, 74; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I-X, Mısır 1328, VIII, 314

¹¹⁹ Buhârî, Salât, 72, 74.

üzere hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamadaki zorluklara rağmen¹²⁰ Allah Rasûlü'nün yakınında bulunup, ilim ve irfana talip olarak Suffe'de kalmayı tercih etmişlerdir.

İşte bu fedakârlıkları sebebiyle hem Allah Rasûlü'nün hem de ashâbının nazârında pek kıymetli bir konuma sahip olmuşlardır. Bu öneme haiz ve layık olmaları dolayısıyla da Allah Rasûlü başta olmak üzere imkânları müsait olan her sahâbî, fedakâr muhacirlerin hususan ehl-i Suffe'nin ihtiyaçlarının temini için, adeta sahip oldukları bütün imkânlarını seferber etmişlerdir.

Hicretle birlikte yukarıda ifade edilen zorlukların aşılabilmesi için pek büyük bir gayret gösteren Allah Rasûlü (s.a.v.), ashâb-ı Suffe'yi bazen kendi evine davet etmiş bazen de durumları yerinde olan ashâbının evlerine göndermiştir.¹²¹ Ayrıca hem imkânları elverişli olanların ashâb-ı Suffe'ye infak etmelerini istemiş hem de kendisine gelen zekât, sadaka ve hediyelerin bazen bir kısmını bazen tamamını onlara vermeyi yeğlemiştir.

Dolayısıyla kendilerini İslam'ı öğrenmeye adanmış Suffe ashâbının iâşe ve ibâtesini üslenen ilk kişi Allah Rasûlü olmuştur.¹²²

Halleri böyle iken kendilerine çok düşkün olan Hz. Rasûlullah, daimi olarak elinde ve evinde bulunan her şeyi Suffe ehliyle bölüşmüştür.¹²³ Hatta şartlara göre bazen ashâb-ı Suffe'nin ihtiyaçlarını, ehl-i Beyt'inin ihtiyaçlarının önünde tutmuştur. Bu hususu ortaya koyan benzer bir misal de şöyledir:

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) elinde bir miktar paranın bulunduğu vakitte kızı Fâtıma gelip, kocası Hz. Ali'nin kuyudan su çekmekten dolayı çok zor durumda kaldığını ve kendisinin de un yapmak için dâne öğütecek tâkatinin bulunmadığını arz etti. Bütün bu işlere yardım etmek için bir köle satın almasını kendisinden istemesi üzerine Hz. Rasûlullah, kızı Fatıma'ya; Sizin istediğiniz şeyleri yerine getirerek Suf-

¹²⁰ Buhârî, Salat, 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 197-199; Ebû Dâvûd, Hammâm, 2; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, İbn Mâce (ö. 273/887), *es- Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, I-II, Mısır 1972, Mesâcid, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 479.

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 179, 198, 199; Buhârî, Mevâkîtu's-salât, 41.

¹²² Himyerî, *el-Musannef*, XI, 25; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 123-124; Buhârî, salat, 58.

¹²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255, 388-89; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 769.

fe’de bulunanların karınlarını aç bırakamam. Elimdeki bütün parayı onların ihtiyaçları için kullanacağım.¹²⁴ Şeklinde mukabelede bulunmuştur.

Hicretin yedinci yılında Tebük seferi dönüşü Suffe’ye yerleşen Ebû Hureyre, hicret sonrasında Medine’de ilk yıllarındaki yokluk hallerinin, epey bir zaman devam ettiğini nakletmiştir.

Nitekim Medine’ye geldiği ve Suffe ehline katıldığı ilk zamanlarda çektiği sıkıntıları; Hz. Peygamber’in (s.a.v.) minberinden Hz. Âişe’nin odasına gidinceye kadar açlıktan birkaç defa yere düştüğü,¹²⁵ açlığını bastırması için karnına taş bađladıđı¹²⁶ şeklinde anlatarak dile getirmektedir.

Ashâb-ı Suffe’den Fedâle b. Ubeyd’in¹²⁷ bildirdiğine göre de Allah Rasûlü (s.a.v.) namaz kıldırırken kıyamın uzadığı vakitlerde, Suffe ehlinen bazı kimselerin açlıktan dolayı yere düştüklerini¹²⁸ haber vermiştir.

İşte bütün bu zorlukların aşılabilmesi için pek büyük bir gayret gösteren Hz. Rasûlullah (s.a.v.) ashâb-ı Suffe’nin maişetini temin edebilmek için, daima bu talebelerle elinde ve evinde bulunan şeyleri bölüşmüş¹²⁹ kendisine gelen sadaka (zekât) ve hediyelerden onlara da vermiştir.¹³⁰

Yine pek çok akşam ehl-i Suffe’yi topluluklar halinde durumu musait olan ashâbına dağıtan Hz. Peygamber (s.a.v.), mescitte kalanları da kendisi evine götürüyor, yedirip içirdikten tekrar Suffe’ye gönderiyordu.¹³¹ Bu şekilde Hz. Rasûlullah (s.a.v.), hemen her gece ashâb-ı Suffe’den yaklaşık on kişiyi evinde misafir ederdi.¹³² Kaldı ki bazı vakitler Hz. Rasûlullah (s.a.v.), Suffe sakinlerinin tamamını evine davet etmek suretiyle onlara ikramlarda bulunduğu da olurdu.

Zeynep validemizle evlendiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.), Ümmü Süleym’in hazırladığı düğün yemeğine diğer sahâbîlerle birlikte içlerinde ashâb-ı Suffe’nin de

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 838.

¹²⁵ Tirmizî, *Zühd*, 39

¹²⁶ Buhârî, *Rikâk*, 17.

¹²⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 17.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 18; Tirmizî, *Zühd*, 39.

¹²⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 255, 388-89; Buhârî, *Rikâk*, 17; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 769.

¹³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 515; Buhârî, *Rikâk*, 17; Tirmizî, *Kıyâme*, 36.

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 179, 198, 199; Buhârî, *Mevâkîtu’s-salât*, 41.

¹³² Buhârî, *Mevâkîtu’s-salât*, 41.

bulunduğu 300 kadar sahâbîyi davet etmiştir. Bu davete iştirak edenler Hz. Peygamber'in hanesinde onar kişilik topluluklar halinde yemek yemişlerdir.¹³³

“Yine bir gün karnı son derece acıkan Ebû Hureyre (r.a.), Hz. Rasûlullah ile karşılaşmıştı. Ebû Hureyre'nin halinden onun aç olduğunu anlayan Hz. Peygamber (s.a.v.) evden getirdiği ve içinde süt bulunan küçük bir kabı ona vererek, Suffe'de bulunanların tamamını hane-i saâdete çağırmasını söylemişti. Ancak bu kaptaki sütün kendisine dahi yetmeyeceğinin farkında olan Ebû Hureyre Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu emrine istemeyerek icabet ettiğini yine de emr-i Nebvî'ye ittiba maksadıyla Suffe'de bulunanları davet ettiğini anlatmıştır. Davetten sonra Ebû Hureyre; elindeki süt kabını Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emriyle, hane-i saâdete gelenlerin tamamına sırayla ikram etmiş, orada bulunanların hepsi de doyana kadar içmişti. Sonunda orada bulunupta süt içmeyen sadece Ebû Hureyre (r.a.) ve Hz. Peygamber (s.a.v.) kalmıştı.

Nihayet Rasûlullah (s.a.v.) onun da içmesini, hatta tamamen doyuncaya kadar içmesini söylemişti. Kendi ifadesiyle tırnaklarının ucundan süt akacak kadar doyunca, elindeki kabı Hz. Peygamber almış ve Allah-u Teâla'ya (c.c.) hamd ve besmele ile kaptaki kalan sütün tamamını içip bitirmişti.”¹³⁴

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Rasulullah (s.a.v.), Suffe ehliyle bizzat ilgilendiği gibi hem ehl-i beyt'ini hem de ashâbını, her vesileyle onlarla yakından ilgilenmeye davet etmiştir.

Hz. Fâtıma, Hz. Hüseyin'i (r.a.) dünyaya getirdiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.); “Saçını kes ve ağırlığınca gümüşü ibadet edenlere ve fakirlere dağıt dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.), burada geçen “ibadet edenler” kelimesinden ashâb-ı Suffe'yi kastediyordu.”¹³⁵

Dolayısıyla muhtaç durumda olmaları hasebiyle geçim darlığı çeken Suffe ehlini en çok düşünen kişi yine Allah Rasûlü (s.a.v.) idi. Bu nedenle o, çoğu zaman muhacir ve ensarı ehl-i Suffe'ye destek olmaya teşvik ederdi. Kendisine bir şey geti-

¹³³ Müslim, Nikâh, 94; Tirmizî, Tefsir, 48/34.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 515; Buhârî, Rikâk, 17; Tirmizî, Kıyâme, 36.

¹³⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 44.

rilince (sadaka ve zekât yemediğinden ötürü) önce sadaka mı, yoksa hediye mi? diye mutlaka sorarlardı.¹³⁶ Sadaka olduğu söylenince ona hiç elini sürmeden ehl-i Suffe'ye gönderirlerdi. Şayet hediyedir denirse, o takdirde bundan yer ve daha sonra da ashab-ı Suffe'yi çağırıp onlara ikram ederlerdi.

Bu konu hakkındaki bir misali Mücahid (r.a.), Ebû Hureyre'den rivayetle şöyle anlatıyor: “Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.) bana uğradı ve ehl-i Suffe'ye katılmamı tavsiye etti. Zira ehl-i Suffe İslâm'ın misafirleridir. Ne aileleri ne de malları vardır. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir sadaka (zekât) geldiğinde, onu doğruca ehl-i Suffe'ye gönderir, ondan hiçbir şey almazdı. Bir hediye geldiği zaman da yine onları yanına çağırır, beraberce yerlerdi.”¹³⁷

Sahâbîden birisi elindeki tabakla Hz. Rasûlullah'a (s.a.v.) hurma getirmişti. Ancak her zaman olduğu gibi Rasûlullah (s.a.v.): “Bu sadaka mıdır, yoksa hediye midir?” diye sordu. Hurmaları getiren şahıs “sadakadır” deyince, Allah Rasûlü (s.a.v.) onu hemen Suffe ehline gönderdi. Hatta bu hadisenin yaşandığı vakitte o sırada yanında bulunan Hz. Hasan'ın bir tane hurma alıp ağzına götürdüğünü görünce, Hz. Peygamber (s.a.v.) parmağını onun ağzına sokup ağzına attığı hurmayı tekrar geri çıkarttı. Bundan sonra da “biz Muhammed ve ehl-i beyti sadaka yemeyiz, bize sadaka helal değildir”¹³⁸ buyurdular.

Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.v.), Suffe ashâbının iâşelerini temin için mescide hurma salkımı asma şeklinde bir uygulama başlatarak, farklı yöntemlere de başvurmuştur. Dolayısıyla sahâbeden bu şekilde hayır yapmak isteyen kimseler hurmalarını sadaka olarak mescidin tavanına asar, Suffe ehlinden acıkanlar da değnekle birer ikişer tane düşürmek suretiyle yerlerdi.¹³⁹

Nitekim bir gün Hz. Rasûlullah mescide getirilip bırakılmış hurma salkımları arasında kalitesiz ve pek düşük vasıfta olanların bulunduğunu görmesi üzerine:

¹³⁶ Müslim, Zekât, 161, 1069.

¹³⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 44.

¹³⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 388, 89; Müslim, Zekât, 161, 1069.

¹³⁹ Mübârekfûrî (1935) *Tuhfetü'l-ahvezî*, I-X, Kahire 1383/1963, VIII, 330-331.

“–Bu hayır ve hasenatın sahibi, daha iyi kaliteden olanları getirip buraya bırakabilirdi”¹⁴⁰ buyurmuştur.

Netice olarak Allah Rasûlü (s.a.v.) çoğu zaman kendisine gelen zekât ve sadakaların tamamını onlara göndermekte, hediyelere de ortak etmektedir.¹⁴¹ Bundan başka genellikle akşam namazlarından sonra, ashâbına imkânları nispetinde Suffe ehlinde bir kısmını beraberinde götürmek suretiyle akşam yemeği vermelerini tavsiye etmiştir. Ashâbının yetişemediği yerde geri kalanları da bizzat kendisi hane-i saâdetine götürmüştür. Hz. Rasûlullah’a kalanların sayısının on bazen de on kişiden fazla olduğu belirtilir.¹⁴² Hz. Peygamber (s.a.v.) Suffe ehlini yedirip içirdikten sonra bazen de geceyi beraberinde geçirebileceklerini dahi söyleyerek¹⁴³ onları ehl-i beyti gibi kabul etmiş, hatta bazı durumlarda onları ehl-i beytine tercih etmiştir.¹⁴⁴

2.5.2. Ehl-i Beyt’in Yardımları

“Hz. Fatıma Hz. Hasan’ı (r.a.) dünyaya getirdiği zaman, tıraş edilen saçının ağırlığı kadar gümüş Suffe’de bulunan fakir sahâbîlere dağıtılmıştır.¹⁴⁵ Nitekim oğlu Hüseyin doğduğu zaman da Hz. Fâtıma, akika kurbanı hakkında Allah Rasûlü’ne (s.a.v), “Akika kurbanı keseyim mi?” diye sorduğunda Rasûlullah (s.a.v), “Hayır, Hüseyin’in saçını kes, ağırlığınca gümüşü miskinlere ve Suffe ehline dağıt”¹⁴⁶ buyurmuştur.

Yine Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre, fukaraya (Suffe ehline) karşı sahâbîlerin en hayırseverleri arasında bulunan ve ehl-i beytten sayılan¹⁴⁷ Cafer b. Ebî Tâlib idi. Suffe ehlini evinde misafir eder, evinde ne varsa yedirip içirirdi. Hatta için-

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, Zekât, 17; Tirmizî, Tefsir, 3; Nesai, V, 33; Semhûdî, *Vefâ*, II, 458 Ebû’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517), *İrşâdu’s-Sâri, Şerhu’l-Buhârî*, I-II, Kahire 1267, I, 425.

¹⁴¹ Buhârî, Risâle, 17.

¹⁴² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XIV, 64, VII, 406; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), *Kenzu’l-Ummâl Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, Beyrut 1979 -1399, IX, 162.

¹⁴³ Hâkim, *Müstedrek*, III, 429, 430; İbn Mâce, *es- Sünen*, Mesâcid, 6.

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 838.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 390, 391.

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 390-391; Ebû Nu aym, *a.g.e.*, I, 339.

¹⁴⁷ Ahmed Naim (1934) ve Kamil Miras (1957), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i sarîh Tercümesi*, I-XII, Ankara 1972, V, 295; *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, II, 305-306.

de yağ kalmamış tulumu bile getirirdi. Suffe ehli de bu tulumun içini açar ve içinde kalan yağları yalardı.¹⁴⁸ Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre fakirlere ve bilhassa Suffe ashâbına en çok yardım edenlerden birisi olması hasebiyle de Cafer-i Tayyâr için Hz. Peygamber (s.a.v), "Ebu'l-Mesâkin: Fakirlerin Babası" derdi.¹⁴⁹

2.5.3. Ashâb'ın Yardımları

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre: Suffe ehline en çok yardım edenlerden biri olan, ensarın ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde bazı akşam Suffe ehlinde seksen kişiyi evine götürür ve yedirirdi.¹⁵⁰

Ashâbın Suffe ehline yardımları; bazen mescide hurma ve yiyecek götürme şeklinde olduğu gibi, bazen de onları evlerine davet ederek evlerinde bulunan veya pişirilen herhangi bir yiyeceği, zaman zaman Suffe ehliyle paylaşmaları şeklindeydi. Bu konuda durumu müsait olan ensar veya muhacir arasında fark bulunmazdı.

Bilhassa Hz. Peygamber (s.a.v.) her fırsatta Müslümanların sadaka ve zekâtlarını Suffe ehline vermeye teşvik etmesiyle birlikte¹⁵¹ Ensâr, hurma mahsullerinden elde ettikleri hurma salkımlarından bir kısmını mescide bırakmışlardır.¹⁵² Hatta Hz. Peygamber mescide getirilen bu hurmaların hem takip hem de muhafaza ve taksim işleriyle Muâz ibn-i Cebel'i görevlendirmiştir.¹⁵³

Nitekim "cömert Medineliler Suffe mektebinin ihtiyaçlarını karşılamak için, üzeri hurma ile dolu dalları getirip Suffe 'ye bırakırlar, bu işle vazifeli olanlar da bu hurmaları Mescid-i Nebî'nin Suffe kısmındaki yüksek bir yere asarlardı."¹⁵⁴

¹⁴⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 341; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, İbn Hacer (ö. 852/1449), *Tehzibu't-Tehzib*, I-X, Beyrut 1968, III, 475.

¹⁴⁹ Buhârî, *Fedâil-u Ashâbu'n-Nebî*, 10; İbn Hacer, *a.g.e.* VII, 62.

¹⁵⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 341; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut 1968, III, 475.

¹⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255.

¹⁵² Ebû Dâvûd, *Zekât*, 17; Tirmizî, *Tefsir*, 3; Nesai, V, 33; Semhûdî, *Vefâ*, II, 458 Kastallânî, *İrşâdu's-Sâri*, *Şerhu'l-Buhârî*, I, 425; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, VIII, 330-331.

¹⁵³ Semhûdî, *Vefâ*, II, 458.

¹⁵⁴ Tirmizî, *Tefsir*, 3.

2.5.4. Suffe Ashâbının Çalışmaları

Suffe ehlerinden bazıları kendi ihtiyaçlarını temin etmek maksadıyla kabiliyet ve güçlerine göre çeşitli işlerle meşgul oluyorlardı. Nitekim ashâb-ı Suffe'den gücü yetenlerin, gündüzleri mescide su taşımak ve dağdan getirdikleri odunları satmak suretiyle ihtiyaçlarını temin etmeye çalıştıklarını¹⁵⁵ bilmekteyiz.

Nitekim bazı rivayetler ashâb-ı Suffe'den bir kısmının hurma çekirdeği kırma, bir kısmının da ziraat işleri ve deve gütmeye gibi işlerde çalıştıklarını haber vermektedir.¹⁵⁶ Meselâ, Suffe ehlerinden olan Ukbe b. Âmir, sahâbeden bazılarıyla nöbet usulüyle deve çobanlığı yaptığını nakletmiştir.¹⁵⁷

Yine Suffe ehlerinden bazıları topladıkları yakacakları satarak geçinirlerken¹⁵⁸ Rasûlullah'ın (s.a.v.) "Selman bizdendir, Selman bizim ev halkımızdandır" diyerek onu kendi ehl-i Beyt halkından kabul ettiği Selman (r.a.) mümkün olduğu kadar kendi el emeği ile geçimini idare etmeye çalışırdı. Bu bağlamda sepet örmeyi devam ettiren Selman (r.a.), boş zamanlarında hasırdan sepet örmekle meşgul olmuş ve bu şekilde geçimini sağlamaya gayret etmiştir.¹⁵⁹ Hatta valiliği sırasında hizmetçisine ve kölesine karşı olan merhameti nedeniyle o, ekmek ihtiyacı olduğunda hamurunu kendi elleriyle yoğurmaktan geri kalmamıştır.¹⁶⁰ Suffe ehlerinden olan diğer bir sahâbi Habbab b. Eret ise demircilik yaparak geçimini kazanırdı.¹⁶¹

Diğer bir yönüyle Hz. Rasûlullah (s.a.v.) zamanında Suffe'de bulunan ehl-i Kurrâ; akşamları Kur'an okuyup ders görüyorlar, gündüzleri su getirip mescide koyuyorlardı. Bundan başka topladıkları odunları satarak, Suffe ehli ve fakirlere yiyecek satın alıyorlardı.¹⁶²

¹⁵⁵ Müslim, İmâre, 147; *Müsned*, III, 270; el-Belâzurî, *Ensâb*, s. 272.

¹⁵⁶ Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 632/1234), *Avârifü'l-Ma'ârif*, Beyrut 1996, 61, 62; Ebû Nuaym, *Hilye*, XI, 9; *A.g.e.* Kettâni, I, 476-477.

¹⁵⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 9.

¹⁵⁸ Mevlana Muhammed Şiblî (ö. 1914), *Asr-ı Saadet*, I-IV, trc. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul 1977, I, 212, 213.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 82, 83.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 90, 91.

¹⁶¹ Buhârî, *Büyû'*, 29; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 164.

¹⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 53, 54.

2.5.5. Beytülmal ve Ganimetler

İbn Hacer Suffe ve ashabının ihtiyaçlarının bir müddet sonra beytûlmalden ve ganimetlerden karşılandığını ifade ederek şöyle der: “Hayber, Fedek ve diğer belde-lerin fethedilmesiyle, İslam devletinin hâzinesi konumunda olan Beytûlmâl’e gelen sadaka, fey ve humus gibi gelirler çoğaldı. Dolayısıyla fetihlerden önce Hz. Peygam-ber (s.a.v.) ve ashâbının gayretleriyle karşılanan ashâb-ı Suffe’nin ihtiyaçları, daha sonra ekseriyetle fethedilen yerlerden elde edilen hurmalıklardan ve gelirlerinden düzenli bir şekilde giderilmeye başlandı.”¹⁶³

Suffe ehline yardımların önemli bir kısmını da Beytûlmâl’e verilen sadakalar oluşturmaktaydı. “Hz. Peygamber (s.a.v.) ashâbı tarafından Beytûlmâl’e verilen zekâtların hemen hemen tamamını Suffe ashâbına gönderiyordu. Farz veya nafile olarak verilen zekât ve sadakaları da aynı şekilde Suffe ehline veriyordu. Çünkü müslümanların en muhtaç olanları orada bulunmakta idi.”¹⁶⁴

Diğer taraftan Hz. Osman döneminde, Sevâd bölgesindeki bazı savafî arazi ve köyleri Abdullah b. Mes’ûd, Ammâr b. Yâsir, Habbâb b. Eret gibi Suffe ehline iktâ olarak verilmiştir.¹⁶⁵

Allah Rasûlü’nün ehl-i Suffe’ye olan düşkünlüğü hususunda dikkat çekici ha-diselerden birisi de ganimetleri dağıtırken ilk sırada onlara pay vermesi hususudur. Bu konu hakkında başından geçen bir hatırasını Hz. Ali (r.a.) şöyle anlatıyor: Hz. Fatıma ve ben ev işlerini aramızda şu şekilde taksim etmiştik. Ben kuyudan su çek-me, Fâtıma da el değirmenini çevirme işini üslenmişti. Ancak Fâtıma el değirmenini çevirmede güçlük çekiyordu. Bunun üzerine Hz. Rasûlullah’a (s.a.v.) ganimetlerden bazı esirlerin getirildiğini öğrendiğimiz bir günde, Fâtıma’ya “Rasûlullah’a git ve bizim için ondan bir hizmetçi iste” dedim. O da Rasûlullah’a giderek durumunu ar-zetti ve ev işlerinde yardımcı olacak bir hizmetçi istedi. Hz. Rasûlullah’ın (s.a.v.)

¹⁶³ İbn-i Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 244.

¹⁶⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 255; Ayrıca bkz. Köten, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetle İslam Tarihi*, III, 277.

¹⁶⁵ Mustafa Demirci, “İktâ”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 22, s. 44; Ayrıca bkz. Abdü-lazîz Abdilkerîm ed-Dûrî, (öl, 2010), *el-İctihâd*, sy. 1, 1988, s. 331-332.

onun bu arzusunu yerine getirmemesi üzerine, Fâtıma Hz Âişe'ye gidip durumu bir de onun Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirmesini istedi.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.v.) bize geldi. O bize geldiğinde yatıyorduk, yatağımıza girdi, öyle ki ayaklarının soğukluğunu hissettik, kalkmak istediğimizde öylece kalın diye işaret etti ve bize şöyle buyurdu; "İstedığınız şeyden daha hayırlı bir şeyi size bildireyim mi? Uyumak için yatağınıza girdiğinizde 33 defa Allah-u Ekber, 33 defa Sübhanellah, 33 defa da Elhamdülillah deyiniz. İşte bu, sizin istediğiniz şeylerden daha hayırlıdır."¹⁶⁶

"Ehl-i Suffe açlıktan kıvranır bir haldeyken size bir hizmetçi veremem. Çünkü henüz onların ihtiyaçlarını temin edemedim. Bunun için esirleri satarak, ashâb-ı Suffe'nin ihtiyaçlarına sarfedeceğim"¹⁶⁷ şeklinde cevap verdi.

Allah Rasûlü ve sahâbîlerin desteklerinin yanı sıra fetihler neticesinde elde edilen ganimetlerin, onların ihtiyaçlarını karşılamada önemi küçümsenemeyecek derecede olduğunu ifade etmemiz gerekir. Zira "Suffe'de barınan bu topluluk Mescid-i Nebî'de zaruret gereği oturmuş, zekât ve sadakadan zaruret gereği yemişlerdi. Ne var ki Allah Müslümanlara zafer nasip edince Suffe ehli, bu yerlerden elde edilen gelirlerden (ganimetler) aldıkları pay sebebiyle zekât ve sadaka alma durumundan çıkmışlardır."¹⁶⁸

Dolayısıyla Hayber, Fedek ve benzeri yerlerin fethedilmesiyle birlikte, burarlardan Beytül-mâl'e gelen yiyecekler ve bilhassa elde edilen hurma bahçelerinin mahsulleri ile genellikle Suffe ashâbının ihtiyaçları karşılanır olmuştur.¹⁶⁹

Nitekim Ebû Hureyre (r.a.), Allah Rasûlü'nün Hayber fethi öncesinde, savaşa katılmayan kimselere ganimetten pay vermediğini dile getirdikten sonra, fetihte bulunmadıkları halde Suffe ashâbından bazılarına Hayber ganimetlerinden pay verildiğini nakletmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Buhârî, *Farzu'l-Humus*, 6.

¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1, 106.

¹⁶⁸ İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblis*, Kahire 1368, s. 162-163.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi'l-Buhârî*, XI, 244.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 327; Buhârî, Megâzi, 29.

Bu duruma bir başka misal de; iştirak ettiği Hayber Fethi'nin akabinde Medine'ye geri dönerek Suffe ehline katılan Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî için Hz. Rasûlullah, ganimetlerden pay ayırmış ve kendisini Bey'atürrıdvân'da da bulunan Huşenî kabilesine İslâm'ı tebliğ etmek üzere elçi olarak göndermiştir.¹⁷¹

2.6. Suffe ve Ehlinin Denetim ve Takibi

2.6.1. Allah Rasûlü Tarafından Denetim ve Takibi

Allah Rasûlü (s.a.v.), ümmetinin hemen her sıkıntısıyla özellikle de talim ve terbiyesiyle ilgilenmekle vazifelendirilmiş¹⁷² Allah (c.c.) tarafından gönderilen son elçisidir.¹⁷³ Çünkü Allah (c.c.) onun hakkında “Andolsun size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. Zira o size çok düşkün müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.”¹⁷⁴ Ayrıca “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik”¹⁷⁵ buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisinin bir muallim olarak gönderildiğini de ifade etmiştir.¹⁷⁶ Dolayısıyla o, mescidinin dâhilinde ve hanesinin hemen bitişiğindeki çoğu kere yeme-içme ihtiyaçları¹⁷⁷ başta olmak üzere, her türlü ihtiyaçlarıyla yakînen ilgilendiği¹⁷⁸ Suffe kurumunda bulunanların, hem denetim hem de takibini bizzat kendisi yapmıştır. Ancak Suffe ile alakalı birtakım görevleri, ihtiyaç hissettiği bazı hallerde ashâbından münasip gördüklerine tevdi ettiği de olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Suffe kurumu ve ehli ile ilgili bu denetim ve takip vazifesinin, iki şekilde gerçekleştiğini müşahade etmekteyiz.

¹⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 329; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 29; İbnü' Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe*, VI 44; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe* IV, 29, 30.

¹⁷² Bkz. Âli İmrân, 164.

¹⁷³ Bkz. Ahzâb 40.

¹⁷⁴ Tevbe 128.

¹⁷⁵ Ahzab 45.

¹⁷⁶ Tirmizî, 39/19; İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime, 17.

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 179, 198, 199; Buhârî, *Mevâkîtu's-Salât*, 41.

¹⁷⁸ Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî (1857-1911) *Avnu'l-Ma'bûd*, I-IV, nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine 1388/1968, IV, 328, 329; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünenü'd- Dârimî*, I-IV, Beyrut, 1407/1987, II/127; Hâkim, *Müstedrek*, III, 429, 430; İbn Mâce, *es-Sünen*, Mesâcid, 6.

2.6.1.1. Maddi İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi

Allah Rasûlü (s.a.v.), mescidinin namaz kılınan yerden sonra gelen kısmında ve hanesinin hemen akabinde mekân tahsis ettiği Suffe ehlinin hallerinden haberdar olmak niyetiyle zaman zaman birlikte otururdu.¹⁷⁹ Nitekim bu maddi ihtiyaçları sebebiyle o, kendisine gelen sadaka ve zekâtların hemen hepsini Suffe ehliyle paylaşırdı.¹⁸⁰ Ancak bazı vakitler ihtiyaçları karşılamada çaresiz kaldığında Hz. Peygamber, gönüllerini almak için onlarla selâmlaşır, hal ve hatırlarını sorar bir bakıma denetimlerini yapardı. Sıkıntılı günlerin gelip geçici olduğunu belirtir, ileride bolluk içerisinde yiyip içecekleri, daha iyi ortamlarda barınacakları günlerin geleceğini söyleyerek manevî güçlerini takviye etmeye çalışırdı.¹⁸¹

Dolayısıyla hemen her gün namazlarını kıldırdıktan sonra ve hatta namaz vakitlerinin dışında dahi çoğu kez durumlarını takip eder, eksik taraflarını takviyeye, müşkil durumlarını bazen teselli bazen de tedaviye gayret için yanlarına uğrar ve onlarla sohbet ederek gönüllerini alırdı.¹⁸²

Nitekim Talha b. Amr 'ın (r.a.), anlattığına göre; maddi imkânlarının yeterli olmadığı günlerden birinde Hz. Peygamber, namazı kılıp mescitten ayrılacağı anda Suffe ashâbından birisi; “Ey Allah'ın Rasûlü, hurma yemekten karınlarımız, keten giymekten de vücudumuz yandı” dedi. O zaman Hz. Rasûlullah minbere çıktı ve “Eğer ekmek ve et bulabilseydim, mutlaka size yedirirdim diyerek ashâbına yöneldi. Ashâbım! Kimin imkkânı varsa, Suffe ehlinin ihtiyaçlarını görsün, Kâbe'yi örtüsüyle giyindirdiğimiz gibi onları giyindirsın” buyurmuştur.¹⁸³

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; el-Belâzurî, *Ensâb*, s. 272; Makrîzî, *el-Hutat*, II, 427.

¹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 515; Buhârî, *Rikâk*, 17; Tirmizî, *Kıyâme*, 36.

¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 154; Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 341; Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 63.

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 8, 128, 154; Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirin*; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, s.162; *Hilyetül-Evliyâ*, I, 341; *Vefâ*, 1,323; Buhârî, *Mevâkîtu's-Salât*, 41.

¹⁸³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 51-52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 374, 75; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 90, 91; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 231.

2.6.1.1.1. Yeme-İçme İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi

Hız. Peygamber (s.a.v.), Suffe ashâbını hemen her ziyaretinde denetim ve takiplerini bizzat kendisi yapardı. Nitekim oğlunun Tıhfe b. Kays'tan (r.a.) naklettiğine göre bir gün Hız. Peygamber ashâb-ı suffenin durumunu kontrol etmek için Suffe'ye gelir. Aç olduklarını öğrenince de oradakileri birer ikişer evine davet eder. Tıhfe b. Kays (r.a.) ile beraber Suffe'de kalan beş kişiye de; "Haydi Hız. Aişe'nin evine gidelim zira Aişe bizi doyurur" der. Eve geldiklerinde ise "Ya Aişe bizi doyur!" buyurur. Hız. Aişe'nin getirdiği, buğday ve etten yapılmış "Ceşişe" denilen yemeği yeyince Hız. Peygamber (s.a.v.) tekrar; "Ya Aişe bizi doyur" buyurur. Bu defa getirdiği "Hayse" yemeğini de yeyince ondan içecek getirmesini ister. Hız. Aişe'nin büyük bir tasta getirdiği suyu da içince Hız. Rasûlullah (s.a.v.): "İsteyen burada uyusun, isteyen de mescide gitsin" buyurduğunda onlar mescide giderler. Tıhfe, "Ta ki Allah Rasûlu'nün ayağıyla dürterek 'Bu yatış, Allah'ın buğzettiği bir yatıştır' diyerek beni uyandırınca kadar karnımın üstüne uyuyup kalmışım" der.¹⁸⁴

Yine ziyaret ettiği vakitlerin birinde Rasûlullah (s.a.v) muhtaç durumda olduklarını gördüğü Suffe ashâbını, imkân bulamadığından ancak teselli edebilmiştir. Şöyle ki; "Eğer Allah (cc) katındaki değerinizi bilseydiniz, bugün olduğu gibi her zaman, fakr ve ihtiyaç halinde rızıklandırılmak isterdiniz"¹⁸⁵ diyerek onlara nasihatta bulunmuştur. Başka bir defasında müşkül halleri karşısında, ashâbına hitaben; "İki kişilik yemeği olan üçüncü, dört kişilik yemeği olan Suffe'den beşinci, altıncı ve daha fazla kişiyi evine götürsün"¹⁸⁶ buyurmuşlardır.

Diğer taraftan Hız. Peygamber'in, Suffe ehline gelen yiyecekleri teftiş ettiği de olurdu. Suffe'ye uğradığı günlerden birinde, sahâbîler tarafından buraya getirilen hurmaları teftiş etmişti. Ne var ki sahâbîlerden bazıları tarafından Mescîd-i Nebî'deki Suffe ehline infak edilen hurmaların, kötülerinden verildiğini görünce çok müteessir olmuştu.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 429, 430; I, 373, 374; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 98; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 235.

¹⁸⁵ Halebî. Ali b. Burhaneddin. *İnsânu'l- Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, II, 277.

¹⁸⁶ Buhârî, *Mevâkîtu's-Salât*, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 197.

¹⁸⁷ İbn Mâce, *es- Sünen*, Zekât, 19.

2.6.1.1.2. Giyim İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi

Hz. Peygamber Suffe ehlinin giyim-kuşam hususundaki durumlarının da denetim ve takibini yapmıştır. Zira Ebû Hureyre'nin (r.a.) naklettiğine göre, Suffe ashâbından 70 kadarının üzerinde bulunan elbiselerin, örtünme ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadığından yarı çıplak bir vaziyettedir. Bazılarının sadece bir izar, bazı-
larının da boyunlarına bağladıkları ve ayaklarının bir kısmına kadar uzanan bir parça ile örtüldüğü bilinmektedir.¹⁸⁸

Suffe ehlinin bu hallerinin düzeltilebilmesi maksadıyla Allah Rasûlü (s.a.v.), Ashâbım! Kimin imkkânı varsa, Suffe ehlinin ihtiyaçlarını görsün, Kâbe'yi örtüsüyle giyindirdiğimiz gibi onları giyindirsın" buyurmuştur.¹⁸⁹

Ancak yeme-içme durumlarında olduğu gibi, giyim konusunda da imkânların yetişmemesinden dolayı setr-i avrete uygun giyinemeyen Suffe ehlinin bazıları, arka saflarda namaza durup rükuya eğildiklerinde kadın sahâbîlerden sakınarak, avret yerlerinin görünmemesi için eteklerini tutup dizlerinin altına çekmeye çalışırlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise, Suffe ehlinin bu sıkıntılarını giderebilmek gayesiyle onların son saflar yerine orta saflarda namaza durmalarını istemiştir.¹⁹⁰ Böylelikle bir taraftan onların giyimleri dolayısıyla ortaya çıkan sorunlarını gidermeye çalışmış diğer taraftan hanım sahâbîlerin bu durumdan korumasını sağlamıştır.

Yine bir defasında Hz. Rasûlullah (s.a.v.) Suffe ashâbının durumlarından haberdar olmak niyetiyle onların bulunduğu mekâna geldiği sırada, babası Suffe ashâbından olan Cerhed b. Huveylid'in elbisesi diz kapağından yukarıya baldırlarına doğru açılır. Onun bu vaziyetteki halini beğenmeyen Hz. Rasûlullah (s.a.v.) kendisine, elbisesini dizlerinin üzerine kadar çekmesini istedikten sonra; "Baldırın avret olduğunu bilmiyor musun?" şeklinde ikâzda bulunmuştur.¹⁹¹ Buna benzer uyarıyı bir

¹⁸⁸ Buhârî, Salât, 58; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 340-341.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; I, 374, 75; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*; III, 90, 91; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 231.

¹⁹⁰ Buhârî, Salât, 58.

¹⁹¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 353

gece Ebû Zer hakkında yapmış olması,¹⁹² burada kalanların her vakit Suffe'ye çıkıp gelen Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından, denetim ve takip edildiğinin en bariz misallerindendir.¹⁹³

Yine saçlarını ve yerde sürüyecek şekilde elbiselerinin eteklerini uzatması nedeniyle Allah Rasûlü; “Hureym b. Fâtek ne güzel bir gençtir! Biraz da saçlarını kısaltıp elbiselerinin ucunu toplasa!” ikazında bulunmuştur. Bu ikazdan hemen sonra Hureym b. Fâtek, saçlarını kulak uçlarının hizasına, eteklerini de ayaklarına kadar kısaltarak toplamıştır.¹⁹⁴

Bu misallerden de anlaşıldığı üzere Nebî (s.a.v.) gündüz ya da gecenin herhangi bir vaktinde¹⁹⁵ Mescid-i Nebî'deki Suffe ehlinin bulunduğu yere gider ve burada ikâmet edenlerin takip ve denetimini yapardı.

2.6.1.1.3. Suffe'deki Tertip ve Düzenin Denetim ve Takibi

Allah'ın Nebisi (s.a.v) Suffe ve ashâb-ı Suffe'ye çok ehemmiyet verirdi. Öyle ki yerlerinin dahi temiz olmasına dikkat ederdi. Bir gün onların kaldığı mekâna geldiğinde hiç de hoşlanmadığı bir manzara ile karşılaştı. Zira yere bırakılan çöpler, Suffe'nin kenarında birikmeye başlamıştı. Hemen Ebû Zer'e seslenerek:

“–Bana bir süpürge getir!” buyurdu.

Bundan sonra elleriyle çöpleri süpürmeye başladı. Bu durumu gören Ebû Zer ve arkadaşları (r.a) hemen koştular, yerdeki bez ve odun parçalarını toplamak suretiyle Mescid'i temizlediler.¹⁹⁶ Bu hususla ilgili başka bir rivayete rastlayamadık.

2.6.1.2. Manevi İhtiyaçlarının Denetim ve Takibi

Hiz. Peygamber (s.a.v.), Suffe ehlinin maddi durumlarının denetim ve takibini yaptığı gibi manevi durumlarının da denetim ve takibini yapmaktaydı. Allah Rasûlü

¹⁹² Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 352, 353; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, III, 562, II, 386.

¹⁹³ Köten, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetle İslam*, III, 277.

¹⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 321, 322; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 39; Ebû Dâvûd, *Libâs*, 25; İbn Abdülberr, *a.g.e.*, II, 29.

¹⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 426; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 103.

¹⁹⁶ Abdülaziz el-Ka'kî, *Meâlimü'l-Medîneti'l-Münevvere beyne'l-imâreti ve't-târîh*, I-II. Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut 1432, II, 88.

(s.a.v.), Suffe ehlinin bazen manevi durumlarını takviye etmiş bazen de ahlaki açıdan gerekli olan nasihatlerde bulunmuştur. Böylece Hz Peygamber (s.a.v.) zor şartlarda ve yokluk içerisinde hayatlarını idame ettirmeye çalışan Suffe ashâbının hem manevî hem de ahlakî bakımdan olgunlaşmaları hususunda da en büyük destekçileri olmuştur. Bu vesileyle Suffe ashâbına Kur'an-ı Kerim tilavetini, ibadet, zikir, dua, ilim öğrenme gibi ibadetlerle meşgul olmalarını, sürekli sabır ve tevekkül halinde bulunmalarını, ahlak bakımından güzel sayılmayan davranışlardan kaçınmalarını telkin ediyordu.

2.6.1.2.1. İlim ve İbadetlerin Denetim ve Takibi

Ensardan olan Ebû Talha (r.a.) Mescid-i Nebî'ye gittiği günlerden birinde kendilerine Kur'an-ı Kerim taliminde bulunan Hz. Peygamber'i, ashâb-ı Suffe'nin dikkat kesilerek dinlediklerini anlatmaktadır.¹⁹⁷ Yine ashâb-ı Suffe'den Ebû Sa'îd el-Hudrî yukarıdaki misale benzer bir hadiseyi şöyle anlatıyor: "İçimizden birisi Kur'an okuturken Hz. Peygamber (s.a.v.) yanımıza geldi. Bizim Kur'an kıraati ve dua ile meşgul olduğumuzu görünce, bu hayırlı işe devam etmemizi belirterek; Ümmetim içinde, kendileriyle birlikte olmak için nefsimi sabır tavsiye ettiğim kişileri bulunduran Allah'a (c.c) hamdolsun" buyurdu¹⁹⁸

Yine diğer bir rivayette Ebû Said el Hudri (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Ben ve ensârdan bir topluluk halka şeklinde oturmuş Kur'an dinlerken, birbirimizin açık yerlerini örtmeye çalışırdık. Bu haldeyken Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) gelip yanımıza oturunca Kur'an-ı Kerim okuyan okumaktan çekindi. Hz. Rasûlullah (s.a.v.); "Ne yapıyorsunuz?" diye sorunca biz, okunan Kur'an-ı Kerim'i dinliyorduk deyince, eliyle işaret ederek tekrar halka olmamızı söyledi ve Suffe ehline şöyle buyurdu: "Ey fakirler topluluğu, size müjdeler olsun ki sizler, zenginlerden yarım gün önce Cennet'e gireceksiniz."¹⁹⁹

¹⁹⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 342.

¹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 154; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14.

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 63.

Diğer bir rivayete göre Suffe ashâbından Osman b. Maz'un'un kendisine mahsus bir yerde devamlı ibadetle meşgul olduğunu öğrenince, Hz. Peygamber (s.a.v.) onun kaldığı yere geldi. Allah'ın kendisini ruhbanlıkla göndermediğini iki veya üç defa tekrarladıktan sonra, Allah (c.c.) indinde dinin hayırlısı, kolaylık üzerine tesis edilen Hanif dinidir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir buyurdu.²⁰⁰

Yine Suffe ashâbından Abdullah İbn-i Ümmi Mektum bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "Ey Allah'ın Rasûlü, gözlerim görmüyor, evim mescide uzak ve yolum da tehlikeli halde iken mescide geleyim mi?" diye sordu. Hz. Rasûlullah (s.a.v.): "Ezanı işitiyorsan emekliyerek dahi olsa mescide gelmelisin" buyurdular.²⁰¹

2.6.1.2.2. Ahlâkî Durumun Denetim ve Takibi

Hz. Peygamber (s.a.v.) yukarıda saydığımız diğer başlıkların yanında, Suffe ehlinin ahlaki bakımdan da en güzel şekilde yetişmelerini arzu ederek onların birinci dereceki mürebbileri konumunda idi. Bu sebeple Nebî (a.s.) Suffe'de bulunanların terbiyeleri ile ilgili hususların da her an takipçisi olmuştur.

Dolayısıyla rivayetler bize Hz. Peygamber'in, Suffe ashâbının sadece maddi ihtiyaçlarıyla değil aynı zamanda manevi ve ahlaki durumlarıyla da alakadar olduğunu göstermektedir.

Nitekim Hz. Peygamber'in azatlığı Suffe ashâbından Ebû Müveyhibe (r.a.), Allah Rasûlü'nün bir gece kendisini uyandırarak nasihat gayesiyle Baki' mezarlığına götürdüğünü anlatmıştır. Şöyleki bir gece Hz. Rasûlullah (s.a.v) ile beraber mescitten çıktık ve Baki' mezarlığına geldik. Allah Rasûlü (s.a.v.) orada ellerini kaldırıp uzunca istiğfar ettikten sonra kabirdekilere: "Yaşayanlardan daha iyi olan haliniz size mübarek olsun. Zira evveli ahirinden daha karanlık gece gibi fitneler, birbirini takip ederek üzerimize çökmeye başladı" dedi. Peşinden "Ya Ebâ Müveyhibe, ben dünyanın hâzineleri ile Rabbime kavuşmak veya Cennet nimetleri hususunda serbest bi-

²⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 3950; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 236; Dârimî, *Nikâh*, 3; Buhârî, *İman*, 29; Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrûddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, İstanbul 1308-1311, I, 235.

²⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 208.

rakıldım” dedi. Ben de, “Anam babam sana feda olsun, hem dünya hâzinelerini hem de Cenneti al deyince o; “Ya Ebâ Müveyhibe, ben Rabbime ve Cennet’e kavuşmayı seçtim” buyurdu.²⁰²

Asr-ı saâdet devrinde Allah Rasûlü tarafından Suffe’ye tâyin edilen muallimlerden biri olan Ubâde ibn-i Sâmit, Suffe ehline hem Kur’ân-ı kerim hem de yazı öğretimiyle vazifelendirilmişti.²⁰³ Bu vazifesini icra ederken dikkat edilmesi gereken davranışlar hakkında, kendisinin şahsında her Müslüman muallimi ilgilendiren uyarıları, Hz. Rasûlullah’tan şu şekilde bizlere nakletmektedir.

Hiz. Peygamber Müslümanların karşılaştıkları her sıkıntı ile meşgul olurdu. Öyle ki, Medine’ye bir muhacir geldiği zaman Kur’ân öğretmemiz için onu, bizden Kur’an-ı Kerim’i iyi bilen birine teslim ederdi. Hiz. Nebî (s.a.v.), yine bir gün bana böyle birisini teslim ettiğinde ben, onu evimde misafir ettim. Akşam yemeklerini onunla birlikte yedikten sonra ona Kur’ân okumasını öğretirdim. Böylece o Kur’ân-ı Kerim tahsilini tamamlayıp âilesinin yanına dönerken, kendisine Kur’ân-ı Kerim’i öğretmeme karşılık bana bir yay hediye etti. Ben o güne kadar böyle güzel bir yay görmemişim.

Ne var ki ben verilen hediyeı hem kabul etmeyip, Hiz. Peygamber’e geldim ve durumu kendisine haber vererek bu husustaki fikrini sordum. Allah Rasûlü ise, “o hediyeı aldığın takdirde, boynuna takılmış ateşten bir yay olur” buyurdu ve almama müsaade etmedi. İşte Hiz. Rasûlullah’ın bu ikazından sonra Ubâde ibn-i Sâmit, o hediyeı almaktan vazgeçerek tekrar sahibine verdiğini nakletmiştir.²⁰⁴

Bu hadise bize, Hiz. Peygamber’in hem Suffe ehlinin hem de onlara muallim olarak istihdam ettiğı kimselerin talim ve terbiyeleriyle yakînen ilgilendiğinin en bariz misallerinden biridir.

Nitekim Suffe’ye muallim olarak tayin ettiğı kişilerden birisi olan Mirdâs’a da muallimlik mesleğıyle ilgili olarak Allah Rasûlü, talim ve terbiye hususundaki şu nasihatlerde bulunmuştur. “Ey Mirdâs! Kur’ân öğretmeye mukabil herhangi bir ücret

²⁰² İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 498, II, 204; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 28; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 309; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 188.

²⁰³ İbn Mâce, *Ticârât*, 8; Ebû Dâvûd, *Büyü’*, 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 315, 324.

²⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 315, 324; Ebû Dâvûd, *Büyü’*, 36; İbn Mâce, *Ticârât*, 8.

talep etmekten ve hatta inceltilmiş ekmek (yufka) almaktan bile sakın”²⁰⁵ buyurduktan sonra nasihatlerini şu ikazla noktalamıştır. “Ey Mirdâs! İlim öğrettiğin talebelerine üç kereden fazla vurmaktan sakın. Şayet üçten fazla vurursan Allah (c.c.) kıyâmet günü sana kısas uygular.”²⁰⁶

Öte yandan sabaha karşı uğradığı bir zamanda Tihfe İbn-i Kays’ın yüzükoyun yatmış halde uyumakta olduğunu görünce, onu ayağıyla dürterek uyandırıp: “Bu yatıştan Allah gadaba gelir.”²⁰⁷ İkazında bulunması bize, Allah Rasûlü’nün hem namaz saatlerinin dışında her fırsatta ashâb-ı Suffe’ye uğradığı hem de onların ahlaki bakımından denetim ve takibini yaptığını göstermektedir.

Allah Rasûlü bazen de sabah namazlarından sonra mescidin Suffe tarafına geçer, orada bulunanlarla sohbet eder ve onların rüyalarını dinlerdi.²⁰⁸ Bu bağlamda namaz vakti dışında Suffe’ye uğradığı bir keresinde, kendisinden tavsiye isteyen Suffe ehlinde Harmele b. İyâs’a Hz. Peygamber (s.a.v.), “Ya Harmele, ma’rûfu yap, münkerden de kaçın” buyurmuştur.²⁰⁹

Medine’ye misafir olarak geldiğinde Suffe’ye yerleşen Ebû Zerr el-Ğıfârî, Hz. Rasûlullah’ın hizmetini yapanlar arasındaydı. O, Rasûlullah’ın hizmetini bitirdikten sonra mescide gider, orada yatar. Çünkü mescid-i Nebvî onun evi mesabesinde idi. Kendisinin anlattığına göre; Akşam olduğunda biz Suffe ehli, Rasûlullah’ın kapısında hazır olurduk. O bizden her bir kişiyi ağırlaması için bir sahâbîye verirdi. Ancak bazen Suffe ehlinde on kişi civarında sahâbe geride kalırdı. Bu kalanları da Rasûlullah kendi hanesine götürür, akşam yemeğini onlarla birlikte yerdi. Yemekten sonra da Rasûlullah mescidde uyumamızı söylerdi. Bir gece ben mescid-i Nebvî’de

²⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 401.

²⁰⁶ Ebû’l-Feth Mecdüddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed el-Üsrûşenî (ö. 637/1240), *Ahkâmu’s-Sığâr*, I-II, Kahire 1301, I, 10.

²⁰⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Edebü’l-müfred*, el-Mektebetü’s-Selefiyye, Kahire, 1379, 406; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 137; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3-4; İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, VIII, 381-395; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, s. 372.

²⁰⁸ Azîmâbâdî, *Avnu’l-Ma’bûd*, IV, 328, 329; Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*, Beyrut, II, 127.

²⁰⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 358, 59; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 475; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 320.

yüzükoyun yatarken Rasûlullah çıkageldi ve ayağı ile bana dokunarak şöyle buyurdu.
“Ey Cündüb (Ebû Zerr’in lakabı), bu nasıl yatış? Bu yatış şeytan yatışıdır.”²¹⁰

²¹⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 352, 353, Kandehevî; *Hayatü's-Sahâbe*, III, 562, II, 386.

İKİNCİ BÖLÜM

SUFFE ASHÂBI

1. Suffe Ashâbının Sayısı

Suffe sakinlerinin birtakım sebeplerden dolayı bazen artıyor bazen de eksilebiliyor olması, sayılarının tam olarak tespitini zorlaştırmaktadır. Bu bölümde Suffe’de meskûn olanların miktarı hakkında bilgi vermeye gayret ederken, Suffe sakinlerinin artma ve eksilme sebeplerinden de ayrıca bahsetmeye çalışacağız.

Klasik kaynaklarımız Suffe ashâbının sayısı hakkında farklılık arzeden rivayetler içermektedir. Şöyle ki Buharî 100,²¹¹ Ebû Nasr *el-Luma’* adlı eserinde 300²¹² yine Sühreverdî,²¹³ Zemahşerî, İbn Teymiyye,²¹⁴ Ebû Bekir İbnu’l-Arabî ve Süyûtî gibi âlimler eserlerinde Suffe sakinleri hakkında 400 sayısını zikretmişlerdir.²¹⁵

Diğer taraftan Suffe ashâbı arasında kimlerin bulunduğunu tespiti çalışanlardan biri olan Hâkim en-Nisâbûrî 40,²¹⁶ Hücvîrî, *Keşfu’l-Mahcûb*’da Suffe’den 20 kadar meşhur sahâbenin isimlerini verirken,²¹⁷ Ebû Nuaym el-İsbehânî ise bunlardan 100 kadarının isim ve terceme-i hallerinden bahsetmektedir.²¹⁸

Ebû Hureyre’den rivayet edildiğine göre: Suffe ehline en çok yardım edenlerden biri olan, ensarın ileri gelenlerinden Sa’d b. Ubâde bazı akşam Suffe ehlinden seksen kişiyi evine götürür ve yedirirdi.²¹⁹

Ashâb-ı Suffe hakkında en kapsamlı bilgi verenler arasında yer alanlardan biri olan Ebû Nuaym *Hilye*’sinde şu bilgilere yer vermektedir:

“Suffe’de kalanların sayısı, değişen şartlara ve zamana göre farklılık arz ediyordu. Bazen Suffe’den ayrılanlar oluyor, sayı azalıyor; bazen de Medine haricinden heyetler gelidiğinde bu sayı artıyordu.”²²⁰

²¹¹ Buharî, salat, 58.

²¹² Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988), *el-Luma’*, Tercüme, Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yay, İstanbul 1996, s.140.

²¹³ Sühreverdî, *Avârifü’l- Ma’ârif*, Beyrut, 61.

²¹⁴ İbn Teymiyye, Ebû’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328), *Mecmû’atu’r-Resâil ve’l-Mesâil*, Beyrut, 1392/ 1972, I, 36.

²¹⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 14,66; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâ’id*, VIII, 307; Ebû Bekir İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 1329.

²¹⁶ Hâkim, *Müstedrek*, III, 18.

²¹⁷ Ebû’l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî el-Hücvîrî (ö. 465/1072), *Keşfu’l-Mahcûb*, Beyrut, 1980, s. 173, 174.

²¹⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 347.

²¹⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 341; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Beyrut 1968, III, 475.

²²⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 340

Kaynaklarımızdan buraya kadar aktarılanlar ışığında, Suffe’de kalanların sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Çünkü burada kalanlar, bazı sebeplerle azalıp çoğalıyor, yani sık sık sayıları değişiyordu.²²¹ Bu nedenle muhtelif zamanlarda da olsa burada kalanların toplam sayısını ve isimlerini vermek de mümkün değildir.”²²²

Suffe müessesesinde meskûn ashâbın, eserlerimizde en çok yüz kadarının isimleri ve tercüme-i halleri verilirken²²³ toplam sayının 400’e kadar çıkarılmasının yegâne sebebi, konu başlığımızın ilk satırlarında izahına yer vereceğimizi ifade ettiğimiz birtakım şartlardan kaynaklanmaktadır. Sözgelimi bu şartları şu başlıklar altında sıralamamız mümkündür.

a) Saâdet asrında İslâm’ı öğrenmek, araştırmak ve Hz. Rasûlullah ile görüşmek maksadıyla Medine’ye dışarıdan gelen misafir veya heyetler, yukarıda zikredilen maksatlarını tamamlayabilmeleri gereken süre içerisinde Suffe’de ağırlandıktan sonra memleketlerine dönüyorlardı.²²⁴

b) Suffe’de ikamet edenlerin; ölümü,²²⁵ evlenmeleri,²²⁶ Rasûlullah’ın ashâb-ı Suffe’den herhangi birine tevdi ettiği bir vazife sebebiyle Medine’den ayrılmaları gibi birtakım şartlara bağlı olarak, Suffe’de kalanların sayıları sürekli değişerek artıyor veya eksiliyordu.²²⁷

Suffe’de ikamet eden bekâr sahâbîlerden evlenenler kendilerine yeni bir yuva kurmak suretiyle buradan ayrılıyorlardı. Çünkü Rasûlullah ashâb-ı Suffe’nin bekâr olanların evlenmelerini arzu ve teşvik ediyor, hatta bazılarının evlenmelerine bizzat kendisi vesile oluyordu.

²²¹ Bkz. Reckendorf, “Ehlu’s-Suffa”, *İ. A.*, IV, 209.

²²² Köten, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetle İslam Tarihi*, III, 275.

²²³ Buharî, *Salât*, 58.

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Hâkim, *Müstedrek*, III, 15.

²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 101; V, 252.

²²⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 313.

²²⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî* VII,407.

Nitekim Hz. Rasûlullah'ın, ashâb-ı Suffe'den olan Rebî'a b. Kâ'b el-Eslemî'yi ensardan birinin kızıyla evlendirerek ona, maişetini temin edebilmesi için de bir bahçe vermesini, bu bağlamda değerlendirebiliriz.²²⁸

2. Suffe Ashâbının İsimleri ve Kısaca Hayatları

2.1. Abdullah b. Mes'ud

Çocukluk yıllarında Ukbe b. Ebû Muayt'ın koyunlarını otlatırken Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.) gelerek; içebilmeleri maksadıyla süt talebinde bulundukları zaman iman etmesinin akabinde Abdullah b. Mes'ud, Hz. Peygamber'den Kur'an öğretmesini talep eder. Elleriyle Abdullah b. Mes'ud'un başını okşayan Allah Rasûlülü "Sen zaten Kur'an'ı bilen bir çocuksun" buyurur.²²⁹ İşte böylece Dâru'l-Erkâm'dan önce iman edenlerin altıncısı olan Ebû Abdurrahman künyesi²³⁰ ile anılan Abdullah b. Mes'ud'u, annesine nisbetle Hz. Peygamber (s.a.v.) "Ümmü Abd'in Oğlu" diye çağırırdı.²³¹

Hicretten evvel Allah Rasûlülü'nün haricinde Kâbe'de açıktan Kur'an-ı kerim okuyan Abdullah b. Mes'ud,²³² Medine'de de Mescid-i Nebevî'nin ilim ve irfan talebeleri Suffe ashâbı ile birlikte Hz. Rasûlullah'ın çok yakınındadır.²³³ Hatta Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'nin son kısmında ona ve ailesine mahsus bir yer tahsis ettiğinden,²³⁴ görenler Abdullah b. Mes'ud'u ehl-i beytten zannederlerdi.²³⁵ Nitekim o Hz. Rasûlullah'ın ayakkabılarını giydiren, asasını taşır, önünde ve ardında yürür, yıkandığı zaman ona perde tutar, uyuduğunda namaza uyandırır, yastık, misvak gibi

²²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 313; İbn Hacer, *el-İsâbe* I, 511.

²²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 150, 51; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 385; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 462; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 125.

²³⁰ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî; İbn Asâkir, (ö. 571/1176); *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Ali Şîrî, I-LXXX, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1995, XXXIII, 65.

²³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 126; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 369.

²³² İbn Hişâm *Sîre*, I, 314-5; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 385, 86; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb Arnaut-Hüseyin el-Esed, I-XIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, I, 466.

²³³ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 375.

²³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 152.

²³⁵ Buhârî, *Fedâil*, 27; Müslim *Fedâil*, 109; Tirmizî, *Menâkıb*, 38; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 200.

husûsi eşyalarını taşır, kısacası her an hizmetinde bulunurdu. Hz. Rasûlullah ona: “yanıma girmen için senin iznin, perdenin kaldırılması ve karaltımı görmendir. Seni bundan men edinceye kadar bu böyle devam edecektir” buyurur. Nitekim sahâbîler arasında o “Sâhibu’s-Sevad ve’s-Sivâk” diye bilinirdi.²³⁶

Allah’ın kelimasının ayet ya da surelerinin, nüzul yeri ve sebebini kendisinden daha iyi bilen biri olmadığını, varsa da mutlaka devesine binip ona ulaşacağını söyleyen Abdullah b. Mes’ud,²³⁷ Bedir ve akabindeki bütün gazalara iştirak etmiştir. Bedir’de, yarı canlı bir vaziyette olan Ebû Cehil’in kafasını keserek Allah Rasûlü’ne getiren Abdullah b. Mes’ud, Hz. Rasûlullah’ın vefatından sonra da Yermük harbinde, Humus Fethinde bulunmuş ve Hz. Ömer’in Kûfe’ye komutan atadığı Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın yanına, yardımcı olarak gönderilmiştir.²³⁸

Kur’ân-ı Kerim’i çok güzel okuyan Abdullah İbn Mes’ûd, hakkında Allah Rasûlü (s.a.v.), “Kim Kur’ân’ı nazil olduğu şekliyle okumayı arzu ederse, Ümmü Abd’ın oğlunun kıraatı ile okusun” buyurmuş²³⁹ ve hatta bazen de Rasûlüllah, ondan bizzat Kur’ân-ı Kerim kıraatı dinlemiştir. Nitekim Allah Rasûlü bir gün: “Bana Kur’ân okurmusun” deyince Abdullah İbn Mes’ûd: “sana indirildiği halde Kur’ân’ı Sana mı okuyayım? Ya Rasûlallah demiştir. Bunun üzerine Allah Rasûlü: “Kur’ân’ı başkasından dinlemek hoşuma gidiyor” demesinin ardından Abdullah İbn Mes’ûd, Nisâ Sûresini okumaya başladı. Bir müddet sonra da: “Yeter” buyurduğunda, Abdullah İbn Mes’ûd başını kaldırıp Allah Rasûlü’ne bakmış ve onun gözlerinden yaşlar aktığına şahit olduğunu aktarmıştır.²⁴⁰ Yine Abdullah b. Mes’ûd, yılda bir defa Ceb-

²³⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 151; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 386; Müslim, *Fedâil*, 246.

²³⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 151; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 462; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 125; Buhârî, *Fedâil*, 8; Müslim, *Fedâil*, 2463; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, İbn Hazm, (ö. 456/1064), *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, thk. Ahmed M. Şakir, I-VIII, Dâru’l-Âfâk el-Cedide, Beyrut 1983, V, 229; Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), *el-Itkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim, I-IV, Kahire 1967, II, 187.

²³⁸ Vâkidî, *Megazî*, I, 90-1; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 152; Taberî, *Tarih*, III, 601; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 386.

²³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 7; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İsti’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, Daru’s-Sâdır, Mısır, 1328, III, 113; İbn Hacer, a.g.e., IV, 200.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 374; Buhârî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, 35; İbnü’l Esîr elCezerî, a.g.e., III, 387.

rail'e Kur'an'ı arz eden Hz. Peygamber'in, vefat ettiği yıl iki kez arzında hazır bulunarak nesh olan ve hükmü değişen bütün âyetleri öğrenme fırsatı bulmuştur.²⁴¹ Yine İbn Mes'ûd, Allah'a yemin ederim ki, Kur'an'dan nazil olan her âyetin kimin hakkında ve nerede, gece ya da gündüz mü nazil olduğunu bilirim. Şayet Allah'ın Kitabı'nı daha iyi bilen birisini duyacak olsam hemen ondan ilim tahsil etmek için mutlaka yanına giderdim demiştir.²⁴²

Bu itibarla onun çok güzel Kur'an okuduğu ve Kur'an ilimlerine vâkıf olduğunu bizzat Allah Rasûlü'nün tasdik ettiği gibi²⁴³ diğer sahâbîler de tasdik etmiştir. Kur'an ilimlerine vukufiyeti hususunda Abdullah b. Mes'ûd: "Vallahi! Yetmiş küsur sûreyi Allah Rasûlü'nün ağzından bizzat dinledim. Allah Rasûlü'nün ashâbı'nın en hayırlıları arasında olmadığım halde onlar, benim içlerinde Allah'ın kitabını en iyi bilen olduğunu tasdik ederler."²⁴⁴ Nitekim Huzeyfe şöyle demiştir. "Güzel hâl ve ahlak, meslek ve huyları bakımından Allah Rasûlüne Ümmü Abd'ın oğlu (Abdullah)'ndan daha çok benzeyen başka hiç kimse tanımıyoruz."²⁴⁵

Allah Rasûlü'nün Kendisi hakkında "Benden sonra ashâbımdan iki kişiye – Ebû Bekir ve Ömer'i işaret ederek- uyunuz. Ammâr'ın gösterdiği yoldan gidiniz ve İbn Mes'ûd'un tavsiyelerine sımsıkı sarılınız"²⁴⁶ buyurduğu Abdullah b. Mes'ud, hadis naklederken, hali değişir, terlemeye başlar "Rasûlullah dedi" şeklinde kesin siga yerine "Rasûlullah bunun gibi dedi" sigasını kullanmak suretiyle de çok dikkatli davranırdı. Hz. Rasûlullah'ın vefatından sonra da mühim vazifelere getirilen Abdullah b. Mes'ud'u çok seven Hz. Ömer,²⁴⁷ zaman zaman kendisiyle şakalaşır ve ona "içi ilimle dolu bir dağarcık" derdi.²⁴⁸

²⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 342; İbn Abdülber, *a.g.e.*, III, 114.

²⁴² Süyûtî, *el-İtkân*, II, 187.

²⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 352; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 7; Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî*, 26-27; Müslim, *Fedâil*, 116.

²⁴⁴ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 462; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 150-151; İbn Hazm, *el-İhkâm*, V, 229.

²⁴⁵ Buhârî, *Fedâil*, 27; Tirmizî, *Menâkıb*, 38; İbn Abdülber, *a.g.e.*, III, 114.

²⁴⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 28.

²⁴⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *İ'lâmü'l-muvakkîn*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1374/1955, I, 17.

²⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 156; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 115; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 389.

Hicretin 32. senesinde Medine’de vefat eden Abdullah b. Mes’ud, Baki kabristanlığına gömüldü.²⁴⁹

2.2. Ebû Hureyre

Yemenli Devs kabilesine mensup olan Ebû Hureyre, hicretin yedinci senesindeki Hayber fethi sıralarında geldiği Medine’de²⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) ile tanışmıştır. Kendisine sen kimlerdensin? Diye sorduğunda o, “Devs kabilesindenim” deyince Hz. Peygamber, “Devs kabilesinde böyle faziletli birisinin bulunacağını sanmazdım” şeklinde mukabelede bulunmuştur. Bu tanışmanın akabinde Müslüman olan Abdüşşems’e Abdullah-Abdurrahman ismini veren Hz. Peygamber, oynadığı küçük bir kedicigi ya da kucağında bir kedi ile görmesi nedeniyle de onu “Ebû Hureyre” künyesi ile çağırmıştır.²⁵¹

Medine’ye hicret ettikten sonra Mescid-i Nebevî’de Suffe ashâbı ile birlikte kendini ilim tahsiline adayan Ebû Hureyre (r.a.), Allah Rasûlünden ayrılmayarak hizmetinde bulunmaya gayret etmiştir. Medine’de yanında çalıştığı Gazvan kabilesinden bir kadınla evlenen Ebû Hureyre’nin,²⁵² Bilal, Abdurrahman ve Muharrer adında üç oğlu ve bir de kızı olmuştur.²⁵³ Bundan böyle yetim olmasına rağmen kendisine sahip çıkan çok sevdiği annesinin İslâmı kabul etmesini arzulayan Ebû Hureyre, Allah Rasûlü’nden onun hidayeti için duâ istemiştir. Hz. Rasûlullah’ın, duasının ardından hidayete kavuşan annesinin halinden memnuniyetle Allah’a hamdeden Ebû Hureyre, annesi ve kendisinin bütün mü’min kullara, mü’min kulların da kendilerine sevdirelmesi için duâ talep etmiştir. Hz. Peygamber de Ebû Hureyre için bu şekilde Allah’a yalvarmıştır. Ebû Hureyre, işte bu dua bereketiyle artık dünyada hiçbir mü’min kul yoktu ki, beni duysun ve tanısin da sevmesin” demiştir.²⁵⁴

²⁴⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 160; İbn Abdülber, *el İstiâb*, III, 115; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 390.

²⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 333-4; Vâkıdî, *el-Megazî*, II, 733.

²⁵¹ İbn Sa’d, *Tabakat*, IV, 329; Tirmizî, *Menakıb*, 47; İbn Abdülber, *el İstiâb*, IV, 333; *Üsdü’l gâbe*, VI, 317- 319.

²⁵² İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 326, Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 379, 80.

²⁵³ Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el- Bağdâdî, İbnü’l-Cevzî (ö.597/1201), *Sıfatü’s-Safve*, Dârü’l-Hadis, Kahire 1920, 249.

²⁵⁴ Müslim, *Fedâil*, 158; İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 328-29.

Evliliğinden ve annesinin hidayetinden sonra Ebû Hureyre, (r.a.), geçim derdiyle uğraşmıyor, günlerini yarı aç yarı tok geçirdiği için bulduğuyla yetiniyor, bazen karnını birkaç hurma ile doyurmaya çalışıyor, bazen de açlığını hissetmemek için karnına taş bağladıklarını söylüyordu.²⁵⁵ Suffe'den ayrılmamaya özen göstererek Allah Rasûlünden duyup öğrendiklerini ezberlemeye çalışıyordu.²⁵⁶ Bir gün senden birçok şey öğrenmeme rağmen unutuyorum diyen Ebû Hureyre'ye Allah Rasûlü, ridasını yaymasını söylemiş o da hemen yaymıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, elleriyle bir şey avuçlayıp ridasının içine atıyor gibi yaptıktan sonra ridasını toplamasını istemiştir.

Diğer bir rivayete göre Hz. Peygamber: Hanginiz elbisesini yayararak bildirdiklerimden bir şeyler aldıktan sonra bunları göğsünde toplayıp, benden duyduğu hiçbir şeyi unutmamak ister buyurur. Orada bulunan Ebû Hureyre, hemen üzerindeki cübbeyi sererek sözlerini tamamlayıncaya kadar bekler. İşte bu hadise üzerine Ebû Hureyre, cübbesini ya da ridasını alıp göğsünde topladığı o günden beri Hz. Peygamber'in söylediği hiçbir şeyi unutmadığını anlatmıştır.²⁵⁷ Nitekim Müslüman olduğunda otuz yaşlarında olmasına ve Hz. Peygamber ile yaklaşık dört yıl beraber kalmasına rağmen, 5374 civarında hadis rivayet ettiği kaydedilmiştir.²⁵⁸ Sahâbe ve tâbiîn başta olmak üzere 800'den fazla ilim ehli Muksirûndan olan²⁵⁹ Ebû Hureyre'den, hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁶⁰

Allah Rasûlü'nden ve Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Selâm, Hz. Aişe gibi sahâbîlerden rivâyet eden Ebû Hureyre'den, Abdul-

²⁵⁵ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, İbn Manzûr, (ö. 711/1311), *Muhtasar-u Târîhi Dımaşk li-İbni Asâkir*, I-XXIX, Suriye 1984, XXIX, 197; Zehebî, *Siyer*, II, 605; İbn Hacer, *el-îsâbe*, VII, 359-360.

²⁵⁶ İbn Hacer, *el-îsâbe*, IV, 205; Buhârî, İlim, 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 240, 274.

²⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 362; Buhârî, İlim, 42; Müslim, Fedâil, 160; Tirmizî, Menâkıb, 47.

²⁵⁸ İbn Abdülber, *el İstîâb*, IV, 334; İbn Hacer, *el-îsâbe*, IV, 205.

²⁵⁹ İbnü's Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Ulûmü'l-hadis, Aksa'l-emel ve's-şevk fî 'ulûmi hadîsi'r-Resûl* thk. Nureddin Itr, Halep 1386/1966.

296; İbnü'l Cevzî, *Telkihu fihûmi ehli'l-eser fî uyûni't-tarih ve's-siyer*, nşr. Ali Hasan, Kahire 1975, 184.

²⁶⁰ Hakim en-Nisâburî, *Müstedrek*, III, 513; İbn Abdülber, *a.g.e.*, IV, 334; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, VI, 320; Zehebî, *Siyer*, II, 579-585. İbn Hacer elAskalânî, *a.g.e.*, VII, 353.

lah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Hz. Aişe gibi pek çok sahâbe de hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁶¹

Mute harbine katılan²⁶² Ebû Hureyre (r.a.), Hz. Ömer zamanında Bahreyn ve Yemame valiliği yapmış,²⁶³ Hatta Bahreyn valiliğinden dönüşünde Hz. Ömer'in haksız kazanç ithamına karşılık haklılığını ispatlamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer'in tekrardan vali olması teklifini reddeden Ebû Hureyre²⁶⁴ fitneciler kastettiğinde Hz. Osman'ı muhafazaya gayret edenler arasında bulunmuştur. Hz. Muâviye (r.a.) zamanında, hac veya herhangi bir iş niyetiyle valilik yaptığı Medine'den ayrılması icap ettiğinde Mervan'a vekâleten Medine de valilik yapmıştır.²⁶⁵

Medinedeki "Ehl-i Hadis" ekolünün önde gelen temsilcilerinden sayılan Ebû Hureyre (r.a.), Hz. Osman ve Muâviye döneminde vefat edene değin Medine'de fetvâ verip hadis rivâyet eden sahâbe arasında yer almıştır.²⁶⁶ Nitekim onun verdiği fetvalar 250 sayfadan oluşan bir kitapta toplamıştır.²⁶⁷

Diğer taraftan rivayetlerini yazmadığına ve yazılmasına da izin vermediğine dair bilgiler olmasına rağmen, tâbiinden Beşir b. Nâhik, ondan işittiklerini yazdıktan sonra bu hadisleri rivâyet etmek için ondan izin aldığını nakletmiştir.²⁶⁸ Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac da (117/735) ondan işittiklerini yazmış, Hemmam b. Münebbih (131/749) ise, ondan aldığı hadisleri "*Sahifetü's-Sahihah*" ismini verdiği kitabında toplamıştır.²⁶⁹

Vefatı sırasında ağladığında niçin ağladığını soranlara; bu dünyadan ayrılışıma değil çıktığım yolculuğun uzunluğuna ve sevaplarımın da azlığına ağlıyorum. Bu yolculuk neticesinde Cennete mi yoksa Cehenneme mi gideceğimi bilemediğim-

²⁶¹ İbn Abdülber, *el İstîâb*, IV, 334.

²⁶² Vâkıdî, *Megazî*, II, 760.

²⁶³ Buhârî, *Zekât*, 50; Zehebî, *Siyer*, II, 599.

²⁶⁴ Himyerî, *el-Musannef*, XI, 323; Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 224/838), *Kitâbu'l-emvâl*, Muhammed Halîl Herrâs, Kahire 1388/1968, 250.

²⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 335-336; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 321; İbn Hacer, *el-isâbe*, IV, 210.

²⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 181; II, 372;

Siyer, II, 606-607.

²⁶⁷ Kal'acî, Muhammed Ravvâs, *Mevsû'atu Fıkhı Ebû Hureyre*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1993, 43.

²⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 223.

²⁶⁹ Abdüssettâr eş-Şeyh, A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn (1417/1997), *Ebû Hureyre*, Dimaşk 2003, 363-365.

den ağlıyorum” demiştir. Ebû Hureyre, hicretin 58. senesinde 78 yaşında vefat etmiştir.²⁷⁰

2.3. Abdullah b. Ömer

Nübüvvetten bir veya iki yıl sonra dünyaya gelen ve Ebû Abdurrahman Künyesi ile anılan Abdullah b. Ömer’in nesebi, Kâb b. Lüey’de Allah Rasûlü (s.a.v.) ile birleşir.²⁷¹ Risaletin altıncı yılında Müslüman olan babası Hz. Ömer’in (r.a.) terbiyesinde yetişen Abdullah b. Ömer, yine onunla birlikte Medine’ye hicret etmiştir.²⁷² Mescid-i Nebevî’nin inşasıyla birlikte vakitlerini, Suffe ashâbı ile birlikte Allah Rasûlü’nün yanında bulunmak suretiyle değerlendirmeye çalışan Abdullah b. Ömer, Suffe’deki ilim halkalarına iştirak edemediği zamanlarda öğrenemediklerini orada bulunanlara sorardı.²⁷³ Zaruri ihtiyaçlarını gördükten sonra da hemen Mescid’e gelir güneş yükselinceye kadar orada bulunurdu. Güneş yükselince birtakım ihtiyaçları için çarşıya çıkar ve çoluk çocuğunun yanlarına uğrardı. İşlerini bitirince de tekrar Mescid’e dönerdi.²⁷⁴

Bedir ve Uhud gazvelerinde yaşının küçüklüğü sebebiyle bulunamayan Abdullah b. Ömer, Hendek ve sonrasındaki Hayber, Mekke’nin Fethi, Huneyn, Mute, Yermük gibi bütün harplere²⁷⁵ ve Ebû Eyyûb el-Ensâri ile (r.a.) İstanbul’un kuşatmasına iştirak etmiştir.²⁷⁶

Ashâb arasında fetvasına²⁷⁷ en çok müracaat edilenler içinde bulunan, “Ebâdile-i Erbaa” diye tanınan dört Abdullah’tan birisi olan Abdullah b. Ömer, her yıl hac-

²⁷⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 338-340, İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 321, *el-İsâbe*, IV, 210.

²⁷¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 187.

²⁷² İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 142; Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, I-XIV, thk: Ahmed Abdülvehhâb Fetih, Daru’l-Hadis, Kahire 1993-1414, VIII, 32; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 340.

²⁷³ Ebû Nu’aym, *Hilye*, II, 7; Ayrıca bkz. İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, I, 288.

²⁷⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 147.

²⁷⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 143; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XIII, 153; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 334.

²⁷⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 144; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 340, 41; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 347; Taberî, *Tarih*, IV, 232; *Hayatu’s-Sahâbe*, I, 669.

²⁷⁷ İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-Safve*, I, 205.

ca gider ve Recep ayında da mutlaka umre yapardı.²⁷⁸ Bilmediği hususu açıkça söyleyen Abdullah b. Ömer,²⁷⁹ 2630 hadîs ile Ebû Hureyre'den sonra en çok hadîs-i şerif rivayet eden sahâbîdir.²⁸⁰ Genellikle helâl-harama dair hadisleri nakletmeyi tercih eden Abdullah b. Ömer'in, fetvâları 750 sayfadan oluşan bir kitapta toplanmıştır.²⁸¹ O hata endişesiyle çokça rivâyette bulunmayarak, işittiklerini yazmayı yeğlemiştir.²⁸²

Allah Rasûlü'nden ve Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ebû Zerr, Mu'âz ve Aişe'den hadis nakletmesine karşın, Abdullah b. Ömer'den de Câbir, İbn Abbâs, Sâlim, Abdullah, Bilal, Zeyd ile birlikte Said b. el-Müseyyeb, Alkame ve Nâfi başta olmak üzere pek çok sahâbe ve tabiin rivayetlerde bulunmuşlardır.²⁸³

Hız. Peygamber'den sonra altmış yıl yaşayan, yöneticilere özellikle de herkesin çekindiği Medine valisi Haccac'a sözünü hiç çekinmeden söyleyen Abdullah b. Ömer,²⁸⁴ hicretin 73. senesinde 84 veya 87 yaşlarında vefat etmiştir.²⁸⁵

2.4. Selman-ı Farisî

İran'ın büyük şehirlerinden eski ismi Ceyy, yeni ismi İsfehanda doğup büyüyen Selmânü'l-İslâm veya Selmânü'l-Hayr'ın Künyesi Ebû Abdullah el-Farisî'dir.²⁸⁶ Çevrenin ileri gelenlerinden dinine düşkün olan babası, kendisi gibi mecûsî olmasını arzu ettiği halde Selmân, büyüüp akıl yaşlarına geldiğinde mecûsîliğin iyi bir din olmadığı gerekçesiyle kendisinin huzur bulacağı dinin peşine düşer.

Dolayısıyla İslam'dan evvel tanıştığı Hristiyanlık'tan sonra, en son hizmetinde bulunduğu Musul'daki Hristiyan âlimin; "Oğlum, Allah'a yemin olsun ki, artık yer-

²⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 162.

²⁷⁹ İbn Cevzi, *Sıfatü's-Safve* 205.

²⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 149, 155; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 344; İbn Abdülber, *el-İstîâb* II, 341-46; Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî (1926-1986), *Mebâhis fî 'ulûmi'l-hadîs ve mustalahuh* (Dimaşk 1379/1959), *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, trc. Yaşar Kandemir, Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1996, 302; Zehebî, *Siyer*, III, 238.

²⁸¹ Kal'acî, Muhammed Ravvâs, *Mevsû'atu Fıkhu Abdullah b. Ömer*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1986, 27.

²⁸² İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 156.

²⁸³ İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 157.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 180-87; İbn Abdülber, *el İstîâb*, III, 82; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 344.

²⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 187; İbn Abdülber, *el İstîâb*, III, 82; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 344; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 349.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 75; İbn Abdülber, *el İstîâb*, II, 194; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 62; Diyârbekrî, *Tarihu'l-Hamis*, I, 351.

yüzünde bu din üzere olan birini bilmiyorum. Fakat memleketinden iki dağ arasında hurma bahçeleri bulunan bir yere göç eden, hediye yediği halde sadakayı yemeyen ve iki omuzu arasında nübüvvet mührü bulunan, İbrahim'in (a.s.), dini üzere bir Peygamber'in Allah tarafından gönderilme vakti yaklaştı. Kavuşabilirsen ona tâbi ol" vasiyetine binaen konuyu araştırmaya koyulur.²⁸⁷

Nihayet hak dini arayış halindeyken köle olarak satıldığı Benî Kureyza'dan bir Yahudi tarafından Medine'ye götürülen Selman, arzuladığı şehrin burası olduğunu görür görmez anlamasına rağmen, Medine'ye hicret yolundaki Kuba'ya gelinceye kadar Hz. Rasûlullah'dan (s.a.v.) haberi olmaz. Nitekim bir gün hurma ağaçlarının üzerindeyken, sahibinin amcaoğluyla birlikte; "Evs ve Hazreçlilerin Mekke'den gelen ve Peygamber olduğunu zannettikleri birisinin etrafında, Kuba'da toplanmaları" hadisesini konuştuklarını duyar.

Akşam olunca Kuba'da bulunan Hz. Peygamber'in yanına giden Selman, beraberindeki hurmaları sadaka olarak getirdiğini söyler. Hz. Peygamber'in yemeyip, sahâbîlere verdiğine şahit olunca da içinden bu bir diyerek çok sevinir. Medine'ye yerleştiğinde Hz. Peygamber'i tekrar ziyaret eden Selman, bu defa yanına aldığı hurmaları hediye olarak takdim eder. Sahâbîlerle birlikte hurmalardan yedikten sonra Hz. Peygamber, sırtındaki nübüvvet mührüne bakmak arzusunda olan Selman'ın niyetini anlar ve sırtından ridasını hafifçe kaldırır. Risalet mührünü görür görmez Müslüman olan Selman'ı yanına çağırır Allah'ın Rasulü, başından geçenleri anlatmasını ister.²⁸⁸

Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in sahâbîleri arasına katılarak suffe ehlinden olan Selman (r.a.),²⁸⁹ gecelerini çoğu zaman Allah Rasûlü ile birlikte başbaşa sohbet ederek geçirirdi. Hatta Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre: Bu başbaşa sohbet gecelerinde yanlarına Allah Rasûlü'nün hanımları dâhil hiç kimse giremezdi.²⁹⁰

²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *müsned*, V, 442-443; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 76-77; İbn Abdülber, *el İstiâb*, II, 196-7; İbnul-Esîr, *Üsdü'l gâbe*, II, 417-418; Diyârbekrî, *a.g.e.*, I, 351; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 118-119.

²⁸⁸ İbn İshak, *es-Sîre*, Neşr: M. Hamidullah, İstanbul 1981, 66; Ahmed b. Hanbel, *müsned*, V, 442-443; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 77-79; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l gâbe*, II, 418-419; Diyârbekrî, *Tarihu'l-Hamis*, I, 352.

²⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 79-80; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 443-44.

²⁹⁰ İbn Abdülber, *a.g.e.*, II, 196; Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, III, 211.

Köle olduğundan Bedir ve Uhud gazalarında bulunamayan Selman, Hz. Peygamber'in arzusuna binaen 300 hurma ağacı yetiştirmesi ve 40 ukiyye altın vermesi mukabilinde, azatlığı hususunda efendisiyle anlaşır. Selman'a yardım talebi üzerine Sahâbîler birer ikişer hurma fidanı getirince, Hz. Rasûlullah yerlerini hazırladığı fidanları kendi elleriyle diker. Hz. Peygamber, sadaka niyetiyle kendisine getirilen yumurta büyüklüğündeki bir altın parçasını, Selman'a vermek suretiyle de, geriye kalan bedelin ödemesini sağlar.²⁹¹ Hz. Peygamber'in isteğiyle Ebud-Derda, veya Huzeyfetü'l-Yemân ile kardeş olmuştur.²⁹²

Hendek muharebesine katılan ve ehl-i beytten sayılan Selman, Medineye doğru gelen müşriklere karşı savunma şekli hakkında Rasûlullah'ın sahâbîlere danışması esnasında hendek kazma fikrini tavsiye etmiştir.²⁹³ Hatta Selman ve arkadaşların kazdığı tarafta parçalayamadıkları bir kayayı bizzat Hz. Rasûlullah üç darbeyle parçalanmıştır. Her vuruşunda, kayadan çıkan kıvılcımlar Medine'nin iki tepesi arasını aydınlatmış ve bu durum karşısında Hz. Peygamber ile birlikte sahâbîler dahi tekbir getirmişlerdir.

Kaya parçalandıktan sonra Selman, Hz. Rasûlullah'ı elinden tutarak hendekten çıkardı ve: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü, ben şimdiye kadar hiç böyle bir şey görmedim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ilk vuruşundaki kıvılcımla Hira ve Medâin, ikincisinde Rum, üçüncüsünde de, San'a şehirlerinin köşk ve saraylarını gördüğünü, Cebrail'in Müslümanlara oraların fethini müjdelediğini haber verdi.²⁹⁴

Hendek kazılınca Ensar bir tarafta, Muhacirler de diğer bir tarafta yer aldılar. Selman ortada kalmış, Ensar Selman bizden, Muhacirler ise Selman bizden diyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Selman bizdendir, ev halkımızdandır" buyurmuş-

²⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 79-80; Ahmed b. Hanbel, *müsned*, V, 443-44; Diyârbekrî, *Tarihu'l-Hamis*, I, 468; İbnül-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 419.

²⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 84; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 195.

²⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 75-83; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 417; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 441-443; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 185; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 195; Taberî, *Tarih*, II, 566.

²⁹⁴ İbn İshak (*el-Megâzi*)-İbn Hişam, *Sîre*, III, 230; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 83, 84, 93; Taberî, *Tarih*, III, 45, 46; Ayrıca bkz.; Asım Köksal, Mustafa (1998), *İslam Tarihi*, İstanbul 1973-1980, V, 214-15.

tu.²⁹⁵ Yine onun hakkında Hz. Peygamber, “Selman’a doyasıya ilim verilmiştir ve Selman ilimle doymuştur” buyurur. Hz. Ali (r.a.) de “ona evvel ve ahirin ilmi verilmiştir, onun ilmi bitmeyen bir denizdir” demiştir.²⁹⁶

Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında Medine’de kalan Selman, daha sonra Suffe’den ayrılmak isteyince Hz. Ömer hususiyetle onu, coğrafyalarını, dillerini, ahlâk ve âdetlerini iyi bildiğinden Müslümanlara faydalı olacağı düşüncesiyle, İran taraflarına gönderdiği fetih ordularına dâhil etmiştir. Nitekim o bölgelerde Müslümanların ilk defa karşılaştıkları hadiselerin çözüme kavuşturulmasında çok büyük emeği bulunan Selman, iki ordu karşı karşılaşınca kendi lisanları ile İslâm’ı anlatmak suretiyle İranlıları İslâm’a davet eder. İranlılar İslâm’ı kabul etmeyince de harbe karar verilir.²⁹⁷

Hz. Ömer ve Osman döneminde Medâin şehrine vali olan Selman,²⁹⁸ 80 yaşlarında hicretin 30. yılında vefat etmiştir.²⁹⁹

2.5. Ebû Zer el-Gıfarî

Gıfar kabilesine mensup olan Ebû Zer lakabıyla tanınan Cündüb b. Cünâde, İslam dini hakkında bilgi almak için geldiği Mekke’de, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir (r.a.),³⁰⁰ ya da Hz. Ali (r.a.) ile Kâbe’de buluşması neticesinde İslâm’ı kabul etmiştir.³⁰¹ İslâm’a girenlerin dördüncüsü veya beşincisi³⁰² olmasına rağmen Ebû Zer (r.a.), Allah Rasûlü’nün tavsiyesi ile kabilesine İslâm’ı tebliğ etmek üzere memleketine gönderilmiştir.³⁰³ Hz. Rasûlullah’ın hicretinden çok geç haberdar oldu-

²⁹⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 82, 83; Vakıdî, *Megazî*, II, 446-47.

²⁹⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 85, 86.

²⁹⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 87, 88.

²⁹⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 87; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 119.

²⁹⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 92, 93; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 62, 63.

³⁰⁰ Müslim, *Fedâil*, 132, H.

³⁰¹ Buhârî, *Menakıbu’l-Ensâr*, 33, IV, 241.

³⁰² İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 224; İbn Abdülberr, *a.g.e.*, I, 321; IV, 216; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Tezkiretü’l-Huffâz*, I-IV, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1376, I, 17; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 105.

³⁰³ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 224; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 157; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 63.

ğundan Bedir’de bulunamayan Ebû Zer,³⁰⁴ Uhud veya Hendek gazvesinin akabinde Medine’ye geldikten sonra da devamlı olarak Suffe’yi mekân tutmuştur.³⁰⁵

Ebû Zer, Suffe’de kaldığı müddet içerisinde Allah Rasûlü’ne hizmet eder, hizmetini bitirdiğinde Mescid’in Suffe kısmına geçerdi. Hatta gidecek bir yeri olmadığından sürekli olarak ashâb-ı Suffe ile beraber Mescid-i Nebvî’de yatıp kalkanlar içerisinde bulunuyordu.³⁰⁶ Dolayısıyla yanbaşında bulunduğu Hz. Peygamber’in her daim hizmetini de görebilme imkânına sahip olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber’in Suffe ashâbını akşam yemeği için durumu elverişli olan sahabîlerin evlerine yolladığı zaman dahi Ebû Zer, daima Allah Rasûlü’nün evinde misafir olurdu.³⁰⁷

Suffe ashâbıyla birlikte Allah Râsûlü’nden ilim öğrenen Ebû Zer, fikhî meselelerde fetvâ veren sahâbe arasındadır. Nitekim bir soru üzerine o, son nefesini verene değin Hz. Râsûlullah’tan öğrendiklerini söylemekten geri durmayacağını ifade etmiştir.³⁰⁸ Allah Rasûlü onun için: “Lehçe sahibi olarak Ebû Zer’den daha doğru olanını gök kubbe gölgelendirmemiş ve yeryüzü de sırtında taşımamıştır” buyurmuştur.³⁰⁹ Ebû Zer’den Enes b. Mâlik, Zeyd b. Vehb, Cübeyr b. Nüfeyr, Ahnef b. Kays, Ebû Sâlim, Said b. el-Müseyyeb başta olmak üzere pek çok sahâbe ve tâbiîn hadis rivâyet etmiştir.³¹⁰

Tebûk gazvesine katılan Ebû Zer,³¹¹ Hz. Rasûlullah’tan sonra, Şam’a hicret etmiş³¹² ve Hz. Ömer ile Kudüs fethinde bulunmuştur. Amr b. As ile katıldığı Mısır fethinden sonra Hz. Ömer’in hilafetinin son yıllarında tekrar Medine’ye gelerek orada ikâmet etmiştir.³¹³

³⁰⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 63.

³⁰⁵ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 352.

³⁰⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 353.

³⁰⁷ İbn Cevzî, *Telbîsü iblis*, 173.

³⁰⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 354.

³⁰⁹ Tirmizî, *Menâkıb*, 36.

³¹⁰ Zehebî, *Tezkiretü’l-Huffâz*, I, 18.

³¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 64.

³¹² İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 357;

³¹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 336.

Evi ve ailesi olmadığı için Suffe’de barınan Ebû Zer,³¹⁴ Hz. Peygamber’in “sen yalnız yürürsün, yalnız ölürsün ve yalnız olarak haşrolursun”³¹⁵ diye buyurduğu gibi yalnız başına yaşadığı Rebeze’de hicretin 31. veya 32. Yılında vefat etmiştir.³¹⁶ Onu Ensar’dan bir gencin³¹⁷ ya da içlerinde Abdullah b. Mes’ud’un da bulunduğu bir cemaatin defnettiği nakledilmiştir.³¹⁸

2.6. Mus’ab b. Umeyr

Allah Rasûlü’nün (s.a.v.), “Mekke’de nimetler içerisinde yüzen, ondan daha yakışıklı ve güzel giyinen bir genç görmedim”³¹⁹ buyurduğu Mus’ab b. Umeyr (r.a.), Dârü’l-Erkâm’da İslâm’ı gizlice tebliğ ettiği sırada iman etmiş, fakat annesinden çekinerek imânını gizlemiştir. Ancak Osman b. Talha’nın haber vermesiyle, namaz kıldığını öğrenen annesi ve yakınları Mus’ab b. Umeyr’i hapsedmişlerse de Mus’ab, bu durumdan kurtularak ilk kabileyle Habeşistan’a hicret etmiştir.³²⁰

Habeşistan dönüşü ayrılığın hasreti ve Mus’ab’ın kararlılığı neticesinde annesi, ona uyguladığı baskıyı hafifletmiştir.³²¹ Akabedeki birinci biattan sonra Medine’de İslâm’ı kabul edenlere muallim olarak vazifelendirilen Mus’ab,³²² evinde misafir kaldığı Es’ad b. Zürrâre’nin de (r.a.) aralarında bulunduğu Ensar’dan 70 kişi ile birlikte Hz. Rasûlullah’a ikinci kez biat edenlerle Akabe’de bulunmuştur.³²³ Abdullah b. Mes’ud, Bilal-i Habeşî, Habbâb b. Eret ve Süheyb b. Sinan (r.a.) ile beraber Hz. Peygamber tarafından Suffe’ye yerleştirilen Mus’ab b. Umeyr,³²⁴ Medine’de

³¹⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 352, 353.

³¹⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 235.

³¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 64.

³¹⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 233, 34; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 170; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 354.

³¹⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 233-35.

³¹⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 116; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, V, 182.

³²⁰ İbn İshak, *es-Sire*, 216; İbn Hişam, *Sire*, I, 344; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 173; Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar) el-Makdisî (ö.355/966), *Kitâbu’l-Bed’ ve’t-Târih*, Mektebetü’s-Sakâfeti’d-Dîniyye, tsz., IV, 149.

³²¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 116; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, IV, 37; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, V, 181.

³²² İbn Hişam, *Sire*, II, 82; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 187; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Kitâbü’s-Sikât*, I-IX, Haydarâbâd 1973, 229; Makdisî, *Kitâbu’l-Bed’ ve’t-Târih*, IV, 166.

³²³ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 116, 17; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, V, 182.

³²⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 152. Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 349-373, II, 8; Hücvîrî, *Keşfu’l-Mahcûb*, 286.

hem Kur'an öğretmiş hem de imamlık yapmıştır.³²⁵ Esa'd b. Zürrâre'nin evindeki tebliği sonucunda Medinedeki hemen her eve İslam ulaşıp Müslümanların sayısı artınca Mus'ab,³²⁶ haftada bir gün toplanmalarına izin verilmesi hususunda Hz. Rasûlullah'a mektub yazdı. Allah Rasûlü, iki rekât namaz kılmasının akabinde sohbet etmesini tavsiye edince Mus'ab, bir cuma günü Sa'd b. Heyseme'nin evinde topladığı Müslümanlara iki rek'at namaz kıldırdıktan sonra da hitapta bulunmuştur. İşte İslam Tarihi'nde kılınan bu ilk Cuma namazının ardından Mus'ab, koyun kesmek suretiyle de Medine'deki Müslümanlara ziyafet vermiştir.³²⁷

Medine'ye hicretinden sonra Hz. Peygamber, Mus'ab b. Umeyr'i Sa'd b. Ebî Vakkas veya Ebû Eyyûb el-Ensâri ile kardeş yapmıştır.³²⁸ Hz. Ali'nin rivayetine göre; Hz. Rasûlullah ile mescitte oturdukları bir gün, üzerinde tüylü hayvan derisi ve yamalı hırka bulunan Mus'ab b. Umeyr çıkageldi. Hz. Rasûlullah İslam'dan önce içinde bulunduğu refah ve nimetlerden sonra, onun bu halinden dolayı ağlamaya başladı ve şöyle buyurdu: "Sizden biriniz sabahleyin bir elbise akşamleyin başka bir elbise ile gezdiği, önüne bir tabağın konulup, diğer tabağın kaldırıldığı ve evlerinizin de Kâbe'nin örtüldüğü gibi süslendiği vakit haliniz nice olur?" Ashâb: "Ey Allah'ın Rasûlü, o gün bizim halimiz bu günkünden daha iyi olur. Geçimimizi kolayca elde ettiğimiz için kendimizi ibadete veririz" deyince Rasûlullah: "Hayır, sizin bu gününüz, o gününüzden daha hayırlıdır"³²⁹ buyurmuştur.

Mus'ab b. Umeyr, Bedir ve Uhud gününde muhacirlerin sancağını taşımıştır. Uhud günü Müslümanların bozguna uğradığı anda Mus'ab, elinde sancak atını sağa sola sürerek cenk ederken, bir yandan "Hz. Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önce birçok Peygamberler gelip geçmiştir."³³⁰ Ayetini yüksek sesle okuyordu. Bu sırada sağ kolu kesilen Mus'ab sancağı sol eline almış, sol kolu kesilince de vü-

³²⁵ İbn Hişam, *Sire*, I, 434; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 117-18; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 181-82; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 107.

³²⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 85; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, Carl Johan Tornberg Leiden, I-XIII, 1851-1876, I, 612; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 237; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, 71-74.

³²⁷ İbn Abdülber, *a.g.e.*, IV, 37; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 118; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 182; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 107.

³²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 120; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 182.

³²⁹ Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyâme*, IV, 647; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 108; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 183.

³³⁰ Âli İmran, 144.

cuduyla sancağ'a sarılmıştı. Hal böyle iken Mus'ab, müşriklerden gelen bir mızrak darbesiyle şehit düşünce, Abduddâr oğullarından Suveybit b. Sa'd veya Mus'ab'ın suretinde bir melek sancağı alarak Medine'ye kadar taşımıştır.³³¹

Şehadetinden sonra Mus'ab'ın başında Allah Rasûlü; "Mü'minlerden öyle erler vardır ki, bir kısmı Allah'a verdikleri söze sadakatla (şehit oluncaya kadar çarpı-şarak) adağını ödedi. Bir kısmı da (şehit olmayı) beker. Onlar verdikleri sözden asla dönmediler."³³² Ayetini okuyordu. Sonra diğer sahâbîleri yanına çağırarak ona selâm vermelerini, zira şehitlerin verilen selâmları alacaklarını söylemiştir.³³³

2.7. Ammâr b. Yasir

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) İslam'ı gizliden tebliğ ettiği Dâru'l-Erkâm'da Süheyb b. Sinan'la (r.a.) beraber iman eden Ammar (r.a.),³³⁴ Mekke'de çektiği işkenceler sebebiyle kendinden geçer ve ne söylediğini bilmez hale gelirdi. Zira Mekke'nin güneşinde kızan taşlar üzerindeki ağır işkenceler neticesindeki izlerin vücudundan hiç silinmediği Ammar, bu uğurda İslam'ın ilk şehitleri olan hem annesi hem de babasını kaybetmiştir.³³⁵ Bu zorlu günlerinde kendilerini hiç yalnız bırakmayan Hz. Peygamber, sık sık Yasir ailesinin yanlarına gider, Ammarın başını okşar ve yaralarını tedavi etmeye çalışırdı. Onlar için sabır tavsiye eder ve "Ey ateş, İbrahim'e (a.s.) olduğun gibi, Ammar'a da serin ve selamet ol"³³⁶ diye niyaz eder ve ey Ammar ailesi size müjdeler olsun. Sizin varacağınız yer cennettir"³³⁷ buyururdu.

Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılan Ammar, Medine'ye de ilk hicret edenlerdendir.³³⁸ Hicret yolunda uğradığı Kuba'ya geldiğinde Hz. Rasûlullah'ın na-

³³¹ Buhârî, Megâzi, 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 109; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 121; İbn Abdülber, *a.g.e.*, IV, 37.

³³² Ahzab, 23.

³³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 121; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 182.

³³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 247; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 130.

³³⁵ İbn, Sa'd, *Tabakât*, III, 248.

³³⁶ Enbiyâ, 69.

³³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 248.

³³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 250; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 131.

maz kıldırabilmesi maksadıyla topladığı taşlardan oluşturduğu mescit sebebiyle; İslam tarihinde mescit inşa edenlerin de ilki olarak kabul edilmiştir.³³⁹

Mescid-i Nebevî'nin inşaatında da en çok gayret edenlerden birisi olan Ammar, sırtında iki kerpiç taşıırken söylediği “biz mescidler inşa eden Müslümanlarız” dizelerini, Hz. Peygamber de onunla beraber tekrar etmiştir. Hz. Rasûlullah'ın niçin iki tane taşıdığı sorusuna; “Birini sizin diğerini de kendim için taşıyorum ve sevabını da Allah'tan umuyorum” karşılığını verir.³⁴⁰

Ammâr b. Yasir, Medine'de evi olmasına rağmen Allah Rasûlü'nün yakınında bulunup ondan ilim öğrenmek ve Suffe ashâbından sayılmak niyetiyle Suffe'de bulunmuş, onlardan sayılmıştır.³⁴¹ Medine'deki evinin yeri Hz. Peygamber tarafından kendisine hediye edilen Ammar, Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere bütün gazalara iştirak etmiş ve Bey'atü'r-Rıdvân'da bulunmuştur. Mescid-i Nebevî'nin inşaatında olduğu gibi Ahzab günü hendekler kazılırken; “Allah'ım Ensar ve Muhaciri affeyle, asıl hayat ahiret hayatıdır.” Şiirleriyle ashâbı coşturuyordu.³⁴² Yemâme günü Müseylime üzerine gidildiğinde Ammar bir kayanın üzerinde; “Ey Müslümanlar! Cennetten mi kaçılıyorsunuz? Ben Ammar b. Yasir'im. Bana doğru gelin bana” diye haykırıırken diğer yandan kulağı kesilmiş vaziyette bir o tarafa bir bu tarafa koşarak harbediyordu.”³⁴³

Hz. Ömer kendisini vali tayin ettiğinde Kûfe halkına “Hz. Muhammed'in ashâbının en seçkinlerinden Ammar'ı emir, Abdullah b. Mes'ud'u vezir ve muallim olarak size gönderiyorum. Onlara tâbi olunuz” hatırlatmasında bulunmuştur.³⁴⁴

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra meydana gelen Sıffin'de Hz. Ali tarafında savaşırken, Allah Rasûlü'nün kendisine “senin dünyadaki son rızkın süttür” buyruğuna uymak niyetiyle süt istedi. Kendisine getirilen sütü içtikten sonra bir müddet

³³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 250; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 133.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 251.

³⁴¹ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 8; Hücvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb*, 286.

³⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 250,52; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 131.

³⁴³ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 134.

³⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151, VI, 7-8; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 115; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 134.

daha savaşarak, Hicretin 37. Yılında 94 yaşında şehit oldu. Vasiyeti üzerine Hz. Ali, elbisesi ile birlikte cenaze namazını kılmış ve şehit olduğu yere defnetmiştir.³⁴⁵

2.8. Bilal-i Habeşî

Habeşî lakabı ile tanınan Bilâl b. Rebah'ın (r.a.) Künyesi Ebû Abdillâh'dır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), "Habeşli Müslümanların ilki" buyurduğu Bilâl, Annesi Hamâmeye nisbetle Bilal b. Hamâme olarak da anılmıştır. Müşriklerden çok eziyet çekmesine rağmen "Ehad, Ehad, Allah birdir, Allah birdir" diyen Bilâl, müşrikler kızgın kumlara yatırıp üzerine taşlar koyarak, putlarını anmasını istedikçe; "dilim onları söylemeyi beceremiyor" karşılığını veriyordu.³⁴⁶

İşte bu zor günlerden birinde Bilâl'in durumunu gören Hz. Ebû Bekir (r.a.), yedi ukiyye altın karşılığında onu azad etti.³⁴⁷ Hatta Hz. Ömer (r.a.); "Efendimiz Ebû Bekir, efendimiz Bilâl'i azad etti"³⁴⁸ derdi.

Müslümanlığını açıktan söyleyen, Hz. Rasûlullah, Hz. Ebû Bekir, Suheyb (r.a.), Ammar ve annesi Sümeyye (r.a.) ile beraber, ilk müslüman olan yedi kişi arasında bulunan Bilâl, kendini kaybedinceye kadar işkence görenlerdendir. Zira müşrikler boynuna bir ip geçridikten sonra Bilâl'i, Mekke taşlıkları arasında koşturmalarını çocuklarına emrederler, yine de o "Allah bir" demeye devam ederdi.³⁴⁹

Hicret eden ilk sahâbîler arasında bulunan Bilal,³⁵⁰ Medine'ye geldiğinde Sa'd bin Heyseme'nin evinde kalmış, daha sonra da Hz. Peygamber'in en yakınında bulunan Suffe ashâbı ile birlikte Suffe'de ikâmet etmiř³⁵¹ ve Allah Rasûlü'nün ilk müezzinlerinden biri olma ünvanını almıştır.³⁵² Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Allah Rasûlü bir sabah Bilâl'e: "Ya Bilâl, sen İslâm'da sevabını ziyadesiyle bulacağın ameli-

³⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III. 257, 264; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV. 134, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 512; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 141, 142.

³⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 232; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 258, 259. İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 243.

³⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 232; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 261.

³⁴⁸ Buhârî, *Ashâb*, 23, IV, 217; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 147; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 245.

³⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 149; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 245.

³⁵⁰ Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, I, 510.

³⁵¹ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 349.

³⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 234; Zehebî, *Siyer*, I, 349.

nin hangisi olacağını umuyorsun. Çünkü bu gece Cennet'te senin ayaklarının sesini işittim" buyurunca Bilâl: "Bana göre İslâm'da, gece ve gündüzün herhangi bir saatinde abdest almak suretiyle tertemiz paklanarak, Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılmamdan daha sevaplı bir amel işlemedim" dedi.³⁵³

Hz. Rasûlullah'ın Ubeyde b. Hâris (r.a.), ya da Ebû Ruveyha (r.a.) ile kardeş ilan ettiği Bilâl³⁵⁴ Uhud ile diğer gazalarda ve fetihlerde bulunmuş,³⁵⁵ iştirak ettiği Bedir gazasında, kendisine en ağır işkenceleri yapan Ümeyye b. Halef'i öldürmüştür.³⁵⁶ Hakkında "müezzinlerin seyyidi ve piridir" buyurduğu³⁵⁷ Bilâl'e Hz. Peygamber, Mekke fethinin gerçekleşmesiyle Kâbe'nin damına çıkıp ezan okumasını söylemiştir.³⁵⁸

Bilâl, Hz. Peygamber'in vefat ettiği anda okuduğu son ezan "Eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullah'a" geldiğinde, mescitte bulunan sahâbiler yüksek sesle ağlamışlardır. Nitekim Hz. Peygamber defnedildikten sonra Hz. Ebû Bekir, ondan ezan okumasını istediye de Bilâl, Rasûlullah'ın vefatından sonra ezan okuyamam diyerek bir daha okumamıştır.³⁵⁹

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Bilâl, "Eğer beni; Allah rızası için azat ettiysen, müsaade et gidip cihat edeyim. Şayet kendi nefsin için için azat ettiysen alı-koy" deyince Hz. Ebû Bekir; "Ben seni Allah için, azat ettim" diyerek onu serbest bırakmıştır.³⁶⁰

Diğer bir rivayette Bilâl Hz. Ebû Bekir'e gelerek; "Ey Allah Rasûlü'nün halifesi, ben Rasûlullah'tan amellerin en faziletlisinin Allah yolunda cihad olduğunu duydum dedi. Hz. Ebû Bekir: "Ya Bilâl, istediğin nedir?" deyinceye Bilâl; "Ölene kadar Allah yolunda cihad etmek" cevabını verdi. Ne varki Hz. Ebû Bekir, yaşlılığı bahanesiyle Medine'de kalmasını isteyince de o, Hz. Ebû Bekir'in vefatına kadar Medi-

³⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 238, 39.

³⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 233; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 149; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 258.

³⁵⁵ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 258; İbn Hacer, I, 455.

³⁵⁶ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 261; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 243.

³⁵⁷ *Hilye*, I, 147; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 355.

³⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 234-35.

³⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 236, 37.

³⁶⁰ Buhârî, *Ashabü'n-Nebî*, 23, IV, 217; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 237; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 150.

ne’de kalmıştır. Halifeliğinde aynı teklifle geldiği zaman Hz. Ömer, her ne kadar kabul etmek istemediyse de, Bilâl’in ısrarı üzerine kabul etmiştir.³⁶¹

Hiz. Ömer Şam’da kuracağı divana onu teklif edince Bilâl, Hiz. Rasûlullah’ın kendisini kardeş yaptığı gerekçesiyle Ebû Ruveyha’yı da yanında istemiş ve birlikte oraya yerleşmişlerdir.³⁶² Şam’a yerleştikten sonraki günlerden birinde rüyasında gördüğü Hiz. Peygamber Ona; “Ya Bilâl, niçin bu kadar ayrı kaldın? Beni ziyaret etme vaktin gelmedi mi?” dedi. Bunun üzerine Bilâl, derhal yatağından kalkıp devesine binerek hasretle Medine’nin yolunu tutmuştur.

Medine’ye vardığında Hiz. Rasûlullah’ın kabri başında hıçkırarak ağlarken, Bilâl’i gören Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin de hasretle ona sarıldılar. Bilâl’ den, sabah ezanını okumasını istediler. Bilâl, mescidin damına çıkıp “Allahüekber, Allahüekber” diye ezana başladığında, büyük bir şaşkınlıkla bütün Medine adeta çalkalanmış, “Eşhedü enlâ ilahe illallah” dediğinde sokaklara dökülmüş, “Eşhedü enne Muhammede’r-Rasûlullah” lafzından sonra da, sanki Allah’ın Rasûlü hayattaymış gibi herkes ağlamaya başlayınca o ezanı tamamlayamamıştır.³⁶³

Bilâl, Hicretin 20. senesinde 60 yaşlarında Şam’da vefat etmiş ve Şam ya da Haleb’e defnedilmiştir.³⁶⁴

2.9. Sa’d b. Ebi Vakkas

Rüyada kendini zifiri karanlıklar içerisinde bulan Sa’d b. Ebi Vakkas, bir anda önünde parlayan ayın aydınlığında Zeyd b. Hârise, Ali b. Ebî Talib ve Hiz. Ebû Bekir’i görür. Buraya ne zaman geldiklerini sorduğunda, biraz önce geldik cevabını alır ve uyanır uyanmaz yaptığı inceleme neticesinde, bu üç kişinin Müslüman olduğunu öğrenir. İslâm’ı gizlice tebliğe başlayan Hiz. Peygamber’i (s.a.v.), Mekke’nin E’yâd denilen mevkiinde ikinci namazı kılarken bulur ve Müslüman olur.³⁶⁵

³⁶¹ İbn S’ad, *Tabakât*, III, 236.

³⁶² İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 234; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 259.

³⁶³ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 244, 45; Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh*, IV, 531.

³⁶⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 349; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 259; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 245.

³⁶⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 138-39; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 368.

İslam'ı onyedî yaşında hür olarak seçenlerin üçüncüsü Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.),³⁶⁶ Müslümanlığına şiddetle karşı çıkan ve İslam'ı terketmedikçe yiyip içmeyeceğine dair yemin eden annesine: “senin bin canın olsa her gün bunlar teker teker çıksa, Allah'a yemin olsun ki yine de dinimi terketmem” der. Onun bu kararlılığını gören annesi de ümidini keserek tekrar yiyip içmeye devam etmiştir.³⁶⁷

Mekke'nin ıssız yerlerinde gizlice ibadet ettikleri günlerde Müslümanların üzerine yürüyen müşriklerden birini, eline geçirdiği bir devenin çene kemiği ile kovalayıp birisinin de kafasını yaralayarak Sa'd b. Ebi Vakkas, İslâm Tarihi'nde Allah için kan döken ilk sahâbî olarak anılmıştır.³⁶⁸

Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Hz. Peygamber'in tahsis ettiği mekâna yerleşen Sa'd b. Ebi Vakkâs, Medine'de evi olduğu halde Allah Rasûlü'nün yakınında olarak, İslâm'ı daha iyi öğrenmek için Suffe'de bulunmuş ve Suffe ashâbından sayılmıştır.³⁶⁹

Mus'ab b. Umeyr ya da Sa'd b. Mu'az b. Cebel ile kardeş olan ve “Aşere-i mübeşşere” yani hayatta iken cennetle müjdelenen sahâbîlerden³⁷⁰ Sa'd b. Ebi Vakkâs,³⁷¹ Bedir ve diğer gazaların ve fetihlerin hepsinde bulunmuştur.³⁷² Sa'd b. Ebi Vakkâs'ın da bulunduğu Suffe ehlinde bazıların Allah Rasûlü ile Suffe'de sohbet ettiği bir gün, müşrikler Hz. Rasûlullah'a; “şunları yanından kov” dediler. Bu hadise üzerine: “Allah'ın rızasını dileyerek akşam sabah ona duâ eden kimseleri yanından kovma”³⁷³ ayeti, onunla birlikte Suffe'de Hz. Peygamber ile sohbet eden sahâbîler hakkında inmiştir.³⁷⁴

Uhud harbinde Müslümanlar bozguna uğradığında yanından ayrılmadığı Allah Rasûlü, düşmana ok atarken hiçbir kimseye söylemediği; “Anam babam sana feda

³⁶⁶ İbn Sa'd, III, 139; Buhârî, Ashabü'n-Nebî, 15; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 171; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 415.

³⁶⁷ Müslim, Fedâil, 43; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 368.

³⁶⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 367.

³⁶⁹ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 368.

³⁷⁰ İbn Abdülber, a.g.e., II, 171; İbn Hacer, a.g.e., III, 62.

³⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 139, 140.

³⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 142; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 366.

³⁷³ En'am 52.

³⁷⁴ Müslim, Fedâil, 45.

olsun. At Sa'd at" ifadesini Sa'd'a kullanarak ok veriyor, oklar da hedefine tam isabet ediyordu.³⁷⁵

Nitekim Uhud günü yaralılara su taşıyan Ümmü Eymen (r.a.) müşriklerden gelen bir okla şehit olur. Yere düşerken edep yerleri açılınca müşriklerin gülmesi üzerine canı sıkılan Hz. Peygamber, Sa'd'a uçsuz bir ok verip "Ana babam sana feda olsun, at Ya Sa'd" dedi. Sa'd oku müşrikin göğsüne isabet ettirince, düşerken aynı şekilde onun da avret mahalli açılmış ve Hz. Peygamber dişleri görününceye kadar gülmüştür.³⁷⁶

Veda Haccı'nda rahatsızlanınca Sa'd Hz. Peygamber'i çağırdı ve geriye sadece küçük bir kızı kaldığı için, bütün malını Allah yolunda tasadduk etmek istedi. Hz. Peygamber razı olmayınca yarısını, buna da razı olmayınca nihayet üçte birini kabul etti. Akabinde "üçte biri de az değildir ey Sa'd! Senin varislerini zengin bırakman, muhtaç bırakmandan hayırlıdır. Şüphesiz Allah için harcadığın her nafaka hatta ailenin ağzına koyduğun lokma vesilesiyle de sevab kazanırsın"³⁷⁷ buyurdu.

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanında İslâm ordusunda büyük kahramanlıklar gösteren Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a.), Kadisiye harbindeki başkomutanlığında İran'ın büyük bir kısmı fethedilmiştir. Vefatı sırasında Hz. Ömer'in halife seçimini havale ettiği altı kişi arasında bulunan Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a.), Kûfe şehrini kurduktan sonra buraya atanan ilk validir.³⁷⁸

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra meydana gelen karışıklıklara dâhil olmayan Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a.), terkedilmiş bir yer satın alarak ailesiyle birlikte buraya yerleşmiştir.³⁷⁹ Muhacirlerin en son vefat edenlerinden Sa'd b. Ebi Vakkâs (r.a.), vefatı anında Bedir günü giydiği cübbesinin üzerine örtülmesini vasiyet ederek hicretin 51. yılında vefat etmiştir.³⁸⁰

³⁷⁵ Buhârî, Fedâil, 15, IV, 212; Müslim, Fedâil, 41; Tirmizî, Menâkıb, 27; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 140, 141; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 366.

³⁷⁶ Müslim, Fedâil, 42; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 34.

³⁷⁷ Müslim, Fedâil, 43; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 144.

³⁷⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 367; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 33, 34.

³⁷⁹ İbn Hacer, *el-isâbe*, II, 34.

³⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 147; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 173, 174; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 369; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 33.

2.10. Habbâb b. Eret

Künyesi Ebû Abdillâh olan ve demircilik mesleğini yapan Habbâb, esir olarak Mekke'ye getirilmiştir. Müslümanlığını açıktan ilan eden sahâbîlerden Habbâb (r.a.), Dâru'l-Erkâm'dan önce İslâm'ı kabul edenlerin altıncısıdır.³⁸¹ Kâbe'nin gölgesinde oturduğu bir gün Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) yanına giden Habbâb, çektiği işkencelerden şikâyetle; "Bizim için Allah'dan yardım istemiyecek misiniz?" der. Hz. Rasûlullah "Sizden önceki müminler, yerde bir çukur kazılıp oraya atıldıktan sonra testereyle biçilerek baştan aşağıya ikiye ayrıldılar. Etleri kemik ve sinirlerine kadar demir taraklarla taranmalarına rağmen yine de imanlarından dönmediler. Allah'a yemin ederim ki bu iş, San'a'dan yola çıkan yolcu Hadramevt'e varıncaya kadar Allahtan başka kimseden korkmayınca ve koyunları hakkında ancak kurtlardan korkacağı bir duruma gelinceye değin devam edecek. Fakat sizler acele ediyorsunuz."³⁸² Hâlbuki sizden öncekiler sıkıntılara dayandılar ve sabrettiler. İşte Allah bu şekilde sizin eziyetlere karşı sabrınızı kuvvetlendiriyor.³⁸³ Diğer bir rivayette de, sahibinden şikâyet için gelince Hz. Rasûlullah; "Yâ Rab, Habbab'a yardım et" niyazında bulunmuştur.³⁸⁴

Allah Rasûlü'nden Hicret izni çıkınca, ilk hicret edenlerden birisi olan Habbab, Mekkedeki Dâru'l-Erkâm'da Allah Rasûlü'nün talebeleri arasında yer aldığı gibi Medine'de de Mescid-i Nebîdeki ilim ehli olan, Suffe ashâbının arasına katılmıştır. Allah Rasûlü'nün Cebr b. Atik³⁸⁵ ya da Harâş b. Essam'ın azadlısı Temîm³⁸⁶ ile kardeş yaptığı Habbab, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün gazalara iştirak etmiştir.³⁸⁷

³⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 164, 65; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 21; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 114; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 416.

³⁸² Buhârî, *Menâkıb*, 25, IV, 179, 180.

³⁸³ el-Aynî, Bedrüddin Ebû Muhammed, *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, VII, 55.

³⁸⁴ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 115.

³⁸⁵ İbn Hacer, a.g.e., II, 221.

³⁸⁶ İbn Abdülber, a.g.e., II, 21.

³⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 166; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 359.

Huzuruna geldiği bir gün Hz. Ömer Habbâb’a kendi yerini ikram etmiş ve “Bilâl hariç yeryüzünde bu yere oturmaya senden lâayık hiçbir kimse yoktur demişti. O ise “Ya Emir el-Mu’minin, senin bildiğin gibi o benden daha lâayık değildir. Zira Bilâl’i müşriklerden koruyan biri olmasına rağmen, beni koruyan hiç kimse yoktu. Hatta bir gün ateş yakıp beni içine attıktan sonra ayaklarıyla göğsüme bastılar. Öyle ki ateşin alevlerini ancak sırtımın yağları söndürüyordu cevabını vermiş ve ardından sırtındaki yanık izlerini gösterince, gördüğü bu manzara karşısında Hz. Ömer dehşete kapılmıştır.³⁸⁸

Allah Rasûlü’nden sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer döneminde dahi Müslümanlar arasında sayılıp sevilen Habbab³⁸⁹ aynı zamanda ilim ehlerinden sayılmıştır. Şöyle ki Şu’arâ’ Suresi’nin tefsirini öğrenmek isteyenlere bir defasında İbn Mes’ûd; onu Rasûlullah’tan bizzat öğrenen Habbâb b. Eret’e gitmelerini tavsiye etmiştir.³⁹⁰

Müslümanların ilk günlerini çok iyi bildiği için, son zamanlarda Kûfe’de yaşadığı refah halinden rahatsız olan Habbab,³⁹¹ malından ihtiyacı olanlara bolca infak etmiş ve onlara şu şekilde hitap etmiştir:

“Rabbimizin rızasını isteyerek Allah Rasûlü ile Medine’ye hicret ettik. Hicretin meyvesini devşirenlerin varlığına rağmen, dünya nimetlerinden hiçbir şey tatmadan ahirete giden Mus’ab b. Umeyr Uhud günü şehit olduğunda onu saracak bir kefen bulamadık. Sarığıyla başını örtsek ayakları, ayaklarını kapatsak başı açılıyordu. Bu sırada Allah Rasûlü bize, şehidin başını örtüp ayaklarına “ızdır” otu koymamızı emretti.³⁹² Bizden önce vefat edenler, darlık içerisinde bu dünyadan gittiler. Oysa ne acıdır ki bugün bizlerin, (birbirimize gösteriş yapmak niyetiyle) topraktan yaptığımız köşklerden başka infak edecek bir şeyimiz kalmamıştır. Ben ahiretteki kazancımın dünyada peşin olarak verilmesinden korkuyorum. Şayet Allah Rasûlü ölüm temennisinden nehyetmeseydi, muhakkak bugün ben ölümü isterdim.”³⁹³

³⁸⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 165; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 144; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 115.

³⁸⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 165; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 144; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 115.

³⁹⁰ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 143.

³⁹¹ Buhârî, *Menâkıbü’l-ensâr*, 45, Megâzî, 17, 26; Müslim, *Żikir*, 12.

³⁹² Buhârî, *Cenâiz*, 27, Megâzî, 39; Tirmizî, *Menakıb*, 54; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 109; İbn Sa’d III, *Tabakât*, 121; Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh Tercümesi*, IV, 351, 52.

³⁹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 166; Buhârî, *Merdâ*, 19; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 116.

Oğluna Kûfe'nin dışına defnedilmesini vasiyyet eden Habbab, Hicretin 37. senesinde 73 yaşında vefat etmiştir. Hatta Hz. Rasûlullah'ın sahâbîsinin gömülmesinin ardından Kûfe halkı da cenazelerini onun etrafına defnetmeye başlamışlardır.³⁹⁴

2.11. Süheyb-i Rûmî

Musul bölgesinde yaşayan Arap asıllı bir aileye mensup Süheyb b. Sinan, Rumlar'a esir düşmüş, çocuk yaştan itibaren onlarla yaşamış ve lisanlarını öğrenmiştir. Dolayısıyla rumlardan kaçtıktan sonra sığındığı Abdullah b. Cud'an'ın azatlığı olması hasebiyle Süheyb, "Rûmî" lakabıyla da meşhur olmuş, vefatına kadar da Mekke'de onunla beraber yaşamıştır³⁹⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslâm'ı gizliden tebliğ ettiğini öğrenen Süheyb (r.a.), Dâru'l- Erkâm'a giderken Ammar b. Yasir'le karşılaşır ve birlikte Müslüman olduktan sonra da gizlice oradan ayrılırlar. Dolayısıyla o İslâm'ı kabul ettiğini açıktan ilan eden ya yedi³⁹⁶ ya da otuzuncu kişi olmuştur.³⁹⁷ Hz. Peygamber de; "İlk Müslümanlar dört kişidir. Ben arapların ilk Müslümanıyım. Süheyb Rumların, Selman İranlıların, Bilâl de Hâbeşlilerin ilk Müslümanlarıdır"³⁹⁸ buyurmuştur.

Süheyb b. Sinan, Allah'ın Rasûlü'ne iman ettikten sonra baskılara maruz kalmış,³⁹⁹ kendisini koruyacak kimsesi olmadığından, ne söylediğini bilmeyinceye kadar işkenceye tabi tutulmuştur.⁴⁰⁰

Medine'ye hicret izni verilince Süheyb b. Sinan, beraberce hicret edecekleri hususunda Hz. Ebû Bekir ile sözleşmiştir. Ancak onun, kendisinden davet aldığı Hz. Rasûlullah ile hicret ettiğini öğrenince de hemen yola çıkmıştır. Yolunu kesen müşrikler; "Sen fakir bir köleyken, burada mal edindin. Şimdi malınla beraber mi gidi-

³⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 167; *Hilye*, I, 147; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 116; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 416.

³⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 227-29; İbn Abdülber, *el İstiâb*, II, 283; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 37-39; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

³⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 227, 28; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 130.

³⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 227, 247; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 283; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

³⁹⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

³⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 226; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 36, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

yorsun? Vallahi biz, buna müsaade etmeyiz” dediklerinde Süheyb, malının hepsini onlara bırakması mukabilinde hicret edebilmiştir.⁴⁰¹

Diğer rivayete göre de, en son hicret edenlerden olan Süheyb, Kureyş topluluğunun kendisini takib ettiğini görünce yanındaki okları çıkarıp “Ey Kureyş topluluğu siz ne kadar iyi bir ok atıcı olduğumu bilirsiniz. Allah’a yemin olsun ki; “bana yaklaştığınızda bütün oklarımla, sonra da kılıcımınla savaşırım. Şayet malımı isterseniz işte malım” deyince, müşrikler malının karşılığında ona hicret izni vermişlerdir.⁴⁰²

Suffe ehlinde Süheyb,⁴⁰³ Bedir ile akabindeki bütün gazalarda, biatlarda ve seriyyelerde, Hz. Peygamber’in hemen yanbaşındaki bulunmuştur.⁴⁰⁴ Hatta sağından bir tehlike geleceğini sezdiğinde Hz. Peygamber’in sağına, solundan geleceğini sezdiğinde soluna geçmiş, vefatına kadar önünde ve ardında yürümüştür.⁴⁰⁵

Hz. Peygamber ile bazı sahâbîlere hurma ikram edildiği bir günde karnı çok acıkmış olan Süheyb, hurmaları pek iştahlı yiyordu. Hz. Peygamber “Gözünün ağrıyor olmasına rağmen hurmaları iştahla yiyorsun” buyurunca Süheyb, “ey Allah’ın Rasûlü! Ben hurmaları ağrımayan gözümle bakarak yiyorum” diyerek onu güldürmüştür.

İlim ehli olarak birçok hadis nakleden Süheyb, Suffe’de tahsil ettiklerini Hz. Peygamber’in vefatından sonra dahi anlatmaya ve O’ndan duyduklarını aktarmaya gayret etmiştir.⁴⁰⁶ Vefatına yakın Hz. Ömer tarafından vekil tayin edilen Süheyb, hem şûra meclisinin halife seçimine rehberlik etmiş hem de halife seçimine kadar namazları kıldırmak üzere üç gün süreyle Mescid-i Nebî’de namaz kıldırmıştır.⁴⁰⁷

Vefat ettiğinde Hz. Ömer’in cenaze namazını kıldıran Süheyb, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemindeki fitnelere müdahil olmamış, tarafları daima teskin etmeye çalış-

⁴⁰¹ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 38.

⁴⁰² İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 228; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 151; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

⁴⁰³ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 373.

⁴⁰⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 229; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 39.

⁴⁰⁵ Müttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, XIII, 440; *el-İsâbe*, II, 196.

⁴⁰⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s. 103; İbn Abdülberr, a.g.e., II, 287; İbn Hacer, a.g.e., III, 366.

⁴⁰⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 229; Belâzurî, *Ensâb*, V, 18; İbn Abdülberr, a.g.e., II, 286; İbn Hacer, a.g.e., III, 366.

miştir. Hicretin 38. senesinde 70 yaşlarında vefat eden Hz. Süheyb, Baki mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁰⁸

2.12. Ebû Ubeyde b. Cerrah

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Dâru'l-Erkam'a gitmesinden önce, Osman b. Maz'un, Abdurrahman b. Avf, Ubeyde b. Haris ve Ebû Seleme (r.a.hm.) ile beraber Müslüman olmuştur.⁴⁰⁹

Habeşistan'a yapılan ikinci hicrette bulunan ve Medine'ye hicret ettiğinde Suf-fe ehlinde sayılan Ebû Ubeyde'yi (r.a.)⁴¹⁰ Hz. Peygamber, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim ile kardeş yapmıştır. Bedir, Uhud, Hendek gazalarına iştirak eden Ebû Ubeyde b. Cerrah Uhud günü, yaralandığını görünce uzaklardan çok hızlıca Allah Rasûlü'nün yanına gelerek, etrafından hiç ayrılmamış ve yüzüne saplanan iki demir parçasını dişleri ile çıkarırken öndeki iki dişi kırılmıştır.⁴¹¹

Bahreyn'e cizye ve diğer bazı kabilelere zekât memuru olarak gönderilen,⁴¹² Allah Rasûlü'nün Zülkassa ve Sîfulbahr seriyyelerine komutan tayin ettiği Ebû Ubeyde,⁴¹³ yine onun talimatıyla kumandan olarak vazifelendirildiği Zatu's-Selâsil Seriyyesi'nde Amr b. Âs lehine kumandanlığından vazgeçmiştir.⁴¹⁴ İşte bu sebeple Allah Rasûlü haklı olduğu halde hakkından vazgeçen Ebû Ubeyde'ye, Allah tarafından cennetin ortasında bir köşk verileceğini bildirmiştir.⁴¹⁵

Hz. Ebû Bekir devrinde, devletin mali işlerine bakmakla görevlendirilen Ebû Ubeyde, daha sonra Suriye taraflarındaki orduların birine komutan olarak tayin edildi.⁴¹⁶ Kumandanlık vazifesini icra ettiği Şam'da veba hastalığına tutulunca, Hz.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, III, 230; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 283; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 39; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 196.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 409; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 252.

⁴¹⁰ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 10; el-Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 286.

⁴¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 410; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 272; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 128.

⁴¹² Buhârî, "Rekâik" 7; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, I, 531.

⁴¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 411; Vâkidi, *el-Meğâzî*, II, 774.

⁴¹⁴ Vâkidi, *el-Meğâzî*, II, 770-771; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 511; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, I, 9.

⁴¹⁵ Vâkidi, *el-Meğâzî*, II, 773.

⁴¹⁶ Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854-55), *et-Târih*, Süheyl Zekkâr, I-II, Dimaşk 1967-1968, I, 123; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 509.

Ömer (r.a.) durumundan endişe ederek acele dönmesi için mektup yazdığında Ebû Ubeyde; Allah'ın emrine teslim olduğunu ve idaresindeki askerlerden ayrılmak istemediğini ifade eder. Mektubu okuyan Hz. Ömer ağlayınca oradakiler Ebû Ubeyde'nin vefat ettiğini zannederler. Nitekim bir müddet sonra o, yakalandığı veba hastalığından, hicretin 18. Yılında ve 58 yaşında vefat etmiştir.⁴¹⁷

2.13. Osman b. Maz'un

Osman b. Maz'un, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Daru'l-Erkam'da İslâm'ı gizlice tebliğinden önce Übey b. Haris, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme, Ebû Ubeyde b. Cerrah ile birlikte Müslüman olmuştur.⁴¹⁸ İslâm'ı kabul edenlerin ondördüncüsü sayılan Osman b. Maz'un (r.a.),⁴¹⁹ müşriklerin baskıları sonucu Habeşistan'a ilk hicret edenler içerisinde yer almış, Kureyşlilerin Hz. Rasûlullah'a iman ettikleri haberi üzerine de Mekke'ye geri dönmüştür.⁴²⁰ Mekke'ye vardıklarında bu haberin asılsız olması nedeniyle Osman b. Maz'un, Velid b. Muğire'nin himayesinde şehre girebilmiştir.⁴²¹ Ancak bir müşrik'in himayesinde olmaktansa, Allah'ın emanında olmayı tercih eden Osman b. Maz'un, bir süre sonra bundan vazgeçmiştir.⁴²²

Mescid-i Nebvî'nin inşasıyla birlikte Allah Rasûlü'nün yakınında bulunup ondan ilim ve irfan tahsil etmek niyetiyle Suffe'de ikâmet edenlerden birisi olan Osman b. Maz'un,⁴²³ Hazrec kabilesinden Abbas b. Ubâde, bir başka rivayete göre ise Ebul-Heysem Mâlik b. Teyyihân ile kardeş olmuştur.⁴²⁴

Hicretin ikinci senesinde Medine'de vefat eden ilk muhacir Osman b. Maz'un'u,⁴²⁵ Allah Rasûlü bizzat mezarına girerek Baki mezarlığına defnettirmiştir. Yerinin bilinmesi için de mezarının baş tarafına büyükçe bir taş işaret koydurarak,

⁴¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 414, 15; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 130; *el-İsâbe*, II, 254.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 393; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 165.

⁴¹⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 568; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 464.

⁴²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 350; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 589; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 109.

⁴²¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 598; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 464.

⁴²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 9-10; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, I, 228; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 103, 104; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 598, 99; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 464.

⁴²³ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 8.

⁴²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 396.

⁴²⁵ Tirmizî, Cenâiz, 14; İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâiz, 7; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 165-66.

bu işaretle kardeşimin mezarını bulurum tanır ve ailemden ölenleri de buraya defne-derim demiştir.⁴²⁶

Allah Rasûlü'nün Osman b. Maz'un hakkında, ahirete ilk gidenimizdir ve bizim için ne güzel bir seleftir!⁴²⁷ Buyurmasının ardından Medine'de vefat eden sahâbîler de onun yanına gömülmüşlerdir.⁴²⁸

Bu itibarla kızı Zeynep ve oğlu İbrahim vefat ettiğinde nereye gömüleceği sorulduğunda Hz. Rasûlullah; Salih kardeşimiz Osman b. Muz'un'un yanına, hayırlı selefimiz Osman b. Muz'una kavuşun demiştir.⁴²⁹

2.14. Huzeyfe b. Yeman

Kan davası nedeniyle Mekkedeki kabilesinden ayrılıp, Yemenli Evs kabilesinin Abdüleşheloğullarına sığınarak Medine'ye geldiklerinde, babasıyla beraber Müslüman oldular.⁴³⁰ Kabilesi veya dedesi Cirve b. Hâris sebebiyle “yemenli” lakabıyla bilinen Huzeyfe b.Yemân (r.a.), yine babasıyla Bedir'e giderken müşriklere yakalanmıştır. Müşrikler “bizimle savaşmak için Muhammed'in yardımına gidiyorsunuz” diyerek onları tehdit edince, harbe girmeyeceklerine dair yemin ederek serbest kalmışlardır. Hz. Rasûlullah'a (s.a.v.) başlarından geçen arzettiklerinde o, sözlerinde durarak Medine'ye dönmelerini istemesi nedeniyle, Bedir gazasına iştirak edemediler.⁴³¹

Suffe ehlinde kabul edilen Huzeyfe b.Yemân, her daim Allah'ın Rasûlü'nün yanında bulunmaya, namazlarını onun arkasında kılmaya gayret etmiş, hazarda ve seferde hizmetinde bulunmuştur. Bu sebeple Allah Rasûlü'nden hem ahlaki açıdan hem de ilmî bakımdan en güzel şekilde istifade etmiştir.⁴³² Bu nedenle de kız ve

⁴²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 397- 400; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 209; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-nübelâ*, I, 154.

⁴²⁷ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III,1053.

⁴²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 396, 97; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 599; *el-İsâbe*, II, 464.

⁴²⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 398; İbn Mâce, *Cenâiz*, 42; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 210; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 591; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 111; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, III, 1053.

⁴³⁰ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, İbn Kuteybe (ö. 276/889), *el-Maârif*, nşr. Servet Ukkâşe, Kahire 1969, 62.

⁴³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 15, VII, 317, Buhârî, *Tarih*, III, 95; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 277.

⁴³² Ebû Nuaym, *Hilyetul-Evliyâ*, I, 353.

oğulları başta olmak üzere birçok muhaddis kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.⁴³³

Bedir'den soraki bütün gazalarda Allah Rasûlü'nün yanında bulunan Huzeyfe b.Yemân'ın babası, Uhud harbinde müşriklerden zannedilerek yanlışlıkla öldürülmüştür. Babasının durumuna çok üzülen Huzeyfe b.Yemân, Hz. Rasûlullah'ın verdiği diyeti de müslümanların muhtaçlarına dğıtmıştır.⁴³⁴

Sır ortağı olan Huzeyfe b.Yemân⁴³⁵ hakkında Allah Rasûlü, "Huzeyfe ne söylerse tasdik ediniz. Abdullah b. Mes'ud da Kur'an'ı nasıl okutursa, öyle okuyunuz" buyurdular⁴³⁶

Hz. Ömer (r.a), Allah Rasûlü'nün sır ortağı olması hasebiyle münafıkların isimlerini bilen Huzeyfe b.Yemân'ı takip eder, onun katılmadığı cenazenin namazını kılmaz, valileri arasındaki münafıkları ondan öğrenirdi.⁴³⁷

Hz. Ömer ve Osman zamanında Medâin valiliği yapan Huzeyfe b.Yemân,⁴³⁸ vefatı sırasında ağlamış,⁴³⁹ dünyadan ayrıldığına değil Allah'ın rızasını ve affını kazanıp kazanamadığı hususundan emin olamadığına üzüldüğü itirafında bulunmuştur. Ey Allah'ım, sana kavuşmayı arzu ediyorum. Bana rahmetinle muamele eyle diyerek, çok üzüldüğü Hz. Osman'nın şehadetinden⁴⁴⁰ kırk gün sonra Hicrî 36 senesinde, vefat etmiştir.⁴⁴¹

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

⁴³³ Ebû Hâtîm Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, III, 81; IV, 294; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 159.

⁴³⁴ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensar*, 22; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 468; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 331.

⁴³⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 278, 365; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 368.

⁴³⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 39.

⁴³⁷ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 368.

⁴³⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, XIV, Kahire 1931, I, 162; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 343; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 469; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, III, 176.

⁴³⁹ Abdüssettâr eş-Şeyh, A'lâmu'l-Huffâz ve'l-Muhaddisîn, Beyrut 1417/1997, 456.

⁴⁴⁰ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk: Muhtar Ahmed en-Nedvî, I-VII, Bombay 1386-1403, IV, 1246.

⁴⁴¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 365; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 469; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 318.

2.15. Ebû Eyyûb el-Ensârî

Allah Rasûlü (s.a.v.) ile uzaktan akrabalığı bulunan Neccar oğullarından Halid b. Zeyd Ebû Eyyûb (r.a.), İkinci Akabe Biatı'nda bulunmuştur. Hücre-i saâdet yapıncaya kadar Hz. Peygamber'i yedi ay evinde misafir eden ve Suffe ehlinde Ebû Eyyûb,⁴⁴² Bedir başta olmak üzere bütün gazalara iştirak etmiştir. Hatta ilerlemiş yaşına rağmen Allah yolunda cihad etmek maksadıyla, hicretin 52. senesinde oğlu Yezid komutasında, Hz. Muaviye'nin (r.a.) İstanbul'un fethine gönderdiği sefere katılmıştır.⁴⁴³

Bu seferde hastalanan Hz. Ebû Eyyûb, son nefesinin yaklaştığını ve Hz. Peygamber'in buyurduğu; "Kostantiniyye surlarının dibine defnedilecek sâlih bir kimse-nin" kendisi olmayı arzuladığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in "Kim Allah'a şirk koşmadan ölürse, Cennet'e girer" hadisini naklettikten sonra kendisini İstanbul'un seferinde ulaştıkları en son noktaya götürüp defnetmelerini vasiyet etmiştir.⁴⁴⁴

Vefatından sonra tavsiyesine uyularak, surların içinde ulaşılan en son noktaya defnedilmiştir.⁴⁴⁵

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.16. Ebud-Derdâ

Ailesinden İslâm'ı en son kabul eden ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.); "Uveymir ümmetimin hâkimidir"⁴⁴⁶ buyurduğu Uveymir b. Amir (r.a.), "Ebud- Derda" lakabı ile meşhur olmuştur. Allah Rasûlü'nün Selman-ı Fârisî ile kardeş yaptığı Suffe ehlinde Uveymir b. Amir,⁴⁴⁷ ibâdeti ticarete tercih etmiş ve Allah'a kulluğa mani ol-

⁴⁴² Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 361.

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 153; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 165.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 485; Ayrıca Ebû Eyyûb el-Ensârî'den rivayet edilen hadisler için bkz: Çakan, İsmail Lütfi, *Eyüp Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*, İstanbul 1982.

⁴⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 384; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 165; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 94, VI, 25; *el-İsâbe*, I, 405.

⁴⁴⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 298; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 97; *el-İsâbe*, III, 45.

⁴⁴⁷ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 11.

duğu gerekçesiyle İslâm'ı kabulünden önce uğraştığı ticareti terketmiş⁴⁴⁸ Suffe ehli ile beraber bulunarak ilim öğrenmeyi devam ettirmiştir.⁴⁴⁹

Uhud ve sonrasındaki bütün gazalara iştirak eden ve Uhud'da Müslümanlar bozguna uğradığında düşman safları arasında çarpışan Ebud-Derda hakkında Hz. Peygamber; "Uveymir ne güzel bir süvaridir"⁴⁵⁰ buyurmuştur. Bedir ashabıdan olmadığı halde, Hz. Ömer ona Bedir'de bulunanlara verilen miktarda atıyye vermiştir.⁴⁵¹

Hz. Ömer resmi bir vazife vermek istemesine rağmen Ebud-Derda, Kur'an ve Sünnet'i yaşayıp Hz. Peygamber'den öğrendiklerini tebliğ etmek için Şam'a gider. Şam'da dünya işlerinden uzak sade bir şekilde yaşayan Ebud-Derda, Kur'an, ,Hadis, Tefsir ve Fıkıh sahasında aralarında Hanımı Ümmü'd-Derdâ'nın da bulunduğu birçok ilim talebesi yetiştirmiştir. Nitekim onun Şamda oluşturduğu Kur'an ve Hadis mektebindeki ilim halkasına binaltıyüzden fazla talebenin iştirak ettiği rivayet edilmiştir.⁴⁵²

Ebud-Derda bir gün etrafındakilere ölüm vaktinin yaklaştığını söyleyince, evinin her tarafı onu görmeye gelenlerle dolup taşmıştır. Bu sırada kendisini dışarı çıkarmalarını söyler ve oradakilere; şimdiye kadar hiç söylemediği "Kim Allah'a şirk koşmadan ölürse, Cennete girer"⁴⁵³ hadisini nakletmek istediğini ifade eder. Yine Kur'an ve Sünnet'e tâbi olarak ahireti unutmadan yaşamalarını Müslümanlara tavsiye ederek, hicrî 32 yılında Hz. Osman'ın hilafeti zamanında Şam'da vefat etmiştir.⁴⁵⁴

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

⁴⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 392; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 209; *el-İsâbe*, III, 45.

⁴⁴⁹ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 11.

⁴⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 392; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 45.

⁴⁵¹ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, V, 13.

⁴⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 392; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 45, 46.

⁴⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 450.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 393; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 300; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 319; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 46; Kamil Miras, *Tecrîd-i sarîh Tercümesi*, IX, 391, 92.

2.17. Abdullah b. Ümmü Mektûm

Küçük yaşta gözlerini kaybeden ve İslâm'ın ilk günlerinde Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) iman eden Abdullah ibn-i Ümmi Mektum, Hz. Hatice'nin (r.a) dayısının oğludur.⁴⁵⁵ Hz. Rasûlullah'ın, Mekke'nin ileri gelenlerine İslam'ı tebliğ ettiği bir vakitte Ümmi Mektum; "Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret" dedi. Bunun üzerine Hz. Rasûlullah'ın canı sıkılılarak yüzünü Ümmi Mektum'dan çevirip, müşriklerin tarafına dönünce Abese Suresinin ilk ayetleri nazil oldu. Bu hâdiseden sonra Hz. Peygamber ona; "Merhaba, Rabbimin beni azarlamasına sebep olan dost, merhaba" der, cübbesini serip üzerine oturtur ve bir arzusu olup olmadığını sorardı.⁴⁵⁶

Hicretinden sonra Ensar'a Kur'an ve İslâm'ı öğreten Abdullah ibn-i Ümmi Mektum,⁴⁵⁷ Medine'yi Hz. Peygamber ve muhacirler'e hazır duruma getirmeye çalışmıştır. Hz. Rasûlullah'ın hicretinden sonra da Hz. Bilal ile Mescid-i Nebevî'de müezzinlik yapmıştır.⁴⁵⁸

Âmâ olması hasebiyle gazalara iştirak edemediğinden, Medine'de namazları kıldırmak üzere Hz. Rasûlullah'a vekâlet eden Suffe ashâbından Ümmi Mektum, birçok hadîs rivayet etmiştir.⁴⁵⁹

Ümmi Mektum, sırtında zırh ve elinde siyah bir sancakla iştirak ettiği Kadisiye muharebesinde şehit olmuş⁴⁶⁰ ya da Kadisiye'den döndükten sonra Medine'de vefat etmiştir.⁴⁶¹

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 205. İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 119.

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 208, 209; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî el-Vâhidî (ö. 468/1076), *Esbâbu'n-nüzûl*, nşr. Seyyid Ahmed Sakr, Kahire 1389/1969, Kâhire 1387/1968, 252. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Kahire 1386-1966, XIX, 211; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5570; Kamil Miras, *Tecrîd-i sarîh Tercümesi*, II, 580.

⁴⁵⁷ Buhârî, Tefsiru'l-Kur'ân, 87; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 206; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, V, 182.

⁴⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 206; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 119; Müslim, *Salât*, 8.

⁴⁵⁹ Vâkidî, *Megâzî*, I, 199; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 205-207; Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 902/1497), *Rüchânü'l-kiffe fî beyâni ehl-i Suffe*, nşr. Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân – Ahmed eş-Şukayrât, Riyad 1415/1995, 229, 230.

⁴⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 212; Zehebî, *Siyer*, I, 365.

⁴⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 208; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 4; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 222; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 523; Kamil Miras, *Tecrîd-i sarîh Tercümesi*, II, 579, 80.

2.18. Abdullah b. Amr b. Haram

İlk Akabe biatında İslâm'ı kabul eden ve Suffe ehlinde olan Abdullah b. Amr b. Haram'ı (r.a.)⁴⁶² Hz. Peygamber (s.a.v.), kabilesi Hazrec'in Beni Seleme koluna nakib olarak tayin etmiştir.⁴⁶³

Bedir gazasından sonra şehit olduğu Uhud'a giderken, oğlu Cabir b. Abdullah'ı (r.a.) yanına çağırıp; "Allah'ın Rasûlünden sonra en çok kendisini sevdiğim oğlum! Uhud'da Hz. Rasûlullah'ın ashâbı içinde şehadete ilk kavuşan olmayı arzu ediyorum. Sana borçlarımı ödemeni ve kardeşlerine de sahip çıkmanı vasiyet ediyorum"⁴⁶⁴ dedi.

Abdullah b. Amr b. Haram'ın, vücuduna aldığı kılıç ve mızrak darbeleri sebebiyle şehit olmasının ardından yakınlarının ve orada bulunanların çok ağladığını gören Hz. Peygamber, hemen onun üzerini örttirdi. Defnedilinceye kadar meleklerin kanatlarıyla onu gölgelediğini söyleyerek erafındakileri teselli etmeye gayret etti.⁴⁶⁵ Bu sırada Hz. Rasûlullah'ın yanına varan Câbir b. Abdullah, vefatına üzüldüğü babasının geride hem borç hemde bakılmaya muhtaç çocuk bıraktığını söyledi. Hz. Peygamber de, Allah Uhud'da şehit olanlarla perde arkasından konuşurken sadece senin babanla yüzyüze konuştu dedi.⁴⁶⁶

Uhud harbinden sonra, Amr b. Cemûh ile aynı kabre konulan Abdullah b. Amr için Hz. Peygamber, "Onlar dünyada samimi dost idi. Bunun için ikisini de aynı kabre defnedin" buyurdu.⁴⁶⁷ İmkânların kısıtlı olduğu Uhud günlerinden altı ay sonra, kabrini ayrı bir yere nakletmek isteyen oğlu Câbir b. Abdullah (r.a.), sakalındaki birkaç kıl hariç babasının şehit olduğu gün gibi durduğunu görmüştür.⁴⁶⁸

⁴⁶² Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 3.

⁴⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 561; *Delâilü'n-Nübüvve*, II, 446; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 350.

⁴⁶⁴ Vâkidî, *Megâzî*, I, 266; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 561; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 84; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 346.

⁴⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 398; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 561; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 347; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 350.

⁴⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, IV, 268; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 347; Zehebî, *Siyer*, I, 327-328.

⁴⁶⁷ Vâkidî, *Megâzî*, I, 266; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 563; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 84; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 348.

⁴⁶⁸ Vâkidî, *Megâzî*, I, 266; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 563; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 350; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî (ö. 942/1536), *Sübûlü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîret-i Hayri'l-'İbâd*, I-XIV, Beyrut 1993, IV, 225.

Diğer bir rivayette “Amr b. Cemûh ile Abdullah b. Amr’ın sel sularının geçtiği yerdeki kabirleri değiştirilmek için açıldığında, her ikisinin de sanki dün ölmüş gibi vücutlarının hiç değişmemiş olduğu görüldü. Hatta o ikisinden yaralı olanı, elini yarasının üzerine koymuştu. Vefatları üzerinden 46 yıl geçmesine rağmen, eli yarısından çekildiğinde tekrar eski haline geliyordu.”⁴⁶⁹

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.19. Sâlim b. Ma’kil

İslâm’ın ilk yıllarında Müslüman olan ve Kur’an-ı Kerim’i en güzel okuyan dört sahâbîden birisi olan Salim (r.a.), Ebû Huzeyfe’nin hanımları Sübeyte ve Sehle’nin köleleri iken, azad edilerek evlatlığı olmuştur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) evlatlığı Zeyd (r.a.) hakkında; “çocukları babalarına nisbetle çağırın. Allah katında bu daha doğrudur” ayeti dolayısıyla evladlıklar babalarına nisbet olununca Salim de, âyetin mucibince, Ebû Huzeyfe’nin din kardeşi olarak kalmıştır. Bu nedenle Ebû Huzeyfe’nin azadlı evlatlığı diye tanınmıştır.⁴⁷⁰

Medine’ye ilk hicret edenlerden ve Suffe ashâbından⁴⁷¹ Salim, Kur’an-ı Kerimi güzel okuması hasebiyle Kûba’da, Allah Rasûlü gelinceye kadar içlerinde Hz. Ömer’in de (r.a.) bulunduğu bir topluluğa imamlık yapmıştır.⁴⁷²

Bedir, Uhud ve Hendek dâhil Hz. Rasûlullah zamanında yapılan bütün gazalara iştirak eden Salim,⁴⁷³ Uhud Gazvesi’nin en şiddetli anında Allah Rasûlü’nün yanından ayrılmamış, bulduğu bir miktar su ile onun kanlanan yüzünü temizlemiştir.⁴⁷⁴

Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında irtidat edenlere karşı yapılan Yemâme’de sancağı o taşımıştır. Kur’an-ı Kerim’i çok güzel okuduğundan zarar gelir endişesiyle,

⁴⁶⁹ Malik b. Enes, *Muvatta’*, Cihad, 49, II, 470; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 348.

⁴⁷⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 85-7; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 136; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 308; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 7.

⁴⁷¹ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 371.

⁴⁷² İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 87; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, II, 463; Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 177; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 7.

⁴⁷³ İbn Hişam, *Sîre*, 708; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 148.

⁴⁷⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 245.

sahâbîlerin sancağı vermek istememesine karşı Salim, sancağı aldığı gibi büyük bir gayretle çarpışmıştır. Sağ kolu kesilince, sancağı sol eline, sol kolu da kesilince sancakla beraber yere düşerken: “Hz. Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önce birçok Peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, siz ökçelerini- zin üzerine geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerine geriye dönerse, elbette hiç- bir şeyle Allah’a zarar veremez. Fakat Allah (c.c.) şükredip sabredenlere mükâfat verecektir.”⁴⁷⁵ Ayetini okuyordu. Nitekim sancaktarlığı sırasında Hicretin 12. senesi Ebû Huzeyfe ile birlikte şehit olmutur.⁴⁷⁶

Nitekim vefatı sırasında Hz. Ömer onun hakkında; “Şayet Sâlim hayatta olsay- dı, halifeliği şûraya havale etmezdim” demiştir.⁴⁷⁷

2.20. Ebû Sâid el-Hudrî

Ebû Said el Hudrî künyesiyle bilinen, ensâr’dan Mâlik b. Sinan’ın oğlu Sa’d b. Mâlik (r.a.), Medine’de babasıyla beraber İslâm’ı ilk kabul edenlerdendir. Ensar’dan olmasına rağmen Suffe’de kalan Ebû Said el Hudrî’yi⁴⁷⁸ babası, şehadete erdiği Uhud harbine beraberinde götürmek istediye de, Hz. Peygamber yaşının küçüklüğü gerekçesiyle bunu kabul etmemiştir. Babasının şehadetinden sonra darda kalan aile- sine yardım maksadıyla annesi onu gönderdiğinde, “başkasından bir şey istemeyeni Allah (c.c.) kimseye mutaç etmez” buyuran Hz. Peygamber’den hiç bir şey isteme- den geriye dönmüştür.⁴⁷⁹

Hendek ve daha sonraki bütün gazalara katılan ve ashâbın fetva ehli arasında bulunan⁴⁸⁰ âlim ve fakihlerinden olan Ebû Said el Hudrî, binyüzyetmiş hadisle en çok hadîs rivayet edenler arasında yedinci sıradadır.⁴⁸¹ Birçok kimsenin kendisinden

⁴⁷⁵ Âli İmran, 144.

⁴⁷⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 88; Belâzuri, *Ensâb*, VII, 704; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 380; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 167; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 308; İbn Cevzi, *Sıfatü’s-Safve*, 140; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 7.

⁴⁷⁷ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 167; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 308.

⁴⁷⁸ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 369.

⁴⁷⁹ Buhârî, *Zekât*, 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 3, 12, 44; IV, 138; Mâlik, *Muvatta*, Sadaka, 7; Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 370.

⁴⁸⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 18; İbn Abdülber, *a.g.e.*, II, 167; IV, 235; Zehebî, *Siyer*, III, 168, 169.

⁴⁸¹ İbn Salâh, *a.g.e.*, 266; Subhî es-Salih, *a.g.e.*, 296, 309.

hadîs rivayet ettiği Ebû Said el Hudrî, Suffe’de ilim ve hadis öğrenmekle meşgul olduğundan, Abdullah b. Ömer gibi Hz. Osman’ın (r.a.) şahadetinden sonraki olaylara karışmamıştır.⁴⁸² Hicretin 74. senesinde, 86 yaşında vefat eden Ebû Said el Hudrî, Baki mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁸³

2.21. Ukkâşe b. Mihsan

İslâm’ı ilk kabul edenlerden ve Suffe ashâbından Ukkâşe b. Mihsan (r.a.),⁴⁸⁴ Medine’ye hicret etmiş, Bedir, Uhud, Hendek başta olmak üzere bütün gazalarda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yanında bulunmuştur.⁴⁸⁵ Bedir’de kahramanca çarpışırken kılıcı kırılınca, Allah Rasûlü’nün eline verdiği hurma dalı kılıç oluvermiştir. Ondan sonraki bütün gazalara “el-Avn” adlı bu kılıçla katılan Ukkâşe b. Mihsan’ı, Hz. Rasûlullah 40 kişilik bir seriyyenin başına kumandan tayin etmiştir.⁴⁸⁶ Hadis ravileri arasında bulunan Ukkâşe b. Mihsan Hz. Ebû Bekir zamanında mürtedler ile yapılan savaşta hicretin 12. yılında şehiden vefat etmiştir.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber’in, ümmetinden yetmiş bin kişinin hesaba çekilmeden Cennet’e gireceğini söylediği bir gün Ukkâşe: “Allah’ın beni de onlardan etmesi için duâ buyur ya Rasûlallah” deyince “Sen de onlardansın” buyurdu. Bir başkası da aynı şeyleri istediye de, Hz. Rasûlullah: Ukkâşe erken davrandı ve sizi geçti” buyurdu. İşte bu hadise Ukkâşe’nin ismiyle anılan bir darbı mesel haline gelmiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸² Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 369; İbn Salâh, *Ulûmu’l-Hadis*, s.266; Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh Tercümesi*, IV, 439, VII, 324.

⁴⁸³ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 369; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 167; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 365, VI, 142; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 35.

⁴⁸⁴ Ebû Nu’aym, *Hilye*, II, 12. İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 189; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 430.

⁴⁸⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 12-3; Beyhakî, *Delâil*, III, 98; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 189.

⁴⁸⁶ Vâkidî, *Megâzî*, II, 550-551; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 92; Mevlâna Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, III, 72.

⁴⁸⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdülber, *a.g.e.*, III, 189; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 67. 68; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 494.

⁴⁸⁸ Buhârî, Rikâk, 50; Müslim, İman, 367; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 271; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 13; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 494.

2.22. Vâsile b. el-Eska'

Ebû Şeddad künyesi ile tanınan Vâsile b. Eska' (r.a.), Müslüman olarak iştirak etmek niyetiyle, Tebûk seferine hazırlandığında Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) huzuruna gelir. Allah Rasûlü'nün namaz kıldığını görünce o da arka saflarda namazını kılar. Namazını bitiren Hz. Peygamber, doğruca yanına gelerek niçin burdasın deyince Vâsile b. Eska', İslâm için cevabını verir. "O senin için hayırdır" buyuran Hz. Peygamber ona, muhacir olup olmadığını sorar. O da evet deyince Hz. Peygamber, "Hicretü'l-Bâtî mi, yoksa Bâtî mi?" der. O tekrar "Hangisi hayırlıdır?" deyince, "Hicretü'l-Bâtî; daima Allah'ın Rasûlü'nün yanında olmak, Hicretü'l-Bâtî ise tekrar çöle dönmektir" buyurunca Vâsile Hz. Rasûlullah'a biat eder.⁴⁸⁹

İman etmesinin ardından, Allah'ın Rasûlü'ne hizmet ettiği üç yıl boyunca Suffe'de kalan⁴⁹⁰ Vâsile b. Eska', Tebûk seferine giden İslam ordusuna katılmak için binek bulamayınca, savaşta elde edeceği ganimeti vermek şartıyla ensardan Kâ'b b. Ucre ile anlaştı. Savaştan sonra ganimet olarak aldığı develeri teslim etmeye gittiğinde Kâ'b, sevabını Allah'tan (c.c.) umduğunu söyleyerek develeri almadı.⁴⁹¹

Allah Rasûlü'nün vefatından sonra ilim faaliyetlerine devam ederek fetvâ verip kadılık yapan Vâsile b. Eska'nın,⁴⁹² Şam'da ders halkası oluşturduğu mescid daha sonraları kendi adıyla anılmıştır.⁴⁹³

Şam ve Humus'un fethine katıldıktan sonra Basra'ya yerleşmiştir. Daha sonra da Şam'a yakın olan Balat köyüne ya da Kudüs'e yerleştiği nakledilen Vâsile b. Eska, Emevî halifesi Abdülmelik zamanında hicretin 83. yılında Kudüs veya Şam'da vefat etmiştir.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 477; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XXVI, 239; Kandehevî, *Hayatü's-Sahâbe*, I, 543.

⁴⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 408; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 490; İbn Cevzî, *Sıfatü's safve*, I, 676; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 22-23.

⁴⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 305; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 113.

⁴⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 490; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XXII, 181.

⁴⁹³ İbn Manzûr, *Muhtasar*, I, 258, XXVI, 112.

⁴⁹⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 21; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 643-44; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 626.

2.23. Ebû Lübâbe

İkinci Akabe biatında iman eden, Suffe ashâbından⁴⁹⁵ ve Ebû Lübâbe künyesi ile anılan Evs kabilesinden Rafa'a veya Beşir (r.a.), Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) arzusuyla Amr b. Avf oğullarının Medinedeki temsilcisi olmuştur.⁴⁹⁶ Bedir gazasına çıkılıp Ravha denilen yere geldiklerinde Hz. Peygamber, onu kendisine vekil olarak Medine'ye geri göndermiştir.⁴⁹⁷ Uhud ve diğer gazalara katılan Ebû Lübâbe, Bedir'de olduğu gibi bazı gazalarda Hz. Rasûlullah'ın Medine'deki vekili olmuş, Mekke'nin fethinde de Amr b. Avf oğullarının sancaktarlığını yapmıştır.⁴⁹⁸

Muhasara edilen Kureyza Yahudiler'i, beni Nadirliler gibi sulh yaparak Şam taraflarına gitmek isteyince Allah Rasûlü, Sa'd b. Muâz'ın hakemliğini teklif etti. Fakat onlar Ebû Lübabe'yi tercih edince Hz. Peygamber onu hakem tayin etti. Ebû Lübabe ise hakemliği esnasında Yahudiler'e bazı yanlış bilgiler verdiyse de hatasını anlayarak Medine'ye dönünce kendisini Mescid-i Nebî'nin direklerinden birisine zincirle bağladı. Allah tevbesini kabul edinceye veya ölünceye kadar hiçbir şey yeyip-içmeyeceğine dair de yemin etti. Yedi gün aç ve susuz kalan Ebû Lübabe hakkında, Enfal Suresi'ndeki ayetler nazil oldu.⁴⁹⁹

Allah Rasûlünden sonra kendini ilme adayan ve hadis ravilerinden olan Ebû Lübabe,⁵⁰⁰ Hz. Osman'ın (r.a.) hilafetini zamanında vefat etmiştir.⁵⁰¹

2.24. Sevbân b. Bücdüd

Yemenli bir köleyken azad edilerek kalma veya gitmesi hususunda Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kendisini serbest bıraktığı Suffe ashâbından Sevbân (r.a.),⁵⁰² Hz.

⁴⁹⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 509; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 366; İbn Abdülber, *el-İstîâb* IV, 304; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 168.

⁴⁹⁶ Belâzurî, *Ensâb*, XIX, 101; İbn Abdülber, *el-İstîâb* IV, 253; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 289.

⁴⁹⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II, 612; İbn Abdülber, *el-İstîâb* IV, 304.

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 29-30; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 180-82.

⁴⁹⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 507; Beyhakî, *Delâil*, IV, 17; İbn Abdülber, *el-İstîâb* IV, 304; Vâhidî, *Esba-bu'n-nüzûl*, 134; Beyhakî, *Delâil*, IV, 17.

⁵⁰⁰ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, XIX, 102; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 290

⁵⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 457; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 366; İbn Abdülber, *el-İstîâb* IV, 304; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 168.

⁵⁰² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 498; II, 220; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 350. İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 290, 291.

Rasûlullah'ın himayesinde kalmayı tercih etmiştir. Vefatına kadar da hizada ve seferde onun yanından hiç ayrılmamış, hatta vefatından birkaç gün önce mescide son çıkışında Hz. Peygamber'i Fadl b. Abbas ile beraber Sevbân getirmiştir.⁵⁰³

Allah Rasûlü'nün vefatından sonra Şam'a giderek Remle'ye yerleşen Sevbân, Suffe'de elde ettiği ilmi, bulunduğu her mekânda aktarmaya gayret ederek birçok hadis nakletmiştir.⁵⁰⁴ Hayatının sonlarına doğru Humus'a giden Sevbân, hicri 54 senesinde orada vefat etmiştir.⁵⁰⁵

2.25. Mes'ud b. Rebî'

Dâru'l-Erkâm'dan önce Müslüman olan ve Medine'ye hicret eden Suffe ashâbından Mes'ud b. Rebî' (r.a.), Bedir dâhil bütün gazalarda bulunmuş, Hicretin 30. yılında vefat etmiştir.⁵⁰⁶

2.26. Cu'ayl b. Suraka ed-Damrî

Muhacirlerin fakirlerinden ve Suffe ehlinden Cu'ayl (r.a.),⁵⁰⁷ Uhud harbine katılmış⁵⁰⁸ Ahzab'da hendek kazarken Hz. Peygamber (s.a.v.), ismini Amr veya Ömer olarak değiştirmiş,⁵⁰⁹ Zâtu'r-Rikâk Gazvesinden sonra Medine'ye müjdeci olarak göndermiştir.⁵¹⁰

Hayber'in ganimetlerinden müellefe-i kulûba hisse verildiğinde Sa'd b. Ebi Vakkas: “Ya Rasûlallah Cu'ayl b. Suraka'ya vermeyecekmisin deyince Hz. Rasûlullah; “Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki Cu'ayl b. Suraka, Uyeyne ve Akra' gibilerden yer ile gök arası kadar daha hayırlıdır. Fakat ben Müslüman ol-

⁵⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 498; II, 220; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 350. İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 290, 291.

⁵⁰⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 291.

⁵⁰⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 291; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 290; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 204.

⁵⁰⁶ Vâkidî, *Megâzî*, I, 24; İbn Hişam, *Sîre*, I, 255; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 21; İbn Abdülber, *el-İstîâb* III, 448; Beyhakî, *Delâil*, II, 174; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 160; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 410.

⁵⁰⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, s. 353.

⁵⁰⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 245; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 338, 345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 235.

⁵⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 245.

⁵¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 246.

malari için onların kalblerini yumuşatırken, Cu'ayl b. Suraka'yı da İslâm'a sadakatı ile başbaşa bıraktım"⁵¹¹ buyurmuştur.

2.27. Harise b. Nu'mân

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Medinedeki dayılarının soyundan olan Suffe ehlinden Hârise b. Numan (r.a.),⁵¹² hicretinden sonra onun Mekkedeki ailesini getirmek üzere vazifelendirilmiştir.⁵¹³ Medine'de sahip olduğu evlerinden bazılarını Hz. Peygamber'in zevcelerine bağışlayan Hârise b. Nu'mân, diğer bir tanesini de Hz. Ali ve Fatıma'ya hediye etmiştir.⁵¹⁴

Evinin hane-i saâdete yakın olması hasebiyle her ne zaman ihtiyacı olsa hemen gelir, Allah Rasûlü'nün ve ailesinin işlerini yapardı. Hatta Hz. Rasûlullah: "Hârise b. Numan'ın, işlerimiz için evinden koşarak gelmesinden hayâ ediyorum" buyurmuştur.⁵¹⁵

Bedir, Uhud ve Hendek gazalarına iştirak eden Hârise b. Numan,⁵¹⁶ Huneyn günü yerinde sabit kalarak düşmanla çarpışan, seksen veya yüz sahâbîden⁵¹⁷ birisidir. Hz. Peygamber'in huzurundayken iki defa Hz. Cebrail'i (a.s.) görmüş ve hatta birinde Cebrail onun selâmına karşılık vermiştir.⁵¹⁸

Annesine çokça iyilikte bulunan Hârise b. Numan,⁵¹⁹ son zamanlarında gözleri göremediğinden çektiği ipe tutunarak evinden mescide giderdi. Kendisine selam ve-

⁵¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 246; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 353; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 315; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 239.

⁵¹² Ebû Nuaym, *a.g.e.*, 1, s. 356; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429.

⁵¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 237-8.

⁵¹⁴ Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 708; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238, IV, 253; Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442), *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i (enbâ'i) ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*, nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî, I-XV, Beyrut 1420/1999, X, 93.

⁵¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 356.

⁵¹⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 707; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429.

⁵¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488.

⁵¹⁸ Vâkîdî, *Megâzî*, II, 499; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 487, 88; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 433; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 369. İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 298, 99.

⁵¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 151; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 356; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 298.

renlere, yön bulmak gayesiyle bağladığı bir ipi takib ederek yanında bulundurduğu hurma zenbilinden ikram ederdi.⁵²⁰

Hârîse b. Numan, Hz. Muaviye'nin (r.a) hilafeti zamanında Medine'de vefat etmiştir.⁵²¹

2.28. Hanzale b. Ebû Âmir

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), Şemmâs b. Osman ile kardeş yaptığı Suffe ashâbından Hanzale b. Âmir (r.a.),⁵²² Uhud harbinde Ebû Süfyan b. Harb'i öldüreceği sırada Şeddât b. Esved tarafından habersizce şehit edilmiştir. Hz. Peygamber; "Arkadaşımız Hanzale'yi melekler yıkadılar. Durumunu hanımından sorunuz" der. Hanımı; gazaya daveti işitir işitmez, gusletme fırsatı bulamadan evden çıktığını anlatınca Allah'ın Rasûlü: "İşte bunun için onu melekler yıkadılar. Allah katındaki bu şerefli makam ona yeter" buyurdu. İşte bu sebeple Suffe ashâbından Hanzale, "Gasiletü'l-Melâike (Meleklerin yıkadığı kimse)" diye meşhur olmuştur.⁵²³

Evs ve Hazrecliler, birbirlerine karşı övünürlerken, Evsliler "meleklerin yıkadığı sahâbî bizdendi" diye övünürlerdi.⁵²⁴

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.29. Abdullah Zül-Bîcâdeyn

Abduluzza ismini Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Abdullah olarak değiştirdiği bu sahâbî Müslüman olduğunda, kavmi hışımla üzerindeki elbiseyi çıkararak sert bir elbise giydirir. Bu elbiseyi ikiye ayırıp öylece Allah Rasûlü'nün huzuruna gitmesi ya

⁵²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 356; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429, 30; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 299.

⁵²¹ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 369; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 707.

⁵²² Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 357.

⁵²³ Vâkidî, *Megâzî*, I, 273; İbn Hişam, *Sire*, III, 75; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 43; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 281; Makrîzî, *İmtâ'ul-Esmâ*, I, 163.

⁵²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 66; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 357; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 66; *el-İsâbe*, I, 360, 361.

da annesinin verdiği elbiseyi Hz. Peygamber'in ikiye bölerek bir parçasını kendisine vermesi nedeniyle Hz. Rasûlullah (s.a.v.) ona; iki elbise sahibi manasına gelen “Zü'l-Bicâdeyn” lakabını vermiştir.⁵²⁵

Suffe ehlerinden Abdullah (r.a.), Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'den ayrılmamaya çalışır, kapısında bekler, vakitlerini Kur'an okuyarak, dua ve zikrederek değerlendirirdi.⁵²⁶

Tebuk gazvesine çıkıldığında vefat eden Hz. Abdullah bizzat Hz. Rasûlullah Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından kabre konulmuştur. Hatta Hz. Rasûlullah “Allah'ım! Bu gece Ben ondan razı oldum. Sen de ondan razı ol.” şeklinde dua edince bu hadisi nakleden Abdullah b. Mes'ûd: “Ondan on beş yıl önce Müslüman olmama rağmen onun yerinde olmayı ne kadar çok arzu ederdim” demiştir.⁵²⁷

2.30. Utbe b. Gazvân

İman edenlerin yedincisi Utbe b. Gazvan (r.a.), müşriklerin zulmü sebebiyle gittiği Habeşistan hicreti dönüşü, Allah Rasulü (s.a.v.) ile bir müddet Mekke'de kaldıktan sonra Medine'ye hicret ederek Ebû Dücâne ile kardeş olmuştur.⁵²⁸ Medine'ye hicretinden sonra da bir süreliğine ikâmet ettiği Abbâd b. Bîşr'in evinden ayrılarak ilim ve irfan öğrenmek maksadıyla Suffe ehline katılmıştır.⁵²⁹

Bedir gazasında bulunan Utbe b. Gazvan, Hz. Ömer (r.a.) zamanında birçok savaşlara kumandan olarak iştirak etmiş,⁵³⁰ hatta Hz. Ömer onu fethettiği Basra'ya vali yapmıştır. Basra şehrinin yerleşimini çizerek ortasına ilk camiye yaptıran Utbe b. Gazvan, Hicretin 17. senesinde 57 yaşında vefat etmiştir.⁵³¹

⁵²⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1013; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 122; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 125.

⁵²⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 365; *el-İstiâb*, III, 125.

⁵²⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1013-14; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 125; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 228; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 369; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 484; II, 338-339.

⁵²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 99; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 171.

⁵²⁹ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 171.

⁵³⁰ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 147; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 565.

⁵³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 99; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 171; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 147; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 565, 66; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 455.

176 Müslim, *Zühd*, 14; İbn Mâce, *es-Sünen*, *Zühd*, 12.

2.31. Amr b. Abese

Putra tapmanın yanlışlığına kanaat ettiğini anlattığı bir arkadaşının, Mekke’de birisinin kendisi gibi konuştuğunu söylemesinin ardından hemen Mekke’ye giden Amr b. Abese (r.a.), Hz. Peygamber’in (s.a.v.) İslam’ı gizlice tebliğ ettiğini öğrenir. O gece Kâbe’de uyuduğu sırada uzaktan gelen kelime-i tevhid sesinin sahibine yaklaşılarak kim olduğunu sorar. Allah’ın Rasûlü cevabını alınca ne ile gönderildin der. Hz. Peygamber; Yalnız Allah’a kulluğu, ona hiçbir şeyi ortak koşmamayı, kan dökmeyi ve yakın akrabaya iyiliği tebliğ etmekle emrolunduğunu söyler. Amr b. Abese, öyleyse uzat elini biat edeyim dediğinde, elini uzatan Allah’ın Rasûlü’ne biat ederek Müslüman olur.⁵³²

İman edenlerin dördüncüsü kabul edilen Amr b. Abese, yanında kalmak istediysede Hz. Rasûlullah, Mekke’den çıktığını işitinceye kadar memleketine dönmelerini ister. Kavmine dönerek Mekke’den Medine’ye gitmesini beklediği Hz. Peygamber’in hicretini, yıllar sonra öğrenir ve hemen Medine’ye gider. Kendisini tanıyıp tanımadığı sorusuna Hz. Peygamber, evet Mekke’de görüştüğüm kişi sizsiniz der.⁵³³

Medine’ye yerleşmesinden sonra Amr b. Abese, Suffe’de kalarak Hz. Peygamber’den çokça istifade etmeye çalışır.⁵³⁴ Mekke fethine katılan Amr b. Abese, Hz. Rasûlullah’ın vefatından sonra Şam’a yerleşir ve Hz. Osman’ın hilafetinde Humus’ta vefat eder.⁵³⁵

2.32. Ukbe b. Âmir

Koyunlarını otlatırken Medine’ye hicret ettiğini işittiğinde, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) biat etmesinin akabinde Ukbe b. Âmir (r.a.), Hz. Rasûlullah’ın hizmetinde bulunmaya gayret etmiştir. Allah’ın Rasûlüne hizmet ederek ondan ilim öğrenmek

⁵³² İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 214-17; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 498-500.

⁵³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 111; Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirîn*, 294; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 15, 16; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 271-273; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 251, 52; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 5, 6.

⁵³⁴ Ebû Nu’aym, *Hilye*, II, 15, 16.

⁵³⁵ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 252; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 6.

niyetiyle Suffe ehli arasına katılan Ukbe b. Âmir,⁵³⁶ Hz. Osman'ın (r.a.) mushafından başka husûsî mushafı olan bir sahâbîdir. Kur'an-ı Kerim'in toplanmasında da emeği geçen Ukbe b. Âmir'in, Kuran tilavetini güzel yaptığı, okur-yazarlık ve fıkıh ilminde söz sahibi olduğu nakledilmiştir.⁵³⁷ Şam'ın fethinde bulunan ve Sıffîn'de Hz. Muaviye'nin yanında yer alan Ukbe b. Âmir, valilik yaptığı Mısır'da Hicretin 58. yılında vefat etmiştir.⁵³⁸

2.33. Ebû Abdîrrahmân (Ebû'l-Bahterî) Sefîne

Vefatına kadar zevcesi Ümmü Seleme'in (r.a.) Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) hizmet şartı ile âzad ettiği Sefîne (r.a.), Hz. Peygamber'e hizmet ettiği yirmi yıl boyunca Suffe'de kalmıştır.⁵³⁹ Bir sefer sırasında oradakilere ağır gelen yükünü taşıdığında Hz. Rasûlullah'ın "Bu kadar yükü ancak bir gemi taşıyabilir. Öyleyse sen bir gemisin" buyurmasının ardından ismi "Sefîne" olarak kalmıştır. Eski ismini soranlara o; Rasûlullah'ın verdiğiinden başka isim kullanmak istemiyorum" derdi.⁵⁴⁰

Diğer bir rivayette; Binddiği geminin batması sonucu bir tahta parçasına tutunarak sahile çıktığında, sahilde bir aslanın kendine doğru geldiğini gören Sefîne, "Ey aslan, ben Rasûlullah'ın hizmetçisi Sefîne'yim" der. Bunun üzerine başını öne eğen aslan bazı sesler çıkarır ve adeta yolcu eder gibi onu önüne katarak gideceği yere kadar götürür.⁵⁴¹ Sefîne, Haccac'ın valiliği döneminde hicrî 70. Senesinde hayata veda etmiştir.⁵⁴²

⁵³⁶ Ebû Nuaym, *a.g.e.*, II, s. 8.

⁵³⁷ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 42-43; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 429.

⁵³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 376; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 8, 9; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 183; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 53, 54; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 489.

⁵³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 498; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 368; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 243; Sehâvî, *Rüchânü'l-Kıffe*, 212.

⁵⁴⁰ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 368; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, XI, 407.

⁵⁴¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 411; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 58; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 435; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, IV, 497.

⁵⁴² İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 244; Zehebî, *Siyer*, III, 173.

2.34. Tihfe b. Kays

Oğlunun anlattığına göre; bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.) Suffe’de bulunan herkesi birer ikişer evine davet eder. Tihfe b. Kays (r.a.) ile beraber kalan beş kişiye de; “Haydi Hz. Aişe’nin (r.a.) evine gidelim zira Aişe bizi doyurur” der. Hz. Aişe’nin getirdiği “Ceşişe” ve peşinden “Hayse” denilen yemeği yeydikten sonra, Hz. Peygamber’in isteğiyle büyük bir tasta gelen suyu da içerler. Akabinde Hz. Rasûlullah: “İsteyen burada uyusun, isteyen de mescide gitsin” buyurunca mescide giden Tihfe b. Kays, hayatı boyunca yaşadığı Suffe’de vefat etmiştir.⁵⁴³

2.35. Zeyd b. Hattab

Baba bir kardeş olduğu abisi Hz. Ömer’den önce iman eden Zeyd b. Hattab (r.a.), Medine’ye ilk hicret edenler arasında yer almıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Adi b. Aclân (r.a.) ile kardeş yaptığı Suffe ashâbından Zeyd b. Hattab,⁵⁴⁴ Bedir, Uhud, Hendek gazaları ile Hudeybiye ve Mekke fethine katılmıştır.⁵⁴⁵ Uhud bozgununda Allah Rasûlü’ne kasdetmek isteyen müşrik Ebû Cehm’i engelleyen Zeyd b. Hattab,⁵⁴⁶ Hudeybiye’de yapılan Bey’atürrıdvân’da bulunmuş, Müslümanların bayraktarlığını yaptığı Yemâme günü kardeşliğiyle beraber şehit olmuşlardır.⁵⁴⁷

2.36. Ebû Seleme

Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) halasının oğlu olan Abdullah b. Abdülesed, Süveybe’nin kendisi ve Hz. Hamza (r.a.hm.) ile beraber Hz. Peygamber’i de emzirmesi hasebiyle sütkardeşi Ebû Seleme künyesi ile tanınırdı. İslam’a girenlerin onbirincisi Abdullah b. Abulesed, ashâb-ı Suffe’den olup⁵⁴⁸ Habeşistan ve Medine’ye de ilk hic-

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 429, 430; Tirmizî, *Edep*, 21; *Hilye*, I, 373, 74; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 98; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 235.

⁵⁴⁴ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 367.

⁵⁴⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 376; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 120; Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 367; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 285; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 565.

⁵⁴⁶ Belazurî, *Ensâb*, I, 65.

⁵⁴⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 378, 467; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 120; Zehebî, *Siyer*, I, 298.

⁵⁴⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ* II, s. 3.

ret edenlerdendir. Bedir’de bulunan⁵⁴⁹ ve Gamre seferinde ordu kumandanı olan⁵⁵⁰ Abdullah b. Abdülesed; Uhud dönüşü vefat etmesinin akabinde Hz. Rasûlullah, onun hanımını Ümmü Seleme (r.a.) ile evlenmiştir.⁵⁵¹

2.37. İrbâd b. Sâriye

Mekke’de ilk iman edenlerden ve Suffe ehlerinden İrbad b. Sâriye (r.a.)⁵⁵² Allah Rasûlü’nün arzusıyla İslam’ı tebliğ maksadıyla kavmine gönderilmiştir.⁵⁵³ Kendisinden birçok hadis rivâyet edilen İrbâd b. Sâriye, Hz. Peygamber’in vefatından sonra Suffe’de tahsil ettiği ilim ve irfanı çevresindekilere tebliğ etmiştir.⁵⁵⁴

Binek ve teçhizat talebiyle gittikleri Hz. Peygamber’in (s.a.v.) huzurundan, arzularına kavuşamadıkları, Tebûk seferine gidemedikleri için ağlayarak geri dönen ve haklarında Tevbe Suresi 92. âyetin nüzul olduğu “Bekkûn” ehliindendir.⁵⁵⁵ Son zamanlarında Humus’a yerleşen İrbâd b. Sâriye Hicretin 75. yılında burada vefat etmiştir.⁵⁵⁶

2.38. Ebû Fukeyhe Yesâr

Abdüddâr oğullarından Safvan b. Ümeyye’nin kölesi iken Mekke’de ilk iman edenler kervanına katılınca, artık öldü zannıyla terkedilecek kadar Abdüddâr oğullarından eziyet çekmiştir. Hz. Ebû Bekir (r.a.), Yesâr Ebû Fukeyhe’yi (r.a.) işte bu haldeyken bulmuş ve müşriklerden satın alarak azad etmiştir. Yesâr Ebû Fukeyhe Habe-

⁵⁴⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II, 468; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 335; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 71.

⁵⁵⁰ Belâzurî, *Ensâb*, X, 222.

⁵⁵¹ Beyhakî, *Delâil*, III, 463; Müslim, *Cenâiz*, 4.

⁵⁵² Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 11; Zehebî, *Siyer*, III, 419.

⁵⁵³ II, 13; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 19; Zehebî, *Siyer*, III, 421.

⁵⁵⁴ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 5; Zehebî, *Siyer*, III, 420; İbn Hacer, a.g.e., IV, 399.

⁵⁵⁵ İbn Hişam, *Sîre*, IV, 518; Beyhakî, *Delâil*, V, 218; ; Ebû’s-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî (ö. 1270/1854), *Rûhu’l-me’ânî fî tefsiri’l-Kur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-mesânî*, nşr. Muhammed Ahmed el-Emed - Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, I-XXX, Beyrut 1999, X, 159.

⁵⁵⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 14; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 473.

şistan'a yapılan ikinci hicretten döndüğünde, yine muhacir olarak gittiği Medine'de Suffe ehline katılmış⁵⁵⁷ ve bu şehirde Bedir'den önce vefat etmiştir.⁵⁵⁸

2.39. Abdullah b. Üneys el-Cühenî

Medineli ilk Müslümanlardan Abdullah b. Üneys (r.a.), ikinci Akabe biatında bulunarak,⁵⁵⁹ anlaşmalı olmasına rağmen Seleme oğullarının putlarını kırmıştır.⁵⁶⁰ Uzak bir yerde ikâmet ettiğinden ancak Ramazan ayında Medine'ye gelebilir ve gündüzleri Mescid-i Nebevî'de, geceleri ise Suffe'de kalırdı.⁵⁶¹

Bedir hariç⁵⁶² Uhud'la birlikte diğer bütün fetih ve gazalara iştirak eden Abdullah b. Üneys,⁵⁶³ Hz. Peygamber tarafından birçok seriyyede görevlendirilmiş,⁵⁶⁴ hicrî 54 senesinde, 74 veya 80 yılında Şam'da vefat etmiştir.⁵⁶⁵

2.40. Ebû Rezin

Ebû Rezîn (r.a.) daima Suffe'de kalarak ilim, ibadet, zikir ve dua ile meşgul olmaya çalışırdı.⁵⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) suffe ehlinden Ebû Rezîn'e "Ya Ebâ Rezîn, boş kaldığın zaman dilinle Allah'ı zikret" buyurunca Ebû Rezîn, "Ey Allah'ın Rasûlü yolum mezarlıktan geçiyor. Oradakiler için de dua etmem gerekir mi?" Diye sordu. Hz. Rasûlullah "Ey Müslüman kabir ehli, Allah'ın selamı üzerinize olsun. Bizden önce gittiniz. İnşallah biz de peşinizden sizlere kavuşacağız" demesini söyle-

⁵⁵⁷ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 24.

⁵⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 498, III, 248; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 24; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 145, 293; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, VI, 248; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 667, IV, 156.

⁵⁵⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 179;

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 583; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 7.

⁵⁶¹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 319; Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, I'tlkâf, 12; Müslim, *Sıyam*, 218; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 5.

⁵⁶² Vâkidi, *Megâzî*, I, 117.

⁵⁶³ Vâkidi II, 686; Beyhakî, *Delâil*, IV, 243; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 7.

⁵⁶⁴ İbn Hişam, *Sire*, III, 274, 275; Vâkidi, a.g.e., II, 566; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 91, 92.

⁵⁶⁵ *Hilye*, II, 5; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 179, 180; *el-İsâbe*, II, 278, 79.

⁵⁶⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 221; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 366; İbn Hacer, a.g.e., VII, 116-117.

di. Ebû Rezîn; “onlar söylediklerimizi iştirirler mi?” deyince Hz. Rasûlullah: “İştirirler, fakat cevap veremezler” buyurmuştur.⁵⁶⁷

2.41. Esmâ b. Hârise

Suffe ehli içinde, Hz. Rasûlullah’ın (s.a.v.) yanında durarak sürekli hizmet edenlerden birisi olan Esma b. Harise (r.a.) ve kardeşi Hind, Ezvâc-ı tahiratın evlerine Sekâ kuyusundan su taşırlardı.⁵⁶⁸ Bey’atü’r-Rıdvan’a katılan Esma b. Harise ve kardeşi Hind, yakınında olmaları hasebiyle Hz. Rasûlullah’tan çokça rivayette bulunmuşlardır. Bir defasında Hz. Peygamber, onu mensup olduğu kabilesine Âşure günü orucunu tutmalarını öğütlemesi için göndermiştir.⁵⁶⁹

Esma b. Harise, Muaviye’nin hilafeti zamanında hicrî 66 yılında 80 yaşında Basra’da vefat etmiştir.⁵⁷⁰

2.42. Şukrân Sâlih b. Adî

Abdurrahman b. Avf’ın (r.a.) kölesi iken, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hediye ettiği Suffe ehlinden Salih (r.a.),⁵⁷¹ Şükran ismiyle anılmıştır. Bedirden sonra Allah Rasûlü’nün azad ettiği Şükran,⁵⁷² vefatına kadar onun hizmetinde bulunmuş ve Mustalik harbinden sonra elde edilen ganimetleri muhafaza ile vazifelendirilmiştir.⁵⁷³ Vefat anında da en yakınında bulunduğu Hz. Rasûlullah’ı bizzat o yıkarken bir yandan da Hz. Abbas, Üsâme ve Fadl (r.a.) ile beraber suyunu dökmüşlerdir.⁵⁷⁴ Yine

⁵⁶⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 366, 67; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 110; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 69.

⁵⁶⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 504; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, I, 217, İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 179; İbn Manzûr, *Muhtasar*, II, 324.

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 217.

⁵⁷⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 497, II, 376; 49; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 179; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 95; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 39; Ebû Nuaym, *a.g.e.*, I, s.348.

⁵⁷¹ Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 372.

⁵⁷² İbnü’l Esîr, *a.g.e.*, II, 527; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 284; İbn Manzûr, *Muhtasar*, II, 304.

⁵⁷³ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 64; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 266.

⁵⁷⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 280; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 709; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 372.

indirildiğinde Hz. Rasûlullah'ı bizzat kabrine o yerleştirmiş ve kabrinin altına kadife bir bez koymuştur.⁵⁷⁵

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da ikâmet ettiği Medine'de vefat etmiştir.⁵⁷⁶

2.43. Bera'e b. Mâlik

Allah Rasûlü'nün hizmetçilerinden ve Suffe ehlerinden Enes b. Mâlik'in kardeşi Bera'e b. Malik (r.a.),⁵⁷⁷ Uhud, Hendek ve sonrasındaki bütün gazalara katılmıştır. Hz. Ömer (r.a.) zamanında da birçok harbe iştirak eden Bera'e b. Malik, hicretin 20. Yılında "Yevmu't-Tuster" denilen bir günde İran topraklarındaki harpte, düşmanların kumandanını öldürdükten sonra şehit olmuştur.⁵⁷⁸

2.44. Abdurrahman b. Cebr

İslâm'dan önce okuma yazma bilen, ilk Müslümanlardan ve Suffe ehlerinden Abdurrahman b. Cebr'in (r.a.) Abdu'l-Uzza olan ismini Allah Rasûlü (s.a.v.), Abdurrahman ile değiştirmiştir.⁵⁷⁹ Uhud ve Hendek ile birlikte iştirak ettiği Bedir gazasında Hz. Rasûlullah'a ve Müslümanlara eziyet eden Yahudi Ka'b b. Eşrefi öldüren Abdurrahman b. Cebr,⁵⁸⁰ Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde halkı teftiş ederek hüküm vermek üzere vazifelendirilmiştir.⁵⁸¹

Hicretin 34. senesinde 70 yaşında Medine'de Hz. Osman (r.a.) devrinde vefat eden Abdurrahman b. Cebr'in cenaze namazını, yine bizzat Hz. Osman kıldırılarak Bakî' Mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁸²

⁵⁷⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 527; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 153.

⁵⁷⁶ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, II, 527.

⁵⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 16, 17; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 350; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 206.

⁵⁷⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 903; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 143.

⁵⁷⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 8; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 431.

⁵⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 450; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 187; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 394.

⁵⁸¹ Beyhakî, *Delâil*, III, 451.

⁵⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 451; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 271.

2.45. Habîb b. Zeyd b. Asım

Akabe biatlarında bulunan Suffe ehlinde Habîb b. Zeyd b. Asım (r.a.)⁵⁸³ Uhud ve Hendek gazalarına katılmış, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) vefatından sonra yalancı peygamberlerle yapılan savaşta esir olmuştur.

Peygamber olduğunu tasdik etmesini isteyen Müseylemetu'l-Kezzab'ı reddedince de şehit edilmiştir.⁵⁸⁴

2.46. Said b. Âmir

Medine'ye hicret ederek Hayber ve sonraki bütün gazalara katılan Suffe ehlinde Said b. Âmir (r.a.), Hz. Ömer tarafından Şam⁵⁸⁵ ve Humus'a vali tayin edilmiştir.⁵⁸⁶

Hicretin 19. veya 20. yılında Şam civarındaki Kayseriye'de vefat etmiştir.⁵⁸⁷

2.47. Cerhed b. Huveylid

Ebû Abdurrahman künyesi ile tanılan Suffe ehlinde Cerhed b. Huveylid (r.a.), elbise alamayacak kadar fakir bir sahâbî idi.⁵⁸⁸ Sağ elindeki rahatsızlıktan ötürü sol eliyle yemek yediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) "Sağ elinle ye" buyurmuştur. Bu hadiseden da sonra vefatına kadar sağ eliyle yemek yemeyi hiç terketmemiştir.

Cerhed b. Huveylid (r.a.), yaralandığı Hudeybiye'de şehit olmuş ya da Medine'deki evinde Hicrî 61 sensesinde Muaviye devrinde vefat etmiştir.⁵⁸⁹

⁵⁸³ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 355; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 443.

⁵⁸⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 903; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 316; İbn Hişam, *Sire*, I-II, 446; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 355; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 306, 307.

⁵⁸⁵ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 244; İbn Hacer, a.g.e., III, 93.

⁵⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 316; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 381; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 244-45; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 393-94.

⁵⁸⁷ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 394; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 49.

⁵⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 479; Tirmizî, *Edeb*, 40; ; Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 353; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 580.

⁵⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 298; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 231.

2.48. Talha b. Amr

Medine'ye geldiğinde tanıdığı olmadığından arkadaşı ile birlikte Suffe'ye yerleşen Talha b. Amr (r.a.), Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) sonra da Basra'ya göç etmiştir.⁵⁹⁰

2.49. Furât b. Hayyân

Ebû Süfyan'ın idaresindeki Kureyş müşriklerine seriyye gönderildiğinde, o topluluğun rehberi olan Furat b. Hayyan, Müslümanlarca esir alınarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) getirildi.⁵⁹¹ Burada Müslüman olan Suffe ashâbından Furat b. Hayyan (r.a.),⁵⁹² vefatına kadar yanından hiç ayrılmadığı Allah Rasûlü'ne bütün gazalara beraberinde iştirak etmiştir. Müseylime'nin öldürülmesi için görevlendirilen Furat b. Hayyan,⁵⁹³ dini ilimlerde de kendini yetiştirmiş,⁵⁹⁴ iz sürücülüğü ve rehberlikteki mahareti sebebiyle seferlerde elçi ve ordu rehberi olarak vazifelendirilenmiştir.⁵⁹⁵

Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra önce Mekke ardından Kûfe'ye yerleşmiştir.⁵⁹⁶

2.50. Mistah b. Üsâse

İlk Müslüman ve muhacirlerden, Suffe'nin ilk sakinlerinden Mistah (r.a.),⁵⁹⁷ Allah Resûlü ile beraber Bedir ve diğer gazalarda bulunmuş, bazı serriyyelere de katılmıştır.⁵⁹⁸ Akrabalığı münasebetiyle Hz. Ebû Bekir (r.a.) Mistah'a verdiği sadakayı onun ifk hâdisesine karışması neticesinde kesmiş ve bu nedenle de; Nur suresi

⁵⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 374, 75; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 321; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*; III, 90, 91; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 231. Sehâvî, *Rüchânu'l-Kiffe*; 225.

⁵⁹¹ Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ'*, I, 130, 266.

⁵⁹² Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 17.

⁵⁹³ Ebû Dâvûd, *Cihad*, 99; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 351, 52; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 20.

⁵⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 116.

⁵⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, 38.

⁵⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 40; Şâmî, *Sübûlü'l-Hüdâ*, VI, 32.

⁵⁹⁷ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 20.

⁵⁹⁸ İbn Hişam, *Sire*, I-II, 679; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 7; Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ'*, I, 72.

22. Ayet nazil olmuştur.⁵⁹⁹ Bu âyetin nüzulünün ardından hata ettiğini anlayan Hz. Ebû Bekir, Mistâh'a yardım etmeye devam etmiştir.⁶⁰⁰

Hz Osman zamanında hicrî 34 senesinde 56 yaşında hayatını kaybetmiştir.⁶⁰¹

2.51. Uveym b. Sâide

İlk Akabe biatındaki Ensar topluluğunda bulunan ve su ile tahâret alan ilk kişi olduğu rivâyet edilen⁶⁰² Suffe ehlerinden Uveym b. Sâide'yi (r.a.)⁶⁰³ Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ömer veya Hâtib b. Beltia ile kardeş yapmıştır.⁶⁰⁴ Bedir, Uhud, Hendek ile birlikte bütün gazalara iştirak etmiştir.

Uveym b. Sâide Hz. Rasûlullah (s.a.v.) ya da Hz. Ömer (r.a.) zamanında 65 yaşında vefat etmiştir.⁶⁰⁵

2.52. Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî

Suffe ashâbından Fudâle b. Ubeyd (r.a.),⁶⁰⁶ Bedir, Uhud Hendek ve diğer gazalara da iştirak etmiş,⁶⁰⁷ Mısır ve Şam'ın fethinde bulunmuştur. Hz. Muaviye onu, istişare heyetinde bulunduğu Ebud-Derdâ'nın (r.a.) peşinden, Şam'a kadı olarak tayin etmiştir. Hatta Muâviye'nin, üzerlerine komutan olarak gönderdiği Bizanslıların ordusu ile denizde savaşmış ve elde ettiği topraklarından bir kısmını da İslâm devletine bağlamıştır.⁶⁰⁸

⁵⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 51; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 296; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 20; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 156; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 408.

⁶⁰⁰ Buhârî, Tefsir, 11; Müslim, Tevbe, 10; Beyhakî, *Delâil*, IV, 67-71; İbn Abdülberr, *a.g.e.*, III, 296.

⁶⁰¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 36; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 74.

⁶⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 422; İbn Mâce, *es-Sünen*, Tahâret, 28; Belâzurî, *Fütühü'l-Büldân*, 18.

⁶⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 315; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 11; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 317; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 44, 45.

⁶⁰⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 620.

⁶⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 218; Buhârî, Megâzî, 13; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 316; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 11.

⁶⁰⁶ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 17; Kandemir, M. Yaşar, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c.12, 292-293.

⁶⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 401; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 363.

⁶⁰⁸ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 328.

Sefere çıktığında zaman zaman vekâletini üslendiği Hz. Muaviye'nin hilafeti zamanında hicretin 53. senesinde Şam'da vefat etmiştir.⁶⁰⁹

2.53. Huneys b. Huzâfe

İlk Müslümanlardan Suffe ehlinde Huneys b. Huzafe (r.a.), Abdullah b. Huzâfe'nin kardeşi olup Habeşistan ve Medine'ye hicrette bulunmuştur. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) önce, Hz. Ömer'in kızı Hafsa (r.a.) validemizle evli olan Huneys b. Huzafe Bedir gazasına katılmış, Uhud'da aldığı bir yara sebebiyle vefat etmiştir.⁶¹⁰

2.54. Ka'b b. Amr

Akabe biatlarında bulunan ve Ebû Yüsr künyesi ile anılan⁶¹¹ Suffe ehlinde Ka'b b. Amr (r.a.),⁶¹² Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bulunduğu her gazaya iştirak etmiş, genç yaşında katıldığı Bedir harbinde Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ı esir almıştır.⁶¹³

Sıffin'de Hz. Ali'nin (r.a.) safında yer alan Ka'b b. Amr hicretin 55. yılında Bedir ashâbından Medine'de vefat eden en son sahâbî olmuştur.⁶¹⁴

2.55. Habbab b. İrs

İman edenlerin altıncısı Suffe ehlinde Habbab b. İrs (r.a.), Mekke'de İslam uğruna çektiği işkencelerden sonra Medine'ye ilk hicret edenlerdendir.⁶¹⁵

⁶⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 18; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 438, Belazurî, *Futuh*, I, 232; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 206.

⁶¹⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 360; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 35; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 147; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 456.

⁶¹¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 380; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 380; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 484.

⁶¹² Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 19.

⁶¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 12; İbn Hişam, *Sîre*, III, 335; Vâkîdî, *Megâzî*, I, 140; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 332, 333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 221.

⁶¹⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 340; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 371.

⁶¹⁵ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 358.

2.56. Huzeyfe b. Esîd

Hendek gazasının akabinde Medine'ye gelerek iman eden, Ebû Sariha künyesi ile anılan Suffe ashâbından Huzeyfe b. Esîd (r.a.), Hudeybiyede bulunarak Mekke fethine, Huneyn ve Taif gazalarına iştirak etti. Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) sonra Mekke'de meskûn olarak Yemame'ye ve Şam fethine katılan Huzeyfe b. Esîd, hicrî 42 de Kûfe'de vefat etti.⁶¹⁶

2.57. Cârîye b. Humeyl

Suffe ashâbından Cârîye b. Humeyl (r.a.) Hz. Rasûlullah (s.a.v.) ile Bedir'de bulunmuş, Uhud'da şehiden vefat etmiştir.⁶¹⁷

2.58. Sakf b. Amr

Bedir ve diğer gazalara iştirak eden suffe ehlinden Sakf b. Amr (r.a.), Hayber'de şehit olmuştur.⁶¹⁸

2.59. Ebû Firâs Rebîa b. Ka'b el-Eslemi

Ebû Firâs ismiyle çağrılan⁶¹⁹ ve sürekli Suffe'de ikâmet ederek orada ilim tahsil eden Rebî'a b. Ka'b (r.a.),⁶²⁰ Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kapısının önünde sabahlar, abdest suyunu hazırlar ve hizmetinde bulunurdu. Hizmetine mukabil Cennet'te beraber olmak dileyince Hz. Rasûlullah (s.a.v.) ondan, çok secde ederek kendisine yardımcı olmasını istemiştir.⁶²¹

⁶¹⁶ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 394; İbn Manzûr, *Muhtasar*, VI, 247; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 466; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 38.

⁶¹⁷ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 354; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 313; İbn Hacer, *el-isâbe*, I, 217, 18.

⁶¹⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 351; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 290; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 293; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 202.

⁶¹⁹ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 494.

⁶²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 402; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 31.

⁶²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 59; Müslim, *Salât*, 226; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 32.

Rebi'a b. Ka'b, Allah Rasûlü'nün vefatından sonra Medine yakınlarında yerleştiği Yeyn'de, hicretin 63. yılında vefat etmiştir.⁶²²

2.60. Hureym b. Fâtek

Suffe ehlinde Hureym b. Fâtek (r.a.), gönlüne düşen muhabbet neticesinde Medine'ye gelerek Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) huzurunda Müslüman olmuştur. Bedir'de bulunan Hureym b. Fâtek,⁶²³ Hz. Rasûlullah'tan sonra yerleştiği Rakka'da vefat etmiştir.⁶²⁴

2.61. Ebû Müveyhibe

Suffe'de ikâmet eden ve vefatına kadar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hizmetinden ayrılmayan azatlığı Ebû Müveyhibe (r.a.),⁶²⁵ Müreysi'de Âişe annemizin devesini idare etmiştir.⁶²⁶

2.62. Künnaz b. Huseyn

Mekke'de ilk iman ederek işkence görenlerden ve Suffe ashâbından⁶²⁷ İslam'ın ilk sancaktârı Künnaz b. Huseyn, Bedir ile bütün gazalarda bulunmuş, hicretin 2. Yılında Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında Şam'da vefat etmiştir.⁶²⁸

⁶²² İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 313-4; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 291; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 216; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 511.

⁶²³ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 363; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 29; İbn Manzûr, *Muhtasar*, VIII, 42

⁶²⁴ İbn Abdülber, II, 29; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 236.

⁶²⁵ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 27-28.

⁶²⁶ Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 428; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 498; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 309; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 1764; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 188.

⁶²⁷ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 19.

⁶²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 47; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, IV, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 307; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 19; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 391; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 500; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XXIV, 355; Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ*, VI, 11.

2.63. Mikdad b. Esved

Mekke’de imanını açıktan ilan eden ilk Müslümanlardan Mikdad b. Amr Sa’lebe (r.a), Esved’in kölesi olduğundan Mikdad b. Esved adıyla tanınmıştır. Habeşistan ile Medine’ye hicret eden Suffe ehlinde Mikdad b. Amr (r.a),⁶²⁹ Bedir ve diğer gazalara ayrıca Mısır’ın fethine iştirak etmiştir.⁶³⁰ Hicrî 33 senesinde vefat ettiği Mısır’dan getirilerek Hz. Osman’ın (r.a) kıldırıldığı cenaze namazının ardından Medine’ye defnedilmiştir.⁶³¹

2.64. Abdurrahman b. Kurt es-Sumâî

İlk Müslümanlardan Abdurrahman b. Kurt (r.a), imanı sebebiyle Mekkede eziyet çekmiş, hicretle birlikte Suffe’ye yerleşmiştir.⁶³² Allah Rasûlü (s.a.v.) ile Suffe’de yaşadığı hatıralarından sık sık bahseden Abdurrahman b. Kurt, Hz. Rasûlullah’tan sonra Şam’a yerleşmiştir. Hz. Ömer (r.a.) tarafından Humus’a vali olarak atanan Abdurrahman b. Kurt, Müslümanlara daima Hz. Peygamber’in sünnetine ve İslâm ahlakına uymalarını öğütlerdi.⁶³³

2.65. Ebû Kebşe

İsmi Süleym olan ve Suffe’de ikâmet eden Ebû Keşbe (r.a.),⁶³⁴ Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) hizmetinde bulunmuştur. Hz. Rasûlullah’ın azatlısı Süleym Bedir ve sonrasındaki gazalara katılmış hicretin 13. yılında Hz. Ömer zamanında vefat etmiştir.⁶³⁵

⁶²⁹ Ebû Nu’aym, *Hilye*, II, 20.

⁶³⁰ İbn Hişam, *Sire*, II, 592 İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 7; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 20; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 42-4; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 160.

⁶³¹ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 43; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161.

⁶³² Ebû Nu’aym, *Hilye*, II, 7; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 296.

⁶³³ İbn Manzûr, *Muhtasar*, XV, 15; Bkz: Makrîzî, *İmtâ’u’l-Esmâ’*, XII, 267; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 419.

⁶³⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 20.

⁶³⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 301; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 261; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 165.

2.66. Muâz b. Hâris

Ebû Halime künyesi ile tanınan Suffe ehlinden Muâz b. Hâris (r.a.),⁶³⁶ Hendek gazasında bulunmuş ve Hicretin 63. yılında. Yevmu'l-Harre'de şehit olmuştur.⁶³⁷

2.67. Eġar b. Yesâr el-Müzenî

Suffe ehlinden olan el-Eġarr b. Yesâr el-Müzeni (r.a.),⁶³⁸ Hz. Rasûlullah'tan (s.a.v.) bazı rivayetlerde bulunmuştur.⁶³⁹

2.68. Hureym b. Evs

Tebûk'ten dönüşünde Allah Rasûlü (s.a.v.) ile görüşmesinin akabinde Müslüman olduktan sonra Suffe'den ayrılmayan Hureym b. Evs (r.a.),⁶⁴⁰ Mekke fethi, Huneyn ve Taif gazalarına iştirak etmiş, Hz. Rasûlullah'tan (s.a.v.) sonra da Yemame'de bulunmuştur.⁶⁴¹

2.69. Abdullah b. el-Hârîs

Medine'de Ebû Vedâa es-Sehmî'nin anlaşmalısı "İsyankâr" anlamındaki "Âs" olan ismini, Hz. Peygamber'in Abdullah olarak değiştirdiği Abdullah b. Hârîs b. Cez'i ez-Zübeydî⁶⁴² Mescid-i Nebevî yapılıncâ Suffe'ye yerleşmiştir.⁶⁴³

Suffe'de bulunduğu zaman Allah Rasûlü ile yedikleri yemekten sonra, tekrar abdest alarak namaz kıldıklarını nakleden Abdullah b. el Hârîs,⁶⁴⁴ Hz. Rasûlullah'tan sonra fethine katıldığı Mısır'a yerleşmiştir. Abdullah b. el Hârîs, Allah Rasûlü'nden

⁶³⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 21.

⁶³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 168; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 462-463; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 197; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 427.

⁶³⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 349.

⁶³⁹ Müslim, *Zikr*, 42; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 125; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 56.

⁶⁴⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 363.

⁶⁴¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, IV, 253; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 363, 64; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 424.

⁶⁴² İbn Abdülberr, *a.g.e.*, III, 19; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 41; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XIII, 195.

⁶⁴³ Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 6.

⁶⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 190; İbn Mâce, *es-Sünen*, Et'ime, 24; Ebû Dâvut, *Taharet*, 74.

öğrendiklerini tebliğ ettiği Mısır'da Hicretin 86. yılında en son vefat eden sahabîlerdendir.⁶⁴⁵

2.70. Hâzim b. Harmele

Suffe ashâbından Hâzim b. Harmele (r.a.),⁶⁴⁶ Hz. Rasûlullah'tan bazı hadisler rivayet etmiştir.⁶⁴⁷

2.71. Hakem b. Umeyr

Suffe ashâbından Hakem b. Umeyr (r.a.),⁶⁴⁸ Suffe'de Hz. Peygamber ile yaşadığı hatıraları ve ondan duyduğu bazı hadisleri rivayet etmiştir.⁶⁴⁹ Bedir'de bulunan Hakem b. Umeyr, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra yerleştiği Humus'ta vefat etmiştir.⁶⁵⁰

2.72. Ebû Berze el-Eslemî

Mekke'de ilk iman eden Müslümanlardan Suffe'de ikâmet eden Ebû Berze el-Eslemî (r.a.),⁶⁵¹ Bedir ile bütün gazalarda, Hayber ve Mekke fethinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra Medine'den Basra'ya oradan da cihad için Hirasana gitti.⁶⁵²

Ebû Berze el-Eslemî, yerleştiği Merv ya da Basra'da Hicretin 60. yılında vefat etmiştir.⁶⁵³

⁶⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 497; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 6, 7; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 204; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 291.

⁶⁴⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 356.

⁶⁴⁷ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 431; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 299.

⁶⁴⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 358.

⁶⁴⁹ Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 281; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 94, IV, 118.

⁶⁵⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 41; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 307; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 351.

⁶⁵¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 32.

⁶⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 366; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, IV, 58; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 131; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 556.

⁶⁵³ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, IV, 59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 556; Zehebî, *Siyer*, III, 43.

2.73. Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî

Ebû Sa'lebe künyesi ile meşhur olan, Yemenli Huseyn oğullarından Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî,⁶⁵⁴ Hayber Fethi sırasında Medine'ye gelerek Müslüman oldu. Yine iştirak ettiği Hayber Fethi'nin akabinde Medine'ye geri dönerek Suffe ehline katılan Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî için Hz. Rasûlullah, ganimetlerden pay ayırmış ve İslâm'ı tebliğ etmek üzere kavmine elçi olarak göndermiştir.⁶⁵⁵

Nitekim onun gayretleri neticesinde, bir süre sonra Hüseyin kabilesinden içlerinde kardeşi Amr b. Cürhüm'ün da bulunduğu yedi kişilik bir topluluk Medine'ye gelerek Müslüman oldu.⁶⁵⁶

Suffe'de tahsil ettiği ilim sonucunda tefsir ve hadis hususunda söz sahibi olan Ebû Sa'lebe, Hz. Rasûlullah'tan hadis rivayetinde bulunmuş ve bazı âyetlerin tefsiri hakkında görüş beyan etmiştir.⁶⁵⁷

Bey'atü'r-Rıdvân'da bulunan ve Hz. Rasûlullah'tan sonra Şam ya da Humus'a yerleşen bu sahâbî, hicretin 75. Senesinde Hz. Muaviye'nin döneminde vefat etmiştir.⁶⁵⁸

2.74. Utbe b. Abd es-Sülemî

Suffe ehlerinden Utbe b. Abd es-Sülemî (r.a.), çocukluk yıllarında kendisine ismini soran Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) "Atele" deyince o; "Senin ismin Utbe olsun" buyurmuştur.⁶⁵⁹ Kureyza gazasında Allah Rasûlü; "Bu kaleye ok isabet ettirene Cennet vacibdir" buyurmuş, Utbe de üç ok isabet ettirmiştir. Utbe b. Abd es-Sülemî hicretin 80. Yılında Şam'da vefat eden en son sahâbîlerdendir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁴ İbn Abdülberr, *a.g.e.*, IV, 183; Zehebî, *Siyer*, II, 568; İbn Hacer, *a.g.e.*, VII, 50.

⁶⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 329; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 29-30; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI 44; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 29, 30.

⁶⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 416; İbn Hacer, *a.g.e.* VII, 51.

⁶⁵⁷ Ebû Dâvûd, *Melâhim*, I; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 30; Zehebî, *Siyer*, II, 567-568.

⁶⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 329; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 29; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI 44; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, IV, 27-28; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 29-30.

⁶⁵⁹ İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, III, 563; İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 362, 366.

⁶⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 413; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XVI, 67; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 15; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 454.

2.75. Ebû Asîb

Ahmer ismi ile bilinen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) azatlısı Suffe'de ikâmet eden Ebû Asib (r.a.),⁶⁶¹ Allah Rasûlü'nün traşını yapar ve hizmetinde bulunurdu.⁶⁶² Allah Rasûlü'nün vefatından sonra Basra'ya yerleşmiştir.⁶⁶³

2.76. Amr b. Avf el-Müzenî

Medineli ilk Müslümanlardan ve Suffe ashâbından Amr b. Avf el-Müzenî (r.a.), Hendek gazasında bulunmuş,⁶⁶⁴ bineği olmadığından Tebuk seferine gidememe endişesiyle Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) huzurunda ağlayınca Hz. Osman veya Abbas (r.a.) tarafından kendisine binek temin edilmiştir.⁶⁶⁵ Hz. Muaviye devrinde Medine'de vefat etmiştir.⁶⁶⁶

2.77. Hubeyb b. İsâf

İman etmesinin hemen peşinden Bedir'e iştirak eden Suffe ehlinde Hubeyb b. İsâf Yessaf b. Utbe Ebû Abdurrahman (r.a.),⁶⁶⁷ Allah Rasûlü (s.a.v.) ile beraber Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazalarda bulunmuştur.⁶⁶⁸

Hz. Ömer'in halifeliğinde birtakım idari vazifeler de üslenen Hubeyb b. İsâf, Hz Osman'ın hilafeti döneminde vefat etmiştir.⁶⁶⁹

⁶⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 61; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 27.

⁶⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 61; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 67, VI, 214; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 133; Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 277.

⁶⁶³ Zehebî, *Siyer*, III, 475.

⁶⁶⁴ Abdülber, *el-İstîâb*, III, 275.

⁶⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 165; Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 994; Beyhakî, *Delâil*, V, 224.

⁶⁶⁶ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 10; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 256; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 9.

⁶⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 535; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 364.

⁶⁶⁸ İbn Hişam, *Sire*, II, 477; Vâkıdî, *Meğâzî*, I, 47; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 535; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 25.

⁶⁶⁹ Belazuri, *Esnabü'l-Eşrâf*, XX, 157; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 224; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 18.

2.78. Harmele b. İyâs

Buhârî ve diğer hadîs kitaplarında Allah Rasûlü'nden rivayetleri bulunan Suffe ehlinde Harmele b. İyâs (r.a.),⁶⁷⁰ Hz. Rasûlullah'tan sonra Basra'ya göç etmiştir.⁶⁷¹

2.79. Beşîr b. el Hasâsiye

İslam'dan önce Nezîr olan ismini Allah Rasûlü'nün "Beşîr" olarak değiştirdiği Beşîr (r.a.), Medîne'ye hicretinden sonra Suffe ehline katılarak ilim tahsilinde bulunmuş⁶⁷² ve Hz. Rasûlullah'tan orada talim ettiği bazı hadisleri nakletmiştir.⁶⁷³

2.80. Salim b. Umeyr

Akabe'de bulunan Bedir, Uhud, Hendek gazaları ile Hayber ve Mekke fethine iştirak eden Suffe ashâbından Salim b. Umeyr (r.a.),⁶⁷⁴ Tebük seferine katılmak için gittikleri Allah'ın Rasûlü'nün huzurundan, binek temin edememeleri sebebiyle ağlayarak dönenlerdendir. Haklarında Tevbe suresi 92. ayetin nazil olan bu sahâbîlere Hz. Osman ve Abbas (r.a.) binek vermiştir.⁶⁷⁵ Muâviye devrinde, Allah Rasûlü'nden sonra meskûn olduğu Kûfe'de hayatını kaybetmiştir.⁶⁷⁶

2.81. Abdullah b. Zeyd el-Cühenî

Medîne'de hicretle birlikte beş vakit namaza dâvet için okunan ezan ve kameti rüyasında gören⁶⁷⁷ Suffe ehlinde Abdullah b. Zeyd (r.a.),⁶⁷⁸ Mekke fethinde Cühey-

⁶⁷⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 358, 359.

⁶⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 320-321; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 475; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 320.

⁶⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 83-84, 225; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 26.

⁶⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 315; Sehâvî, *Rüchânü'l-Kiffe*, 154; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 253.

⁶⁷⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 135; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 371; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 8-9.

⁶⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 165; Beyhakî, *Delâil*, V, 224, Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 371; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 310.

⁶⁷⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 9.

⁶⁷⁷ Buhârî, *Ezân*, I; Tirmizî, *Mevâkât*, 27; Müslim, *Nikâh*, 79; İbn Hazm, *el-İhkâm*, V, 206.

⁶⁷⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 6;

ne kabilesinin sancaktarlarından birisidir. Hz. Muaviye zamannında hicrî 32’de hayatını kaybetmiş ve cenaze namazını Hz. Osman’ın kıldırıldığı nakledilmiştir.⁶⁷⁹

2.82. Utbe b. Nüdder

Suffe ashâbından Utbe b. en-Nüdder (r.a.) Hayber gazasında bulunmuş, Hicre-tin 84. senesinde 94 yaşında Şam’da vefat etmiştir.⁶⁸⁰

2.83. Amr b. Tağleb en-Nemrî

Suffe ehlinden Amr b. Tağleb (r.a.),⁶⁸¹ Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra Bas-ra’ya yerleştiği için rivayetleri, ders verdiği Hasan-ı Basri yoluyla bizlere ulaşmıştır.⁶⁸²

2.84. Safvân b. Beydâ

Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) Abdullah b. Cahş ile birlikte bir seriyyeye gönderdiği Führe oğullarından Safvân b. Beydâ,⁶⁸³ Ehl-i Suffe’den olup Bedir gazasında şehit düşmüştür.⁶⁸⁴

2.85. Tafavî ed-Devsî

Ebû Hüreyre (r.a.) ile birlikte Suffe’de bir ay kalan Tafavî ed-Devsî (r.a.) Me-dine’ye geldiğinde sıtmaya yakalanarak halsiz düştüğü bir gün Allah Rasûlü (s.a.v.)

⁶⁷⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 800; İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 347; İbnü’l Esîr, *el-İsâbe*, III, 249; Sehâvî, *Rücha-nü’l-Kiffe*, 233.

⁶⁸⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 431; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 15; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 150; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 570; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 456.

⁶⁸¹ Ebû Nu’aym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 11; İbnü’l Esîr, a.g.e., IV, 201.

⁶⁸² Ahmed b. Hanbel, *müsned*, V, 69; *Hilye*, II, 11; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 252; İbnü’l Esîr, *Üs-dü’l-gâbe*, IV, 201; İbnü’l Esîr, *el-İsâbe*, II, 526.

⁶⁸³ Ebû Nu’aym, I, 373; İbn Hacer, a.g.e., III, 359.

⁶⁸⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 373; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 278.

mescide girer ve “Düslü genç nerede?” diye sorar. Mescidin bir köşesinde, yorgun ve halsiz yattığı söylenince Hz. Rasûlullah yanına gelerek teselli edici sözler söyler.⁶⁸⁵

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.86. Kurre b. Iyas

Darlık zamanında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile günlerce su ve hurma yiyen Suffe ehlerinden Kurre b. Iyas (r.a.),⁶⁸⁶ Hendek gazasına iştirak etmiş ve hayatının sonlarında meskûn olduğu Basra’da hariciler arasında ortaya çıkan harpte Hicrî 64 senesinde hayatını kaybetmiştir.⁶⁸⁷

2.87. Ebû Reyhâne

Suffe ashâbından Ebû Reyhâne’nin (r.a.)⁶⁸⁸ ismi Şem’un veya Abdullah’tır.⁶⁸⁹ Birlikte gazalara iştirak ettiği Allah Rasûlü’nün vefatından sonra, ondan öğrendiği hadisleri ve ilmi tebliğ etmek niyetiyle, Şam, Mısır ve Kudüs taraflarına gitmiştir.⁶⁹⁰

2.88. Salim b. Ubeyd el-Eşca’i

Binek bulamadıklarından Tebük Seferine iştirak edemeyince, üzüntüsünden ağlayarak geri dönem ve haklarında Tevbe Süresindeki 92. Âyetin haklarında nazil olduğu Suffe ashâbından Salim b. Ubeyd el-Eşca’i (r.a.), Bedir gazasına katılmıştır.⁶⁹¹

⁶⁸⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 375.

⁶⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 19; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 18, 19.

⁶⁸⁷ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 342; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 400; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 232; Ebû Zehra, Muhammed, (1898-1974), *Târihü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, I-II, Kahire, tsz., I, 74.

⁶⁸⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 28; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 290.

⁶⁸⁹ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 443.

⁶⁹⁰ Bkz. Ebû Dâvûd, *Libâs*, 8; Nesâî, *Ziynet*, 20; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 391, VI, 119; İbn Hacer, *el-İsâbe*, XII, 156.

⁶⁹¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 371; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 310; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 5.

Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) sonra yerleştiği Kûfe'de hayatını kaybetmiştir.⁶⁹²

2.89. Abdullah b. Havâle

Suffe ashâbından olduğu kaydedilen Abdullah b. Havâle (r.a.),⁶⁹³ Allah Rasûlünden (s.a.v.) sonra yerleştiği Şam'da Muâviye döneminde ve Hicretin 58. yılında 72 yaşında vefat etmiştir.⁶⁹⁴

2.90. Sâib b. Hallad

Sahâbîden Sâib b. Hallad'ın (r.a.) Suffe ehlinde olduğu nakledilmiştir.⁶⁹⁵ Bedir savaşına katılan Sâib b. Hallad Muâviye döneminde valilik yaptığı Yemen'de hicri 71. yılda vefat etmiştir.⁶⁹⁶

2.91. Abdullah b. Hubşî

Sahâbîden Abdullah b. Hubşî'nin Suffe ehlinde olduğu ve kendisinden bazı hadislerin rivayet edildiği nakledilmiştir.⁶⁹⁷

2.92. Şeddâd b. Esîd

Sahâbîden Şeddâd b. Esîd (r.a.) Suffe ehlinde olduğu nakledilmiştir.⁶⁹⁸

2.93. Abdâd b. Hâlid

Suffe ashâbından Abdâd b. Hâlid (r.a.) Hz. Muaviye döneminde vefat etmiştir.⁶⁹⁹

⁶⁹² İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 135; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 8.

⁶⁹³ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, II, 3.

⁶⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 414; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 219, 20; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 300.

⁶⁹⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 372.

⁶⁹⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 17, 18.

⁶⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 411, 412; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 14; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 208, 209; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 294.

⁶⁹⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 372.

2.94. Ubeyd

Suffe’de kalarak ilim tahsil eden Ubeyd (r.a),⁷⁰⁰ kendisini azad eden Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) hizmetinde bulunarak bazı hadisler nakletmiştir.⁷⁰¹

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.95. Hilâl

Muğîre b. Şube’nin kölesi Suffe ehlerinden Hilal (r.a.),⁷⁰² Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) medh-ü senasına mazhar olmuştur.⁷⁰³

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.96. Ubâde b. Kurs (Kurt) el-Leysî

Suffe ashâbından Ubâde b. Kurs el-Leysî (r.a.),⁷⁰⁴ Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra yerleştiği Basra’da Hicrî 41 senesinde hayatını kaybetmiştir.⁷⁰⁵

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.97. İyâd b. Hımâr el-Mucâşî et-Temimî (r.a.)

Suffe ehlerinden İyâd b. Hımar da (r.a.),⁷⁰⁶ Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra Basra’ya yerleşmiştir.⁷⁰⁷

Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

⁶⁹⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 10; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 264.

⁷⁰⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 12.

⁷⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 431; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 538, 39; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 448.

⁷⁰² Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 24.

⁷⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 608.

⁷⁰⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 16.

⁷⁰⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 356; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 269.

⁷⁰⁶ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 16.

⁷⁰⁷ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 302; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 322; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 47.

2.98. Vâbise b. Ma'bed el-Esedî

Suffe ashâbından Vâbise b. Ma'bed (r.a.), ilim öğrenmeye düşkünlüğü sebebiyle Hz. Rasûlullah'a (s.a.v.) çokça soru yöneltenler arasındaydı.⁷⁰⁸ Öyleki kendi ifadeyle Allah Rasûlü'ne, tırnakların arasındaki kirin hükmünü bile sormuştur.

Ebû Raşid el- Ezdî bazı zamanlar ziyaretine gittiği Vâbise b. Ma'bed'e bir gün; "Allah Rasûlü'ne bir şey sordun mu?" deyince o: "Tırnakların arasındaki kirin hükmüne varıncaya kadar hiçbir şeyi eksik bırakmaksızın sordum." Cevabını aldığını nakletmiştir.⁷⁰⁹

Allah Rasûlü'nden sonra yerleştiği Rakka'da vefat etmiş ve Minaretü'l-Mescid'in yanına gömülmüştür.⁷¹⁰

2.99. Muaviye b. Hakem es-Sülemî

Kabileleri Beni Süleym'den ayrılıp Medine'ye yerleşen Suffe ehlinde Muaviye b. Hakem,⁷¹¹ Suffe'de bulunduğu zamanlarda Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) hizmet etmiştir.⁷¹²

2.100. Ebû Halîme Muâz el-Kârî

Ebû Abdullah künyesiyle anılan Muâz (r.a.) Suffe ehliendir.⁷¹³ Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

2.101. Haccac b. Amr el-Eslemî

Haccac b. Mâlik el-Eslemi (r.a.) Suffe ehliendir.⁷¹⁴ Bu sahâbînin Suffe ehli olduğu bilgisine hilye dışındaki kaynaklarda rastlanılmamıştır.

⁷⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 228; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 23.

⁷⁰⁹ İbn Manzûr, *Muhtasar*, XXVI, 236.

⁷¹⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 427; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 626; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 124.

⁷¹¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 33; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 207; İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 118.

⁷¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 433.

⁷¹³ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 21.

⁷¹⁴ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 357.

2.102. Hind b. Hârise el-Eslemî

Ebû Hüreyre'nin daima Allah Rasûlü'nün kapısında hizmet ederken gördüğü Suffe ashâbından Esmâ ve kardeşi Hind b. Hârise el-Eslemî, Bey'atü'r-Rıdvân'da bulunmuştur.⁷¹⁵

Hind b. Hârise (r.a.), Muâviye döneminde Medine'de vefat etmiştir.⁷¹⁶

⁷¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 504; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 348; İbn Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, I, 217, İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 179; İbn Manzûr, *Muhtasar*, II, 324.

⁷¹⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, IV, 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASR-I SAÂDETTE SUFFE’NİN ÖNEMİ ve İŞLEVİ

1. Asr-ı Saâdette Suffe ve Ashâbının Önemi

Şüphesiz asr-ı saâdetteki önemi bakımından Suffe; Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicretiyle birlikte temelleri atılan, İslam medeniyetinin merkezi sayılan Mescid-i Nebî'nin tesisiyle beraber neşet eden önemli müesseselerinden biri olma hususiyetini haizdir. Şöyle ki saâdet asrında Suffe; Medine'ye gelen muhacirlerden misafirlere kucak açma özelliğinden, medeniyetin üzerinde teşekkül ettiği eğitim-öğretim yuvası olma özelliğine ve Müslümanların ibadet merkezi olan mescitlerin mimarisine ilham kaynağı olmasına varıncaya kadar pek büyük kıymete sahiptir.

1.1. Suffe'nin Önemi

1.1.1. Barınak Olması

Medine'ye hicret eden muhacirlerin, Allah Rasûlü'nü bizzat görerek ondan ilim, irfan ve edep talimi için gelen misafirlerin barınağı olarak Suffe;⁷¹⁷ yüzlerce evsiz-barksız, kimsesiz, yolcu, muhtaç, heyet ve elçilere kucak açan⁷¹⁸ İslam medeniyetinin ilk müessesesidir.

1.1.2. Mescitlerin Mimarisine İlham Kaynağı Olması

Mescid-i Nebî'nin namaz kılınması için ayrılan geniş bir mekândan sonra gelen arka kısmına inşa edilen Suffe;⁷¹⁹ mimarisini kendi eliyle çizip bina etmesi⁷²⁰ bakımından Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mimarlığının bir tezahürü⁷²¹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle de Suffe, İslam beldelerinde Hz. Peygamber'den sonra bina edilen bütün mescitlere de ilham kaynağı olmuştur.

⁷¹⁷ Muhammed, İbn İshak, *Sire*, 342; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 255; el-Belâzurî, *Ensâb*, 272; Ahmed b. Hanbel III, *Müsned*, 487.

⁷¹⁸ Vâkîdî, *Megazî*, III, 965; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 184; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 313; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 371; Taberî, *Tarih*, III, 98, 99; Hâkim, *Müstedrek*, III, 18.

⁷¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255.

⁷²⁰ K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture*, Oxford 1952-1940, c. I-II, s. 249; J. Pedersen (1989) "Mescid" *İ. A.*, İstangul, 1979.

⁷²¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 773, 774, 775

Nitekim “asr-ı saâdetten beri camilerimizin birer medrese gibi çalışması, Suffe ile konulan İslâmî âdetin devamından başka bir şey değildir. Zira ashâb-ı Suffe olarak isimlendirilen fukara-i muhacirin Mescid-i Nebvî’de bulunarak, mescidin sofasında ikâmet ederler, Kur’an ilimlerini tahsil ederlerdi. Hz. Peygamber’in tedrisat ve nasihatleri ile müstefid olurlardı. Bunlar Hz. Rasûlullah’ın medresesinin Allah yoluna vakfedilen talebeleri idiler. Buna binaendir ki İslâm âlemindeki medreseler, hep camiler etrafında yapıla gelmiştir.”⁷²²

1.1.3. Meslek ve Zanaat İşlevi

Mescid-i Nebîdeki Suffe mektebinde yetiştirilenler, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından, Müslümanların dinî hususlardaki ihtiyaçlarına anında cevap verebilmek için hazır bekleyen muallimler durumunda idi.”⁷²³

Nitekim “Allah Rasûlû (s.a.v.) ehl-i Suffe’yi ve Kurrâ’yı ne yaşayışlarından ne de orada bulunan Suffe ehline hizmetten men etmedi. Suffe’de devamlı kalanlar 400 kişi olup Ebû Hureyre, İbn Ümmi Mektûm, Süheyb, Selmân, Habbâb ve Bilâl de bunlardandı. Onlardan bir kısmı cihâdda bulunuyor, bazıları ziraatle uğraşıyor, bazıları ilimle meşgul oluyor, bazıları kırâatle uğraşıyor, bazıları da ibadete yönelmişti ki bunlar Suffe ehlinde olup, hepsi de ibadet ve sünnet üzereydiler.”⁷²⁴

Nitekim Übey İbn Kâb büyük fakîh ve müftülerden biridir ve Hz. Peygamber’e ilk defa kâtiplik yapanın da Übey olduğu belirtilir.”⁷²⁵

1.2. Suffe Ashâbının Önemi

Allah-u Teâla kerim kitabındaki müteaddid ayet-i celilelerde, Suffe ehlinin sergiledikleri ahlaki tavırlardan hoşnut olduğunu ifade buyurmuş, onlardan övgüyle bahsetmiş ve hatta zaman zaman Suffe ehli hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve

⁷²² Yazır, Muhammed Hamdi (1942) *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 940, 941.

⁷²³ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 51, 52; Buhârî, *Meğazi*, 28, V, 42, 43; Müslim, *İmare*, 147, 677; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 270; Taberî, *Tarih*, III, 22; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 123; Hamidullah, *Vesâik*, s. 213.

⁷²⁴ Kettânî, *et-Terâtib*, I, 475-477.

⁷²⁵ İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, I, 19.

ashâbını ikaz etmiştir.⁷²⁶ Yüce kitabındaki ayetlerde Suffe ehline yer vermiş, Hz. Peygamber ve ashâbının da onlara kıymet vermesini tavsiye buyurmuştur.

1.2.1. Kur'an-ı Kerim'de Suffe Ehli

Ashâb-ı Suffe'nin Cenab-ı Hakkın nezdindeki yeri ve kıymetini, Kur'an'da onlar hakkında nazil buyurulan Ayet-i kerimeler muvacehesinde analiz edilebilir.

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de; Abdullah b. Mes'ud, Bilâl-i Habeşî, Süheyb-i Rûmî, Habbâb b. Eret, Ammâr b. Yâsir, Mikdât b. Esved gibi, mü'minlerin zayıf ve güçsüz olanlarıyla birlikte sohbet ediyordu. Bu durum orada bulunan Mekke müşriklerinden bazılarının hiç hoşuna gitmedi ve Hz. Peygamber'e şöyle dediler: "Bundan böyle biz seninle oturup konuşmak için yanına gelince, şu etrafında bulunan zayıf güçsüz ve itibarsızları uzaklaştırsın da onların yerine yanına bizi kabul et. O zaman belki seninle beraber olur ve sana tâbi de oluruz."⁷²⁷ Müşriklerin bu teklifini düşünürken Hz. Peygamber'in yanında bulunan Hz. Ömer de aynı şeyleri düşündüğü sırada, En'am suresindeki şu âyet-i kerime nâzil oldu:⁷²⁸

"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki, onları kovarak zulmedenlerden olasın."⁷²⁹

Bir başka rivayette de; "Allah Rasûlu onları kovmaya razı olmadı. O zaman da: "Hiç olmazsa biz geldiğimiz zaman bunları yanından kaldır, biz gittiğimiz vakit yine oturt. Çünkü kavmimizin bizi bu kölelerle birlikte oturur vaziyette görmesine tahammül edemeyiz" dediler. Hz. Ömer'in teklifi ile Hz. Rasûlullah bunu kabul etti. Müşrikler bir kâğıda yazmasını isteyince Hz. Rasûlullah da, bunu yazmak üzere Hz.

⁷²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 208, 209.

⁷²⁷ Vâhidî en-Nisâbü'rî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 124-125; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c. XV, s. 236.

⁷²⁸ Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb, et-Tefsîrû'l-kebîr*, I-XXXII, nşr. Abdurrahman Muhammed, Kahire 1933, XII, 193; el-Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 432, 433; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, 124; Âlûsî, *Ruhu'l-Maâni*, VII, 160.

⁷²⁹ En'am sûresi, 52.

Ali'den (r.a.) bir kâğıt istedi. İşte o zaman yukarıda meâlini verdiğimiz En'am sure-sindeki Ayet-i Kerime nazil oldu.”⁷³⁰

Bu âyeti kerîmenin nuzulünden sonra, etrafında bulunan zayıf ve güçsüz Müs-lümanların Hz. Peygamber'in nezdindeki kıymeti arttı ve onlara daha fazla değer vermeye başladı. Yukarıda ismi geçen sahâbîler; Medine'ye hicretle birlikte ashâb-ı Suffe'nin ileri gelenlerinden oldular ve benzer bir hâdisıyla Medine'de karşılaştılar.

Şöyle ki Bîlâl-i Habeşî, Ammâr b. Yâsir, Süheyb-i Rûmî, Habbâb b. Eret, Abdullah b. Mes'ud gibi sahabîlerden oluşan bir cemaatle sohbet ederken, müşriklerden birkaç kişi Hz. Rasûlullah'a gelerek: “Senin yanına geldiğimizde bizimle özel olarak ilgilenmeni istiyoruz ki, araplar üstünlüğümüzü görüp anlasın. Hiçbir itibarı olmayan bu kölelerle beraber senin yanında bulunmaktan utanıyoruz. Bundan dolayı yanına geldiğimizde onları bizden ve yanından uzaklaştı. Biz senden uzaklaşıp gidince, onlarla istediğin kadar beraber otur,”⁷³¹ dediler. Bunun üzerine şu âyetler indi:

“(Ey Muhammed) Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Ondan başka bir sığınacak da bulamazsın. Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek ona yalvaranlarla beraberliğe sen de sab-ret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek, gözlerini o kimselerden ayırma. Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde aşırı giderek hevesine tâbi olan kişiye uyma. De ki gerçek, Rabbinizdendir. Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin. Şüphesiz zalimler için, duvarları çepeçevre onları içine alacak bir ateş hazırlanmıştır.”⁷³²

Hız. Peygamber bu âyetlerin nüzulünden sonra, onları aramak üzere bulunduğu yerden kalktı ve mescidin arka tarafındaki Suffe'de, Allah'ı (c.c.) zikrederlerken bul-du ve “Ümmetimden (zayıf) bir toplulukla beraberliğe sabretmeyi nefsim emret-meden beni öldürmeyen Allah'a hamdolsun. Ölüm de sizinle, hayat ta sizinledir”⁷³³ dedi.

⁷³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevili'l-Kur'an*, VII, 200, 201; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, 124; Âlûsî, *Ruhu'l-Ma'ânî*, VII, 160; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-VII, Dârul-Endülüs, Beyrut 1966/1385, II, 27, 28.

⁷³¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, IV, 381, 382.

⁷³² Kehf, 27, 28, 29.

⁷³³ Taberî, *a.g.e.*, XV, 236; Vâhidî en-Nîsâbü'rî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 171.

Rivayet edildiğine göre, Habbab b. Eret (r.a.) demircilik yapardı. Mekke müşriklerinden olan As b. Vâil’de bulunan alacağından dolayı onun yanına geldiğinde, o; “Muhammed’i (a.s.) inkâr etmedikçe sana olan borcumu ödemem” dedi. Habbab; “Hayır, ne hayatımda, ne öldüğümde, ne de öldükten sonra dirildiğimde Muhammed’i inkâr etmem” dedi. As’ın yanında bulunan müşriklerden bir diğeri ise, öldükten sonra dirilmeyle alay etmeye başladı. Daha sonra da ona dirildiğim zaman bana geldiğinde benim malım ve çocuklarım belki de çok olur. İşte o zaman senin paranı veririm” dedi. Bu olay üzerine şu ayetler nazil oldu.⁷³⁴

“Şimdi şu ayetlerimizi inkâr edip ‘bana mal ve evlad verilecek’ diyen adamı gördün mü? Gaybe mi çıkıp baktı, yoksa Rahman’ın katından kendisine bir ahit mi verildi. (Allah ile bir anlaşma mı yaptı?). Hayır, (yanılıyor), biz onun dediğini yazacağız ve onun için azabı uzattıkça uzatacağız. O dediğine (malı ve evladına) biz varis olacağız (neyi varsa hepsi bize kalacak) ve o, bize tek başına gelecek (yanında ne malı, ne de evlâdı olmayacak)”⁷³⁵

Bakara Suresinin 267. Ayet-i Kerimeler’in de, Suffe’de barınan muhtaç durumdaki sahâbîlerin iâşelerinin temini hususunda nazil olduğu rivayet edilmiştir. Bu ayetlerde Allah-u Teâlânın, Suffe ehline yardım eden sahâbîlere infakta bulunurken dikkatli olmaları gerektiği hatırlatılmıştır. Tirmizi’de kaydedilen bir rivayete göre sahâbîden Bera (r.a.) bu durumu şöyle anlatıyor:

Bu ayet hurma bahçelerine sahip olan biz Ensar topluluğu hakkında nazil oldu. Ensar’dan hurma bahçelerine sahip olanlar çokluğu ve azlığı miktarınca, bir veya iki hurma salkımını sadaka olarak getirip mescide asardı. Zira yiyecekleri bulunmayan Suffe ehli mescide girdiği vakit hurma salkımlarından birinin altına gelir, değneğiyle vurmak suretiyle yaşından ve kurusundan düşürebildiği hurmalardan yerd. Hayırda gözü olmayanlardan bir takım kişiler vardı ki, bunlar hurmalarının en adi olanlarından ya da kırılmış olan salkımınlarından birini getirip mescide asarlardı.⁷³⁶

⁷³⁴ Buhârî, Tefsir, 19; Müslim, Münafikin, 36; el-Vâhidî, *Esbâbu’n-nüzûl*, 173; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XVI, 129; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, IV, 482.

⁷³⁵ Meryem, 77-80.

⁷³⁶ Ebû Dâvûd, II, 261; Tirmizî, *Camîu’s-Sahîh*, Tefsir, 3; Nesai, V, 33; Semhûdî, *Vefâ*, II, 458; Kastallânî, *İrşâdu’s-Sâri*, *Şerhu’l-Buhârî*, I, 425; Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VIII, 330-331.

Allah Teâla: “Ey iman edenler infakı, gerek kazandıklarınızın ve gerek sizin için yerden çıkardıklarımızın temizlerinden yapın. Kendinizin göz yummadan almayacağınız fena şeyleri vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki Allah sadakalarınızdan müstağnidir ve hamde lâıyk olandır”⁷³⁷ ayetini indirdi.

Bunun üzerine Allah Rasûlü de (s.a.v.), “infak olarak verdiği bu şeylerin bir benzeri sizden birinize hediye edilmiş olsa, bu kimse ancak onu gözünü yumarak veya utandığından dolayı alır.” Buyurdu. Bera sözlerini şöyle bitiriyor: “Bu ayetin inişinden sonra her birimiz, yanında bulunanın en iyisinden getiriyordu.”⁷³⁸

Bununla beraber “Sadakalarınızı, kendilerini Allah yoluna adanmış, yeryüzünde rızık için dolaşamayanlara, hayâlarından dolayı kendilerini tanımayanların zengin sandıkları yoksullara verin. Sen onları simalarından tanırsın. Yüzsüzlük edip de insanlardan bir şey istemezler. Sarfettiğiniz her hayrı Allah elbette bilir”⁷³⁹

Müfessirlerin bildirdiğine göre bu ayet-i kerime de ehl-i Suffe hakkında nazil olmuştur. Zira onlar bütün vakitlerini ilim öğrenmek ve cihadla geçirdikleri için başka şeylerle uğraşmaya vakit bulamıyorlardı. Nitekim Hz. Rasûlullah hemen bütün seriyyelere bunları gönderirdi.⁷⁴⁰

Mücadele Sûresi 22. Âyetinin de, Bedir gazasında müşriklerin saflarında bulunan babasını öldürmek için hücum eden Ebû Ubeyde b. Cerrah’ın sergilediği bu tutum sebebiyle nazil olduğu nakledilmiştir.⁷⁴¹ “Allah’a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah’a ve Rasûlü’ne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, imanı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak ve orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş,

⁷³⁷ Bakara 267.

⁷³⁸ Tirmizî, Tefsir, II, 2987; İbnu’l-Arabî, *Ahkamu’l-Kur’ân*, I, 234; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, I, 568; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, III, 139.

⁷³⁹ Bakara, 273.

⁷⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, I, 575; el-Kurtûbî, *el-Cami’*, III, 340; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, III, 46.

⁷⁴¹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, I, 154-155; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, VI, 591.

onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır.⁷⁴²

İsfahanî *Hilye*'sinde Hafız Ebû Abdullah'tan naklen Salebeoğullar'ından ve Evs kabilesinden Sâlim b. Umeyr'in, Ehl-i Suffe'den ve Bedir ashâbından olduğunu nakletmiştir.⁷⁴³ Yine aynı eserinde İsfahânî İrbâd b. Sâriye'nin de Suffe ehlinde olduğu ve onun, ashâb içinde çok ağlayanlar arasında yer aldığını naklederek, Tevbe suresinde buyurulan 92. Ayetin Sâlim b. Umeyr'in hakkında indiği gibi İrbâd b. Sâriye ve arkadaşları hakkında da nâzil olduğunu rivayet etmiştir.⁷⁴⁴

İbn-i Abbas'ın (r.a.) rivayetine göre:

“Binek vermen için sana geldiklerinde; Size binek bulamıyorum dediğin zaman, sarfedecek bir şey bulamadıkları için üzüntüden gözyaşı dökerek geri dönenlere de sorumluluk yoktur”⁷⁴⁵ âyetinde bahsedilenlerden biri de, Sâlim b. Umeyr'dir.⁷⁴⁶

Diğer taraftan çoğunluğu Suffe Ehlinde müteşekkil bir cemaat, Hz. Peygamber'in kıyametin vasıflarını anlatmasının ardından, Osman b. Maz'un'un evinde toplanarak, devamlı oruç tutmak, geceleri ibadet edip yatmamak, et yememek, kadınlara yaklaşmamak, yün elbise giymek ve dünyayı terketmek üzere anlaşılar. Bunu öğrenen Hz. Peygamber doğruca Osman b. Maz'un'un evine gitti ve “Şöyle şöyle konuşup anlaşılan sizler misiniz?” diye sorunca onlar; “Evet ey Allah'ın Rasûlü, biz bunu bir hayır kasdıyla yaptık” dediler. Hz. Peygamber “Nefsinizin üzerinizde hakkı vardır. Bazan oruç tutun, bazan tutmayın. Gecenin bir kısmında ibadet edin, bir kısmında uyuyun. Zira ben geceleri bazan ibadet eder, bazan uyurum. Bazan oruç tutar, bazan tutmam ve et de yerim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir. Size ne oluyor ki, kadınları, uykuyu ve dünyanın helâl nimetlerini haram kılıyorsunuz.”

Dikkat ediniz, ben size Hristiyanların kisîs ve ruhbanları gibi olmanızı emretmedim. Dinimiz et yemeyi ve kadınları terketmeyi, hristiyanların yaptıkları gibi de-

⁷⁴² Mücadele, 22.

⁷⁴³ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. I, s. 371.

⁷⁴⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. II, s. 11.

⁷⁴⁵ Tevbe, 92.

⁷⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 441.

vamlı ibâdet edilecek husûsî mekânlar edinmeyi emretmemiştir. Ümmetimin inzivası oruç, ruhbanıyyeti de cihattır. Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet ediniz. Haccediniz, namazı kılınız, zekâtı veriniz ve oruç tutunuz. Sizden önceki ümmetler dininde çok aşırı gitmeleri yüzünden helâk oldular. Siz nefislerinize hâkim olunuz ki, Allah da size yardım etsin” İşte bu hadise üzerine Maide suresinin “Ey iman edenler, Allah’ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendinize haram etmeyin. Aşırı da gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.”⁷⁴⁷ Meâlindeki âyeti nazil olmuştur.⁷⁴⁸

Mekke döneminde Hz. Rasûlullah’a ilk iman edenler arasında bulunan ve bu uğurda şiddetli işkencelere maruz kalan Ammar’ın anne ve babası, en sonunda işkencelere dayanamayarak gözlerinin önünde şehit olmuşlardı. Zaten kendine yapılan işkencelere çok güçlkle dayanabilen Ammar (r.a), bunun üstüne anne ve babasını da kaybetmesinin akabinde ne yapacağını bilemez hale düşmüştü. Anne ve babasının vefatından sonra müşriklerin işkencelerini iyice artırmasıyla bilikte daha fazla tahammülü kalmayan Ammar, ne söylediğini bilmez duruma gelmişti. Nitekim putlarından övgüyle bahsedip, Allah’ın Rasûlü’nü inkâr ederek aleyhinde konuşmadıkça kendisini bırakmayacaklarını direten müşriklere karşı gücünü yitiren Ammar, kalben istemese de dilinin ucuyla onların istediklerini söyledi. Hatta bu sebeple müminlerden bir kısmı Ya Rasûlallah Ammar dinini terketti deyince, “Hz. Rasûlullah hayır bunun aksine o baştan ayağa imanla dopdoludur. İman onun hem etine hem de kemiklerine işlemiştir” buyurdu.

Nitekim Ammar serbest bırakılmasından ve kendine gelmesinden hemen sonra imanına herhangi bir zarar gelmesinden korkarak, doğruca Allah Rasûlü’nün yanına geldi ve gözyaşları içerisinde başından geçenleri ona anlattı. Ammar’ın bu halinden çok müteessir olan Allah Rasûlü gözü yaşlı ve yüzü gözü toz toprak içinde olan Ammar’ın hem gözyaşlarını hem de yüzünün tozunu toprağını elleriyle silerek temizledi. Ammar’ın sakinleşmesinin ardından; “Kalbin ne durumda ya Ammar, kalbinin hali nasıl?” diye sordu. Ammar “kalbim imanla dopdolu ya Rasûlallah” cevabını

⁷⁴⁷ Mâide, 87.

⁷⁴⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyan*, VII, 8, 9; el-Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl*, 118; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, VII, 8; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, II, 626-629

verince Hz. Rasûlullah ona, “şayet senden tekrar böyle bir şey söylemeni isterlerse, dilinin ucu ile yine söyleyebilirsin” buyurdular. Bu hadise üzerine Hz. Rasûlullah’ın bu müsaadesini destekler mahiyette olan şu ayet-i kerime nazil oldu.⁷⁴⁹

“Kalbi iman ile dopdolu olduğu halde (küfür kelimesini söylemeye) zorlananlar (sadece dilleriyle söylemeleri) müstesna, kim Allah’ı inkâr ederse, artık onlara şiddetli bir azab vardır.”⁷⁵⁰

Allah Rasûlü, kabul etmeleri ümidiyle Mekke’nin ileri gelenlerine İslam’ı anlattığı esnada, âmâ bir sahâbi olan Abdullah İbn-i Ümmi Mektum, “Allah’ın sana öğrettiklerinden bana da anlat ya Rasûlallah” diyerek sohbetten faydalanmak istemişti. Gözleri görmemesi nedeniyle hadisenin keyfiyetini bilemediğinden, sözlerini birkaç defa tekrarlayınca Hz. Peygamber’in hoşuna gitmedi. Bu sebeple de yüzünü astı ve diğerlerinin bulunduğu tarafa çevirerek onlara İslam’ı anlatmaya devam etti. İşte bu hadise üzerine Abese Suresinin, “(o Peygamber) hoşlanmadı ve yüzünü çevirdi. Belki de o temizlenecekti. Yahud öğüt dinleyecek ve o öğüt kendisine fayda verecekti. Kendisini ihtiyaçsız görerek tenezzül etmeyene gelince, sen ona yönelip sözüne kulak veriyorsun. Onun temizlenip arınmasından sen mesul değilsin. Fakat koşarak ve Allah’tan korkarak sana gelenle ilgilenmiyorsun. Hayır, (bir daha böyle yapma) çünkü değerli ve güvenilir kâtiplerin eliyle yazılarak tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelere yazılmış o Kur’an bir öğüttür. Dileyen onu düşünüp, öğüt alır.”⁷⁵¹ Ayetleri nazil oldu.

İşte bu ayetlerin nüzulünden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) onu her ne zaman görse; “Merhaba, Rabbimin beni azarlamasına sebep olan dost, merhaba hoş geldin” diyerek, cübbesini onun altına serip üzerine oturtur, bir arzularının olup olmadığını sorarak gönlünü almaya çalışırlardı.⁷⁵²

⁷⁴⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 249; el-Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl*, s. 162; Kurtubî, *el-Câmi’*, X, 180, 181; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, IV, 228; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XIV, 237; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 140; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 130, 131.

⁷⁵⁰ Nahl, 106.

⁷⁵¹ Abese, 1-12.

⁷⁵² İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 208, 209; Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl*, s. 252; Kurtubî, *el-Cami’*, XIX, 211; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, XXX, 39; İbn Kesîr, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, I, 438.

Yine Nisa Suresi'ndeki: "Mü'minlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanlar bir olmaz."⁷⁵³ Ayeti nazil olunca, İbn-i Ümmi Mek-tum "Ya Rasûlallah, cihada gücü yetmeyenlerin hali nice olur?" deyince ayetin; "özür sahibi olanlar hariç" kısmı nazil olmuştur⁷⁵⁴

Bedir gazasında büyük kahramanlıklar gösteren Sa'd (r.a.), müşriklerden öldürdüğü birisinin kılıcını kendisine vermesini Hz. Rasûlullah'tan istemişti. Allah Rasûlü'nün bu hususta Sa'd'a izin vermemesi üzerine bir rivayete göre; "Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki ganimetler Allah ve Peygamberine aittir. O halde siz mü'minlerdenseniz Allahtan korkun da aranızı düzeltin. Allah ve Rasûlune itaat edin."⁷⁵⁵ Ayet-i nazil olmuştur.⁷⁵⁶

Medine'ye en son hicret edenlerden Süheyb b. Sinan, Kureyş topluluğunun kendisini takib ettiğini görünce yanındaki okları çıkarıp "Ey Kureyş topluluğu siz ne kadar iyi bir ok atıcı olduğumu bilirsiniz. Allah'a yemin olsun ki; "bana yaklaştığınızda bütün oklarımla, sonra da kılıcımınla savaşırım. Şayet malımı isterseniz işte malım" deyince, müşrikler malının karşılığında ona hicret izni vermişlerdir.⁷⁵⁷

İşte bu hadise sebebiyle "İnsanlardan kimileri de vardır ki, Allah'ın rızasını dileyerek nefsinin Allah'a ibâdet yolunda sarfeder. Allah ise kullarına çok merhametlidir"⁷⁵⁸ Ayet'i nazil oldu. Süheyb Kuba'ya geldiğinde, Hz. Rasûlullah ve Hz. Ebû Bekir başta olmak üzere bütün muhacirler onu karşıladılar. Kendisi hakkında nazil olan ayeti ona haber verdiler. Hz. Rasûlullah "Ebû Yahya, alışverişinden dolayı büyük bir kâr etti. Ebû Yahya yaptığı alışverişte kazandı" diyerek onu müjdeledi.⁷⁵⁹

Uhud harbi sırasında ilk şehitler arasında bulunan Abdullah b. Amr b. Haram (r.a.) Suffe ashâbındandır.⁷⁶⁰ Vücudu kılıç ve mızrak yaralarından delik deşik olan

⁷⁵³ Nisâ, 95.

⁷⁵⁴ Buhârî, Tefsir, 18, V, 182; Müslim, İmâre, 141; Ebû Dâvûd, Cihad, 20, III, 24, 25; Tirmizî, Tefsir, 5, V, 242; Nesaî, Cihad, 1, IV, 191; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 366.

⁷⁵⁵ Enfal, 1.

⁷⁵⁶ İbn-i Kesîr, *Tefhîmi'l-Kur'ân*, III, 275; Müslim, Fedâil, 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 180.

⁷⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 228; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 151; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

⁷⁵⁸ Bakara, 207.

⁷⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 227; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 37; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195; Alüsî, *Ruhu'l-Me'ânî*, II, 97; İbn Kesîr, *Tefhîmi'l-Kur'ân*, VII, 211-12-13.

⁷⁶⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 4.

Abdullah b. Amr b. Haram'ın durumunu görenler gözyaşlarını tutamıyorlardı. Etrafindakilerin ağladığını gören Hz. Peygamber ağlamamalarını tembih ediyor ve şöyle diyordu. Her ne kadar onun haline ağlasanız da, siz bulunduğu yerden kaldırıncaya kadar melekler kanatlarıyla onun üzerinde gölge olmaya devam etmektedirler”⁷⁶¹ buyuruyordu.

Diğer yandan babasının şehadetine üzülen ve şehit olmasıyla birlikte, geride hem borç hemde bakılmaya muhtaç çocuk bıraktığını söyleyen oğlu Câbir b. Abdullah'ı teselli eden Hz. Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Amr b. Haram hakkındaki şu müjdeli haberi verdi. Allah (c.c.) Uhutta şehit olanlarla perde arkasından konuşurken, sadece senin babanla yüzyüze konuştu. Ona; “Ey kulum, benden ne diler sen onu sana vereyim” buyurunca Abdullah b. Amr b. Haram; “Beni tekrar dünyaya göndermeni ve bir defa daha şehid olmayı diliyorum” cevabını verdi. Bu olaydan sonra da: “Sakin Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma. Doğrusu onlar, Rableri katında diridirler ve Cennet meyvelerinden rızıklanmaktadırlar”⁷⁶² ayet-i kerimesi nazil olmuştur.⁷⁶³

Cenab-ı Hakkın yüce kelamı Kur'an-ı kerimde ehl-i Suffe'yi zikrettiği ibret verici hususlardan biri de ifk hadisesine karışan Mıstah'ın (r.a.) durumuyla ilgilidir. Zira İfk hadisesinde Hz Aişe validemize iftiraya sebep olanlar arasında yer alması dolayısıyla Hz. Ebû Bekir (r.a.), akrabılığı münasebetiyle maddi bakımdan sürekli destek olduğu Suffe ehlinde Mıstah'a bir daha sadaka vermeyeceğine dair yemin etmişti. Buna karşılık Allah-u Teâla Nur suresinin 22. Ayetinde; “Bir de, içinde fazilet ve servet sahibi olanlar, akrabalara, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere infak etmemek üzere yemin etmesinler. (Kusurlarını) bağışlasınlar ve (onlara) aldırmasınlar. Öyleyse Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah gafurdur, rahimdir.”⁷⁶⁴ Buyurmuş ve öyleyse sizde bağışlayın ikazında bulunmuştur. Bu ayetin

⁷⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 561; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 398; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 347; *el-İsâbe*, II, 350.

⁷⁶² Âli İmran, 169.

⁷⁶³ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 74; İbn Kesîr, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, II, 154; Âlûsî, *Ruhu'l-Maânî*, IV, 121; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV, 268; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 347.

⁷⁶⁴ Nûr, 22.

nazil olmasından sonra Hz. Ebû Bekir; “Evet, ben Allah’ın beni bağışlamasını istiyorum.” Diyerek ona yardımını sürdürmüştür.⁷⁶⁵

Öte yandan Kureyza yahudileri muhasara edilince, beni Nadirliler gibi sulh yaparak Şam taraflarına gitmek istediler. Allah Rasûlü ise bu konuda Sa’d b. Muâz’ın hakemliğini teklif edince onlar, hakem olarak Ebû Lübabe’yi istedi. Hz. Rasûlullah yahudilere hakem tayin ettiğinde Ebû Lübabe de onlara bazı yanlış bilgiler verdi. Daha sonra hatasını anlayan Ebû Lübabe, Medine’ye döndüğünde kendisini Mescid-i Nebî’nin direklerinden birisine zincirle bağladı. Allah tevbesini kabul edinceye veya ölünceye kadar hiçbir şey yeyip-içmeyeceğine dair yemin etti. Yedi gün aç ve susuz kalan Ebû Lübabe hakkında, Enfâl Suresi’ndeki ayetler nazil oldu.⁷⁶⁶ “Ey inananlar, Allah’a ve Rasûlüne hainlik etmeyin, bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz. Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah’ın katındadır. Ey insanlar, Allah’tan korkarsanız, O size iyi ile kötüyü ayırd edici bir anlayış verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir”⁷⁶⁷

Nitekim tevbesi kabul edildikten sonra Ebû Lübâbe Hz. Peygamber’e: “Ey Allah’ın Rasûlü! Ben ailemin kaldığı evden ayrılmayı ve malımın tamamını Allah ve Rasûlü için bağışlamayı arzu ediyorum” dedi. Onun bu teklifine karşılık Hz Peygamber Ebû Lübabe’ye: Malının ancak üçte birini verebileceğini söylemiştir.⁷⁶⁸

1.2.2. Hadislerde Suffe Ehli

Bî’ri Maune’de şehit düşen ve Hz. Ebû Bekir’in azadlısı olan Âmir b. Fûheyre Suffe ashâbından idi. O hicret ederlerken Allah Rasûlü ve Hz. Ebû Bekir’e sürüsü ile refakat etmişti. Şehadetinden sonra aranmasına rağmen Amir b. Fûheyre’nin bedeni şehidler arasında bulunamadı. Çünkü onun bedeni göklere yükseltilmiş, bir müddet

⁷⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 75, Tirmizî, *Tefsîr*, 25; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 20; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, V, 156; İbn Hacer, *el-isâbe*, III, 408.

⁷⁶⁶ Vâhidî, *Esbabu’n-nüzûl*, s. 134; el-Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi’l-Kur’ân*, IV, 438; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 304; Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî*, IX, 195.

⁷⁶⁷ Enfâl, 27-29.

⁷⁶⁸ Taberânî; *el-Mu’cemü’l-kebîr*, V, 22; İbn Abdülberr, *a.g.e.*, IV, 304.

orada kaldıktan sonra da tekrar indirilmişti. Hatta bu durumu görenlerden bazıları yaptıklarına pişman olup tevbe ederek Müslüman olmuşlardır. Allah Rasûlü ise bu durumu beyan ederken; onun cesedini meleklerin gökyüzüne kaldırdığını ifade buyurdu.⁷⁶⁹

Zira Müşrikler tarafından kuşatılan sahâbîler şehit olacaklarını anlayınca, Rab-bimiz! Allahın Rasûlüne durumumuzu haber verecek senden başkasını bulamıyoruz. Rabbimiz! Bizden razı olduğunu, bizim de senden razı olduğumuzu ve bu hal üzere Sana kavuştuğumuzu, Rasûlün vasıtasıyla yakınlarımıza haber ver. Ya Rab selâmı-mızı ona ulaştır şeklinde yalvarmışlardı.

Hal böyle iken Cebrail (a.s.); Rablerinin onlardan, onların da Rablerinden razı olarak Allah’a kavuştuklarını, Hz. Rasûlullah’a (s.a.v.), haber verdi.⁷⁷⁰

Diğer taraftan Ebû Süfyan Müslüman olmadan önceki birgün, içlerinde Sel-man, Süheyl ve Bilal’in de bulunduğu bir cemaatin yanına geldiğinde onlar; “Valla-hi, Allah’ın kılıçları pek yakında düşmanlarının boynunlarına dayanacaktır” dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir de; “Siz, bu sözleri Kureyş’in büyüğü hakkında mı söylüyorsunuz?” diyerek onları azarladı. Hemen ardından Hz. Rasûlullah’a gelerek olanları haber verdi. Hz. Rasûlullah (s. a.v.), “Ya Ebâ Bekir, düşündüğünün aksine belki de sen onları kızdırmışsındır. Eğer sen onları üzdüysen, Rabbimizi gazaba ge-tirdiğini bilmelisin.” buyurdu. Bu hadiseden sonra Hz. Ebû Bekir onların yanlarına gelerek; “Ey kardeşlerim, ben sizleri gücendirdim mi?” diye sorunca onlar da; “Ha-yır, Allah seni affetsin sevgili kardeşimiz”⁷⁷¹ şeklinde mukabelede bulundular.

Suffe ehlinde Hârise b. Numan Hz. Peygamber’in (s.a.v.) huzurundayken iki defa Hz. Cebrail’i (a.s.) görme şerefine nail olmuş ve hatta birinde Cebrail onun ver-diği selâma karşılık vermiştir. İkinci defasında Cebrail Dıhye’nin suretinde olduğu için Hârise b. Numan selâm vermeyince, Cebrail onun kim olduğunu sormuştur. Hz. Peygamber, Hârise b. Numan deyince Cebrail de onun için; Huneyn günündeki boz-gunda senden ayrılmayarak düşmanla çarpışan yüz kişiden birisidir. Allah onları

⁷⁶⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 52.

⁷⁷⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 514; Buhârî, *Megâzî*, 28, Cihad, 9.

⁷⁷¹ Müslim, *Fedâil*, 70.

Cennetle rızıklandıracaktır. Şayet selâm verseydi yine Hârîse b. Numan'ın selamını alırdım demiştir.⁷⁷²

Suffe ehli arasında çokça methettiği Berâ'e b. Mâlik hakkında⁷⁷³ bir gün Hz. Peygamber; "Nice saç-başı dağınık ve üstü-başı tozlu, elbiseleri bir-iki parçacıktan ibaret, kimsenin iltifat etmediği kişiler vardır ki, herhangi bir hususta yemin etseler, Allah onların yeminlerini mutlaka yerine getirir. Berâ'e b. Mâlik de onlardandır"⁷⁷⁴ buyurmuştur.

Kubâ mescidinde olduğu bir gün Uveym b. Saîde'nin de aralarında bulunduğu topluluğun yanına gelen Allah Rasûlü; "Temizlik hususunda Allah (c.c), sizden övgü ile bahsediyor. Siz nasıl temizleniyorsunuz? Diye sorduğunda onlar; "Ey Allah'ın Rasûlü, büyük ve küçük abdest taharatını su ile yapan yahudi komşularımızdan bazıları gibi biz de su ile temizleniriz" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Allah Rasûlü: Allah'ın "Orada (Kuba Mescidinde) temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever"⁷⁷⁵ buyurduğu kişi kimdir? Diye sormuş ve peşinden; İşte onlar arasından "Uveym ne güzel kişidir" diye eklemiştir."⁷⁷⁶

Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Rasûlullah'ın ashâb-ı Suffe'den Hilâl hakkında:

"Biraz sonra bu kapıdan, Allah'ın (c.c.) kendisine nazar ettiği bir adam girecek" dediğini naklederek sözlerine şöyle devam eder. Kapıdan Hilâl girince Allah'ın Rasûlü ona; "Ey Hilâl, bana dua et" dedi. Hilâl zira sen, Allah (c.c.) indinde ne kadar çok seviliyorsun ve ne kadar çok lütuf görüyorsun" buyurdu.⁷⁷⁷

Selmân ve Habbâb'ın (r.a.) naklettiğine göre En'am suresinin 52. ayeti onlar hakkında nazil olmuştur. Nitekim bu ayetin nüzulünden sonra; "Allah Rasûlü (s.a.v.)

⁷⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 487, 88; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 298, 99.

⁷⁷³ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 350; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 143.

⁷⁷⁴ Tirmizî, *Menâkıb*, 55; İbn Hacer, *a.g.e.*, I, 414; Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 295.

⁷⁷⁵ Tevbe, 9, 108.

⁷⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 460; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 422; İbn Mâce, *Tahâret*, 28; Belâzurî, *Fütûhü'l-Büldân*, 18.

⁷⁷⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* II, 90, 91.

bizimle beraber oturur ve biz kendisine dizimiz mübarek dizine dokununcaya kadar yaklaşırdık. İstedığı zaman da yanımızdan kalkardı.”⁷⁷⁸

Vâsile b. el-Eska’dan naklediliyor: “Ramazan ayı geldiğinde, biz orucu Suf-fe’de tutuyorduk. Orucumuzu açtıktan sonra, bazı Müslümanlar geliyor, her birimizi alıp evlerine götürüyor ve orada akşam yemeği yiyorduk. Bir gece kimse gelmedi. O gün aç olarak oruç tuttuk. Ertesi gün yine kimse gelmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e giderek durumu ona haber verdik. Hz. Rasûlullah bütün hanımlarına haber göndererek, evde yiyecek bir şey bulunup bulunmadığını sordurdu. Hepsisi de, o gün midelerine bir şey girmediğine dair yemin ettiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü onlara toplanın dedikten Sonra:

Ey Allah’ım! Senin fazlından, rahmetinden istiyoruz. Çünkü senden başka kimse fazl ve rahmet sahibi değildir dedi. Aradan fazla zaman geçmemişti ki, kapıda gözüken birisi müsaade isteyerek, getirdiği kızarmış bir koyunla içeri girince Hz. Peygamber, yemeğin önümüze konulmasını emretti. Bizler doyuncaya kadar yedik. Hz. Peygamber bize; “Biz Allah’ın fazlından ve rahmetinden istedik. Demekki O’nun katında, bizim için hazırlanan bir rahmet varmış”⁷⁷⁹ dedi.

Yine Vâsile b. el-Eska’ Hz. Peygamber’in huzurunda otururken, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma (r.a.) geldiler. Allah Rasûlü (s.a.v.) onların üzerine elbisesini örtterek “Ey Allah’ım, bunlar ehl-i beytimdir. Onları temizle ve onlardan kötülüğü gider buyurdu. Vâsile b. el-Eska’; “Ey Allah’ın Rasûlü! Ben de dâhil miyim? Deyince, “Sen de” buyurdular. Bu andan itibaren Vâsile b. el-Eska’; Allah’a yemin olsun ki, en çok güvendiğim amelim işte budur derdi.”⁷⁸⁰

Benzer bir hadiseyi Sevbân (r.a.) şöyle naketmiştir. Bir gün Hz. Peygamber’in ehl-i beytinden olan Hz. Ali, Hz. Fatıma ve diğerlerini saydı. Sevbân; “Ey Allah’ın Rasûlü, ben senin ehî-i beytinden değil miyim?” deyince Hz. Rasûlullah: “Başka bir

⁷⁷⁸ Taberî, *a.g.e.* , XV, 236; Vâhidî en-Nisâbü’rî, *Esbâbu’n-nüzûl*, 171. Ebû Dâvûd, İlim 13; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Azîm*, IV, 381-2.

⁷⁷⁹ Kandehlevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, II, 388, 389.

⁷⁸⁰ Kandehlevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, IV, 105.

kapıda durmadıkça ve kimseden bir şey istemedikçe” öyledir buyurdu.⁷⁸¹ Bundan sonra Sevbân, hiç kimseden bir şey istememiştir.⁷⁸²

Allah Rasûlü’nün Kur’an-ı Kerim’i kendilerinden öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahâbîden biri olan Ebû Huzeyfe’nin azadlısı Salim de, Suffe ehlinde olup Kur’an’ı kerimi en güzel şekilde okuma noktasında kendisini yetiştirmişti. Hz. Aişe’nin anlattığına göre: “Bir gün Hz. Rasûlullah’ın yanına gelmekte gecikmişim. Bunun üzerine o “ya Aişe seni geciktiren nedir?” diye sordular. Hz. Aişe validemiz de “Ey Allah’ın Rasûlü, mescitte bir zat var ki ben ondan daha güzel Kur’an okuyan kimse görmedim” şeklinde cevap verince Hz. Rasûlullah gidip mescide baktı. Onun Ebû Huzeyfe’nin azadlısı Salim olduğunu görünce de: “Ümmetimin arasında Kur’an ehli olan senin gibi birisini bulunduran Allah’a hamdolsun” buyurdu.⁷⁸³

Hz. Ali’nin (r.a.) rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.v.) Suffe ehlinde Abdullah b. Mes’ud hakkında şöyle buyurmuştur. “Şayet hiç kimseye danışmadan herhangi birini emir olarak tayin etmek isteseydim, mutlaka Ümmü Abd’in oğlunu (Abdullah b. Mes’ud) emir tayin ederdim.”⁷⁸⁴

Ashâbın faziletlerinden bahseden Cuma Sûresi’nin 3. ayeti nazil olunca, sahâbîden birisi Hz. Rasûlullah’a birkaç defa Cuma sûresinde bildirilenlerin kimler olduğunu sordu. Bunun üzerine Allah Rasûlü, o toplulukta hemen yanibaşında bulunan Selman’ın üzerine elini koyarak; “Şayet İman, Ülker yıldızına kadar ulaşmış olsa, bunlardan bazı kimseler onu eldecektir.” Buyurmuştur.⁷⁸⁵ Yine Enes b. Mâlik’in rivayet ettiği bir hadîste Hz. Rasûlullah’ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir. “Cennet şu üç kişiye müştaktır. Bu kimseler Ali, Ammar ve Selmandır.”⁷⁸⁶

Abdullah b. Âmr’ın rivayet ettiğine göre, Suffe ehlinde Ebû Zer hakkında Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur. “Ebû Zer’den daha doğru olanı, ne gök gölgelendirmiş, ne de yeryüzü üstünde taşımıştır.”⁷⁸⁷ Yine Ebû Zer, Hz. Rasûlullah’ın kendisi

⁷⁸¹ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 180, 181; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 204.

⁷⁸² Ebû Dâvûd, *Zekât*, 27.

⁷⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 165.

⁷⁸⁴ Tirmizî, *Menakıb*, 28.

⁷⁸⁵ Müslim, *Fedâil*, 231.

⁷⁸⁶ Tirmizî, *Menakıb*, 34, V, 667.

⁷⁸⁷ Tirmizî, *Menakıb*, 36, V. 669.

hakkında; “Lehçe sahibi olarak, Meryem oğlu İsa’nın benzeri olarak, Ebû Zer’den daha doğru ve daha vefakâr olanı ne gök kubbesi gölgelendirmiş, ne de yeryüzü sırtında barındırmıştır” buyurduğunu nakletmiştir. Hatta bu sırada orada bulunanlardan biri olan Ömer b. Hattab onun bu durumana imrenerek “Ey Allah’ın Rasûlü, bu mer-tebeyi ona layık görüyor musunuz?” dediğinde, Hz. Rasûlullah: “Evet, bunu siz de ona layık görünüz”⁷⁸⁸ buyurdu.

Hz. Ali’nin rivayet ettiğine göre; bir gün Mescid-i Nebî’de Hz. Peygamber ile otururken aniden, üzerinde eski bir hayvan derisiyle yamalı bir hırkadan başka bir elbisesi olmadığı halde, Mus’ab b. Umeyr çıkageldi. Onu bu vaziyette gören Hz. Peygamber, Müslüman olmadan önce içinde bulunduğu bolluk ve nimetleri hatırlayarak, hali hazırdaki durumundan dolayı ağlamaya başladı. Bundan sonra da, “sizden biriniz sabahleyin bir elbise, akşamleyin de başka bir elbise giydiği ve önüne bir ta-bağın konulup diğerinin kaldırıldığı, Kâbe’nin örtülüp süslendiği gibi evlerinizin de süslendiği zaman haliniz nice olur. Ashâb; Ya Rasûlallah, o gün biz bu günkü hali-mizden daha iyi oluruz. Geçimimizi temin ettikten sonra kendimizi tamamen ibadete veririz. Bunun üzerine Hz. Peygamber; Hayır, sizin içinde bulunduğunuz şu zamanı-nız, o günlerden daha hayırlı olacaktır”⁷⁸⁹ buyurdu.

Yine bir gün Kays b. Mutâtiye adında birisi Evs ve Hazreclilere dönerek, bun-lar Rasûlullah’a yardımcı olanlar dedikten sonra Selman-ı Fârisî, Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî hakkında; Peki ya bunlar da kimler? Deyince Muâz (r.a.), hemen kalk-tı ve eteğini adamın boynuna dolayarak Hz. Rasûlullah’ın huzuruna götürüp söyle-diklerini haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) derhal ridasını toplayıp yerinden kalka-rak mescide girince, Müslümanların toplanması için ezan okundu. Hz. Peygamber Allah’a hamdetti ve “Ey insanlar, Rabb’iniz birdir. Babanız (Âdem) birdir. Dininiz birdir. Dikkat edin, arapça konuşan kimse araptır. Ancak bu lisan asla bir üstünlük sebebi değildir” deyince Hz. Muâz, eteğiyle boğazından sıkarak getirdiği adamı işaret ederek: “Ey Allah’ın Rasûlü, bu münafık hakkında ne dersiniz?” dedi. Hz. Peygam-

⁷⁸⁸ Tirmizî, Menâkıb, 36, V, 669, 70.

⁷⁸⁹ Tirmizî, Sıfatü’l-Kıyâme, 35, IV, 647; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 108; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, V, 183.

ber: “Onu ateşe bırakın” buyurdular. Nitekim bu adam daha sonra irtidat ettiğinden dolayı öldürülmüştür.⁷⁹⁰

Medine’ye hicretinden sonra, evi olmasına rağmen bütün vakitlerini Suffe’de Allah Rasûlü’nün yanbaşıda değerlendirmeye çalışan⁷⁹¹ Abdullah İbn-i Ömer’in rivayetine göre, asr-ı saâdet zamanında birisi rüya gördüğünde Hz. Rasûlullah’a anlattı. Hal böyle olunca, genç ve bekâr olduğum günlerden birinde Mescid-i Nebî’de uyurken rüyamda iki meleğin beni alıp cehenneme götürdüğünü gördüm. Baktım ki cehennem, ortasında iki direği olduğu halde etrafı kuyu şeklinde çevrilmişti. İçinde kendilerini tanıdığım bir kısım insanlar vardı. Hemen Cehennem’den Allah’a sığınırım, cehennemden Allah’a sığınırım, cehennemden Allah’a sığınırım demeye başladım. O anda bu iki meleği bir başka melek karşıladı ve bana “Korkma” diye seslendi. Ben gördüğüm rüyadan Hafsa’yâ bahsedince o da Hz. Peygamber’e anlattı. Allah’ın Rasûlü de benim için; “Abdullah ne iyi bir kuldur. Yalnız bir de geceleyin namaz kılsa” buyurdu. Rivayet edildiğine göre bundan sonra Abdullah (r.a.), gecelerini namaz ve ibadetle geçirmeye devam etmiştir.⁷⁹² Nitekim genç bir delikanlı iken katıldığı Mekke Fethinde Hz. Peygamber, atının üzerinde gördüğünde “işte bu Abdullahtır, işte bu Abdullahtır” diyerek ona olan muhabbetini izhar etmiştir.⁷⁹³

Hayber fethi dönüşü Safiyye validemizle zifaf’a girdiğinde geceledikleri yerde Hz. Peygamber’in çadırının etrafında, Ebû Eyyûb elinde kılıç nöbet tutmuştu. Sabah olunca Allah Rasûlü; “bu ne hal ya Eyyûb?” diye sorduğunda o: “Ey Allah’ın Rasûlü, size bu kadından herhangi bir kötülük gelmesinden endişe ettim” cevabını verdi. Bu duruma çok sevinen Hz. Peygamber; “Allah’ım, beni bu gece koruduğu gibi, Sen de Ebû Eyyub’u koru”⁷⁹⁴ diye duâ etmiştir.

Medine’de Mescid-i Nebevî’nin inşaatı esnasında ashâbın en çok gayret edenlerinden birisinin de Ammar olduğunu bilmekteyiz. Zira herkes sırtında bir kerpiç taşıırken o, iki kerpiç taşıyordu ve sırtında kerpiç taşıırken, biryandan da sevincinden

⁷⁹⁰ Müttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummal*, VII, 46.

⁷⁹¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 147.

⁷⁹² Müslim, *Fedâil*, 140.

⁷⁹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 172.

⁷⁹⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 354-55.

biz mescidler imar eden Müslümanlarız” şeklinde şiirler söylüyordu. Hatta bu beyitlerden memnun olan Hz. Rasûlullah da onun söylediklerini aynen tekrarlıyor⁷⁹⁵ ve Ammar’a iki kerpiç taşıma sebebini soruyordu. O da “ben bu gayretimın karşılığını Allah-u Teâla’dan istiyorum” dediğinde Hz. Peygamber, sırtını sıvazlıyor ve “ey Sümeyye’nin oğlu başkalarına bir ecir varken senin için iki ecir vardır” buyuruyordu. Bunu işiten Ammar da taşıyamıyacak kadar ağır kerpiçleri yüklenerek Hz. Rasûlullah’ın yanına geliyor ve “ey Allah Rasûlü, bunlar taşınamayacak kadar ağır yükleri yüklemekle beni öldürecekler” diye latife yapıyordu. Allah Rasûlü de onun üzerindeki toprağı silkerek “Vah Sümeyye’nin oğlu vah, seni onlar değil, azgın bir topluluk öldürecektir” diyordu.⁷⁹⁶

Diğer taraftan mescidin inşaatında söylediği bu beyitlerden rahatsız olan Osman b. Ma’zun, Ammar’a kızarak bir daha bu beyitleri söylersen elimdeki değneği senin burnuna vururum dedi. Ne varki onun bu sözünü işiten Hz. Rasûlullah, “Ammar benim iki gözümle burnumun arasındaki tendir. Dolayısıyla ona vuran bana vurmuş olur” buyurmuştur.⁷⁹⁷

Hz. Ali’den rivayet edildiğine göre, bir defesinde Ammar b. Yasir, Hz. Peygamber’in huzuruna gelerek yanına girmek için izin istedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü; “Ona izin veriniz. Pak ve arınmış kişi, merhaba, hoş geldin”⁷⁹⁸ buyurdu.

Tebuk gazvesine çıkıldığında vefat eden Hz. Abdullah Zü’l-bicâdeyn, bizzat Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından kabre konulmuştur. Defnedildikten sonra Hz. Peygamber kıbleye yönelerek “Ey Allah’ım, ben ondan razıyım. Sen de ondan razı ol” şeklinde dua etmiştir. Hatta Hz. Ebû Bekir, İbn Mes’ud ve oradaki birçok sahâbî bu duaya nail olmayı çok arzu etmişlerdir.⁷⁹⁹

⁷⁹⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 251; Semhudi, *Vefa*, I, 235; Diyârbekrî, *Tarihu’l-Hamis*, I, 388-389; Halebî, *İnsânu’l-Uyûn*, II, 77.

⁷⁹⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 251; Buhârî, *Salat*, 63, I, 115, *Cihad*, 17, III, 207; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 91.

⁷⁹⁷ İbn-i Hişam, *Sire*, 497; Semhudi, *Vefa*, I, 235, Diyârbekrî, *Tarihu’l-Hamis*, I, 388-389; Halebî, *İnsânu’l-Uyûn*, II, 77.

⁷⁹⁸ Tirmizî, *Menakıb*, 35; İbn Mâce, *Mukaddime*, II, 146.

⁷⁹⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 122, 365; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 227, 228.

Eyyub b. Mukerrek, ashâb-ı Suffe'den Vâbise b. Mabed el-Cuhenî'nin şöyle söylediğini anlatmıştır: Allah Rasûlü zaman zaman fakirlerle (Suffe ashâbı) beraber oturur ve “Onlar benim kardeşlerim ” derdi. Vâbise sözlerine şöyle devam ediyor:

Bir şey sormak için Allah Rasûlü'nün yanına geldim. Ona yaklaşmak istediğimde etrafındakiler bana; “Rasûlullah'tan (s.a.v.) uzaklaş” deyince, “Bırakın yanına gideyim. Zira insanlar içinde birlikte olmaktan en çok hoşlandığım kişi odur” dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Yaklaş! Vâbise” dedi. Ona doğru ilerledim. Dizlerim onun dizlerine değinceye kadar yaklaştım. Bana; “Bana soracağınızı sana söyleyeyim mi? dedi. Evet dedim. “İyilik ve kötülükten sormaya geldin” dedi. “Evet” dedim. Sonra Hz. Rasûlullah parmaklarını birleştirip göğsümün üzerine koyarak şöyle dedi:

“Nefsinin ve kalbinin hakkını ver. İyi; kalbinin ve ruhunun huzur duyduğu, kötü ise seni rahatsız edip tereddüde sevkeden şeydir. Hatta insanlar sana, onun kötü olmadığını söyleseler bile!”⁸⁰⁰

Ebû Musa el-Eş'arî ve kardeşi Yemen'den Medineye geldiği ilk zamanlarda, İbn-i Mes'ud ile annesini Rasûlullah'ın yanına çok sık girip çıkmalarından dolayı ehl-i Beytinden zannettiklerini nakletmiştir.⁸⁰¹ Zira evi mescidin bitişiğinde olması münasebetiyle İbn-i Mes'ud gece ya da gündüzün her anında Hz. Rasûlullah'ın hizmetinde bulunurdu. O'nun ayakkabılarını giydiren, esasını taşır, önünde-ardında ve beraberinde yürür, yıkandığı zaman ona perde tutardı. Uyuduğunda uyandırır bununla beraber yastık ve misvak gibi husûsi eşyalarını dahi taşırdı. Hatta Rasûlullah ona; yanıma girmen için perdenin kaldırılması ve karaltımı hissetmen senin iznindir. Seni men edinceye kadar bu şekilde devam edebilirsin buyurmuştur. İşte bu sebeple İbn-i Mes'ud sahâbîlerin arasında Hz. Peygamber'in misvak gibi husûsi eşyalarını taşıması dolayısıyla “Sâhibu's-Sevadı ve's-Sivâk” diye anılır olmuştur.⁸⁰²

Abdurrahman b. Yezid bir defasında Huzeyfetü'l-Yeman'a; ashâbı arasında huy ve ahlak bakımından Hz. Rasûlullah'a en yakın olan kimseyi bildir ki, onun haline göre hareket edelim diye sorduk. Huzeyfe; güzel hal, hareket ve sîreti Rasûlul-

⁸⁰⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 89, 90, 91.

⁸⁰¹ Müslim, *Fedâil* 109; Buhârî, *Fedâil*, 27.

⁸⁰² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 386.

lah'a Ümmü Abd'in oğlundan daha yakın başka hiç kimse bilmiyoruz. Şeklinde cevap verdi.⁸⁰³ Abdullah İbn-i Mes'ud vefat ettiğinde Ebû Musa el- Eş'arî; "Perde çekildiğinde Rasûlullah'ın yanına girmeye sadece ona izin verilir, hiç kimsenin bulunamadığı vakit Rasûlullah'ın yanında o bulunurdu"⁸⁰⁴ demiştir.

Uhud harbi esnasında Müslümanların bozguna uğradığı bir zamanda, Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) en yakınında yer alarak kahramanca savaşanlardan birisi de Sa'd b. Ebi Vakkas idi. O hemen yanıbaşında bulunduğu Rasûlullah'ın bizzat kendi eliyle verdiği okları düşmana atmaya başlamıştı. Hz. Rasûlullah ona "Anam babam sana feda olsun. At Sa'd at" diyordu. Bu sebeple de atılan oklar tam hedefine isabet ediyordu.⁸⁰⁵ Bu mesele ile alakalı olarak, Hz. Ali; "Allah Rasûlü'nün Sa'd b. Ebi Vakkas'tan başka hiçbir kimseye annem ve babam sana feda olsun dediğini işitmedim"⁸⁰⁶ demiştir.

Yine Uhud gününde, Müslümanlardan yaralanan kimselere su taşıyan Ümmü Eymen'e (r.a.) müşriklerden biri ok atmıştı. Kendisine isabet eden ok nedeniyle şehit olan Ümmü Eymen'in yere düştüğü sırada mahrem yerleri açılmış ve bu elim hadise karşısında müşrikler de gülmüşlerdi. Bu duruma çok üzülen Allah Rasûlü (s.a.v.), Sa'd'a ucu kırılmış olan bir ok verdikten sonra "Anam babam sana feda olsun, at ya Sa'd at" buyurdular. Sa'd'ın attığı okun müşrikin göğsüne isabet etmesiyle birlikte, aynı şekilde onun da yere düşerken avret mahalli açıldı. İşte bu sebeple Hz. Rasûlullah dişleri görününceye kadar güldü.⁸⁰⁷

Öte yandan Uhud gazasında Müslümanların bozguna uğrayıp dağıldığı sırada, düşman safları arasına kahramanca hücum eden Suffe ehlinden Ebud-Derda hakkında Hz. Rasûlullah; "Uveymir ne güzel bir süvaridir" buyurmuştur.⁸⁰⁸ Yine Hz.

⁸⁰³ Buhârî, Fedâil, 27; Tirmizî, Menâkıb, 38.

⁸⁰⁴ Müslim, Fedâil, 112, 113.

⁸⁰⁵ Buhârî, Fedâil, 15, IV, 212; Müslim, Fedâil, 41; Tirmizî, Menâkıb, 27; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 140, 141; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 366.

⁸⁰⁶ Tirmizî, Menâkıb, 27.

⁸⁰⁷ Müslim, Fedâil, 42; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 34.

⁸⁰⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 392; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 45.

Rasûlullah; “Her Peygamber’in ümmeti içerisinde güvendiği bir emini vardır. Ey ümmet-i Muhammed, bizim eminimiz de Ebû Ubeyde b. Cerrah’dır”⁸⁰⁹ demiştir.

Diğer bir rivayette Allah Rasûlü; “ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekir, Allah’ın emrini yerine getirme konusunda en şiddetlisi Ömer, en hayâlısı Osman, helâl ve haramı en iyi bilen Mu’az b. Cebel, feraiz hususunu en iyi bilen Zeyd b. Sabit, Kur’an-ı kerimi en güzel okuyanı da Übeyy b. Kâ’b’dır. Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrah’tır”⁸¹⁰ buyurmuştur.

Hiz. Âişe; Hiz. Ebû Bekir ve Ömer’den sonra Allah Rasûlü’nün en çok sevdiği kişinin, “aşeretü’l-mübeşşere” yani cennete gireceklerini hayatta iken Hiz. Peygamber’in kendilerine müjdelediği on sahâbî’den biri olan Ebû Ubeyde olduğunu bildirmiştir. Nitekim Hiz. Peygamber onun hakkında “Ebû Ubeyde b. Cerrâh ne güzel bir kuldur”⁸¹¹ demiştir.

Medine’de uyku tutmadığı bir gece Hiz. Peygamber; “keşke ashâbımdan birisi beni bu gece korusa” dediği anda yanbaşımda kılıç sesi duyuldu. Hiz. Peygamber: “Kim o?” deyince, “Sa’d b. Ebî Vakkâs’ım” cevabını verdi. Niçin geldiği sorusu üzerine, “Allah Rasûlü hakkında içime düşen korku nedeni ile onu korumaya geldim” deyince Hiz. Peygamber: “Allahım, Sa’d’ın duâsını kabul et” diye niyazda bulunmuş ve rahat bir şekilde uyumuştur.⁸¹² İşte bundan sonraki duâlarının makbul oluşu sebebiyle, birçok kimse onun bedduâsından çok korkardı.⁸¹³

Hanımının avret yerlerini görmeyi istemediğini söyleyen Osman b. Maz’un’a Hiz. Rasûlullah (s.a.v.), bunun sebebini sormuş ve ondan “bu işten hayâ ediyorum” cevabını alınca; Allah’ın (c.c.) kendisini ona, onu da kendisine örtü kıldığını söyledi. Dolayısıyla “hanımım bana bakar. Ben de onlara bakarım” buyurmasının ardından onun hakkında “Osman b. Maz’un ne kadar hayâlî bir kimsedir”⁸¹⁴ demiştir. Nitekim gece-gündüz ibabetle meşguliyeti sebebiyle ailesiyle ilgilenmediği şikâyetiyle hanımı müracaat ettiğinde, Hiz. Peygamber Osman b. Maz’un’a; “Gözünün, bedeninin ve

⁸⁰⁹ Buhârî, Ashâbü’n-Nebî; Tirmizî, Menâkıb, 33; İbn Mâce, Mukaddime, 136.

⁸¹⁰ Müslim, Fedâil, 53, 54; Tirmizî, Menâkıb, 33.

⁸¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 419; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 300.

⁸¹² Tirmizî, Menâkıb, 27; Müttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, XIII, 417.

⁸¹³ Müslim, Fedâil, 40; Tirmizî, Menâkıb, 27, V, 650. İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 376.

⁸¹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 394.

ailenin sende hakkı vardır. Bazen namaz kıl bazen uyu, bazan oruç tut bazan tutma” diyerek nasihat etmiştir.³⁰⁸

Yine Hz. Peygamber, vefatının akabinde yıkanıp kefenlenen Osman b. Maz’un’un yanına geldiğinde, Osman’ın hanımı Havle bint Hakîm veya Ensar’dan Ümmi Ala; Ey Ebâ Şaibe, Cennet sana mübarek olsun, Allah’ın sana ikramına şahadet ederim dedi. Bu sözlerden rahatsız olan Allah Rasûlü, Allah’ın ona ikramda bulunduğu neden bilinemeyeceğini ifade ettikten sonra; “Allah ve Rasûlü onu se-verdi” demelerinin daha doğru olacağını söylemiştir.⁸¹⁵

Diğer taraftan sahâbîler bir gün; “Ya Rasûlallah, bize içimizden birini halife tayin etsen” dediler. Hz. Peygamber de; “Ben size birini halife tayin etsem, ona itaat etmemeniz sebebiyle siz azaba uğrarsınız. Ancak siz Huzeyfe’nin söylediklerine kulak veriniz ve onu tasdik ediniz. Abdullah b. Mes’ud da Kur’an’ı nasıl okuyorsa, öyle okuyunuz” buyurdu.⁸¹⁶

Suffe ehlinde Habbâb’ın kızı, Allah Rasûlü’nün ona gösterdiği muhabbet ve alakayı şu şekilde anlatmıştır. Medine’ye geldiği günlerde babam gazveye gitmiş, bize de sadece bir koyun bırakmış ve bu koyunu sağmak istediğinizde Suffe ehline götürün demişti. Biz de onu götürdüğümüzde Suffe ehli ile beraber oturan Hz. Rasûlullah; bizzat koyunu sağmaya başladı ve yanımızdaki en büyük kabı getirmemizi söyleyince hemen eve giderek harmur yaptığımız kabı getirdim. Hz. Rasûlullah (s.a.v.) kabı dolduruncaya kadar sağdı ve “Bunu içtikten sonra komşularınıza da verin, sağmak istediğinizde tekrar bana getirin” dedi. Böylece ben koyunu Allah Rasûlü’ne götürüp getirdikçe evimizde süt bollamıştı. Ne varki babam gelip onu sağmaya başlayınca iş, tekrar eski haline döndü. Biz de koyunumuzu ziyan ettiğini söyleyince babam sebebini sordu. Annem koyunumuzun kendisinden önce hamur kabının dolusunca süt verdiğini söyleyince de babam, kimin sağdığını sordu. Annem de, “Allah’ın Rasûlü” cevabını verdi.⁸¹⁷

⁸¹⁵ Buhârî, “Cenâiz” 3; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 398-399; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 591.

⁸¹⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 39.

⁸¹⁷ Kandehlevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, IV, 558.

Müslüman olduktan sonra vefatına kadar Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) yanından ayrılmayan Furat b. Hayyan (r.a.) Suffe'de bulunarak dini ilimlerde söz sahibi olmuştur. Nitekim kendisine Yemen'de büyük bir toprak parçası veren Allah Rasûlü onun hakkında; "İçinizde bazı insanlar vardır ki, ben onların imanlarına kefilim" iltifatında bulunmuştur.⁸¹⁸

Suffe ehlinde Amr b. Tağlib; "Allah Rasûlü öyle bir söz söyledi ki, benim için o sözü duymak kırmızı güzel bir deveye sahip olmaktan, daha değerliydi" derdi.

Zira Allah Rasûlü (s.a.v.) bir gün Suffe'ye gelerek: "Bir takım kavimlere, imanlarının zayıf olması nedeniyle sabırsızlık göstermelerinden korktuğum için ganimetten pay verdim. Diğer bir kavmin gönlüne Allah-u Teâlâ'nın hayır ve kanaat zenginliği vermesi nedeniyle de onlara vermedim." Amr b. Tağlib de, ganimetten kendilerine pay verilmeyenlerdendir.⁸¹⁹

Tez çalışmamın bu kısmında, kendilerine olan muhabbetinin bir tezahürü olarak Bi'r-i Ma'une'de şehit olan Suffe ashâbının akıbeti hususunda, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) ne denli üzüldüğünü ifade eden şu hadiseyi aktarmak istiyorum. Zira bu elim hadiseden duyduğu ızdırabı nedeniyle Hz. Rasûlullah'ın, hayatında hemen hiç rastlamadığımız kadarıyla sabah namazlarından sonra, bir ay süreyle her gün beddua ettiği rivayet edilmektedir:

Bi'r-i Ma'une'de meydana gelen elim hadisenin hemen akabinde Hz. Peygamber (s.a.v.), evvelâ minbere çıkarak ashâbının başına gelenleri haber verdi. Bu hâdiseye üzüldüğü kadar hiçbir şeye üzülmeyeceği müşahade edilen Hz. Rasûlullah, sabah namazlarının son rekâtında rükûdan kalktığına, bir rivayete göre otuz diğer bir rivayete göre de kırk gün, bizzat kabilelerin isimlerini sayarak onlar haklarında şöyle beddua etmiştir. "Ey Allahım! Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş olan Ri'l, Zekva ve Usayye kabilelerine lânet et!" Diğer sahâbîler de Hz. Peygamber'in bu beddua-sına "âmin" diyerek karşılık vermişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in ve ashâbının

⁸¹⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 17; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 351, 52; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 201.

⁸¹⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 77.

beddularından kısa bir müddet sonra da yukarıda ismi geçen kabilelerin başlarına birçok felaketler geldiği nakledilmiştir⁸²⁰.

Hülâsa Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Suffe'yi, Mesid-i Nebî'de ehl-i beyt odalarından hemen sonra gelen kısmına inşa ettirmesinden itibaren, fırsat buldukça onları ziyaret edip dertleriyle dertlendiğini görmekteyiz. Yine imkânı nisbetinde hal ve hatırlarını sorup gönüllerini alarak onları razı ve hoşnut etmeden yanlarından ayrılmak istememiştir. Bu bağlamda yeme içmelerinden talim ve terbiyelerine varıncaya kadar ashâb-ı suffe'nin her türlü ihtiyaçlarıyla alakadar olmuş, hicretin hemen akabinde imar edilen Mescid-i Nebî'nin yapılması ile ortaya çıkan bu kurumun sakinleriyle hemhal olmaya gayret etmiştir.

1.2.3. Ehl-i Beyt Nazarında Suffe Ehli

Allah Rasûlü'nün ehl-i Suffe'ye olan muhabbeti ve düşkünlüğü, evvela en yakınındaki ehl-i beyt'i başta olmak üzere bütün ashâba pek güzel bir misal teşkil etmiştir.

Dolayısıyla “ehl-i beyt'i ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocukları da Suffe ashâbını seviyor, fırsat buldukça onları ziyaret ediyor, Nebî'nin sünnetine uymak niyeti ile imkânları nisbetinde onlarla beraber olmayı düşünüyorlardı. Suffe ehliyle sık sık beraber olanlar arasında Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Cafer'in (r.a.) bulunduğunu görmekteyiz. Rivayet edildiğine göre; Hz. Hüseyin ve Abdullah Suffe ehliyle oturup kalkmalarını, dînin kemâli ve yüceliğın tamamlanması olarak görüyorlardı. Zîra çok yakınında bulunup pekçok iltifatına mazhar olmaları sebebiyle Hz. Peygamber'in ilim ahlakından fazlasıyla nasiplenmiş, hayır duasını almış olan bu zümrenin, ahlâk ve edeplerinden istifade ederek duâlarını almak için daima onları ziyaret ediyorlardı.”⁸²¹

Sıffin'den dönerken Kûfe'nin dışında gördüğü kabirlerin kime ait olduğunu soran Hz. Ali, vasiyyeti üzerine Kûfe'nin dışına gömülen Habbab'ın (r.a.) ardından,

⁸²⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 52, 53; Buhârî, *Cihad*, 9, III, 204, *Megâzî*, 28, V. 434; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 270; Müslim, *İmâre*, 147, 677.

⁸²¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 97.

ölülerini buraya defneden Kûfe halkının kabirleri olduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine Hz. Ali; “Allah, Habbab’a rahmet etsin. Kendi arzusu ile Müslüman olmuştur. Yine Allah’ın emrine itaat ederek hicrette bulunarak mücahid olarak yaşamış ve dünyada sıkıntı çekmiştir. Allah, güzel amel işleyenin amelini boşa çıkarmaz” dedikten sonra kabrinin bulunduğu mekâna giderek Habbab için duâ etmiştir.⁸²²

Esasen Ehli Beyt ile birlikte; “Bütün ashâb, onlarla bir arada bulunmayı, kaçırılmaz bir fırsat olarak kabul ediyordu. Hatta zaman zaman birbirlerini ehl-i Suffe’yi ziyarete teşvik ve davet ediyorlardı.”⁸²³

1.2.4. Ashâb-ı Kiram Nazarında Suffe Ehli

Suffe ehlinin ihtiyaçlarını karşılama noktasında Hz. Peygamber’in gösterdiği gayretleri ve tavsiyelerini örnek alarak hayırsever sahâbîlerden birçokları zekât ve sadakalarını su taşımak ve odun toplamak suretiyle kendi geçimlerini kazanmaya çalışan bu taifeye⁸²⁴ ulaştırmaktan hiçbir zaman geri durmamışlardır. Allah Rasûlü’nün ihtiyaçlarını gidermede Suffe ehline verdiği önemin bir benzerini, sahip bulundukları imkânlar ölçüsünde ashâb dahi ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu minvalde genellikle birer ikişer evlerine davet ederek Suffe ehlinin iâşelerini ve diğer ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır.⁸²⁵

Bu itibarla Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullah, Suffe ashâbının ihtiyaçlarının görülmesi için Allah Rasûlü (s.a.v.) ashâbına; “İki kişilik yemeği olan üçüncü, dört kişilik yemeği olan beşinci, altıncı kişi olarak Suffe’den birini evine götürsün” diye tavsiye ederdi. Bu tavsiyeden sonra babam Ebû Bekir (r.a.) üç kişiyi evimize getirmişti”⁸²⁶ demiştir. Ashâb-ı Suffe’den Ebû Hureyre ve Ebû Zer (r.a.), akşam olunca Hz. Rasûlullah’ın kendilerini imkânı elverişli olan ashâbın evlerine taksim ettiğini⁸²⁷ rivayet etmişlerdir.

⁸²² Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 147; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, II, 116.

⁸²³ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ* II, 97.

⁸²⁴ Vâkıdî, *el-Megazî*, I, 347.

⁸²⁵ Buhârî, I, 149; Ebû Nu’aym, *Hilye*, I, 241.

⁸²⁶ Buhârî, *Mevâkîtu’s-Salât*, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 197.

⁸²⁷ İbn Hacer, *a.g.e.* XI, 244; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 352.

Yine Ebû Hureyre: “Ben Suffe’de bulunanlardan birisiydim. Oruç tuttuğum bir gün akşam olunca karnımı doyurmak için Suffe’ye geldiğimde, orada bulunanlar yemeklerini yiyip bitirmişlerdi. Ben yemek kimden geldi? Şimdi nereye gideyim? Dediğimde oradakiler; Ömer’in (r.a.) evine gitmemi söylediler.”⁸²⁸

2. Asr-ı Saâdette Suffe ve Ashâbının İşlevi

Hicretle birlikte Mescid-i Nebevî’de Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından oluşturulan Suffe kurumu; asr-ı saâdetteki işlevi bakımından incelendiğinde pek kıymetli hizmetleri bünyesinde deruhte ettiğini görmekteyiz. Zira Suffe’nin hem ictimai alanda İslâm toplumunun teşekkülünde hem de fert bazında İslam dinine mensup olan her Müslümanın hayat tarzının şekillenmesinde belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Çünkü İslam medeniyetine yön veren birçok müessese ve meşhur sahâbe Suffe kurumunda ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan kurum olarak Suffe; bir şekilde İslam medeniyeti tarihindeki mescit, mektep, medrese ve tekke gibi müesseselere ilham kaynağı olmuştur.

Öte yandan burada yetişenlerin bazıları ilim, kıraat ve ibadet, cihad ve ümmete hizmet alanlarında bazıları da zanaat, meslek ve ziraat sahasında, İslam medeniyetine mensup olarak saâdet asrından günümüze kadar gelen her Müslümanın hayatında ya doğrudan ya da dolaylı olarak çok önemli işleve sahip olmuşlardır.

Bu itibarla İslam medeniyetindeki müesseseler arasında müstesna yerini alan Suffe kurumunun, Müslümanların hayatlarına rehber olabilecek biçimde icra ettiği faaliyetleri şu başlıklar altında derlememiz mümkündür.

⁸²⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 378.

2.1. Asr-ı Saâdette Suffe'nin İşlevi

2.1.1. Yatılı Mektep Olarak Kullanılması

Medine'de yatıp kalkacak bir evi bulunmayanlar için Suffe aynı zamanda geceleri bir yurt ve yatakhane olarak kullanılmaktaydı.⁸²⁹

2.1.2. Eğitim ve Öğretim Mekânı Olarak Kullanılması

“İslam hareketinin tesis ettiği ilk maarif müesseselerinden Mescid-i Nebî içinde faaliyete geçirilen İslam'ın bu birinci öğretim müessesesi olan “Suffe”: Hz. Peygamber'in rehberliğinde temellerinin atılarak, asırlar boyu devam eden mescid-okul merkezli İslamî eğitim geleneğinin ilk ilham kaynağı olmuştur. Zira Mescid-i Nebî içinde faaliyete geçirilen “Suffe” adını taşıyan İslamın bu birinci öğretim müessesesi, diğer öğretim müessese ve muhitlerinin daha sonraki asırlardaki gelişmesinde son derece müessir olmuş bulunmaktadır.”⁸³⁰

Nitekim “Suffe, kısa sürede bir ilim meclisi haline gelmiştir. Eğitimin yapıldığı yer Mescid-i Nebvî'nin müstemilatından olduğu için burada kalan Müslümanlar kâh Suffe'de, kâh mescidin namaz kılınan bölümünde eğitim faaliyetlerine devam ediyorlardı. Suffe uygulaması, bu yönüyle İslâm dünyasında asırlardır devam eden camilerdeki ders halkalarına ve medrese eğitimine model olmuştur.”⁸³¹

Şöyle ki; Hicretin ardından Medine'ye gelir gelmez Hz. Peygamber (s.a.v) Mescid-i Nebvî'yi inşâ etmiş, “Suffe” ve “Zulle” denilen bir bölümü de, eğitim-öğretim faaliyetinde bulunmak üzere ashâb-ı Suffe'ye tahsis etmiştir. Hz. Peygamber'in bizzat kendisi, İslâm'ın ilk üniversitesi denilen bu yerde dersler vermiş, böylece örgün eğitimin ve Batı'da asırlar sonra görülen “toplum okulu” modelinin temelini atmıştır.”⁸³²

⁸²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; Belâzurî, *Ensâb*, s. 272; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s. 37; Ayrıca bkz., Muhammed Hamidullah, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Teksir halindeki ders notları, s. 40, 41.

⁸³⁰ Tuğ, Salih, “İslamda İlk Maarif Müesseseleri ve Bunların Gelişmesi”, *İslam Düşüncesi*, Yıl:1969, sayı:7, s. 425.

⁸³¹ Demircan, Adnan, “Suffe Bağlamında Nebvi Eğitim”, *Bilge Adamlar*, 2012, sayı: 28.

⁸³² Tetik, Hayati, “Caminin Toplumu Birleştirmedeki Fonksiyonu”, *T.D.V. İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2013, sayı: 20, s. 38.

Dolayısıyla sahâbîden İslam ilimlerinde kendini geliştirerek söz sahibi olanlar arasında bulunanlardan, “Abdullah İbn Ömer, Ebû Hüreyre, Ebû Zerr gibi meşhurlar da orada yetişmiştir. Bunlarla beraber yine Ebû Saîdi'l-Hudri,⁸³³ Abdullah İbn-i Amr İbn-i Haram, Abdurrahman İbn-i Cebr, Uveyym İbn-i Sâide gibi Medineli olup Suffe ashâbına dâhil olarak ilim konusunda öne çıkanlar olmuştur.⁸³⁴

Bu itibarla Hz. Peygamber'in ilmi faaliyetleri yürütmek maksadıyla oluşturduğu “Suffe; ilk İslâm üniversitesidir. Bizzat Rasûlullah burada dersler veriyordu; fakat henüz başlangıçta bulunanlara okuma-yazmayı ve Kur'ân'ı v.s.'yi öğretmek üzere diğer bazı öğretmenler de vazife görüyorlardı. 'Ubâde ibn-i Sâmit, Kur'ân ve okuma-yazma öğreten muallimlerden biridir.⁸³⁵ Esasında bir yazı mütehassısı olan Abdullah ibn-i Saîd ibn-i Âs, Rasûlullah tarafından “Hikmet Öğretmeni” olarak tâyin edilmişti⁸³⁶ şeklinde tanımlamıştır.

Hulasa Suffe mektebindeki talim ve terbiye neticesinde Hz.Peygamber'in nezaretinde yetişen Suffe ashâbının, ümmetin ihtiyaç duyacağı birçok sahada işlev icra edebilecek şahsiyetler olarak bu kurumdan yetiştiğini müşahade etmekteyiz. Suffe'de yetişen şahsiyetlerin daha sonraları hangi vazifeleri yürüttüğünü aşağıda inceleyeceğiz.

Hiç şüphesiz asr-ı Saâdetde itikad, ibadet, muamelat ve ahlak başta olmak üzere dini hayat ile alakalı kaidelerin her yönüyle tebliğ ve tatbkinin merkezinde Hz. Peygamber vardı. İşte bu tebliğin merkezinde olan Hz. Peygameber'in hayatının önemli bir kısmının, hanesinin ve kendi ismiyle anılan Mescid-i Nebevî'nin etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu itibarla Mescid-i Nebevî'nin dâhilinde teşekkül eden ve Suffe kurumuna nisbet edilen Suffe ashâbının dahi, vakitlerinin çoğunu Mescid-i Nebevî'nin dolayısıyla Allah Rasûlü'nün yanbaşıda geçirdiğini bilmekteyiz.

Dolayısıyla ilim ve irfanına olan düşkünlükleri ile tanınan hem Hz. Rasûlullah'a hem de Mescid-i Nebi'ye yakın olan Suffe ehlinin, daimi suretle civarında bulundukları Allah Rasûlü'nden azami derecede istifade edenler arasında yer aldığına

⁸³³ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* I, 369, 370.

⁸³⁴ B.k.z. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 268, 269.

⁸³⁵ Ebû Dâvûd, *Büyü*, 36.

⁸³⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 774

da şahit olmaktayız. Zîra Suffe ehlin'den olan Evs b. Huzeyfe es-Sakafî, yanibaşında meskûn olmaları münasebetiyle Hz. Peygamberin Suffe ashâbına her vesileyle nasihatlerde bulunduğunu nakleder.⁸³⁷ Hatta Suffe ehlinen bazıları hakkında inen Kehf suresinin 28. Ayetinden sonra Allah Rasûlü'nün; "Ümmetimden (zayıf) bir toplulukla beraberliğe sabretmeyi nefsim emretmeden beni öldürmeyen Allah'a hamdolsun. Ölüm de sizinle, hayat ta sizinledir",⁸³⁸ buyurduğunu nakleder.

Suffe ehlin'nin, Allah Rasûlü'nden en çok istifade edenler arasında yer almalarının diğer başka sebepleri arasında:

İhtiyaç duydukları zaruretler dışında Mescid-i Nebevî'den hemen hemen hiç ayrılmamaya özen göstererek, Hz. Rasûlullah'ın oluşturduğu ilim halkalarına devamlı olarak katılmaları ve zaman zaman Kur'an'ın nüzûlüne bizzat şahit olmaları⁸³⁹ gelmektedir. Nitekim rivayetler, Hz. Peygamberin her fısatta bilhassa sabah namazlarından sonra Suffe ashâbının bulunduğu tarafa geçip,⁸⁴⁰ onlarla dini hususlarda sohbet ettiğini dertlerini ve hatta rüyalarını dahi dinlediğini belirtmektedir.⁸⁴¹

Diğer taraftan bu sohbetler esnasında Allah Rasûlü'ne yönelttikleri sorular sebebiyle Suffe ehli, birçok dinî meselenin aydınlanmasına vesile olmuşlardır.⁸⁴² Zira Hz. Peygamber hadis-i şeriflerinde Mescid-i Nebevî'nin bir ilim müessesesi olduğu üzerinde duruyor ve oraya öğrenmek veya öğretmek maksadıyla gelen kimseleri Allah yolunda cihad edenlere denk kabul ediyordu.⁸⁴³ Ayrıca Hz. Peygamber, tercih etmek durumunda kaldığında Kur'an hakkındaki ilmi seviyeleri üstün olanları, yanında daha yaşlılar bulunsa bile diğer kimselere tercih etmiştir.⁸⁴⁴

⁸³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 8.

⁸³⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Ahmed Muhammed Şâkir ve Mahmûd Muhammed Şâkir, I-XVI, Kahire 1388-1969; XV, 236; Nîsâbûrî el-Vâhidî, *a.g.e.*, 171.

⁸³⁹ Buhârî, *Salât*, 84.

⁸⁴⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 4, 328, 329.

⁸⁴¹ Dârimî, *Sünenu'd-Dârimî*, Beyrut: II, 127.

⁸⁴² Buhârî, *Salât*, 84.

⁸⁴³ İbn Mâce, *es-Sünen*, I, 82-83.

⁸⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I-II, 70; Taberî, *Tarih*, I, 1691.

Sahîh-i Buhârî’de geçtiği üzere⁸⁴⁵ ehl-i Suffe’den birçokları, rızık temini için çalışmak yerine genellikle Hz. Peygamber ile mescitte bulunmayı tercih ederek ilim, zikir, tefekkür ve ibadetle meşgul olmuşlardır.⁸⁴⁶ Dolayısıyla iş-güç ve geçim derdi nedeniyle dünyalık peşinde koşmayan Suffe ashâbının bir kısmı, bilhassa Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Mes’ud gibi ilme düşkün olanları, buldukları her fırsatta Hz. Peygamber’in yanında olmaya çalışıyorlardı. İşte Hz. Peygamber’in yanında daha fazla bulunmaları nedeniyle Suffe ehli, “işlerinin yoğunluğu sebebiyle (kendileri haricindeki) ensâr ve muhacirin pek çoğunun göremediği olaylara şahit oluyor, onların işitmediği birçok hadisleri işitiyorlardı. Nitekim diğer sahâbîlerin neden kendisi kadar hadis rivayet edemediklerini sorduklarında Ebû Hüreyre; muhacirler çarşıda ticaretle, ensar da malları ve mülkleriyle meşgulken ehl-i Suffe’den biri olarak Hz. Rasûlullah’ın yanından ayrılmadığı, diğer sahâbîlerin bulunmadığı meclislere katılıp onların duymadığı hadisleri duyup ezberlediği”⁸⁴⁷ izahatında bulunmuştur.

Öyle ki ashâbın ileri gelenlerinden ve Hz. Rasûlullah’ın en yakınında bulunanlardan birisi olan “Hz. Ömer dahi duymadığı bazı hadis-i şerifleri Ebû Hureyre, Ebû Said el-Hudrî gibi ashâb-ı Suffe’den işittiğinde hayrete düşmüş ve doğruluğunu tetkik etme ihtiyacı hissetmiştir.”⁸⁴⁸

Yaptığı tetkik neticesinde ashâb-ı Suffe’nin bu konudaki seviyelerini takdir sadedindeki duygularını “demek ki, çarşı pazar işleri bizi çok oyalamış”⁸⁴⁹ şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir.

Öte yandan Allah Rasûlü gerek ilim gerekse dinleri uğruna çektikleri maddî ve manevî güçlüklerle göğüs gerebilmeleri için, her fırsatta Suffe ehline sabrın gerekliliğini vurguluyordu. Sabrın da ancak ibadet, zikir ve Allah yolunda ilim tahsil etme gibi faaliyetlerin neticesinde elde edilebileceğini daima hatırlatarak, Allah’ın rızası

⁸⁴⁵ Buhârî, Menâkıb, 25, Salât, 58, Rikâk, 17.

⁸⁴⁶ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf*, I-IV, Kahire 1387/1968, I, 398; Müttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, VI, 467.

⁸⁴⁷ Buhârî, Büyü’, 1.

⁸⁴⁸ Buhârî, Büyü’, 949; Edeb, 128.

⁸⁴⁹ Buhârî, İ’tisâm, 22, Büyü’, 949; Edeb, 128.

için yapacakları bu çalışmaların kendileri için herşeyden faydalı olacağını söylüyordu.”⁸⁵⁰

Suffe ehlinde Ukbe b. Amir el-Cühenî'nin anlattığı şu hadise de, orada bulunanların zorluklara rağmen, ilim öğrenme azimlerini ortaya koyan güzel bir misal teşkil etmektedir. Biz Suffe’de iken bir gün Rasûlullah çıkageldi ve hanginiz, Bathân ve Akik mevkilerine gidip günaha girmeden, sıla-i rahmi ihmal etmeden, en iyisinden iki veya üç deve alıp onları sahiplenmeyi sever buyurdu. Hep bir ağızdan: “Hepimiz severiz ey Allah’ın Rasûlü” dedik.

“Öyleyse, bilin ki, sizden birinin her gün mescide gidip, Allah’ın kitabından iki âyet öğrenmesi iki deveden, üç âyet öğrenmesi üç deveden daha hayırlıdır”⁸⁵¹ dedi.

Diğer taraftan bazen gayretlerini takviye için Hz. Rasûlullah’ın, Suffe ehlini müjdelediği de olurdu.

Ashâb-ı Suffe’den olan İrbâd b. Sâriye zaman zaman Hz. peygamber’in Suffe’ye gelerek kendilerine, “Şayet size ileride nasib olacak nimetleri bilseydiniz, bu gün karşılaştığınız duruma üzülmezsiniz, çünkü benden sonra Rum ve İran hâzineleri sizin emrinize sunulacak” şeklinde müjdelediğini nakleder.⁸⁵²

Yine bir hadis-i şerifte Hz. Rasûlullah; “Müjdeler olsun ey ehl-i Suffe! Ümmetimden kim sizin üzerinde bulunduğunuz özellik üzere kalır ve içinde bulunduğu hale razı olursa, o kimse kıyamet günü benim arkadaşlarımdan olur.”⁸⁵³ Şeklinde Suffe ehlini müjdelemiştir.

Abdullah ibn-i Amr’dan nakletmektedir ki Mescid-i Nebî’ye girdiği bir günde Hz. Rasûlullah, iki ayrı insan topluluğu gördü. Bunlardan bir kısmı nâfile namaz kılmakla, diğer bir kısmı da ilim öğrenmekle meşgul bulunuyordu. Bunun üzerine Hz. Rasûlullah şöyle buyurdu: “ Her iki topluluk da iyi bir işle meşgul olmaktadır. Ancak bir şey talep edip duâ edenlere o şeyi verip vermemek tamamen Allah’a (c.c.) ait bir şeydir. Halbukî diğer topluluktakiler ilim tahsil ediyorlar ve böylece cehâleti

⁸⁵⁰ Ebû Nuaym, *Hilye* I, 341.

⁸⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 154; Müslim, *Salâtu'l- Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14.

⁸⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 128.

⁸⁵³ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, VI, 467.

savıp kovuyorlar. Bana gelince, ben Allah (c.c.) tarafından bir mu'allim olarak gönderildim.” Buyurduktan sonra ilim ile meşgul olanların arasına katılıp oturdu.”⁸⁵⁴

Bu itibarla ilmin ve ilim ehlinin kıymetine binaen Suffe’de bulunanların Mes-cid-i Nebî’deki ilim halkalarına katılmaktan geri kalmadıklarını söyleyebiliriz. Dolayısıyla “Hz. Peygamber, Kur’ânı öğrenmek ve temel İslâm ilimleri hakkında bilgi almak niyetiyle kendisinden mu'allim talebinde bulunan kabile mensuplarına, genellikle kendi gözetiminde eğitip yetiştirdiği Suffe ashâbını vazifelendirmiştir.”⁸⁵⁵ Zira “Hz. Rasûlullah’ın hiçbir mev’izaları, hiçbir hitabeleri yoktur ki, bunun iradı sırasında ashâb-ı Suffe orada hazır bulunmasın, dinleyip hıfzederek diğer sahâbîlere nakletmesin. Bu suretle ahkâm-ı islâmiyyenin hıfz ve naklinde ehl-i Suffe’nin pek müstesna tesirleri görülmüştür. Böylece birçok silsile-i isnâdın birinci halkasını ehl-i Suffe’den güzide bir cemaatin teşkil ettiğini görürüz.”⁸⁵⁶

Buna mukabil Hz. Rasûlullah Suffe’de bulunanların her fırsatta zikir ve dua halinde olanlarını da tebşir etmiştir. Şöyleki Rasûlullah bir gün Suffe’ye girdiğinde, aralarında Selmân’ın da bulunduğu bir topluluğun zikir ile meşgul olduklarını görünce memnuniyetini ifade ederek; “Bu ibadetinize devam edin. Zira ben, üzerinize rahmet indiğini görmekteyim, bu sebeple size katılmayı da çok isterim. Kendileriyle beraber olmak için nefsim sabır tavsiye ettiğim kimseleri ümmetim arasında bulunduran Allah’a hamdolsun” buyurmuştur.⁸⁵⁷

Nitekim Allah Rasûlü’nün bütün bu gayretleri neticesinde “Medine’de insanlara verilen eğitim- öğretim seviyesi her geçen gün hiç şüphesiz yükselmiş olmaktadır. Kendisi de esasında Medine’ye sonradan gelip yerleşmiş bir Muhâcir olan Hz. Muhammed, İslâma yeni giren Müslümanları, hasseten uzak bölgelerde oturan kabilelere mensup yeni Müslümanları kendi yerlerini terkedip İslâm ülkesine, yani Medine bölgesine hicret etmeye ve burayı yurt tutmaya (muhâceret’e) mecbûr bırakıyordu. Bu buyruğunun asıl sâiki, bu dîne düşman akrabalar arasında birçok zorlukları

⁸⁵⁴ İbn Abdülber, *el- İstîâb fî Marifeti 'l-Ashâb*, II,15.

⁸⁵⁵ Kevserî, Muhammed Zâhid, (1371/1951), *Mekâlâtü'l-Kevserî*, nşr. Râtib Hâkimî, Kahire 1952, 4-5.

⁸⁵⁶ Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh Tercümesi*, VII, 47.

⁸⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 154; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 341-343; Sühreverdî, *Avârif*, 63.

bulunan; İslâmı yaşamak ve tatbik etmek için zarûrî emniyetin temin edilmesi olduğu kadar, islâmî öğretim ve eğitimin sağlanmasından başka bir şey de olamazdı. Onun bu mecbûrî hicret siyâseti Mekke'nin fethine kadar devam edip gitmiştir.”⁸⁵⁸

2.1.2.1. Öğretmenler

Suffe ehlinin başöğretmeni olarak Allah Rasûlüdür. Ashâb-ı Kiramdan ise Abdullah b. Mesud, Salim, Muâz⁸⁵⁹ ve Übey b. Ka'b'ı hem bu kuruma hoca olarak görevlendirmiş hem de diğer ashâbına, onlardan Kur'an-ı Kerim öğrenmelerini tavsiye etmiştir.⁸⁶⁰ Ahmed b. Hanbel'in bir rivâyetinde Hz. Rasûlullah, Muâz'a Kur'ân öğretmeyi hassaten emretmiştir.⁸⁶¹

Allah Rasûlü'nün kendisini Suffe'ye muallim tayin etmesi sebebiyle de Übey İbn-i Ka'b, vefat edinceye kadar Kur'an'ı Kerim öğretimine devam etmiştir. Hatta hayatının son anlarındaki durumunu bahane etmesinden ötürü onun ilim öğretmekten kaçındığını zanneden Iraklı birinin kendisine sitem etmesine dayanamayıp ağladığını ve bundan sonra da Allah'a şu şekilde yalvardığını anlatmıştır. “Ya Rab, eğer bana cuma gününe kadar hayatta kalmayı nasip edersen, Hz. Rasûlullah'tan işittiklerimi hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmeksizin insanlara anlatacağım” demiştir. Ancak ne var ki Übey ibn-i Ka'b, cuma günü hakkın rahmetine kavuşmuştur.⁸⁶²

Suffe'ye tâyin edilen muallimlerden biri olan Ubâde ibn-i Sâmit, Hz. Peygamber'in talimatıyla orada hem Kur'ân-ı Kerim ve hem de yazı öğretiyordu.”⁸⁶³ Hatta bir gün Hz. Peygamber'in kendisine teslim ettiği Medine'ye gelen bir muhacire Kur'ân öğrettiğini ve buna mukabil yay hediye edilmesi üzerine, bunu hemen kabul etmeyip Hz. Peygamber'e bildirdiğini, fakat onun bu hediye almasına müsâade etmediğini anlatmaktadır.

⁸⁵⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 794-795.

⁸⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 397.

⁸⁶⁰ Buhârî, *Fedailül-Kur'an*, 8.

⁸⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 397.

⁸⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 500-502.

⁸⁶³ İbn Mâce, *es- Sünen*, Ticâret, 8; Ebû Dâvûd, *Büyu'*, 36.

Suffe'ye tâyin edilen diğer bir muallim de câhiliyye devrinde okuma-yazma bilen nadir şahsiyetlerden biri olan Abdullah İbn Saîd ibn-i Âs'tır. Dolayısıyla güzel yazı yazdığı hususiyetiyle, Hz. Peygamberin bu zâta da Medine'de yazı öğretmeyi emrettiği belirtilmiştir.⁸⁶⁴

Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh dahi ihtiyaç durumunda, Hz. Peygamber'in muallimlik vazifesi tevdi ettiği kimselerden birisidir. Zira kendisinden tâlim ve terbiyeyi güzel şekilde öğrenebileceği bir muallim talep eden Ebû Sa'lebe el-Huşenî'yi Hz. Peygamber Ebû Ubeyde'ye teslim ederek: "Seni, sana tâlim ve terbiyeyi güzel şekilde yapacak birine teslim ettim" buyurmuştur.⁸⁶⁵

İslâm'a girenlerin ön sıralarında yer alan ve Kur'ân'ı kâfirlere karşı ilk defa açıktan açığa okuma şerefine eren Suffe ehlinde Abdullah İbn Mes'ûd'u, Allah Rasûlü hem muallim tayin etmiş hem de "Sen muallim bir gençsin" diyerek takdir etmiştir.⁸⁶⁶

Yine Abdullah İbn-i Ümmi Mektum, Mus'ab İbn-i Umeyr ile birlikte Hz. Peygamber'in emriyle Medinedeki Müslümanlara Kur'ân okutmuşlardır.⁸⁶⁷

2.1.2.2. Dersler

Hiz. Peygamber (s.a.v.), her fırsatta eğitim ve öğretimin sürekliliğini dile getirmiştir. Zira Allah (c.c.) ona "öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin"⁸⁶⁸ buyurmuştur. Bu vesile ile de Cuma günü hutbesinde olduğu gibi bizzat şeriatın belirlediği vakitlerle birlikte o bizzat kendisinin tayin ettiği gün ve saatlerde, hulasa fırsatını buldukça ümmetine va'zu nasihatta⁸⁶⁹ bulunmak suretiyle ilim-irfan talimine gayret etmiştir.

Nitekim Allah Rasûlü (s.a.v.) bazen sabah namazlarından sonra mescidin Suffe tarafına geçer, orada bulunanlarla sohbet eder ve onların rüyalarını dinlerdi.⁸⁷⁰

⁸⁶⁴ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 262.

⁸⁶⁵ Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 615.

⁸⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 369.

⁸⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 206.

⁸⁶⁸ Tarık, 21.

⁸⁶⁹ İbn Sa'd, I, 188; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 487; Hâkim, *Müstedrek*, III, 15.

⁸⁷⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, IV, 328, 329; Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, Beyrut, II, 127.

Namaz saatlerinin dışında da her fırsatta ashâb-ı Suffe'ye uğrardı. Bunu yukarıda ifade edildiği gibi onların hem hallerinden haberdar olmak, ihtiyaçlarını sormak hem de onları talim ve terbiye gayesiyle yapardı. Bu maksatla Suffe'ye uğradığı bir gece orada yüzükoyun yatmış uyumakta olan Tihfe İbn-i Kays'ı ayağıyla dürterek uyardıktan sonra "Bu yatıştan Allah gadâba gelir" diye ikazda bulunur.⁸⁷¹

Dolayısıyla "Suffe; mescidin müstemilatı içinde olduğu için burada kalan Müslümanların Hz. Peygamber'in bütün faaliyetlerine şahit olma, ona sorulan sorulara ve ortaya çıkan sorunlara ürettiği çözümlere şahit olma şansları vardı.

Bu sebeple Medine döneminin ilk zamanlarında kurulan ve kısıtlı imkânlar içinde büyük bir fedakârlıkla sürdürülen Suffe'deki eğitim sayesinde yetiştirilen insanlar, İslâm medeniyetinin lokomotifleri olarak ilim geleneğini başlattıkları gibi Raşid halifeler döneminde üstlendikleri görevlerle geleceğin kadrolarını yetiştirmişlerdir."⁸⁷²

Öte yandan "Müslümanların ilk eğitim ve öğretim müessesesi olan Suffe'de bizzat Hz. Rasûlullah (s.a.v.) dersler veriyordu. Kendisinin haricinde diğer bazı sahâbîleri hoca olarak görevlendirmiş, yapılacak eğitim esasları da bizzat kendileri tarafından tesbit edilmişti."⁸⁷³

2.1.2.2.1. Günlük Dersler

Mescid-i Nebî dâhilindeki Suffe müessesesinde, Allah Rasûlü (s.a.v.) başta olmak üzere yine onun tayin ettiği birçok sahâbî dersler vermekteydi.⁸⁷⁴ Nitekim Suffe müessesesinde öğretilen bu derslerin, islam hakkında her Müslümanın sahip olması icap eden temel dini bilgilerden ibaret olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber Suffe'de talim edilen ilimlerin, Allah Rasûlü'nün vefatının akabinde İslam coğrafyasındaki tedrisatta her biri müstakil ilim dalı haline gelen; Kur'ân-ı Kerim, Tefsir,

⁸⁷¹ Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, 406; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 103; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, s. 372; Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, III, 562, II, 386.

⁸⁷² Demircan, Adnan, *Suffe Bağlamında Nebevi Eğitim*, *Bilge Adamlar*, 2012, sayı. 28.

⁸⁷³ Baktır, Mustafa, *Ashab-ı Suffa*, s.40.

⁸⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 206; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 154; Müslim, *Salâtu'l- Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14.

Kelâm, Hadis, Fıkıh, Kıraat, Siyer ve Tasavvuf gibi alanların temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2.2.1.1. İslamî İlimlerin Temelini Oluşturan Dersler

Yukarıda arzedilen bu hususun izahı bağlamında, Suffe’de görülen temel İslam ilimlerini rivayetler çerçevesinde açıklamaya çalışacağız.

Hz. Peygamber’in Ehl-i Suffe’ye talim ve tavsiye buyurduğu ilimlerin en başta geleni; hiç şüphesiz Kur’an-ı kerimi en güzel şekilde öğrenip onu anlayarak okumaları, hayatları boyunca Kur’anla yaşamaları ve aynı zamanda bu ilmi gelecek nesillere tebliğ etmeleri idi. Nitekim Suffe’de kalanların kısmı azamı “Kurra” ismiyle nitelendirilmiştir.⁸⁷⁵

Suffe’de meskûn olan sahâbîlerin en öncelikli dersleri Kur’ân-ı kerim öğrenmek ve öğretmektir. Gece gündüz Rasûlullah’ın kendilerine talim ettiği Kur’ân ayetlerini tahsil ederler ve bilhassa gündüz Kur’andan öğrendiklerini, geceleri aralarında müzakere ile geçirirlerdi. Saâdet asrında Kur’ân’ı okuyup ezberleyen kişiye “Kurrâ” denilirdi.⁸⁷⁶ Bu sebeple bunlardan yetmiş kişiye “Kurrâ” adı verilmiştir.⁸⁷⁷

Ensardan Ebû Talha bir gün mescide girdiğinde, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ashâb-ı Suffe’ye Kur’ân okuttuğunu ve Suffe’de bulunanların, kendilerini pür dikkat bu işe verdiklerini görür. Yine Ebû Sa’îd el-Hudrî, kendisinin de içlerinde bulunduğu gariplerden müteşekkil Müslüman topluluğa ashâb-ı Suffe’den birisi Kur’ân okuturken Hz. Peygamberin (s.a.v.) yanlarına geldiğini belirtir. Bu topluluğun Kur’ân kıraati ve dua ile meşgul olduklarını öğrenince, bu hayırlı işe devam etmelerini belirterek şöyle buyurduğunu nakleder: “Ümmetimin içinde, kendileriyle birlikte olmak için nefsimi sabır tavsiye ettiğim kişileri bulunduran Allah’a (c.c.) hamdolsun.”⁸⁷⁸

⁸⁷⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 780.

⁸⁷⁶ Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, İbn Haldûn (ö. 808/1406), *Mukaddime*, Bulak 1274, 313.

⁸⁷⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 371.

⁸⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 154; Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirin*, 802; Ebû Dâvûd, *Vitr*, 14; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 342.

H. Peygamber'in (s.a.v.), ehl-i Suffe'ye Kur'an-ı kerim eğitimi için tayin ettiği, bu işe ehliyetli olan muallimler dahi mevcuttu. Ancak Kur'an eğitimini yapanların bu eğitimleri esnasında maddi bir çıkar beklememelerini de tavsiye ederdi.⁸⁷⁹

Diğer taraftan "Suffe'deki Kur'ân öğretimi, sadece okumayı öğretme olmayıp âyetlerin manasını açıklamak, yani Kur'ân çevresinde oluşan dini bilgileri de öğretmek şeklindeydi. Çünkü H. Rasûlullah onları, Kur'ân'ı öğrenerek âyetlerin manalarını müzakere etmeye, yani ilmî faaliyete teşvik ediyor zaman zaman bizzat kendisi, çoğu kere görevlendirdiği âlim sahâbîler vasıtasıyla bu faaliyeti yürütüyordu."⁸⁸⁰

Nitekim Suffe ashâbından Abdullah b. Mes'ud (r.a); Allah'ın kelamının ayet ya da surelerinin nüzul yeri ve sebebini kendisinden daha iyi bilen biri olmadığını, varsa da mutlaka devesine binip ona ulaşacağını söylemiştir. Dolayısıyla bu sözyle aynı zamanda o; H. Rasûlullah'ın vefatından sonra ilim dalı haline gelen "Tefsir" ilminin konuları arasında yer alan, Esbâb-ı Nuzûl'e vukufiyetini de ortaya koymuş oluyordu.⁸⁸¹

Öte yandan Allah Rasûlü'nün zaman zaman itikad ve kelâm konuları arasında sayılabilecek meselelere de temas ettiği olmuştur. Nitekim bir gün H. Rasûlullah Mescid-i Nebî'ye girdiğinde orada bulunanların Allah'ın iradesi, Kaza ve Kader meselelerini münakaşa ettiklerine şahit oldu. Tirmizî'de Ebû Hureyreden rivayet edilen hadîs-i şerife göre, Mescid-i Nebî'de bulunanların bu mevzuyu tartışmalarından ötürü H. Rasûlullah'ın, öfkesinden kıpkırmızı kesildiği görüldü. Dolayısıyla da orada bulunan kimselerin bu gibi konuları münakaşa etmelerini yasakladıktan sonra kendilerine şu uyarıda bulundu:

"Sizden önce gelip geçmiş ümmetler aralarında bu konuları münakaşa etmeleri yüzünden helâk olup gitmişlerdir."⁸⁸²

Abdullah b. Mes'ûd'un naklettiğine göre bir gün H. Peygamber; kum üzerine kare çizdikten sonra karenin dışına doğru bir çizgi daha uzatmasının akabinde, dik

⁸⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 324; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 262.

⁸⁸⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 342.

⁸⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 151; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 462; I, 125; Buhârî, *Fedâil*, 8; Müslim, *Fedâil*, 2463; İbn Hazm, *el-İhkâm*, V, 229.

⁸⁸² Tirmizî, *Kader*, 18; İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime; 85.

açıyla bu çizgiye eklenen küçük çizgiler çizdi. Sonra da Allah Rasûlü bu çizgileri; “Şu karenin ortasındaki uzun çizgi insandır. Şu kare de her tarafından kendisini kuşatan ecelidir. Kare dışına uzanan çizgi emeli, ufak çizgiler de insanın başına gelen musibetlerdir. Öyle ki insana bu musibetlerden biri dokunmazsa diğeri, şayet o da dokunmazsa, bir diğeri isabet eder ve böylece en sonunda eceli onu yakalar” buyurmuştur.⁸⁸³

Suffe ehlinin Hz. Peygamber’in rehberliğinde Mescid-i Nebevî’de gerçekleştirdikleri ilmi faaliyetlerden bir diğeri de; İslam dininin Kur’ân-ı kerimden sonra ikinci ana kaynağı mesabesindeki Hadis-i şerif talimi olarak ifade edebiliriz. Çünkü Suffe ehli hem Hz. Peygamber’in en yakınında bulunuyor, hem de dünyevi meşguliyetlerinin azlığından dolayı onun yanından ayrılmamaya gayret ediyorlardı. İşte bu sebeple de söylediği hemen her sözü duyup ezberleyebiliyor ve işlediği her fiili görüp takip edebiliyorlardı.

Suffe ehlinin önde gelenleri arasında yer alan Ebû Hureyre, İbn Ömer, Ebû Said el-Hudrî, İbn Mes’ûd gibi Suffe mensupların hadis rivayetinde bu kadar verimli olmalarının sebeplerinin başında; dünyevî meşgalelerinin çok olmayışı ve kendilerini tamamen ilme vermeleri gelmektedir. Bu vesileyle de Hz. Rasûlullah’ı daha iyi takip edip dinlemeye fırsat bulmuşlardır.⁸⁸⁴ Netice itibarıyla duyup gördüklerini öğrenip ezberleme gayreti içerisinde olmuşlardır. Böylece öğrendiklerini Mescid-i Nebî’deki ders halkalarında⁸⁸⁵ müzakerelerle pekiştirmişlerdir.

Birçok Hadis-i Şerif rivayet ettiği için tenkid edildiğinde Ebû Hureyre’nin (r.a.) verdiği şu cevap bu durumun en bariz misali olsa gerektir. “Ebû Hureyre çok hadis rivayet ediyor, diyorlar. Hepimiz Allah’a (c.c) kavuşacağız. Diyorlar ki; Neden muhacirler ve ensâr onun kadar rivayet etmiyor? Sebebini söyleyeyim. Ensardan olan kardeşlerimizi arazi işleri, muhacirleri de çarşı ve pazar işleri çokça meşgul ediyordu. Ben ise karın tokluğuna Hz. Peygamber’i takip ediyor, insanların görmediklerini görüyor, unuttuklarını hafızamda tutuyordum.

⁸⁸³ Buhârî, Rikâk, 3.

⁸⁸⁴ Buhârî, Salât, 84; Buhârî, Büyü’, 1.

⁸⁸⁵ Buhârî, Salât, 84.

Yine bir gün Rasûlullah “benim bu sözlerimi ezberleyip hiç unutmamak için kim elbisesini serer de bunları toplar?” deyince, hemen sırtımdaki hırkayı serdim. Rasûlullah birşeyler söyledi. Sözü bitirince hırkayı sırtıma giydim ve o günden itibaren Rasûlullah’ın söylediklerinden hiçbirini unutmadım. Şayet Allah’ın (c.c.), kitabındaki şu iki âyet olmasaydı asla hadis rivayet etmezdim.⁸⁸⁶

“Gerçekten indirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitapta insanlara açıkladıktan sonra, gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah (c.c) hem de lanetçiler lanet eder Ancak tövbe edenler, ıslah olanlar ve gerçeği ortaya koyanlar müstesna; işte onların tövbesini kabul ederim. Ben, tövbeleri daima kabul ve merhamet ederim.”⁸⁸⁷

Nitekim “Kendini tamamen ilme veren Suffe ehlinde bazıları, gündüzleri Rasûlullah’ı takip ediyor, geceleri de duyduklarını aralarında müzakere ederek pekiştiriyorlardı. Bunlar, büyük bir şevkle öğrendikleri, müzakerelerle sağlamlaştırdıkları hadisleri, daha sonraki nesillere nakletmek suretiyle hadis rivayetine büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.”⁸⁸⁸

“Bilindiği gibi muksirûndan olan Ebû Hureyre, Abdullah İbn-i Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, hadis rivayeti, tefsir ve fıkhıta büyük bir otorite kabul edilen Abdullah İbn-i Mes’ûd (848 hadis) Suffe ashâbının önde gelenlerindendi.

Ayrıca Ebû Zerr el-Gıfârî (281 hadis), Huzeyfe İbnu’l-Yemân (225 hadis), Ammâr (62 hadis), Selmân (60 hadis), Vâsile İbnu’l- Eska (56 hadis), Ukbe b. Âmir (55 hadis), Bilâl (44 hadis)⁸⁸⁹ gibi, Suffe ashâbından olan pek çok sahâbînin hadis rivayetinde büyük hizmetleri olmuştur. Onlar dinledikleri hadisleri diğer sahâbîlere de naklederek ilmin yayılmasına önemli katkıda bulunuyordu. Hadislerdeki birçok senet silsilesinin birinci halkasını da ehl-i Suffe’ye mensup isimlerin teşkil etmesi bunun en bariz delilleri arasındadır.”⁸⁹⁰

Suffe ashâbı, Kur’ân-ı Kerim ve Hadis-i şerif öğrenimiyle birlikte İslam’ın bu iki ana menbaından neşet eden hükümler hakkında da yeterli ilmi seviyeye ulaşmış-

⁸⁸⁶ Müslim, Fedâliu’s-Sahâbe, 160.

⁸⁸⁷ Bakara, 2, 159-160.

⁸⁸⁸ Köten, Akif, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam Tarihi*, III, 280.

⁸⁸⁹ Bkz. Âşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, Akyol Neşriyat, İzmir 1981, 117-123.

⁸⁹⁰ Mustafa Bakır, “Suffe”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 37, s. 469-470.

lardı. Çünkü dünyalık elde etme derdinde olmayıp, kendilerini ilim ve irfana adanmış Suffe ashâbı; Kur’ân ve Sünnet merkezli dinî meseleleri de bizzat Hz. Rasûlullah’tan öğrenme hususunda diğer sahâbîlere nisbetle daha nasipli idi.

Nitekim “Hz. Ömer tarafından muallim olarak Kûfe’ye gönderilen Abdullah İbn-i Mes’ûd’un⁸⁹¹ yetiştirdiği; tabî’nin büyüklerinden olan talebesi Alkame kana- lıyla,⁸⁹² Kûfe’de kurulan mektep, daha sonra burada meydana gelecek olan Irak Fıkıh Ekolü’nün dolayısıyla da Hanefî Mezhebi’nin oluşmasına büyük bir etkisi olmuş- tur.”⁸⁹³

“Kur’ân ve Hadisle birlikte çeşitli dinî meseleleri de bizzat Rasûlullah’tan öğ- renen Suffe ashâbı, bu bilgilerini daha sonraki nesillere öğretmişlerdir. Hicrî ikinci ve üçüncü asırlarda oluşan dört mezheb imamından her biri, çeşitli hocaları vasıtası-yla mutlaka bir Suffe ehlinin olan bir sahâbîye ulaşmaktadır. İslâm hukuku alanında ortaya çıkan ehl-i hadîs ve ehl-i re’y ekollerinin ilk temsilcileri kabul edilen Abdul- lah b. Ömer ile Abdullah b. Mes’ûd gibi birçok sahâbî de Suffe’den yetişmiştir.”⁸⁹⁴

Suffe’de yetişen sahâbîlerin; İslam hukukunun öğretiminde Sadece Hz. Pey- gamber’in sağlığında değil, daha sonraki dönemlerde de uzun seneler devam etmiştir. Şöyle ki “Basra, Kûfe, Şam gibi ileriki asırların hukuk öğretiminin yapıldığı muhtelif muhitler arasında gösterilen Medine muhitinin, işte bu Suffe sayesinde mevcudiyet kazandığını söylemeyi mümkün görebilmekteyiz. Gerçekten daha sonra yetişen ule- mâ, daima bir evvelki nesil hukuk âlimlerinin fikirlerine dayanmak suretiyle yeni hukûkî görüşler ortaya atmış ve bu suretle Hanefî, Şafîi, Mâlikî ve Hanbelî gibi en büyük ve klasik diyebileceğimiz hukuk mektepleri oluşmuştur.”⁸⁹⁵

Diğer taraftan Hz. Rasûlullah, Suffe ehlinin Kur’an kıraati, Hadis ve okuma- yazma tahsili ile beraber, islam ahlak eğitiminde çok önemli bir yere sahip olan edep, zikir, dua ve tevekkül gibi hasletler bakımından da en güzel bir biçimde yetişmelerini arzu etmiştir.

⁸⁹¹ İbnül-Esir, *Üsdü’l- Gâbe*, III, 388.

⁸⁹² İbnül-Esir, *a.g.e.* III, 3.

⁸⁹³ Köten, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam Tarihi*, III, 285.

⁸⁹⁴ Köten, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam Tarihi*, III, 284-85.

⁸⁹⁵ Tuğ, Salih, İslâm’da İlk Ma’ârif Müesseseleri ve Bunların Gelişmesi, *İslâm Düşüncesi Dergisi*, Çağaloğlu Yayınları, Mayıs 1969, s. 427.

Nitekim Buhârî’de nakledilen bir rivayete göre; Habbab b. Eret çektiği sıkıntıları anlatmak gayesiyle bir gün Hz. Rasûlullah’ın yanına geldi. Ya Rasûlallah bizim için Allah’dan yardım isteyip duâ etmiyecek misiniz? Habbab’ın bu talebi üzerine o şöyle buyurdular. “Sizden önceki iman eden ümmetler için yerde bir çukur kazılır ve onun içine atılırlar. Sonra da başına konulan bir testere ile biçilerek ortadan ikiye ayrılırlardı. Fakat yapılan bu işkencelerin hiçbirisi onları dinlerinden döndürmezdi. Hatta onların etlerinin altındaki kemik ve sinirleri demir taraklarla taranmasına rağmen onlar yine de dinlerinden dönmediler. Allah’a yemin olsun ki bu iş, San’a’dan yola çıkan yolcu Hadramevt’e varıncaya kadar Allah’tan başka hiçbir kimseden korkmayıncaya, koyunları hakkında da ancak kurttan korkacağı bir duruma gelinceye kadar devam edip tamamlanacak. Fakat sizler acele ediyorsunuz. Yani sizden öncekiler bu kadar sıkıntılara dayandılar, sabrettiler. Allah bu şekilde sizin eziyetlere karşı sabrınızı kuvvetlendiriyor.”⁸⁹⁶

Dolayısıyla Suffe ehlinin, büyük maddî sıkıntılar sebebiyle züht hayatı yaşadıklarını ve yine bu süreçte onların en büyük destekçilerinin Hz. Rasûlullah⁸⁹⁷ olduğunu bilmekteyiz. Ne var ki buna rağmen Hz. Rasûlullah onların yaşadıkları züht ve takva hayatını âdeta teşvik ederek, ehl-i Suffe’ye pek çok defa sabretmelerini, hallerinden memnun olmalarını sürekli telkin etmiş,⁸⁹⁸ buna karşılık kıraat, zikir ve dua ile meşgul olmalarını tavsiye buyurmuştur. Şayet içinde bulundukları durumun kıymetini bilebilirlerse kendileri için daha hayırlı olacağını sık sık ifade etmiş, bu nime-tin teşekkürü olarak boş durmamalarını, sürekli hayırlı amel ve ibadetlerle meşgul olmalarını öğütlemiştir.⁸⁹⁹ İşte bu itibarla Suffe’de bulunanlar da Hz. Rasûlullah’ın tavsiyelerine uymaya gayret ederek Mescid-i Nebî’de ilim ve zikir halkaları kurmuşlardır.⁹⁰⁰

⁸⁹⁶ Buhârî, Menâkıb, 25, IV, 179, 180; el- Aynî, *Umdet’ül- Kari*, VII, 559.

⁸⁹⁷ Halebî, Ali b. Burhâneddin, *İnsânu ’l- Uyûn fî Sîreti ’l-Emîni ’l-Me ’mûn*, II, 277.

⁸⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 128.

⁸⁹⁹ Müslim, Salâti’l-Müsâfirin, 802; Ebû Dâvûd, Vitir, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 154; Ebû Nuaym, *Hilye* I, 341; Sühreverdî, *a.g.e.* 63.

⁹⁰⁰ İbn Mâce, Mukaddime, 17; Edebü’l-Müfred, s.406; Ebû Dâvûd, Edeb, 103.

2.1.2.2.1.2. Okuma ve Yazma

Suffe mektebindeki tedrisatın bir bölümünü okuma-yazma dersleri oluşturmaktaydı. Zira takdir edileceği gibi tedrisatın en temel unsurlarından biri olması münasebetiyle, okuma ve yazmanın eğitim-öğretimden ayrı düşünülmesi imkânsızdır. İşte bu sebeple olmalı ki, Hz. Rasûlullah Ubâde ibn-i Sâmit'i Suffe mektebinde okuma-yazma öğreten muallimlerden biri olarak görevlendirilmiştir.⁹⁰¹ Sahâbîler arasında "Yazı mütehasısı olarak bilinen Abdullah ibn-i Sa'd ibn-i Âs dahi Hz. Rasûlullah (s.a.v.) tarafından "Hikmet Öğretmeni" olarak tâyin edilmiştir.⁹⁰²

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ilk defa kâtiplik yapanın da Übey olduğu belirtilir.⁹⁰³ İbn Sa'd; yeni Müslüman olup islâmı öğrenmek üzere Medine'ye gelen heyetlere Medine'deki ikametleri sırasında, Übey'in Kur'ân öğrettiğini belirtmiştir.⁹⁰⁴

Kaynaklarımız bu şekilde Suffe'ye tâyin edilen diğer bir sahâbînin Abdullah İbn-i Sa'îd olduğunu belirterek, bu zâtın, câhiliyye devrinde okuma-yazma bilen nadir şahıslardan biri olduğunu ve ayrıca güzel yazı yazdığından dolayı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine "Medine'de yazı öğretmeyi emrettiği kişiler arasında yer aldığını belirtmiştir."⁹⁰⁵

2.1.2.2.2. Haftalık Dersler

Mescid-i Nebî'de namaz kıldıkları halde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nasihatlerinden faydalanmalarındaki güçlük sebebiyle hanım sahâbîler, Allah Rasûlü'nden kendilerine va'z ve nasihatte bulunması için haftada bir gün tahsis etmesi ricasında bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber de onlara tahsis ettiği gün geldiğinde hanım sahâbîlere va'z ve nasihat eder, onların talim ve terbiyeleriyle meşgul olurdu.⁹⁰⁶

⁹⁰¹ Ebû Dâvûd, Büyü', 36; Ayrıca bkz: Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 774.

⁹⁰² Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî, (245/860), *el-Muhabbar*, nşr. Ilse Lichtenstädter, Haydarâbâd-Dekken 1361/1942, 460.

⁹⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*: 1, 19.

⁹⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1, 316-17, 345, Vâkîdî, *Megâzî*, III, 968, 969.

⁹⁰⁵ Bağdâdî, *el-Muhabbar*, 460; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 262.

⁹⁰⁶ Buhârî, İlim, 34, 36.

2.1.2.2.2.1. Hanımların Dersleri

Mescid-i Nebî’de Hz. Rasûlullah (s.a.v.) tarafından, hanımlara hususi dersler verilmekteydi.⁹⁰⁷ Hatta bu derslerden birinde Hz. Rasûlullah (s.a.v.); “Kimin bir câriyesi varsa ona göstereceği tahsilin en iyisinden göstereyin. Yine ona vereceği terbiyenin en iyisini versin ve sonra onun, hür bir kadın olarak evlenebilmesi için onu azâd etsin. İşte câriyesi hakkında bu şekilde davranan bir insan Allah (c.c.) tarafından iki katıyla mükâfatlandırılacaktır”⁹⁰⁸ buyurmuştur.

Dolayısıyla Hz. Peygamberin erkek sahâbîler ile beraber, kadın sahabîlerin eğitim ve öğretimine değer verdiği görülmektedir. Nitekim kaynaklarımızda, Hz. Peygamber’in mescide gelmek isteyen kadınlara mani olunmamasını arzu ettiği bildirilmektedir. Bu itibarla hanımların da mescide gelerek onu dinleme imkânına sahip olduklarına ve kendisine çekinmeksizin her türlü konuda soru sorabildiklerine şahit olmaktadır.⁹⁰⁹

Nitekim Müslüman “Kadınlar Hz. Rasûlullah tarafından özel bir ihtimam ve yetiştirilmeye tâbi tutulmuşlardır. Hz. Rasûlullah haftanın bir gününü tamamen onlara tahsis etmiş ve bu günde sadece onlara hitap etme ve onların suallerine cevap vermeye çalışmıştır.

Bilindiği gibi zevcesi Hafsa okuma ve yazma bilmekteydi. Onun zevcelerinden bir diğeri olan Âişe, hukuk alanında yüksek bilgiye sahip olmuş ve daha sonraki devrelerde, hattâ en âlim erkek hukukçular tarafından bile, hukukî bilgisinden istifade edilmek üzere devamlı ziyâret edilip istişârî mütâlaalarına müracaat olunmuştur. Aynı şekilde Âişe, “şiiir”, “tîb”, “Arab tarihi”(eyyâm’ul-arab) ve Arabistan kabilelerinin ‘ensâb’ şecereleri, v.s. üzerinde de üstünlük sağlamıştı.”⁹¹⁰

“Mescid-i Nebî içinde faaliyete geçirilen İslamın bu birinci öğretim müessesesi, “Suffe” adını taşımaktadır. İşte İslam tarihinde kurulan bu ilköğretim müessesesindedir ki, dini sebebler yüzünden Medine’ye Arabistan’ın çeşitli bölgelerinden “hicret” etmiş olan yüzlerce sahâbe, Hz. Peygamber’in öğretiminden, kadın-erkek

⁹⁰⁷ Buhârî, III, 45.

⁹⁰⁸ Buhârî, III, 41.

⁹⁰⁹ Buhârî, I, 41, I, 98.

⁹¹⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 781.

olmak üzere faydalanmışlardır. Muhakkakki Hz. Peygamber bu mektepte ayrı vakitler tesbit etmek suretiyle, kadın olsun erkek olsun Müslümanların eğitilmesinde başrolü oynamaktaydı. Haftada muayyen bir saat sırf kadınlar için hususi dersler verirdi.⁹¹¹

2.1.3. Misafirhane Olarak Kullanılması

Suffe misafirhanesinde kalanların muhacirlerle beraber ensârı, hatta Medineye bir vesilele gelen misafirlerle elçi ve heyetleri kapsayan çok geniş bir hizmet imkânına ve genişliğine sahip olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla evvela muhacirlerin mesken ihtiyaçları için tesis edilen Suffe, daha sonraları Medineye gelen bütün misafirlerin bu minvaldeki ihtiyaçlarını karşılayan merkez konumuna da sahiptir.

Zira Medine'ye dışarıdan gelen misafirler, öncelikle her hangi bir tanıdığı varsa onun yanına yerleştirilir, tanıdığı bulunmayanlar ise Suffe'de misafir edilirdi.⁹¹² Yine burada, İslâmın temel esaslarının neler olduğunu öğrenmek üzere dışardan gelen yabancılar da kalmaktaydı.

Bu vesileyle gelen kimseler kendi ülkelerine dönmeden evvel Suffe'de bir müddet kalırlardı. Bir defasında burada, seksen kadar Temîm kabilesine mensup yabancı misafir edilmişti.⁹¹³

2.1.4. Tekke ve Zaviyelere Temel Teşkil Etmesi

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetinde Ribât ve zaviyelerin teşekkülüne işaret edecek uygulamalara rastlamak mümkündür. Şöyle ki Hz. Peygamber ashâbından Medine'de malı ve ailesi bulunmayıp, gidecek yeri olmayanlara mescidinin bir kısmını barınak yapmıştı. Orada ikamet eden Bu kimseler ehl-i Suffe diye tanınmışlardı.⁹¹⁴

⁹¹¹ Tuğ, Salih, İslamda İlk Maarif Müesseseleri ve Bunların Gelişmesi, *İslam Düşüncesi*, 1969, sayı: 7, s. 425.

⁹¹² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 529; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, X, 322-223; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIV, 64; Hâkim, *Müstedrek*, III, 15.

⁹¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s. 371.

⁹¹⁴ Makrîzî, *el-Hutat*, II, 427.

Dolayısıyla Hz. Peygamberin kimsesiz Müslümanlar için mescidin bir köşesini tahsis etmesinden sonra ashâb-ı Suffe'nin Mescid-i Nebî'deki hali; “Daha sonraki asırlarda sûfîlerin, ribât, tekke ve zaviyeler kurarak burada kalmalarına sünnetten delil olarak gösterilmiştir.”⁹¹⁵

“Suffe ashâbının, Allah’a (c.c.) tevekkül ve verâda, Allah’a ve Rasûlü’ne hizmette ashâbın yüceleri olduğunu gördüm. Allah (c.c.) onlara, Rasûlü’ne nasib ettiği meskeneti, fakr ve ibadette tazarru, dünyayı ehline bırakma şeklindeki hayatı seçip verdi. Zira Suffe ashâbı; her devirdeki tasavvuf ehlinin, kendilerine mensub olduklarını söyledikleri kimselerdir. Her kim, terki dünyaya gösterdikleri sabır, fakre ünsiyet, istemeyi terk gibi hususlarda onların yolunu takib ederse, her asırda Ehl-i Suffe’ye uymuş, onlar gibi tevekkül etmiş olur.”⁹¹⁶

“İlk dönem zühd hareketlerinin Ehl-i Suffe ile başladığı, Suffe’nin tasavvufun nüvesini teşkil ettiği kabul edilmektedir. Bazı tabakat müellifleri eserlerinde ehl-i Suffe’yi geniş bir şekilde tanıtmış, bunlardan Ebû Nuaym el-İsfahânî, Hilyetü’l-evliyâ adlı eserinde Suffe’de kalan 100 kadar sahâbî hakkında bilgi vermiştir. Bu konuda müstakil bir eser yazan Şemseddin es-Sehâvî ise ehl-i Suffe’den 104 kişiyi tanıtmıştır.”⁹¹⁷

Tasavvuf’un “Suffe ashâbından geldiği mana bakımından doğrudur. Çünkü âyet-i kerîmede açıklanan ashâb-ı Suffe’nin hali ile sûfîlerin hali birbirine benzemektedir. Onlar da Suffe ashâbı gibi Allah için bir araya gelerek sohbet ediyor ve Allah yolunda birbirlerini seviyorlardı. Sayıları 400 kadar olan ashâb-ı Suffe’nin Medine’de sığınacak bir evi ve akrabası olmadığından Mescid-i Nebevî’de ikamet edip, maişet temini için; ziraat, hayvancılık ve ticaretle uğraşmıyorlardı. Gündüzleri dağdan odun topluyor, hurma çekirdeklerini eziyor, geceleri ise ibadet, Kur’ân öğrenme ve öğretme işleriyle meşgul oluyorlardı. Ashâb-ı Suffe gibi ilk sûfîler bu maksatla mescitlerde sonrakiler de zaviye ve ribâtlarda kalmışlardır.”⁹¹⁸

⁹¹⁵ Kettânî, *Terâtîbu’l-İdâriyye*, I, 55

⁹¹⁶ Hâkim, *Müstedrek*, III, 16; Bkz; Köten, Akif, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam Tarihi*, III, 284.

⁹¹⁷ Şemseddin es-Sehâvî, *Rüchânü’l-kıffe fî beyâni ehl-i Suffe*, 87-319.

⁹¹⁸ Sühreverdî, *Avârifü’l- Ma’ârif*, III, 61, 62.

Yine “Müslümanlar arasında ilk tasavvuf yoluna düşenler, onlar arasından çıkmıştır. Bunlar İslâm ideali yolunda öyle kuvvetli hatıralar bırakmışlardır ki, sonradan gelen birçok klasik dönem İslam Tarihi müellifi, Suffe’de yetişen insanların hayat ve menkîbelerinden bahseden uzun isim listeleri ve biyografiler meydana getirmişlerdir.”⁹¹⁹

Suffe ashâbından büyük bir çoğunluğu kendilerini rûhî-mânevî hayata vererek gece namaz kılarlar, bütün gün oruçlu kalırlar, zühd ve takvâdan ibâret diğer işlerle meşgul olurlardı. Bazıları bütün zamanını gözü yaşlı hüznün içinde ağlar halde geçirir bazıları da dünya hayatı ile ilgili bir kelime ağzına almaz, diğer bazıları, ne para, ne pul peşinde koşardı.”⁹²⁰

“Sûf” kelimesinden “Ehl-i Suffe” ve onların riyazat ve takvalarından “tasavvuf” ve “mutasavvıf” kelimeleri zamanla neş’et edip yaygınlaşarak tarihin seyri içerisinde müesseseleşmiştir.”⁹²¹

“Sûfîlerin, terk-i dünya, fakr, istiğna (gönül zenginliği) gibi durumlarda Suffe ashâbını örnek almaları doğrudur. Çünkü içinde bulundukları bu halleri onlara Rasûlullah (s.a.v.) tavsiye etmiştir. Fakat imkân bulup Suffe’den ayrılan, meselâ evlenip bir işle meşgul olanları da bundan men etmemiş, hatta böylelerine de yardımcı olmuştur. Tasavvuf- Suffe ilişkisini kurarken, Suffa ve Ashâbı’nın, bir zaruretin neticesi olarak ortaya çıktığını gözden uzak tutmamak lâzımdır. Ashâb-ı Suffe’nin hayatıyla, daha sonra ortaya çıkan tasavvufî hayat arasında direkt bir alâka kurmak yerine, Sûfîlerin kendilerine, Suffe’den bazılarının hayatında güzel örnekler bulduklarını söylemenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Çünkü Suffe ashâbı arasında Selmân-ı Fârisî, Ebû Zerri’l-Gıfârî gibi, bütün hayatı boyunca Suffe’deki hayatı devam ettirenler olduğu gibi, Ebû Hureyre gibi, daha sonra evlenip zengin bir hayat yaşayanlar da vardır.”⁹²²

⁹¹⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 777.

⁹²⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 778.

⁹²¹ Topbaş, Osman Nuri, *İmandan İhsana Tasavvuf*, Erkam Yayınları, İstanbul 1423/2002, 256.

⁹²² Köten, Akif, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet İslam Tarihi*, III, 284.

2.2. Suffe Ashâbının İşlevi ve İcra Ettiği Vazifeler

2.2.1. Muallimlik

Suffe mektebinde yetişen ashâbın en bariz vasıflarından birisi muallimlikdir. Aslen kendisi de bir muallim olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v.),⁹²³ Suffe ehlini gerektiğinde dinî hususlarda muallimlik yapabilecek seviyede yetiştirmiştir.

Nitekim Hz. Rasûlullah ashâbına, Suffe ehlinden olup kendilerini bu kuruma hoca olarak görevlendirdiği, Abdullah b. Mesud, Salim, Muâz⁹²⁴ ve Übey b. Ka'b'dan (r.a.) Kur'an-ı Kerim öğrenmelerini tavsiye etmiştir.⁹²⁵

Suffe mektebinin muallimleri arasında sayılan hem fakîh ve hem de büyük müftilerden biri olan Übey b. Ka'b,⁹²⁶ Allah Rasûlü'nün kendisini Suffe'ye muallim tayin etmesi sebebiyle vefat edinceye kadar, orada Kur'an-ı Kerim öğretimini devam ettirmiştir. Hatta hayatının son günlerine doğru yaşadığı bir hatırasını bizlere şöyle nakletmektedir. Hayatının son anlarındaki durumunu bahane etmesinden ötürü onun ilim öğretmekten kaçındığını zanneden Iraklı birinin kendisine sitem etmesine dayanamayıp ağladığını ve bundan sonra da Allah'a şu şekilde yalvardığını anlatmıştır. "Ya Rab, eğer bana Cuma gününe kadar hayatta kalmayı nasip edersen, Hz. Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiklerimi hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmeksizin insanlara anlatacağım" demiştir. Ne var ki Übey b. Ka'b, cuma günü vefat etmiştir.⁹²⁷

Kendisini İslami ilimler konusunda Suffe'de yetiştirenlerden biri de Muâz b. Cebel'dir. Zira Hz. Rasûlullah Muâz İbn-i Cebel'i (r.a.), Yemen ve Hadramevt belgelerinin halkına muallim tâyin etmiştir.⁹²⁸ Nitekim Yemenlilere yazdığı mektupta Rasûlullah onlara: "Ben Muâz'ı size efendi olarak değil, bir kardeş, bir muallim ve Allah'ın emirlerini infaz edici (Hâkim) olarak yolladım" demiştir. İşte bu vazifesi

⁹²³ İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime 17.

⁹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 397.

⁹²⁵ Buhârî, *Fedailül-Kur'an*, 8, VI, 102; Belâzurî, *Ensâb*, VII, 702.

⁹²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 316-17, 345.

⁹²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 500-502.

⁹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 230; Dârimî, *Sünen*, I, 60; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090), *Usûlü's-Serahsî*, I-II, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1393/1973, II, 107, 130.

gereği Muâz İbn-i Cebel, Yemen ve Hadramevt'teki âmilin (memurun) gerekli olduğu her bölgede dolaşırdı.⁹²⁹

Bu rivayetlere ilaveten, Mekke fethedildiği zaman o beldenin halkına fıkıh öğretme vazifesini de Rasûlullah, Muâz'a verdikten sonra kendisi Huneyn'e hareket etmiştir.⁹³⁰ Nitekim Muâz, bilâhare Hz. Ömer tarafından Filistin'e "Kur'ân ve fıkıh öğretmek üzere gönderilecek ve orada tâun hastalığına tutularak Allah'ın rahmetine kavuşacaktır."⁹³¹ Nitekim Amr İbn Mürre ve Ebû Temim el-Ceyşânî gibi sahâbîler, kendilerine muallimlik yapan birisi olarak Muâz'dan (r.a.) Kur'ân ve Fıkıh öğrendiklerini ifâde etmişlerdir.⁹³²

Necran ve Yemen ahalisinden gelen bir topluluk Hz. Rasûlullah'tan kendisinden İslâm dinini öğrenebilecekleri birisini talep ettiklerinde Hz. Rasûlullah onlara, "bu ümmetin emindir" diyerek Suffe ehlinde Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı muallim olarak göndermiştir.⁹³³

Diğer taraftan rivayetler; Kim miras taksiminde kullanılan matematik, Kur'ânı Kerîm tilâveti ve daha başka şu veya bu ilimleri elde edip öğrenmek isterse, filân veya filân kimsenin yanına uğrasın diye buyuran Hz. Peygamber'in, bu sırada Zeyd ibn-i Sâbit, Ubey ibn-i Kâb gibi sahâbîlerin ismini zikrettiği bildirmiştir.⁹³⁴

Görüldüğü gibi Suffe'de kalarak dinî bilgilerini muallimlik yapabilecek seviyede tekâmül ettiren bazı sahâbîleri Hz. Peygamber, yeni Müslüman olan veya muallim isteyen kabilelere gönderiyordu. Bazen de, yeni Müslüman olan veya Müslüman olmak isteyen kabilelerin temsilcileri, İslam'ı öğrenmek amacıyla geldiklerinde Hz. Peygamber, onları da Suffe'ye yerleştiriyordu.⁹³⁵ Burada İslâmî bilgileri yeterli sevi-

⁹²⁹ Taberî, *Tarih*, III, 228, Hamidullah, *Vesâik*, s. 213.

⁹³⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 556.

⁹³¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 269.

⁹³² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, IV, 270, VI, 40.

⁹³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 411, 412 Buhârî, *Ashâbu'n-Nebî*, 21, IV, 216, Müslim, *Fedâil*, 53, 55; İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime, 135.

⁹³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 115-17.

⁹³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 1; Ayrıca bkz.; Kevserî, Muhammed Zâhid, *Mekâlâtü'l-Kevserî*, 4-5.

yede öğrendiklerinde kabilelerine dönüyorlar ve onlara bir din muallimi olarak islam'ı öğretiyorlardı.⁹³⁶

Hicretin dördüncü yılında Safer ayında, Medine'ye gelen Necid halkından Ebû Berâ Amir İbn-i Mâlik Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "Ey Muhammed, ashâbından, Necid ahâlisine İslâm'ı öğretecek muallimler gönder, çünkü ben onların İslâm dâvetine icâbet edeceklerini ümît ederim der. Hz. Peygamber, Necid ahâlisinin, göndereceği kimselere kötülük yapacağından endişe duyduğunu söyler. Ancak Ebû Berâ: "Onlar benim himayemdedir, kimse dokunamaz" diye teminat verir.

Hz. Peygamber de onun bu sözüne güvenerek, "Müslümanların en hayırlılarından" yetmiş kişi gönderir. Kurrâ'dan oldukları belirtilen bu heyet, askerî maksatla yola çıkarılmamıştır. Bunlar "muallimler" heyetidir.⁹³⁷

Suffe ehlinden Ebû Mûsa el-Eş'arî de Hz. Peygamber tarafından, Muâz'la birlikte Kur'ân öğretmek emri ile Yemen'e gönderilenlerden birisidir.⁹³⁸ Hatta Hz. Ali (r.a.) onun din ilmindeki üstünlüğünü takdir ederek⁹³⁹ dinî ilimlerde ulaştığı bu mümtaz seviyeden dolayı, Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ömer tarafından Basra'ya, Hz. Osman tarafından Kûfe şehirlerine, idari işleri görmek üzere âmil tâyin edildiğini rivayet eder. Ancak onun tâyini, İslam beldelerine gönderilen diğer birçok âmiller gibi sâdece idârecilik için değildi. Rivayetlerde onun aynı zamanda Yemen'e "Kur'ân tâlimi için" tâyin edildiği bildirilmekle beraber, Basra ehline fıkıh öğrettiği ve hâkimlik yaptığı belirtilir. Bu itibarla kaynaklarımız; böyle bir sahâbîden fıkıh öğrenen Kûfe halkından, daha sonra Kerbela'da meydana gelen menfur hadisenin müsebbibi olduğu için de serzenişle bahsetmiştir.⁹⁴⁰

Öte yandan Hz. Peygamber dinî hükümleri güzel bir şekilde öğrenmek isteyenlere de Suffe'de yetişen şahsiyetleri tavsiye etmiştir. Çünkü "Suffe'deki talebeler,

⁹³⁶ Buhârî, İman, 40; İlim, 25; Mevâkıt, 6; Müslim, İman, 23, 24, 26.

⁹³⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 51, 52; Buhârî, Meğazi, 28, V, 42, 43; Müslim, İmare, 147, 677; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 270; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 123.

⁹³⁸ İbn Abdülber, *İstî'âb*, II, 372.

⁹³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 40.

⁹⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 359-360.

mübelliğ-muallimler, îman taşıyıcıları olarak Arap Yarımadası'nın dört bir köşesinde vazife görmek üzere kendilerini yetiştirip hazırlıyorlardı.”⁹⁴¹

“Medine döneminin ilk zamanlarında kurulan ve kısıtlı imkânlar içinde büyük bir fedakârlıkla sürdürülen Suffe'deki eğitim sayesinde yetiştirilen insanlar, İslâm medeniyetinin lokomotifleri olarak ilim geleneğini başlattıkları gibi Raşid halifeler döneminde üstlendikleri görevlerle geleceğin kadrolarını yetiştirmişlerdir. Onlar, aynı zamanda İslâm'ı bereketli hilalle tanıştıran fetih ordularının içinde yer alarak İlahî vahyin Arabistan sınırlarını aşmasını sağlamışlardır.”⁹⁴²

2.2.2. İmam ve Müezzinlik

Suffe mektebinin deruhte ettiği vazifelerden bir diğeri hem Mescid-i Nebî'nin hem de diğer İslam beldelerinde bulunan mescitlerin imamlık ve müezzinliği idi.

Ashâb-ı Suffe'den olan Bilâl-i Habeşî ve Abdullah İbn Ümmî Mektûm Rasûlullah'ın (s.a.v.) önde gelen müezzinlerindendi. Bunlar arasında bilhassa Bilâl (r.a.), hazerde olduğu gibi seferde de namaz vakitlerini takip eder, namaz vakti geldiğinde ezan okuyarak orada bulunanlara duyurur⁹⁴³ ve Hz. Peygamber namaza hazır olunca da kâmet getirirdi. Hatta bir defasında seferdeyken, uyuyup kaldığı ve Rasûlullah dâhil bütün ordunun sabah namazını kılamamasına sebep olduğu için Hz. Peygamber tarafından ikaz edilmişti.⁹⁴⁴

Bilal ile birlikte Allah Rasûlü'ne müezzinlik yapanlardan birisi olan Abdullah İbn Ümmî Mektum (r.a.), hem ezan okur hem kâmet getirir hem de Hz. Rasûlullah (s.a.v.) Medine dışında bulunduğu zamanlarda Mescid-i Nebî'de namaz kıldırırdı.⁹⁴⁵

Yine ashâbın fakihleri ve Kur'ân-ı Kerim'i cem edenler arasında yer alan Muâz b. Cebel'i (r.a.) Hz. Peygamber Medine'de mescit imamı olarak istihdam etmiştir.⁹⁴⁶

⁹⁴¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 785.

⁹⁴² Demircan, Adnan, *Suffe Bağlamında Nebevi Eğitim, Bilge Adamlar*, 2012, sayı: 28.

⁹⁴³ Müslim, *Mesâcid*, 311.

⁹⁴⁴ Müslim, *Mesâcid*, 309.

⁹⁴⁵ Vâkîdî, *Megâzî*, I, 199; Müslim, *Salât*, 8; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 119.

⁹⁴⁶ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 197; İbn Hacer, *el İsabe*; III, 427.

2.2.3. İdarecilik ve Hâkimlik

Ashâb'ı Suffe'nin Hz. Rasûlullah'ın ihtiyaç duyduğu birçok sahada hizmet ettiğini ve bu hizmetler arasında idarecilik ve hâkimliğin de yer aldığını görmekteyiz.

Meselâ Mu'âz ibn Cebel; Yemen bölgesinde hem hâkim ve hem de vergi tahsildârlığı işleri ile meşgul olmak üzere vazifelendirilmişti.⁹⁴⁷ Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) hâkimlik konusunda liyakat sahibi olarak gördüğü bir diğer sahâbî de Ebu'd Derda'dır. Zira Hz. Peygamber onun hakkında; "Uveymir (yani Ebu'd-Derda) ümmetin hâkimidir" buyurmuştur.⁹⁴⁸

Allah Rasûlü'nün vefatından sonra ilim faaliyetlerine devam ederek fetvâ verip kadılık yapanlardan ve Suffe ehlinde olan diğer bir sahâbînin de Vâsile b. Eski' olduğunu müşahade etmekteyiz.⁹⁴⁹ Yine Hz. Peygamber'den sonra Suffe ehlinde Ukbe b. Âmir, Mısır'da valilik yapan diğer bir sahâbîdir.⁹⁵⁰

Hz. Ömer, hilafeti zamanında Ammar'ı, Abdullah b. Mes'ud'u Kûfe'ye göndermiş ve halkına da şöyle yazmıştı. Size Ammar'ı emir, Abdullah b. Mes'ud'u vezir ve muallim olarak gönderiyorum. Her ikisi de Muhammed'in ashâbının en seçkinleridir; onlara tâbi olunuz.⁹⁵¹

Yine Hz. Ömer, hilafeti zamanında Şam'a vali olarak gönderdiği Ebû Ubeyde'yi ziyarete gittiğinde kendisini karşılayanlar arasında Ebû Ubeyde'yi görememiş ve kardeşim nerede? Diyerek hemen onu sormuştu. Orada bulunanlar, kardeşin kimdir? Deyince o Ebû Ubeyde karşılığını vermiştir. Az sonra o, devesine binmiş olarak geldiğinde Hz. Ömer'i evine götürür. Evinde bulunan eşyaların sadece kılıç, kalkanı ve birkaç parça ev eşyasından ibaret olduğunu görünce de Hz. Ömer, ona karşı olan

⁹⁴⁷ Balâzurî, *Ensâb*, I, 1064.

⁹⁴⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 97; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 45.

⁹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 490; İbn Manzûr, *Muhtasar*, XXII, 181.

⁹⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 376; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 8, 9; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 183; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 53, 54; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 489.

⁹⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 257, 264; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 134, 135; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 512.

hayranlığından ötürü “Ya Ebû Ubeyde, dünya herkesi aldattığı halde, seni aldatamadı” diyerek memnuniyetini ifade etmiştir.⁹⁵²

Diğer taraftan Hz. Ömer’in Halife seçimi için topladığı şura aralarında anlaşmaya kadar Süheyb (r.a.) üç gün süreyle imamlık yaptığı ve halifenin işlerine vekâlet ettiği rivayet edilmektedir.⁹⁵³

Hz. Ömer’in Suffe ehlerinden olup, vali tayin ettiği sahâbîlerden birisi de Huzeyfe el Yemân’dır. O, ileri gelenleri ile birlikte kendisini karşılamaya gelen Medâin halkına, Hz. Ömer’in emrini okuyunca Hz. Huzeyfe’ye ne istediğini sordular. O da vazifesine devam ettiği müddetçe, kendisinin ve bineğinin yiyeceğini temin etmelerinden başka bir şey istemediğini söyleyince onlar da kabul ettiler. Bu şekilde Hz. Huzeyfe Medâin halkına, uzun yıllar valilik yapmıştır.⁹⁵⁴ Ayrıca Suffe ehlerinden Selman-ı Farisî de Hz. Ömer döneminde Medâin şehrine vali olarak atananlar arasındadır.⁹⁵⁵

Hz. Ömer’in Suffe ashâbından idarecikle vazifelendirdiği diğer bir şahsiyyetin de Ebû Hureyre olduğunu görmekteyiz. Zira Hz. Ömer onu Bahreyn’e vali, devlet gelirlerini toplamak maksadıyla âmil olarak vazifelendirmişti. Yine Hz. Muâviye zamanında Mervan, hac veya herhangi bir iş niyetiyle valilik yaptığı Medine’den ayrılması icap ettiğinde yerine vekil olarak Ebû Hureyre’yi bırakırdı.⁹⁵⁶

Diğer taraftan Hz. Ömer Şam’da kuracağı divan azalığına teklif ettiği Bilâl, Hz. Rasûlullah’ın kendisini kardeş yaptığı gerekçesiyle Ebû Ruveyha’yı da yanına alarak divan azalığı sebebiyle oraya yerleşmiştir.⁹⁵⁷

Suffe ehlerinden Utbe b. Gazvan, Hz. Ömer zamanında birçok savaflara kumandan olarak iştirak etmiş, Basra’yı fethedince de Hz. Ömer onu Basra valisi yapmıştır. Hatta Basra şehrinin yerleşimini çizerek, ortasına ilk camiye yaptırmıştır.⁹⁵⁸ Suffe

⁹⁵² İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 253, 54.

⁹⁵³ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 229; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 39; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 195.

⁹⁵⁴ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 469; Kandehlevî, *Hayatü’s-Sahâbe*, III, 176.

⁹⁵⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 87.

⁹⁵⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 335-336; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, VI, 321; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 210.

⁹⁵⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 234; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, I, 259.

⁹⁵⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 99; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 171; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, UI, 565, 56; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 455.

ehlinden olarak Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde halkı teftiş ederek hüküm vermek üzere vazifelendirilen diğer bir sahâbî de Abdurrahman b. Cebr'dir.⁹⁵⁹

Yine Suffe ehlinden Said b. Âmir (r.a.), Hz. Ömer tarafından Şam⁹⁶⁰ ve Humus'a vali tayin edilmiş,⁹⁶¹ Hubeyb b. İsâf ise onun devrinde birtakım idari vazifeler üslenmiştir.⁹⁶² Suffe ashâbından Sâib b. Hallad ise Muâviye döneminde valilik yapmıştır.⁹⁶³

2.2.4. Rasûlullah'a Hizmet

Hz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) evinin ve mescidinin en yakınında bulunarak Suffe'de barınan sahâbîlerin bir kısmı da ona hizmet etmiştir. Ashâb-ı Suffe'den olan Abdullah İbn-i Mes'ûd, gerekli zamanlarda Hz. Peygamber'i uykudan kaldırır, yıkarken etrafına perde çeker, yola çıkarken bineğini hazırlar, yol boyunca bineğini çekerdi.⁹⁶⁴ Abdest alacağı zaman suyunu hazırlamak dâhil birçok hizmetlerini de yerine getirdiği olurdu.⁹⁶⁵ Ashâb-ı Suffe'nin önde gelen kimselerinden olan Bilâl-i Habeşî ise Rasûlullah'ı güneşten gölgeler, Rebî'a b. Ka'b el-Eslemî ise çoğu zaman kapısında nöbet tutar, gerektiğinde kapısının önünde yatar ve onun diğer başka hizmetlerinde bulunurdu.⁹⁶⁶ Suffe mektebinin ve ashâbının en çok Hadis'i Şerif rivayet edenlerinden; Ebû Hureyre Rasûlullah'ın isteği üzerine bazı geceler Beytül-mâl'e sadaka olarak getirilen hurmaların bekçiliğini yapardı.⁹⁶⁷

Suffe ehlinden Ebû Firas İbn-i el-Eslemî Hz. Peygamber'den ayrılmaz, ihtiyaçlarını gidermede ona yardım ederdi. Bir gün Peygamber; kendisine yaptığı hizmetlere teşekkür etmek maksadıyla ona; "Dile benden! Ne istersen onu yerine getireceğim" dedi. Ebû Firas:

⁹⁵⁹ Beyhakî, *Delâil*, III, 451.

⁹⁶⁰ Ebû Nu'aym, *Hilye*, I, 244; İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 93.

⁹⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 316; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 381; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 244-45; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 393-94.

⁹⁶² Belazuri, *Esnabü'l-Eşraf*, XX, 157; İbn Hacer, *a.g.e.*, II, 224; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 18.

⁹⁶³ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 17, 18.

⁹⁶⁴ Kettânî, *a.g.e.*, I, 29; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 386

⁹⁶⁵ Kettânî, *a.g.e.*, I, 91- 92.

⁹⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 511, Kettânî, *a.g.e.*, I, 27- 29.

⁹⁶⁷ Buhârî, *Vekâle*, 10.

Ey Allah'ın Rasûlü "Allah'a dua et, kıyamet günü beni Cennet'te seninle beraber eylesin" deyince Allah'ın Rasûlü; "Başka bir şey istesen olmaz mı? Dedi. O bu hususta ısrar edince de bunu yapacağım. Ancak sen de çok çok namaz kılarak bana yardımcı ol" buyurdu.⁹⁶⁸

Hiz. Peygamber'in âzatl kölesi olan Suffe ehlinden Sefine'yi (r.a.) Ümmü Seleme, yaşadığı sürece Hiz. Peygamber'e hizmet etsin diye âzat etmiştir. On sene boyunca Hiz. Peygamber'e hizmet eden Sefine, bazı zamanlar abdest suyunu hazırladığı Hiz. Rasûlullah'ın; bir müdd su ile abdest, bir sa' su ile de gusûl abdesti aldığını rivayet etmiştir.⁹⁶⁹

Rebîa b. Ka'b el-Eslemî ehl-i Suffe'den olup, Hiz. Rasûlullah'a hizmet etmek gayesiyle mescitte kalanlardandı. Rebîa b. Ka'b el-Eslemî şöyle anlatıyor:

Hiz. Peygamber'in kapısının yanında kalıyor ve ona, abdest alması için yardım ediyordum. Hiz. Rasûlullah'ın gece başlarken; "Semi Allahu limen Hamideh" (Allah (c.c) kendisine hamd eden iştir). Sabah olurken ise; "el-Hamdu lillâhi Rabbil-Âlemin" (Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur) dediğini duyardım."⁹⁷⁰

Yine ehl-i Suffe'den Şükran vefatına kadar Hiz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuş ve Mustalik harbinden sonra elde edilen ganimetleri muhafaza ile vazifelen-dirilmiştir.⁹⁷¹

2.2.5. Komutanlık ve Askerlik

Suffe mektebinde yetişenler; Bedir'le başlayan bütün gazvelere ve zaman zaman da Hiz. Rasûlullah'ın bir takım maksatlar için etrafa gönderdiği seriyyelere katılarak, yerine getirdikleri birçok hizmete ilaveten bu vazife için de adetâ hazır bir kuvvet olmuşlardır.⁹⁷²

⁹⁶⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 83

⁹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 222; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 424; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, III, 501, 502.

⁹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 59; Müslim, *Salât*, 226; Ebû Nu'aym, *Hilye*, II, 32.

⁹⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 64; İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 266.

⁹⁷² Bakır, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, III, 281.

Zira Suffe’de bulunanlar hemen bütün vakitlerini Allah (c.c.) yolunda cihad ederek ve ilim tahsil etmek suretiyle geçirdikleri için başka işlerle meşgul olmaya vakit bulamıyorlardı. Dolayısıyla Suffe ashâbı ilim tahsili ile meşgul olup, pek az bir kısmı haricinde kazançlarını elde etmek gayesiyle ticaret ve ziraat gibi maksatlarla meşgul olmazlardı. Nitekim Suffe ehlinen bazılarının, Hz. Peygamber’in tertip ettiği seriyyeler için gerektiğinde hazır kuvvet olarak derhal ve isteyerek iştirak ettiklerine şahit olmaktadır.⁹⁷³

Câbir’den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Rasûlullah Ebû Ubeyde’yi Kureyş’in kervanlarından birini takib etmeleri maksadıyla başlarına kumandan olarak tayin etmiştir. Hatta kendilerine azık olarak hurmadan başka bir şey bulamadığından dolayı Ebû Ubeyde, onlara günde birer hurma vermiş, ayrıca sopalarıyla selem ağacının yaprağını silkeleyip, düşürdükleri yaprakları su ile ıslatarak yemiştir.

Hal böyle iken üçyüz kişi bir ay boyunca deniz kenarında buldukları balıktan yemek suretiyle hayatlarını idame ettirmişlerdir. Medine’ye döndüklerinde durumu haber verdiklerinde Hz. Rasûlullah, hem yedikleri balığın helâl olduğunu söylemiş hem de onların yanlarında getirdikleri bir parçayı da yemiştir.⁹⁷⁴

Diğer taraftan Abdullah b. Abdulased, Gamre seferinde ordu kumandanlığı yapmıştır.⁹⁷⁵ Yine Allah Rasûlü Ukkâşe b. Mihsan’ı kırk kişilik bir seriyyenin başına kumandan tayin etmiştir.⁹⁷⁶ Öte yandan Hz. Peygamber’in birçok seriyyede kendisine vazife verdiği Suffe ashâbından birisi de Abdullah b. Üneystir.⁹⁷⁷

Allah Rasûlü zamanında olduğu gibi onun vefatından sonra da İslâm’ın inşasında, özellikle de Hz. Ömer zamanındaki Şam ve Kudüsün feth edilmesinde, bir ordu kumandanı olarak Ebû Ubeyde büyük gayretler göstermiştir.⁹⁷⁸

Yine Suffe ehlinen Sa’d b. Ebî Vakkâs, Hz. Peygamber’in gönderdiği seriyyelerde kumandan olarak bulunmuş, düşman hakkında bilgi toplamış ve ok atmış-

⁹⁷³ Kettânî, *et-Terâtib*, 478; Hamidullah, *Hazreti Peygamberin Savaşları*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981.

⁹⁷⁴ Müslim, *Sayd*, 17; Ebû Dâvûd, *Et’ime*, 47.

⁹⁷⁵ Belâzurî, *Ensâb*, X, 222.

⁹⁷⁶ Vâkidî, *Megâzî*, II, 550-551; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 92; Mevlâna Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, III, 72.

⁹⁷⁷ İbn Hişam, *Sire*, III, 274, 275; Vâkidî, *a.g.e.*, II, 566; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 91, 92.

⁹⁷⁸ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, III, 129; *el-İsâbe*, II, 253.

tır.⁹⁷⁹ Aynı şekilde Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Ömer zamanında İran'la yapılan Kadisiye Muharebesinde de İslâm ordusunun başkomutanı idi.⁹⁸⁰

Abdullah b. Mes'ud, Hz. Rasûlullah'ın vefatından sonra da Yermük harbinde, Humus Fethinde bulunmuş ve Hz. Ömer'in Kûfe'ye komutan atadığı Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın yanına, yardımcı olarak gönderilmiştir.⁹⁸¹

Suffe ehlerinden Abdullah İbn-i Ümmi Mektum'un, âmâ bir sahâbi olmasına rağmen sırtında zırh ve elinde siyah bir sancak olduğu halde, Kadisiye muharebesine iştirak ettiğinin kaynaklarımızda kaydedilmesi de ibret verici durumlardan birisidir.⁹⁸²

Ahzab gecesi Hz. Peygamber'in, elbisesini giydirerek düşmanın durumu hakkında bilgi toplaması gayesiyle gönderdiği Huzeyfe b. Yeman şöyle anlatıyor: Ahzab gecesi Rasûlullah ile beraber hayvanlarımıza bindik. Gece keskin ve çetin bir rüzgâr vardı. Peygamber “bana, düşmanımızın ne durumda olduğunu haber verecek olan var mı? O kişi kıyamette yanımda olacaktır dedi.

Herkes susuyordu. Peygamber sözünü üç defa tekrarladı. Sonunda; “Huzeyfe! Kalk! Bana haber getir dedi. Kalktım ve bana tekrar; “Onları ürkütmeden bana haber getir” dedi. Bunun üzerine yola çıktım. Sanki sıcak bir hamamda yürüyordum. Bir süre sonra topluluğun yakınına vardım ve onları gözledikten sonra döndüm. Rasûlullah'ın yanına geldiğim zaman ona durumu bildirdim. Ancak soğuktan korunduğum halde üşütmüştüm. Peygamber üzerinde namaz kıldığı abasını bana verdi ve o abanın içinde sabaha kadar uyudum. Sabah olunca Peygamber yanıma gelerek; “Kalk ey uykucu!” diye latife yaptı.⁹⁸³

Muâviye (r.a.) tarafından Şam kadısı olarak tayin edilen ve sefere çıktığında kendisine vekâlet eden Suffe ehlerinden Fudâle b. Ubeyd el-Ensârî (r.a.), Bizanslılara

⁹⁷⁹ Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh Tercümesi*, IX, 376.

⁹⁸⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 367; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 33, 34.

⁹⁸¹ Vâkidî, *Megâzî*, I, 90-1; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 152; Taberî, *Tarihü'l-Umem ve'l-Mulûk*, III, 601; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 386.

⁹⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 212.

⁹⁸³ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, III, 487 - 93.

gönderilen askerî birliğe komutanlığı esnasında, onlarla deniz muharebesinde bulunarak topraklarından bir kısmını dahi İslâm devletine bağlamıştır.⁹⁸⁴

2.2.6. Allah Rasûlü'ne Vekillik ve Elçilik

Çeşitli kabilelerden Müslüman olup Medine'ye gelen ve Suffe'de ikamet eden mü'minleri Hz. Rasûlullah (s.a.v.), Müslümanlarla kabileleri arasında elçi olarak görevlendiriyordu. Bu itibarla Suffe'nin en önde gelen sahâbîlerinden Ebû Hureyre; kabilesi olan Devs'in elçisi durumundaydı.⁹⁸⁵

Rasûlullah gaza ve sefer gibi işler için Medine'den ayrılınca, mutlaka yerine bir vekil bırakırdı. Nitekim çeşitli gazalar sebebiyle Medine'den ayrıldığı zamanların on üç defasında, ashâb-ı Suffe'den ve müezzini olan Abdullah İbn-i Ümmi Mektûm'u yerine vekil olarak bırakmıştır.⁹⁸⁶

Bedir gazasına çıktıkları ve Ravha denilen yere geldiklerinde Hz. Peygamber, Ebû Lübâbe'yi (r.a.) kendisine vekil olmak üzere Medine'ye geri göndermiştir. Uhud ve diğer gazalara katılan Ebû Lübâbe, Bedir'de olduğu gibi bazı gazalarda Hz. Rasûlullah'ın Medine'deki vekili olmuş, Mekke'nin fethinde de Amr b. Avf Oğullarının sancaktarlığını yapmıştır.⁹⁸⁷

Hendek Savaşı'ndan itibaren bütün gazalara katılan Suffe ehlinde Furât b. Hayyân (r.a.), Sümâme b. Usal ile birlikte Allah Rasûlü tarafından yalancı Peygamber Müseylime'nin öldürülmesi için görevlendirilmiştir. Nitekim aynı zamanda iyi bir rehber ve iz sürücü olan Furât b. Hayyân, Hz. Peygamber'in vefatından sonra da birçok seferler için hem elçi hem de ordunun rehberi olarak vazifelendirilmiştir.⁹⁸⁸

⁹⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 401; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, IV, 363; İbn Abdülber, *a.g.e.*, III, 328.

⁹⁸⁵ İbn İshak, *a.g.e.* 342.

⁹⁸⁶ İbn Abdülber, *el-İstiâb*, II, 502, 523.

⁹⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 12-30; III, 457.

⁹⁸⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 273; İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, IV, 351-35; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, 38.

2.3. Asr-ı Saâdette Suffe'nin İşlevinin Sona Ermesi

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Suffe kurumunun işlevinin devam edip etmediğı konusunda bilhassa ilk dönem İslam Tarihi kaynaklarında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Hz. Rasûlullah'ın vefatından sonra da sahâbîlerin Suffe ehlini zaman zaman ziyaret ederek, Allah'ın lutfettiğı nimetlerin kendilerini azdırıp saptırmasından korunmak için onlardan dua ve öğüt istedikleri kaydedilmektedir.

Diğer taraftan ashab-ı Suffe'yi kastederek Enes b. Mâlik; “gecelerini ibadetle gündüzlerini de oruç tutarak geçiren, günahkâr ve yalancı olmayan iyiler topluluğunun duâsını Allah size nasip etsin, diyerek birbirimize duâ ederdik” rivâyetini nakletmiştir.⁹⁸⁹

Nitekim Hz. Ömer'in (r.a.), Rasûlullah'ın torunu Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın kızları olan Ümmü Gülsüm'le evlenme meselesi ortaya çıktığında, Hz. Ali, Hz. Abbas, Hz. Akil ve Hz. Hasan'la (r.a.) bu işin müşâveresinin Suffe ashâbının bulunduğu mekânda yapıldığı rivayet edilmiştir.⁹⁹⁰

Hız. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde Mescid-i Nebevî'nin, birkaç yöne birden genişletilmesiyle⁹⁹¹ Suffe tamamen mescidin içinde kalmış ve müstakil bir mahal olmaktan çıkmıştır. Hz. Ömer devrinde, fetihlerle Müslümanlar zenginleşip, herkese Beytül-mâl'den maaş bağlanınca, Suffe ashâbı da hayatlarını tabii şartlarda devam ettirmiş ve zamanla Suffe'ye duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır.⁹⁹²

Netice itibariyle her ne kadar Hz. Peygamber'in vefatından sonra, ortadan kaldırıldığı yönünde rivayetler olsa da Mescid-i Nebevî'deki Suffe kurumu; İslam Tarihi boyunca Müslümanların insanlığa kazandırdığı İslâm medeniyeti değerlerinin birçoğunun, nesilden nesile intikal ettirilmesi sürecinde çok kıymetli ve müstesna yerini muhafaza edegelmiştir.

⁹⁸⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 34; İbnü'l-Cevzi, *Sıfatü's-Safve*, II, 97-98.

⁹⁹⁰ Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 34.

⁹⁹¹ Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî (ö. 262/876), *Târihu'l-Medineti'l-Münevvere*, nşr. Fehîm Muhammed Şeltût, Dârü't-Türâs, I-IV, Beyrut 1990, I, 34, 138, IV, 1294-1295; Diyârbekrî, *a.g.e.* I, 347-348.

⁹⁹² Kettânî, *a.g.e.*, I, 476.

3. İcra Ettiği Hizmetler Bakımından Suffe Ashâbı

KURRÂLAR

- Abdullah b. Mesud (v.32/655), Salim b. Ma'kil (v.16/634), Ukbe b. Âmir' (v.58/681)

MUALLİMLER

- Abdullah b. Mesud (v. 32/655), Sâlim b. Ma'kil (v. 12/634), Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh (v. 18/640)

KOMUTANLAR

- Abdullah b. Mes'ud (v.32/655), Sa'd b. Ebî Vakkâs. (v. 51/674), Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh (v. 18/640), Fudâle b. Ubeyd el-Ensârî (v. 53/ 687), Ukkâşe b. Mihsan (v. 12/634), Utbe b. Gazvan (v. 17/639), Abdullah b. Abdülesed (v. 3/625), Abdullah b. Üneys (v. 54/677)

VALİLİK

- Sa'd b. Ebi Vakkâs (v. 51/674), Selman-ı Farisî (v. 30/653), Ammar b Yasir (v. 37/660), Ebû Ubeyde b. Cerrah (v.18/640), Huzeyfe b.Yemân (v. 36/659), Utbe b. Gazvan (v. 17/639), Ukbe b. Âmir (v.58/681) Said b. Âmir (v. 19/641), Abdurrahman b. Kurt (v.), Sâib b. Hallad (v. 71/695)

MÜFTÜLÜK

- Ebû Hureyre (v.58/681), Abdullah b. Ömer (v.73/697), Ebû Zer (v 32/655), Ebû Said el Hudrî (v.74/698)

HÂKİMLİK

Ebu'd Derda (v. 32/655), Abdurrahman b. Cebr (v. 34/657), Fudâle b. Ubeyd el-Ensârî (v. 53/ 687), Vâsile b. Eska (v. 83/707)

MALİYE VE ZEKÂT MEMURLUĞU

Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh (v. 18/640), Ebû Hureyre (v.58/681), Abdurrahman b. Cebr (v. 34/657)

SONUÇ

Tezin nihayetinde şu neticelere varılmıştır:

1- Araştırmamın temel konusu olan Suffe Kurumu: Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicretiyle birlikte temelleri atılmış, İslam medeniyetinin merkezi sayılan Mescid-i Nebî'nin inşasıyla birlikte ortaya çıkmış ve mescidin arka tarafında gölgelik halinde bina edilmiştir. Ancak Suffe; Mescid-i Nebî'nin yapılmasından sonraki günlerde bilhassa kıblenin değişmesiyle mimari açıdan bir takım değişikliklere maruz kalmıştır. Şöyleki inşasıyla birlikte kıblenin Kudüs'e doğru olması hasebiyle Mescid-i Nebî'nin güneyinde bulunan Suffe; kıblenin Mekke'ye tahviliyle mescidin kuzey tarafına taşınmıştır.

Evvel emirde muhacirlerden ve dışarıdan misafir olarak gelenlerden Medine'de aile ya da akrabası, herhangi bir mülkü, yanında sığınacak kimsesi bulunmayanların barındıkları gölgelik şeklindeki mekân olarak bilinen Suffe'nin; bu işleviyle birlikte daha sonra eğitim ve öğretim başta olmak üzere birçok vazifeyi deruhte ettiğini müşahade etmekteyiz. Dolayısıyla icra ettiği vazifeleri dikkate aldığımızda Suffe; kurulduğu günden itibaren günümüze kadar İslam diyarlarında inşa edilen hemen her mabede bir yönüyle misal teşkil eden, asr-ı Saâdet'teki en güzide kurumlardan birisi olmuştur.

2- Mescid-i Nebî bünyesinde, en yakınında ve muhtaç durumda bulunmaları sebebi ile Allah Rasûlü (s.a.v.), Suffe ve sakinleri Ashab-ı Suffe'nin her türlü ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu ilgisi onların sadece dünyevi ihtiyaçlarını gidermekle sınırlı kalmamış aynı zamanda dini ve ahlaki bakımdan en güzel şekilde yetişmelerini sağlamıştır. Bu nedenle onlar hem Allah-u Teâla'nın övgüsüne hem de Hz. Peygamber'in birçok iltifatına mazhar olmuşlardır. Allah-u Teâla'nın ve Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmaları nedeniyledir ki bu güzide topluluk, diğer sahâbe-i kiram tarafından da daima iltifat görmüştür.

3- Sayıları hakkında kesin bir bilgi olmayan ehl-i Suffe, asr-ı Saâdet döneminde Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) aldıkları dini ve ahlaki terbiye neticesinde hem asr-ı saâdet döneminde hem de Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde İslam ümmetinin kalbinde yer almışlardır. Böylece onlar her devirde bir muallim, hukukçu, idareci,

imam ve müezzin, asker veya komutan olarak birçok Müslümanın en seçkin rehberleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Abdullah Abdulazîz b. İdris	<i>Muctamau'l-Medîne fî Ahdi'r-Rasûl</i> , Riyad 1402/1982.
Abdülazîz Abdilkerîm ed-Dûrî, (ö. 2010)	<i>el-İctihâd</i> , sy. I, 1988, s. 331-332.
Abdülaziz el-Ka'kî	<i>Meâlimü'l-Medîneti'l-Münevvere beyne'l-imâreti ve't-târîh</i> , I-II. Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut 1432, II, 88.
Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'anî el-Himyerî, Ebû Bekr (211/ 826-27)	<i>el-Musannef</i> , I-XI, Beyrut 1970-1972.
Abdüssettâr eş-Şeyh (1417/1997)	“Ebû Hureyre”, <i>A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn</i> , Dimaşk 2003.
Ahmed Naim (1934) ve Kamil Miras (1957)	<i>Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi</i> , I-XII, Ankara 1972.
Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî (ö. 1270/1854)	<i>Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî</i> , nşr. Muhammed Ahmed el-Emed - Ömer Abdüsselâm es-Selâmî, I-XXX, Beyrut 1999-2000.
Âşık, Nevzat	<i>Sahâbe ve Hadis Rivayeti</i> , Akyol Neşriyat, İzmir 1981.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451)	<i>Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî</i> , I-XIII, İstanbul 1308-1311.
Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî (1857-1911)	<i>Avnü'l-mabûd</i> , I-IV, nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1388/1968.
Baktır, Mustafa	<i>Ashab-ı Suffa, İslamda İlk Eğitim müessesesi</i> , İstanbul, Timaş Yayınları, 1990.
Baktır, Mustafa	"Suffe", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, c. 37, s. 469-470.
Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892)	<i>Ensâbu'l-eşraf</i> , thk. Muhammed Hamidullah, Mısır 1959.
Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892)	<i>Fütûhu'l-büldan</i> , nşr. Muhammed Rıdvân, Matbaatü'r-Rahmâniyye, Kahire 1350/1932.
Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066)	<i>Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi's-Şerîa</i> , I-VII, Abdülmü'tî Kal'acî, Beyrut 1405/1985.
Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066)	<i>es-Sünenü'l-kübrâ</i> , I-X İbnü't-Türkmânî, Haydarâbâd 1344.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870)	<i>el-Câmi'u's-sahîh</i> , I-VIII, İstanbul 1979.
Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870)	<i>el-Edebü'l-müfred</i> , el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire, 1379.
Caetani, L	<i>İslâm Tarihi</i> , Çev. Hüseyin Cahid, İstanbul 1924.
Canan, Mehmet Zeki	“İslâm'da Din Eğitimi ve Öğretimi”, <i>İslam Medeniyeti Dergisi</i> , 1968, cilt: I, sayı: 11, s. 6-7.
Cevherî, İsmail b. Hammâd, (ö. 400/1009)	<i>es-Sihâh, Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye</i> , Beyrut 1399/1979.
Çakan, İsmail Lütfi	<i>Eyüp Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis</i> , İstanbul, 1982.
Çam, Nusret	“Habbeden Kubbeye, Kesretten Vahdete, Medine'den Sultan Ahmed'e Cami Mimarisi”, <i>Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi</i> , 2013, sayı: 20, s. 6-12.
Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995)	<i>es-Sünen</i> , I-IV, Kahire, 1386/1966.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869)	<i>Sünenü'd-Dârimî</i> , I-IV, Beyrut, 1407/1987.
Demircan, Adnan	“Suffe Bağlamında Nebvî Eğitim”, <i>Bilge Adamlar</i> , 2012, sayı: 28.
Demirci, Mustafa	<i>T.D.V. İslam Ansiklopedisi</i> , İstanbul 2009, c. 22, s. 44.
Diyârbekrî, Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen (ö. 990/1582)	<i>Târihu'l- Hamîs fi Ahvali Enfesi Ne-fis</i> , I-III, Dâru Sâdır, Beyrut 1966.
Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî, (245/860)	<i>el-Muhabbar</i> , nşr. Ilse Lichtenstädter, Haydarâbâd-Dekken 1361/1942.
Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889)	<i>es-Sünen</i> , I-V, thk. İzzet Ubeyd, Adil es-Seyyid, Hums, 1394/1974.
Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965)	<i>Kitâbü's-Sikât</i> , I-IX, Haydarâbâd 1973.
Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038)	<i>Hilyetu'l- Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfîyâ</i> , I-XII, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1418/1997.
Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 224/838)	<i>Kitâbu'l-emvâl</i> , Muhammed Halîl Herrâs, Kahire 1388/1968.

Ebû Zehra, Muhammed, (1898-1974)	<i>Târihü'l-mezâhibi'l-İslâmiyye</i> , I-II, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, I-II, Kahire tsz.
Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233)	<i>el-Kâmil fi't-târîh</i> , I-III, Carl Johan Tornberg Leiden, 1851-1876.
Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942)	<i>Hak Dini Kur'an Dili</i> , Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve arkadaşları, I-X, Azim Dağıtım, İstanbul tsz.
Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014)	<i>el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn</i> , I-IV, Mustafa Abdülkâdir Atâ Beyrut 1411/1990.
Halebî, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed (ö. 1044/1635)	<i>İnsânu'l-Uyûn fi Sireti'l-Emîn-il-Me'mûn</i> , I-III, Mısır 1384/1964.
Halid Muhammed Hâmid,	<i>Vasfu'l-Mescidi'n-Nebeviyyi's-Şerîf</i> , Mısır, Dâru'l-Faruk, 2014.
Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, Ebû Amr (ö. 240/854-55)	<i>et-Târîh</i> , Süheyl Zekkâr, I-II, Dimaşk 1967-1968.
Hamidullah, Muhammed (2002)	<i>el-Vesaik es-Siyasiyye</i> , Beyrut, 1983.
Hamidullah, Muhammed (2002)	<i>İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi</i> , Teksir halindeki ders notları.

Hamidullah, Muhammed (2002)	<i>İslâm Peygamberi</i> , I-II, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980.
Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit (ö. 463/1071)	<i>Târîhu Bağdâd</i> , XIV, Kahire 1931.
Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405)	<i>Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id</i> , I-X, Beyrut, 1967.
Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî (ö. 975/1567)	<i>Kenzu'l-Ummâl Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl</i> , I-XVI, Beyrut 1979 -1399.
Hücvîrî, Ebü'l-Hasen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî (ö. 465/1072)	<i>Keşfu'l-Mahcûb</i> , Beyrut, 1980.
İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071),	<i>el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb</i> , Daru's-Sâdır, Mısır, 1328.
İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 571/1176)	<i>Târîhu Medîneti Dımaşk</i> , thk. Ali Şîrî, I-LXXX, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1995.
İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849)	<i>Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr</i> , thk: Muhtar Ahmed en-Nedvî, I-VII, Bombay 1386-1403.
İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449)	<i>el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe</i> , I-X, Mısır 1328.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö.852/1449)	<i>Fethu'l-Bârî bi Şerhi'l-Buhârî</i> , nşr. Taha Abdurrauf Sa'd ve dğr., I- XXVIII, Kahire 1398/1978.
İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö.852/1449)	<i>Tehzîbu't-Tehzîb</i> , I-X, Beyrut 1968.
İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406)	<i>Mukaddime</i> , Bulak 1274.
İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064)	<i>Cevâmi'u's-Sîreti'n-Nebeviyye</i> , Kahire 1956.
İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö.456/1064)	<i>el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm</i> , thk. Ahmed M. Şakir, I-VIII, Dâru'lÂfâk el-Cedîde, Beyrut 1983.
İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, (ö. 218/833)	<i>es-Siretu'n-Nebeviyye</i> , I-IV, thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., Beyrut, 1936.
İbn İshak, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768)	<i>es- Sîre</i> , Tahk: Muhammed Hamidullah, Terc: Sezai Özel, İstanbul, I, 1988.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, (ö. 751/1350)	<i>Zâdü'l-maâd</i> , I-X, thk. Şuayb el-Arnaud, Abdulkâdir el-Arnaud, Beyrut, 1401/1981.
İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, (ö. 751/1350)	<i>İ'lâmü'l-muvakkîn</i> , I-II, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1374/1955.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373)	<i>Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm</i> , I-VII, Dârul-Endülüs, Beyrut 1966/1385.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373)	<i>el-Bidâye ve'n-Nihâye</i> , I-XIV, thk: Ahmed Abdülvehhab Fetih, Daru'l-Hadis, Kahire 1993-1414.
İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889)	<i>el-Maârif</i> , nşr. Servet Ukkâşe, Kahire 1969.
İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (ö. 273/887)	<i>es- Sünen</i> , thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, I-II, Mısır 1972.
İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311)	<i>Lisânu'l-Arab</i> , I-XX, Beyrut 1963.
İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311)	<i>Muhtasaru Târîhi Dımaşk li-İbni Asâkir</i> , I-XXIX, Suriye 1984.

Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845)	<i>et-Tabakâtu'l-Kubra</i> , I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1960.
İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (ö. 262/876)	<i>Târihu'l-Medineti'l-Münevvere</i> , nşr. Fehîm Muhammed Şeltût, Dârü't-Türâs, I-IV, Beyrut 1990.
İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takîyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328)	<i>Mecmû'atu'r-Resâil ve'l-Mesâil</i> , I-II, Beyrut, 1392/1972.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201)	<i>Mecmû'atu'r-Resâil ve'l-Mesâil</i> , I-II, Beyrut, 1392/1972.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201)	<i>el-Vefâ bi ahvâli'l-Mustafa</i> , I-X, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr, Kahire, 1976.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201)	<i>Telbîsu İblîs</i> , Kahire 1368.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201)	<i>Sıfatü's-Safve</i> , Dârü'l-Hadis, Kahire 1920.
İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233)	<i>Üsdü'l-Gâbe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe</i> , Mısır, 1970.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245)	<i>Ulûmü'l-hadîs, Akse'l-emel ve ş-şevk fî 'ulûmi hadîsi'r-Resûl</i> thk. Nuredin Itr, Halep 1386/1966.
J. Pedersen (1989)	“Mescid”, <i>İslam Ansiklopedisi</i> , İstanbul, 1979.
K. A. C. Creswell	<i>Early Muslim Architecture</i> , Oxford 1952-1940.
Kal'acî, Muhammed Ravvâs	<i>Mevsû'atu Fıkhı Ebû Hureyre, Dâru'n-Nefâis</i> , Beyrut 1993.
Kal'acî, Muhammed Ravvâs	<i>Mevsû'atu Fıkhı Abdullah b. Ömer, Dâru'n-Nefâis</i> , Beyrut 1986.
Kandehlevî, Muhammed Yusuf (1965)	<i>Hayatü's-Sahâbe</i> , I-IV, Muhammed Seyyid, Kahire 1999.
Kandemir, M. Yaşar	<i>İslâm Ansiklopedisi</i> , İstanbul 2009, c.12, s.292-293.
Karaman, Hayreddin	<i>Mukayeseli İslâm Hukuku</i> , İstanbul, 1986.
Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517)	<i>İrşâdu's-Sâri, Şerhu'l-Buhârî</i> , I-II, Kahire 1267.
Kettânî, Muhammed Abdulhayy (1962)	<i>et-Terâtibu'l-İdâriyye</i> , Beyrut Tarihsiz, I-II, 474.

Kevserî, Muhammed Zâhid, (1371/1951)	<i>Mekâlâtü'l-Kevserî</i> , nşr. Râtib Hâkimî, Kahire 1952.
Köksal, Mustafa Asım (1998)	<i>İslam Tarihi</i> , I-XVI, İstanbul 1973-1980.
Köten, Akif	<i>Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam Tarihi</i> , İstanbul 2007 Editör: Vecdi Ak-yüz, Suffa Ashabı Böl, c.III.
Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, (ö. 671/1273)	<i>el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân</i> , I-XX, Ka-hire 1386-1966.
Makdisî, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar) (ö.355/966).	<i>Kitâbu'l-Bed' ve't-Târîh</i> , Mektebetü's-Sakâfeti'd-Dîniyye, tsz., I-IV.
Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed (ö. 845/1442)	<i>el-Hitât</i> , I-II, Kahire 1270.
Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed (ö. 845/1442)	<i>İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i (enbâ'i) ve'l-aḥvâl ve'l-ḥafede ve'l-metâ'</i> , nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî, I-XV, Beyrut 1420/1999.
Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, Ebû Abdillâh (ö. 179/795)	<i>Muvatta'</i> , nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki, I-II, Kahire 1370-1371/1951.

Meâfirî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 543/1148)	<i>Ahkâmu'l-Kur'ân</i> , I-IV nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire, 1387/1967.
Mervezî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855)	<i>el-Müsned</i> , I-V, Beyrut 1389/1969.
Mevlana Şiblî, (ö. 1914)	<i>Asr-ı Saâdet</i> , I-IV, trc. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, 1977.
Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm (1865-1935),	<i>Tuhfetü'l-ahvezî</i> , I-X, Kahire 1383/1963.
Müslim, Ebul-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysabûrî (261/874)	<i>Sahihu Müslim</i> , tah. M. Fuad Abdülbaki, Beyrut 1957/1375.
Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915)	<i>es-Sünen</i> , I-VIII, İstanbul 1401/1981.
Önkal, Ahmet	“Asr-ı Saâdet'te Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler”, <i>Diyanet Dergisi</i> , Yıl:1983, Sayı: 3, s. 49-55.
Razî, Fahreddin, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasen b. Ali et-Temimî (606/1210)	<i>Mefâtîhu'l-Ğayb, et-Tefsîrû'l-kebîr</i> , I-XXXII, Kahire 1934-1962.
Reckendorf	“Ehlu's-Suffa”, <i>İslam Ansiklopedisi</i> , İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1940-1988, IV, 209.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed (ö. 902/1497)	<i>Rüchânü'l-kıffe fî beyâni ehl-i Suffe</i> , nşr. Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân - Ahmed eş-Şükayrât, Riyad 1415/1995.
Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî (ö. 911/1506)	<i>Vefâu'l- Vefâ</i> , thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, Beyrut 1374/1955.
Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090)	<i>Usûlü's-Serahsî</i> , I-II, nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1393/1973.
Serrâc et-Tûsî, Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed (ö. 378/988)	<i>el-Luma'</i> , Tercüme, Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yay, İstanbul 1996.
Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî (1926-1986)	<i>Mebâhis fî 'ulûmi'l-hadîs ve mustalahuh</i> (Dimaşk 1379/1959); <i>Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları</i> , trc. Yaşar Kandemir, Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul 1996.
Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî el-Mâlekî (ö. 581/1185)	<i>er-Ravdu'l-Unf fî Şerhi's-Sireti'n-Nebevîyye li'bni Hişam</i> , I-VII, thk. Abdurrahman el-Vekil, Kahire 1389/1969.
Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî (ö. 632/1234)	<i>Avârifu'l-Ma'ârif</i> , Beyrut 1996.

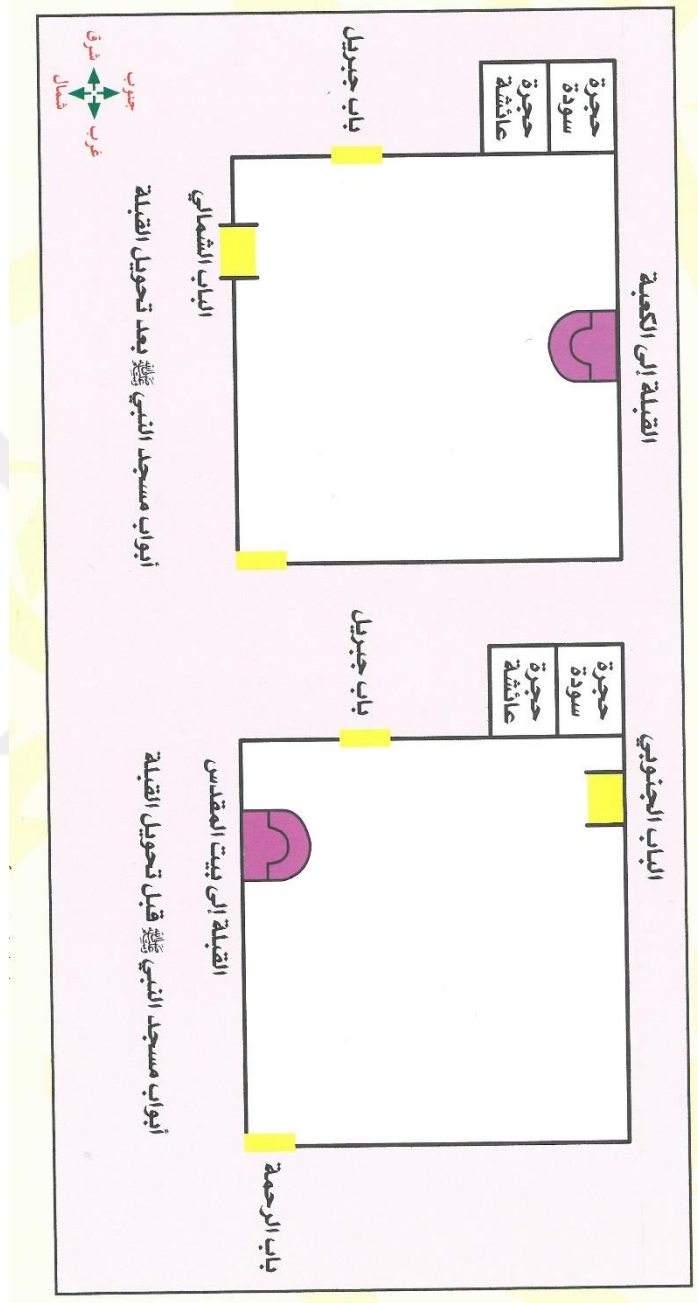
Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)	<i>el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân</i> , thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I-IV, Kahire 1967.
Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâfiî (ö. 942/1536)	<i>Sübûlü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Siret-i Hayri'l-'İbâd</i> , I-XIV, Beyrut 1993.
Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî (ö. 1250/1834)	<i>Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr</i> , I-VIII, Dâru'l-Hadis, Mısır 1413/1993.
Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971)	<i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi, I-XXV, Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, Bağdat 1404-/1984.
Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923)	<i>Tarîhu'l-Umem ve'l-Mulûk</i> , thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I-XI, Beyrut 1380/1960.
Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923)	<i>Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân</i> , Ahmed Muhammed Şâkir ve Mahmûd Muhammed Şâkir, I-XVI, Kahire 1388-1969.
Tetik, Hayati	"Caminin Toplumu Birleştirmedeki Fonksiyonu," <i>T.D.V. İstanbul Müftülüğü Dergisi</i> , 2013, sayı: 20, s. 38.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892)	<i>el-Camîu's-Sahih</i> , thk. Ahmed Muhammed Şakir, Kahire 1356, I-V.
Topbaş, Osman Nuri	<i>İmandan İhsana tasavvuf</i> , Erkam Yayınları, İstanbul 1423/2002.
Tuğ, Salih	İslâmda İlk Maarif Müesseseleri ve Bunların Gelişmesi, <i>İslam Düşüncesi</i> , 1969, cilt: II, sayı: 7, s. 425-432.
Üsrûşenî, Ebû'l-Feth Mecdüddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed (ö. 637/1240)	<i>Ahkâmu's-Sığâr</i> , I-II, Kahire 1301.
Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (ö. 468/1076)	<i>Esbâbu'n-nüzûl</i> , nşr. Seyyid Ahmed Sakr, Kahire 1389/1969, Kâhire, (1387/1968).
Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823)	<i>Kitâbü'l-Megâzî</i> , nşr. Abbas el-Şibînî I-III, Kahire 1948.
Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348)	<i>Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ</i> , thk. Şu'ayb Arnaut-Hüseyn el-Esed, I-XIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348)	<i>Tezkiretü'l-Huffâz, I-IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1376.</i>
Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144)	<i>el-Keşşâf, I-IV, Kahire 1387/1968.</i>

EKLER

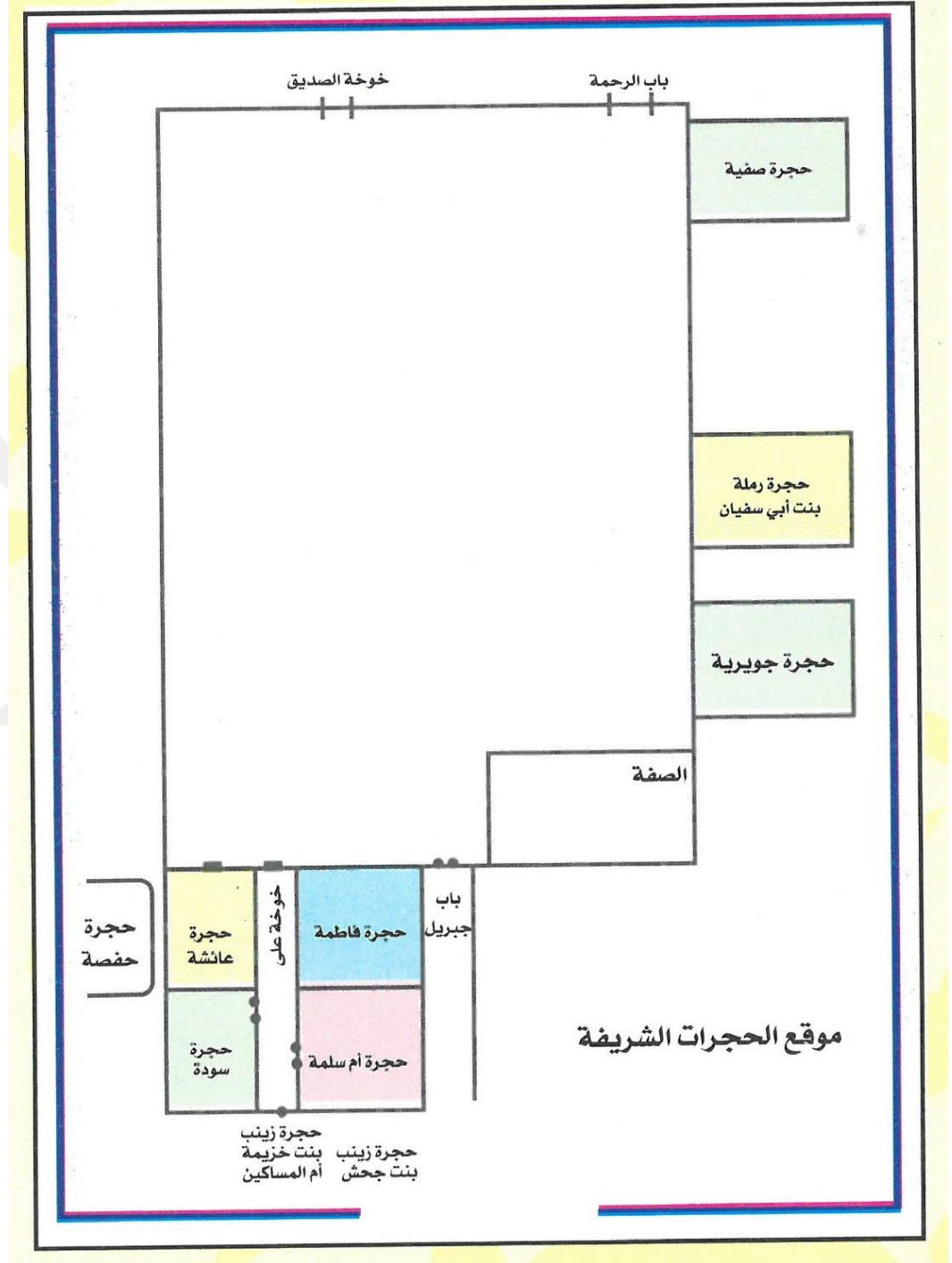
EK-1

Asr-ı saâdet döneminde kible tahvili ve sonrasında Mescid-i Nebî⁹⁹³

⁹⁹³ Halid Muhammed Hâmid, *Vasfu 'l-Mescidi 'n-Nebeviyyi 'ş-Şerîf*, Mısır, Dâru'l-Faruk, 2014, s. 155.

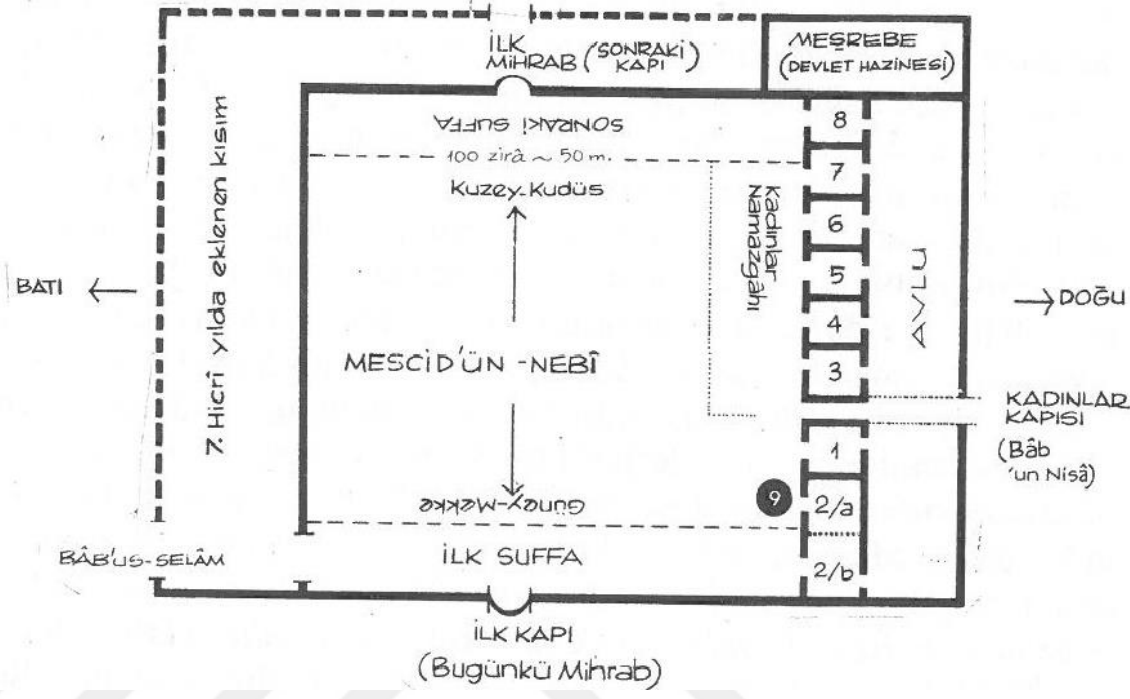
EK-2

Asr-ı saâdet döneminde Mescid-i Nebî ve bölümleri⁹⁹⁴

⁹⁹⁴ Halid Muhammed Hâmid, *Vasfu 'l-Mescidi 'n-Nebeviyyi 'ş-Şerîf*, s. 392.

EK-3

Asr-ı saâdet döneminde Mescid-i Nebî ve bölümleri⁹⁹⁵

⁹⁹⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1056.